

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM

Állam- és Jogtudományi Kar

DOKTORI ISKOLA

Molnár Erzsébet

A gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének speciális büntetőjogi felelőssége

PhD értekezés

Szeged

2018.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM

Állam- és Jogtudományi Kar

DOKTORI ISKOLA

Molnár Erzsébet

A gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének speciális büntetőjogi felelőssége

PhD értekezés

Témavezető: Prof. Dr. Karsai Krisztina

Szeged

2018.

Tartalomjegyzék

Rövidítések jegyzéke	6
I. RÉSZ	7
BEVEZETŐ GONDOLATOK	7
I. 1. A bizonyítandó tudományos kérdések vizsgálati rendszerének felvázolása és a dolgozat szerkezeti felépítése	10
I. 2. Módszertan	14
I. 3. Kriminológiai alapvetések	16
I. 4. A felelősségi alakzat ratio legise – büntetőjogi felelősség a magánjogiasodás útján	21
II. RÉSZ	26
NEMZETKÖZI KITEKINTÉS	26
II. 1. Nemzetközi instrumentumok	26
II. 1. 1. Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme	26
II. 1. 2. Korrupció elleni küzdelemről szóló EU-s egyezmény	28
II. 1. 3. Corpus Iuris Europae	29
II. 1. 4. Magyarország megfelelése a nemzetközi jogi instrumentumoknak	32
II. 2. A felelősségi forma megjelenése Németország büntetőjog-rendszerében	34
II. 2. 1. Általános megállapítások	34
II. 2. 2. Németország	35
II. 3. A felelősségi alakzat elhelyezkedése a magyar büntetőjogi dogmatika rendszerében	37
II. 3. 1. Rendszerbeli hely – de lege lata	38
II. 3. 1. 1. Quasi sui generis bűnsegédi alakzat	38
II. 3. 1. 2. Bűnkapcsolati alakzatok	39
II. 3. 2. Rendszerbeli hely de lege ferenda – Vezetői felelősség mint sui generis bűnkapcsolat	42
II. 3. 2. 1. Vezetői felelősségi alakzatok a Btk-ban	45
II. 3. 2. 2. A vezetői felelősség mint bűnkapcsolati alakzat jellegadó fogalmi ismérvei	47
II. 3. 3. Részösszegzés	53
III. RÉSZ	55
A KÖLTSÉGVETÉSI CSALÁSHOZ, VALAMINT A HIVATALI VESZTEGETÉSHEZ KAPCSOLÓDÓ SPECIÁLIS VEZETŐI FELELŐSSÉGI TÉNYÁLLÁSOK ELEMZÉSE	55
III. 1. A büntetőjogi beavatkozás társadalomvédelmi alapjai	55
III. 1. 1. A jogi tárgy rendszerbeli helye és funkciója	55
III. 1. 2. A speciális vezetői felelősségi tényállások által védett jogi tárgyak	58
III. 1. 2. 1. Az alaphűncselekmények által védett jogi tárgy	58
III. 1. 2. 2. Gazdálkodó szervezet szabályszerű működéséhez fűződő érdek	61
III. 1. 3. A speciális felelősségi tényállás materiális jogellenességének vizsgálata az ultima ratio elvének tükrében	63
III. 1. 3. 1. Polgári jogi felelősségi forma összevetése a speciális vezetői felelősségi alakzattal	65
III. 1. 3. 2. Adójogi felelősségi forma összevetése a speciális felelősségi alakzattal	67

III. 1. 3. 3. Állásfoglalás az ultima ratio elv sérelme kérdésében.....	68
III. 1. 4. Kriminálpolitikai jogtárgyértelmezés: A speciális vezetői felelősségi tényállás mint beszámítási norma	70
III. 1. 5. Részösszegzés.....	73
III. 2. A speciális vezetői felelősségi deliktumok tettese.....	75
III. 2. 1. A gazdálkodó szervezet fogalma	76
III. 2. 2. Speciális tettesi kvalifikáció	80
III. 2. 2. 1. A gazdálkodó szervezet vezetője	80
III. 2. 2. 2. Ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tag vagy dolgozó	82
III. 2. 2. 3. Ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított, a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy	85
III. 2. 3. Részösszegzés.....	87
III. 3. A felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása mint elkövetési magatartás. 88	
III. 3. 1. Hipotézis.....	88
III. 3. 2. A keretdiszpozíciós jelleg dogmatikai konzekvenciái	90
III. 3. 3. A vezető tisztségviselőt terhelő magánjogi kötelezettségek rendszere.....	92
III. 3. 3. 1. Más jogági kötelezettség büntetőjogi felelősségkonstruáló hatásának törvényessége.....	95
III. 3. 3. 2. A vezető tisztségviselőt terhelő más jogági kötelezettségek releváns csoportjai	101
III. 3. 3. 3. Szervezeti relevancia mint felelősséget szűkítő tényező (Betriebsbezogenheit).....	104
III. 3. 3. 4. Releváns magánjogi kötelezettségek esetkörei	108
III. 3. 4. Felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség – culpa in inspiciendo	113
III. 3. 4. 1. A felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség forrása	115
III. 3. 4. 2. A mulasztás normatív alapja: A felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség tartalma	115
III. 3. 4. 2. Az alkalmasság mint az elkövetési magatartás in abstracto vizsgálandó feltétele	119
III. 3. 4. 3. A mulasztás ontológiai kritériuma: cselekvési lehetőség és képesség. 120	
III. 3. 4. 3. Exkurzus – A kötelezettség delegálásának hatása a büntetőjogi felelősségre	120
III. 3. 5. Részösszegzés.....	122
III. 4. Eredmény.....	124
III. 4. 1. Hipotézis.....	124
III. 4. 2. A deliktum mint immateriális bűncselekmény	125
III. 4. 2. 1. Az absztrakt veszély és a jogi tárgy kapcsolata	125
III. 4. 2. 2. Absztrakt veszély mint Vorverlagerung.....	126
III. 4. 3. A deliktum mint materiális veszélyeztető tényállás.....	127
III. 4. 4. Részösszegzés.....	129
III. 5. Objektív büntethetőségi feltétel vizsgálata.....	130
III. 5. 1. Az objektív büntethetőségi feltétel dogmatikai karaktere	130
III. 5. 2. Az objektív büntethetőségi feltétel és a bűnösségen alapuló felelősség elve	131
III. 5. 3. A más által elkövetett bűncselekmény mint objektív büntethetőségi feltétel	135
III. 5. 3. 1. Az alaphűncselekmény releváns bűncselekménytani jellemzői	136
III. 5. 3. 2. Állásfoglalás a bűnösségen alapuló felelősség elvének in concreto sérelme kérdésében.....	141

III. 5. 4. Részösszegzés.....	146
III. 6. Az elkövetési magatartás és az objektív büntethetőségi feltételként megfogalmazott cselekmény közötti összefüggés.....	148
III. 6. 1. Hipotetikus okozati összefüggés.....	151
III. 6. 2. Objektív beszámítás tana.....	153
III. 6. 2. 1. Az objektív beszámítás tanának általános ismertetése.....	153
III. 6. 2. 2. A tan alkalmazhatósága a speciális vezetői felelősségi alakzat esetében.....	156
III. 6. 3. Risikoerőhung-elmélet.....	158
III. 6. 3. 1. A Risikoerőhung-elmélet általános ismertetése.....	159
III. 6. 3. 2. Az elmélet manifesztálódása a Btk-ban.....	162
III. 6. 4. Részösszegzés.....	164
III. 7. Az objektív tényállási elemekkel szemben támasztott szubjektív viszonyulás követelményének vizsgálata.....	166
III. 7. 1. A bűnösséghez szükséges tudati oldal tartalmi meghatározásával kapcsolatos problémák.....	166
III. 7. 2. Szándékos alakzat.....	171
III. 7. 3. Gondatlan alakzat.....	172
III. 7. 3. 1. Tudatos gondatlanság.....	174
III. 7. 3. 2. Hanyagság.....	175
III. 7. 4. Exkurzus: Az objektív büntethetőségi feltételre kiterjedő tettesi szándék dogmatikai konzekvenciái.....	178
IV. 7. 5. Részösszegzés.....	179
IV. RÉSZ.....	181
EXKURZUS: JOGGYAKORLAT-ELEMZÉS.....	181
IV. 1. Bevezetés.....	181
IV. 2. Joggyakorlat-elemzés.....	183
IV. 2. 1. Felelősségi analógia a Jszbt. 2. § b) pontja alapján.....	183
IV. 2. 2. Felelősségi analógia a Jszbt. 2. § a) pontja alapján.....	187
IV. 2. 3. Speciális vezetői felelősség szempontjából releváns tényállási elemeket tartalmazó ügyek.....	189
IV. 2. 3. 1. Hivatali vesztegetés.....	189
IV. 2. 3. 2. Költségvetési csalás.....	195
IV. 3. Részösszegzés.....	198
V. RÉSZ.....	200
ÖSSZEGZÉS.....	200
V. 1. A vizsgálati eredmények értékelése.....	200
V. 1. 1. Dogmatika és kriminálpolitika.....	200
V. 1. 2. Alapelvi érintettséggel rendelkező hipotézisek értékelése.....	203
V. 1. 2. 3. Az arányosság elvének sérelme.....	203
V. 1. 2. 2. A törvényesség elvének sérelme.....	204
V. 1. 2.1. A bűnösségen alapuló felelősség elvének sérelme.....	205
V. 2. A tézisek összefoglalása.....	209
V. 3. Záró gondolatok.....	210
IRODALOMJEGYZÉK.....	212
HIVATKOZOTT BÍRÓSÁGI DÖNTÉSEK JEGYZÉKE.....	228

Rövidítések jegyzéke

AB	Alkotmánybíróság
AB hat.	Alkotmánybírósági határozat
Air.	Az adóigazgatási rendtartásról szóló 2017. évi CLI. törvény
Art.	Az adózás rendjéről szóló 2017. évi CL. törvény
BGH	Bundesgerichtshof (Német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság)
Btk.	A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény
régi Btk.	A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény
CJ	Corpus Iuris Europae
Jszbt.	2001. évi IV. törvény a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről
OWiG	Gesetz über Ordnungswidrigkeiten (német szabálysértési törvény)
PIF-Egyezmény	Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló 1995-ös Egyezmény
PIF-Irányelv	Az Európai Parlament és a Tanács 2017/1371 Irányelve az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás elleni büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről (2017. július 5.)
Ptk.	A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény
StGB	Deutsches Strafgesetzbuch (német büntető törvénykönyv)
öStGB	Österreichisches Strafgesetzbuch (osztrák büntető törvénykönyv)

Német folyóiratok rövidítése:

GA	Goldammer's Archiv für Strafrecht
HRRS	Onlinezeitschrift für Höchstgerichtliche Rechtsprechung zum Strafrecht
NJW	Neue Juristische Wochenschrift
NZWiSt	Neue Zeitschrift für Wirtschafts-, Steuer- und Unternehmensstrafrecht
ZIS	Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik
ZJS	Zeitschrift für das Juristische Studium
ZStW	Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft
wistra	Zeitschrift für Wirtschafts- und Steuerstrafrecht

„Minden büntetőtvénycönyv egyik tükre kora szociál-etikai értékelésének.”¹

(Irk Albert)

I. RÉSZ

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Az individuális büntetőjogi felelősség elvének maradéktalan érvényesülése jogállami követelmény, alapvető tétel, miszerint mindenkit csak azért a cselekményért lehet felelősségre vonni, amelyet elkövetett.² A más által elkövetett bűncselekményhez kapcsolódó felelősségi formák azonban nem idegenek a tradicionális büntetőjogrendszerektől, a bűnrészesi magatartások ugyanis a járulékoság, a más által elkövetett bűncselekményben való tudatos, *szándékos közreműködés* okán büntetendők. Találhatók azonban a hatályos magyar büntetőjog-rendszerben olyan, más cselekményéhez kapcsolódó felelősségi formák, amelyek dogmatikai jellegüket tekintve nehezen definiálhatók, a hazai uralkodó büntetőjogi dogmatika kereteit szétfeszítik, számos alapelvnek és kifejeződött dogmatikai tételnek való megfelelésük aggályosnak tűnik. Ilyen deliktumok a Btk. 293. § (4) (5) bekezdéseiben szabályozott, az *aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség megsértése*, valamint a Btk. 397. §-ban deklarált *költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása*. A tényállások számos általános részi dogmatikai kérdést felvetnek, így például: a mulasztás büntetendőségének, valamint az annak normatív alapját képező speciális jogi kötelezettségek létének legitimitását, a mulasztás okozatosságának problematikáját, az objektív beszámítás tana alkalmazhatóságának kérdését, valamint objektív büntethetőségi feltételek létjogosultságának kérdését a büntetőjogban.³ A dogmatikai problémákkal szoros összefüggésben több alapelv sérelmének lehetőségét is magában hordozzák e deliktumok, így például vizsgálat tárgyát képezheti az ultima ratio elvének, a nullum crimen sine lege elv különböző aspektusainak, az individuális felelősség elvének, valamint a bűnösségen alapuló felelősség elvének való megfelelés.

A dolgozat célja a hivatali vesztegetéshez, valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó, ún. speciális vezetői felelősségi alakzatok dogmatikai elemzése és e tényállások jelen

¹ IRK (1926), 63. p

² NAGY (2014b), 83. p; ORDEIG (2001), 651. p

³ Vö. ROGALL (1986), 574. p

uralkodó büntetőjogi dogmatikai, valamint alapelvi követelményeknek való megfeleléségi vizsgálata. A tényállások dogmatikai elemzése egyben olyan kriminálpolitikai indokok vizsgálatával is együtt jár, amelyek a tényállások büntetőjogi rendszerben való elhelyezését indokolják.

A deliktumok kritikai vizsgálatának kriminológiai bázisát az az ontológiai alapon nyugvó megállapítás adja, miszerint a nagyvállalatok munkamegosztáson alapuló szervezeti modellje az individuális büntetőjog dogmatikai eszköztárával nehezen összeegyeztethető.⁴ Tipikusan a bűnösségen alapuló felelősség elve, az ultima ratio elve, valamint az individuális felelősség elve azok a tételek, amelyek maradéktalan érvényesülése nem garantált akkor, ha a szervezeti modell sémáját követve kívánunk büntetőjogi felelősséget érvényesíteni.⁵ Nem lehet kétséges, hogy meg nem engedett emberi magatartások kriminalizálása olyan jelentős individuális jogi tárgyak védelme érdekében, mint az élet, testi épség, egészség, vagy olyan fontos jogtárgyak sérelme elkerülésének céljából, mint az ökológiai javak, vagy a környezet, legitim lehet akkor is, ha ezek a magatartások csak a sérelemokozás potenciális (nem ritkán távoli) lehetőségét rejtik magukban. Ahogyan WEBER megfogalmazza: Az „in dubio pro libertate” elvnek itt nincsen helye.⁶ Kérdéses viszont, hogy ugyanilyen alapon olyan jogi tárgyak, mint a vagyon, vagy hasonló gazdasági érdekek is védhetők-e.⁷ Habár WEBER által feltett kérdés óta pontosan harminc év telt el, az érvényéből azóta sem vesztett. A világ nagymértékű globalizálódása, valamint a rohamos technikai fejlődés okán megfontolásra érdemes azonban, vajon tézise bővíthető-e más jogi tárgyakkal, tágítható-e a büntetőjogi felelősség a büntetőjogi dogmatika rendszerének tisztasága és következetessége megtartása mellett?

Habár a dolgozat második fele részletesen foglalkozik a speciális vezetői felelősségi alakzatok dogmatikai elemzésével, e helyen indokoltnak és elengedhetetlennek tartom a vizsgált tényállások ismertetését, dogmatikai konstrukciójának részletekbe nem hajló felvázolását annak érdekében, hogy mind a kriminológiai megállapítások, mind pedig a nemzetközi jogi háttér a magyar szabályozással szemben felmerülő aggályok tükrében legyen követhető.

⁴ *Ld. I. 1. Fejezet*

⁵ Vö. GROPP (2016), 145. p

⁶ WEBER (1987), 27. p

⁷ WEBER (1987), 27. p

A dolgozatban vizsgált bűncselekményi tényállások a következők:

Hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség megsértése

Btk. 293. § (4) A gazdálkodó szervezet vezetője, illetve ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított, a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy, ha a hivatali vesztegetést a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy a gazdálkodó szervezet érdekében követi el, és felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségének teljesítése a bűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna.

(5) *Vétség miatt büntetendő* a gazdálkodó szervezet vezetője, ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított, a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy, ha a (4) bekezdésben meghatározott bűncselekményt gondatlanságból követi el.

A költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség megsértése

Btk. 397. § A gazdálkodó szervezet vezetője, ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tagja vagy dolgozója, ha a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség teljesítését elmulasztja, és ezáltal lehetővé teszi, hogy a költségvetési csalást a gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója a gazdálkodó szervezet tevékenysége körében elkövesse.

A deliktumok büntetni rendelik a gazdálkodó szervezet vezetőjét, vagy a szervezet ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tagját, dolgozóját, illetve a szervezet érdekében tevékenységet végző személyt abban az esetben, ha a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy aktív hivatali vesztegetést, avagy annak tagja vagy dolgozója költségvetési csalást követ el, és a vezető tisztségviselő felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségének teljesítése az alpbűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna, vagy éppen az elkövető mulasztása teszi lehetővé azt, hogy a bűncselekményt a tag vagy dolgozó elkövesse.⁸ A dolgozatban alpbűncselekménynek nevezem azokat a *más* által elkövetett bűncselekményeket, amelyek kapcsán a vezetői felelősség megállapítható.⁹ Így a hivatali vesztegetés, valamint a költségvetési csalás a dolgozatban az *alpbűncselekmény* gyűjtőfogalom alá tartozó deliktumok. Mindkét speciális felelősségi tényállás elkövetési magatartása a vezető tisztségviselőt terhelő felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségnek elmulasztása.¹⁰ A bűncselekmény speciális

⁸ *Ld. részletesen: II. 7. fejezet*

⁹ Vö. VIDA (2007), 281. p

¹⁰ *Ld. részletesen: II. 3. fejezet*

jellegét az adja, hogy a tényálláshoz az alpbűncselekmény objektív büntethetőségi feltételként kapcsolódik,¹¹ amely azt jelenti, hogy a vezető tisztségviselőnek nem kell – sőt, jelen tényállások vonatkozásában egyenesen nem is szabad – tudnia arról, hogy a szervezet tagja vagy dolgozója a hivatali vesztegetést vagy a költségvetési csalást elkövette, ugyanis abban az esetben, ha az elkövető tudata átfogja az alpbűncselekmény megvalósulását, valamint akarati-érzelmi oldalon a szándékossághoz szükséges kívánás vagy belenyugvás is fennáll, úgy nem ez a bűncselekmény valósul meg, hanem az elkövető az alpbűncselekményhez járuló, mulasztással realizált bűnsegély miatt tartozik felelősséggel.¹²

I. 1. A bizonyítandó tudományos kérdések vizsgálati rendszerének felvázolása és a dolgozat szerkezeti felépítése

A dolgozat öt fő szerkezeti egységből épül fel. A költségvetési csaláshoz, valamint az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti és ellenőrzési kötelezettség megsértése deliktumok dogmatikai, kriminológiai, valamint kriminálpolitikai vizsgálatának közös és végső célja a következő két, szorosan összefüggő kutatási kérdés megválaszolása:

Igazolható-e *dogmatikailag* a hivatali vesztegetéshez, valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi deliktumok léte a magyar büntetőjog-rendszerben?

Igazolható-e *kriminálpolitikailag* a hivatali vesztegetéshez, valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi deliktumok léte a magyar büntetőjog-rendszerben?

A felállított kutatási kérdések megválaszolása in abstracto, megkerülhetetlenül foglal állást abban a kérdésben, vajon hogyan viszonyul egymáshoz a büntetőjog-dogmatika és a kriminálpolitika. Milyen keretek között tágíthatók a dogmatikai határok, modifikálhatók a kijegecesedett dogmatikai tételek a kriminálpolitikai célok érvényesítése érdekében? Meg kell-e hajolnia a dogmatikának az aktuális kriminálpolitika előtt, avagy a dogmatika kikezdhethetetlen védbástyaként áll az általános büntetőjog-elvek kereteit szétfeszítő, ám

¹¹ Ld. részletesen: II. 6. fejezet

kriminálpolitikailag kívánatos jelenségek előtt? Az általam megfogalmazott kutatási főkérdések, valamint azzal kapcsolatban imént feltett kérdések tekintetében a dolgozat végén foglalkozok állást. Tekintettel arra, hogy e kutatási kérdések kizárólag a speciális vezetői felelősségi deliktumokhoz kapcsolódó *összes* determináns részletes elemzésével, majd a kapott válaszok egyenként és egymáshoz való viszonyában történő mérlegelésével válaszolható meg, céлом a dolgozatban olyan kutatási részkérdések feltevése, hipotézisek felállítása, amelyek a kutatási főkérdések mikénti megválaszolása tekintetében döntő jelentőségűek. A kutatási főkérdésekben történő állásfoglalásra tehát olyan kérdések megválaszolásával, hipotézisek igazolásával vagy cáfolatával törekszem, amelyekre adott tudományos válasz vagy pozitív, vagy negatív oldalon, közvetlenül hozzájárul a főkérdések mikénti megválaszolásához. A felállított hipotézisek, feltett kérdések tipikusan egymásra épülnek, nem csak a főkérdésekkel, hanem egymással is szoros összefüggésben állnak, így az egyik mikénti megválaszolása befolyásol(hat)ja a következő felállítását. A kapott válaszokat, kutatási részeredményeket a dolgozat végén ún. tézis-márixban összegzem, amelynek célja, hogy a megválaszolt kérdések, az igazolt, valamint megcáfolt hipotézisek összevetésével mind pro, mind pedig kontra oldalon egy olyan letisztult, és dogmatikailag alátámasztott érvrendszer jöjjön létre, amellyel a dolgozat elején felállított vizsgálati főkérdések tekintetében megalapozottan lehet állást foglalni. A dolgozat szerkezeti felépítésének ismertetése mellett ezért már e helyen céлом logikai sorrendben felvázolni az egyes fejezetekhez tartozó, a dolgozatnak voltaképpen tartópilléreit képező legfontosabb részkérdéseket.

A dolgozat *I. része* az értékezés tárgyát képező speciális vezetői felelősségi alakzat létének ontológiai-kriminológiai megalapozásával, valamint a felelősségi alakzat létrejöttének magánjogi alapokon nyugvó ratio legis-ének feltárásával foglalkozik, amely elemzés célja az, hogy ezen új, büntetőjogi felelősségi alakzat magyar jogrendszerben való életre hívását lételméleti, illetve kriminálpolitikai alapon megkísérelje indokolni. Cél továbbá, hogy a kriminológiai vizsgálat, valamint a magánjogi párhuzam ábrázolása már e helyen megadja a későbbi dogmatikai elemzés ontológiai alapját.

A dolgozat általános vizsgálati iránya a tágabbtól a szűkebb felé haladás. Ennek megfelelően az általános ontológiai elemzést követően *a II. részben* a speciális vezetői felelősségi alakzatot nemzetközi, illetve uniós kontextusba helyezem, és azt vizsgálom,

¹² *Lásd részletesen: I. 3. és II. 3. 3. fejezetek*

hogy milyen nemzetközi kriminálpolitikai törekvések, valamint nemzetközi, illetve uniós normatív aktusok vezettek de facto a felelősségi alakzat magyar jogrendszerben való megjelenéséhez. A vizsgált deliktumok magyar jogrendszerbe történő beillesztését megalapozó materiák áttekintését követően kísérletet teszek a más által elkövetett bűncselekmény kapcsán fennálló speciális vezetői felelősségnek a magyar büntetőjog-dogmatika rendszerében való elhelyezésére. A felelősségi alakzat dogmatikai jellemzői alapvetően meghatározzák a rendszerben történő elhelyezés módszertanát, valamint ezek alapján a rendszerbeli hely megállapítása alapvetően determinálja a felelősségi alakzat dogmatikai karakterisztikáját. Azaz a deliktumok megállapított dogmatikai jellege, rendszerbeli helye hatással van az egyes tényállási elemekkel kapcsolatos dogmatikai kérdések mikénti megválaszolására.

A dolgozat *III. része* a költségvetési csaláshoz, valamint az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti és ellenőrzési kötelezettség megsértése tényállások dogmatikai elemzésével foglalkozik. A tényállástani elemzést megelőzően foglalkozom azzal a kérdéssel, vajon mi az a társadalmi érdek, amelyet a vizsgált deliktumok védeni céloznak, melyek lehetnek a büntetőjogi beavatkozás társadalomvédelmi alapjai. Definiálhatunk-e egyáltalán olyan jogi tárgyat, amely az inkriminált magatartás büntetendőségének legitim alapjául szolgál?

A jogi tárgy, a büntetendőség materiális alapja létének kérdésében való állásfoglalást követően a bűncselekmény megvalósításához szükséges tettesi ismérvek körét elemzem. A gazdálkodó szervezet fogalma, valamint a speciális tettesi kvalifikáció törvényi megfogalmazása, illetve azok más jogági normák segítségével hívásával történő tartalmi értelmezése fokozottan irányítja a figyelmet a nullum crimen sine lege certa elvre, azaz a pontos törvényi meghatározottság alkotmányos követelményének sérelme kérdésére. A fejezet célja a potenciális tettesi kör meghatározására vonatkozó fogalmi elemzés mellett az alapelvsérelem kérdésében való állásfoglalás.

A dolgozat a tényálláselemzés tekintetében követi az általános törvényi tényállás elemeinek egymásra épülő dogmatikai rendszerét. A felügyeleti, valamint ellenőrzési kötelezettség elmulasztása mint elkövetési magatartás elemzése során részletesen foglalkozom a mulasztás büntetendőségéhez szükséges normatív kritérium vizsgálatával, nevezetesen az általános, valamint speciális jogi kötelezettségek létének ontológiai és normatív alapjával. A deliktum keretdiszpozíciós kodifikációs megoldása más jogági normák értelmezésére és elemzésére kötelez, így az elkövetési magatartásként

megfogalmazott kötelezettségmulasztás tekintetében a kötelezettségek tényleges tartalmának feltárására törekszem, amely azon kérdés megválaszolásához vezet: vajon sérül-e a *nullum crimen sine lege certa* elv? Az elkövetési magatartás részletes elemzését követően állást foglalok abban a kérdésben, vajon a vizsgált deliktumok materiális, avagy immateriális bűncselekmények-e. Az eredmény és az okozati összefüggés vizsgálata közé ékelve foglalkozom a speciális vezetői felelősségi alakzathoz kapcsolódó, más által elkövetett alapbűncselekményekben testet öltő objektív büntethetőségi feltétellel. E feltétel objektív, így dogmatikai karaktere szerint annak megvalósulására az elkövető szubjektumának nem kell kiterjednie (így tehát objektív tényállási elemnek nem tekinthető), mégis a deliktum tárgyi oldalához tartozó, valamiféle kauzalitást megkívánó ismérv azonban, ezért vizsgálatát e helyen tartottam indokoltnak elvégezni. Elemzem, hogy melyek azok a kritériumok, amelyek az objektív büntethetőségi feltétel létét legitimé teszik a büntetőjogban, és választ adok arra a kérdésre, vajon a speciális vezetői felelősségi alakzathoz kapcsolódó objektív büntethetőségi feltétel magán hordozza-e ezeket az ismérveket. Az objektív tényállási elemek között tárgyalandó kauzalitás körében foglalkozom azzal a kérdéssel, vajon dogmatikailag miképpen definiálható a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megsértése mint elkövetési magatartás és a más által elkövetett költségvetési csalás vagy aktív hivatali vesztegetés közötti kapcsolat. Alkalmazhatók a tradicionális okozatossági elméletek? Helye lehet az objektív beszámítás tanának?

A dolgozat III. részét a szubjektív tényállási elemek, azaz a speciális vezetői felelősségi deliktumok tettesének az objektív tényállási elemekre kiterjedő bűnösségével kapcsolatos dogmatikai problémák feltárásával zárom.

A dolgozat *IV. része* exkurzus, amely a speciális vezetői felelősségi alakzat retrospektív joggyakorlat-analízisével foglalkozik. A fejezet célja állásfoglalás abban a kérdésben, vajon mi az oka annak, hogy sem a költségvetési csaláshoz, sem pedig az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felelősségi deliktumnak nincsen gyakorlati relevanciája.

Az értekezés *V. részében* a dolgozatban feltett kutatási kérdésekre adott válaszok, felállított hipotézisek igazolása vagy cáfolata alapján *tézis-mátrix* felállítására teszek kísérletet, és a kapott kutatási eredmények szintetizálása útján foglalok állást a fejezet elején megfogalmazott kutatási főkérdések tárgyában. Egyúttal megfogalmazom a dogmatika és a kriminálpolitika egymáshoz való viszonyával kapcsolatos álláspontomat *in concreto*, a vizsgált speciális felelősségi deliktumok tekintetében.

I. 2. Módszertan

A vezető tisztségviselő speciális felelősségét megállapító tényállások új dogmatikai karaktere implicite magában hordozza az interdiszciplináris kutatómódszertan alkalmazásának követelményét. Tekintettel arra, hogy a felelősségi forma mind tartalmilag, mind pedig rációját tekintve magánjogi alapokon nyugszik, az interdiszciplinaritás legelső, az egész értekezést átható lépcsőfoka a releváns polgári jogi felelősségi forma és a büntetőjogi felelősségi alakzat absztrakt összevetése. Figyelemmel továbbá arra, hogy keretdiszpozícióról van szó,¹³ elengedhetetlen más jogági normák vizsgálata, így polgári jogi, munkajogi, közigazgatási jogi (adóügyi) normák elemzése.

Az interdiszciplináris vizsgálati módszer nem csak vertikálisan, hanem horizontálisan is jelen van a dolgozatban, ugyanis a dogmatikai elemzés szükségképpen kriminológiai, kriminálpolitikai szűrőn keresztül történik. Hiszen ha a vizsgálat célja annak megállapítása, vajon helye van-e a speciális felelősségi konstrukciónak a magyar büntető-jogrendszerben annak jelen szabályozása mellett, valamint az mennyiben és milyen feltételek mentén lehet része a dogmatikai rendszernek, akkor elengedhetetlen mindazon okok, társadalmi problémák feltárása és értékelése, amelyek a kriminalizációhoz vezetnek. Így a kriminológiai kutatások részterületei közül különösképpen a krimináletiológia játszik szerepet. Habár a dolgozat elsősorban dogmatikai érvrendszert használ, tekintettel arra, hogy a kriminalizáció kontra dekriminalizáció kérdésben álláspontom szerint nem lehet állást foglalni anélkül, hogy a büntetőjogi fellépés vélt vagy valós okaira ne kísérelnénk meg rávilágítani, a kriminálpolitikai aspektus vizsgálata is elengedhetetlen. Ugyanis végső soron – in abstracto, majd pedig in concreto – a dogmatikai és kriminálpolitikai érvek csatája dönti el a kérdést, miszerint: *Van-e létjogosultsága és igazolható funkciója a speciális vezetői felelősséget deklaráló büncselekményi tényállásoknak a magyar jogrendszerben?*

Az összehasonlító jogi módszertan alkalmazása mindenkor elengedhetetlen olyan kérdés tudományos igényű vizsgálata során, amely más jogrendszerekben is jelen van, ugyanis saját jogi szabályozásunkat és joggyakorlatunkat távolabbról szemlélve, azt más nemzetek normáival összevetve lehet igazán állást foglalni abban a kérdésben: vajon megfelelő-e a hazai szabályozás vagy nem, illetve utóbbi esetben pro futuro milyen szabályozási irány

¹³ Lásd részletesen: III. 3. 2. fejezet

javasolható. A tényállások dogmatikai, valamint kriminálpolitikai vizsgálata során a vonatkozó magyar szakirodalom mellett mindenekelőtt a német szakirodalmat hívom segítségül, tekintettel arra, hogy a német szabálysértési törvény (*OWiG*) 130. §-a az elemzés tárgyát képező magyar tényállásokkal közel azonos szövegezésű, dogmatikai kialakítású tényállást tartalmaz, amellyel kapcsolatos dogmatikai problémák részben a magyar bűncselekmények vonatkozásában is felmerülnek. Tekintettel arra, hogy a szabálysértési jog úgy, mint a büntetőjog, a bűnösségen alapuló felelősséget ismeri el, a német „testvértényállást” a vizsgált magyar deliktumokkal összehasonlításra alkalmasnak találom.

A tényállások dogmatikai vizsgálata kritikai elemzés. A dogmatikai vizsgálat a tényállási elemek részletes elemzése útján alkalmas arra, hogy objektív képet mutasson a dogmatikai konstrukció hazai uralkodó büntetőjog-dogmatikai rendszerbe való illeszkedésének kérdéséről.

A jogi személy büntetőjogi szankcionálhatóságának átfogó vizsgálata a dolgozat kutatási tárgykörén kívül esik, az értekezés nem a szervezeti, hanem az individuális felelősség megállapíthatóságának atipikus módjára koncentrálna,¹⁴ az említett két, „speciális szervezeti felelősségi forma” közül így kifejezetten az utóbbira, a vezető tisztségviselő alkalmazottak magatartása kapcsán keletkező büntetőjogi felelősségének vizsgálatára kíván koncentrálni. A Jszbt. tartalmaz azonban olyan felelősségi alakzatot, amely egybecseng a dolgozat által vizsgált felelősségi formával,¹⁵ így – argumentum a simile – kizárólag e szűk körben szükséges és kívánatos a vizsgálat kiterjesztése a jogi személy büntetőjogi felelőssége releváns alakzatának vizsgálatára is.¹⁶ A jogi személy büntetőjogi felelősségre vonása kívánalmának jogpolitikai indokai segítséget nyújtanak a vizsgált jogintézmény létének alapja és célja megfogalmazásához, hiszen azonos (hasonló) jogintézmények létének tipikusan hasonló kriminálpolitikai indokai vannak.

Tekintettel arra, hogy a hazai büntetőjogban e felelősségi forma szórványosan jelenik meg, önálló felelősségi alakzatként pedig nem áll a hazai jogtudomány kutatásainak középpontjában szükséges mindenekelőtt a felelősségi alakzat dogmatikai kereteinek

¹⁴ A jogi személy büntetőjogi szankcionálhatósága tekintetében számos nemzetközi szakirodalom áll rendelkezésre, valamint FANTOLY Zsanett és SÁNTHA Ferenc a jogintézmény hazai, összehasonlító jogi feldolgozását elvégezte.

¹⁵ Jszbt. 2. § (1) bek. b) pont

¹⁶ SÁNTHA (2002a), 91. p

meghatározása, rendszerbeli helyének kijelölése, fogalmi ismérveinek feltárása, valamint a felelősségi formához kapcsolódó fogalmak tisztázása.

I. 3. Kriminológiai alapvetések

A szervezeti bűnözés¹⁷ egy kriminológiai fogalom, amely a legális, jogszerű keretek között létrejött, magánjogi értelemben vett szervezeten belül, annak érdekében, avagy annak javára szolgáló bűnelkövetést takarja.¹⁸ SÁNTHA kriminológiai definíciója alapján „*a jogi személy keretei között elkövetett bűncselekmények olyan – változatos típusú – bűncselekményeket jelentenek, amelyeket a jogi személy vezetői vagy alkalmazottai a szervezet keretei között követnek el, és amelyekből – általában – a szervezetnek vagyoni haszna származott*”.¹⁹ Azaz olyan entitásokról van szó, amelyek jogilag megengedett, ökonómiailag kívánatos²⁰ célból, törvényes keretek között jönnek létre,²¹ így tehát az eredendően illegálisan létrejött – per se büntetendő²² – bűnszervezettel ellentétben,²³ e szervezetek büntetőjogilag alapvetően irrelevánsak.²⁴ Ezen entitások primér célja nem bűncselekmények elkövetése, mégis a zárt, hierarchikus szervezeti struktúra alkalmas környezetet biztosít a bűncselekmények elkövetésének leplezéséhez, azaz a szervezeten belüli kriminális tevékenység jelentős része látens marad. A komplikált szervezeti struktúra, a jellemzően munkamegosztáson alapuló munkavégzés nem csak magasfokú látenciához vezet, hanem – ahogyan azt EIDAM kifejti²⁵ – képes optimális környezetet teremteni az individuális büntetőjogi felelősség elkendőzéséhez,²⁶ azaz még ha bizonyított is, hogy bűncselekmény elkövetésére került sor a szervezeten belül (azaz maga a

¹⁷FANTOLY a jogi személyek büntetőjogi felelősségének kriminológiai vizsgálata során *a jogi személyek bűnelkövetése* terminológiával illette azokat a jelenségeket, amikor a bűncselekmény elkövetése a jogi személy nevében, annak érdekében, illetve annak keretei között történik, és nem a jogi személy a bűncselekmény áldozata. FANTOLY (2008), 13. p. SÁNTHA az angolszász kriminológiai irodalomból ismert *corporate crime* fogalmat társaságok által elkövetett bűncselekményként veszi át (SÁNTHA (2002a), 9. p). Habár kriminológiai megközelítésről van szó, mégis indokolt tartózkodni a jogi személyek, vagy társaságok bűnözése, bűnelkövetése terminológiától, szem előtt tartva azt, hogy szervezetek nem követhetnek el bűncselekményeket. Éppen ezért e dolgozatban kriminológiai megközelítésben is a szervezeti bűnözés, vagy szervezeten belül elkövetett bűncselekmények terminológia használatát tartom helyesnek.

¹⁸ Vö. KORINEK (2010), 335. p

¹⁹ SÁNTHA (2002a) 10. p; Vö. SÁNTHA (2005b), 277. p

²⁰ MANSDÖRFER (2011), 321. p

²¹ WELSKOPP (2016), 2. p

²² Vö. MANSDÖRFER (2011), 312. p

²³ Vö. SÁNTHA (2002a), 10. p

²⁴ EIDAM (2015), 8-9. p

²⁵ EIDAM (2015), 17. p

²⁶ Vö. LIGETI (2002), 285. p

cselekmény a hatóság tudomására jut), gyakorta nehéz – vagy lehetetlen – annak megállapításra, hogy a felelősség mely természetes személyt terheli.²⁷ Mindezek által maga a szervezet is – mint büntetőjogilag releváns cselekmények elkövetésének színhelye – büntetőjogilag relevánssá válik.²⁸ Azaz nem a szervezethez hordozza magában, hanem az indukálja, avagy specializálja a kriminális aktivitást.²⁹ A szervezetek kriminalitással összefüggő tevékenységeinek gyarapodása, valamint az e körben adódó felderítési nehézségek a szervezetekkel szembeni büntetőjogi fellépés szükségességére irányítják a figyelmet, az új jelenség új eszközök megjelenését is szükségképpen maga után vonja.³⁰ E fellépés egyrészt az utóbbi évtizedben európai szinten is heves jogalkotási és szakirodalmi aktivitást indukáló jogi személy büntetőjogi felelősségének (vagy a kollektív büntetőjogi felelősséget kizáró jogrendszerekben büntetőjogi szankcionálhatóságának)³¹ megjelenésében manifesztálódik, másrészt pedig a gazdálkodó szervezetek, jogi személyek vezető tisztségviselőivel, vagy egyéb vezető beosztású, a tagok, valamint az alkalmazottak felett jogi vagy tényleges ellenőrzési potenciállal rendelkező személyekkel szembeni fellépésben jelenik meg. Mindkét jogintézmény a büntetőjogi felelősség expanziójának³² példaként szolgál, olyan felelősségi formákat deklarálnak, amelyek aligha illeszkednek a magyar büntetőjogi dogmatika rendszerébe,³³ nem rendelkeznek dogmatikai hagyományokkal. A jogi személy gazdasági ereje a szervezettel, valamint annak vezetőjével szembeni fellépés indoka és annak korlátozása a represszió célja. E szemlélet a büntetőjogi felelősségnek a vezetőre való telepítését – KIS megfogalmazása szerint – abban látja, hogy *„a vállalatok hierarchizált, kollektív struktúrájában a felelősség telepítésének követelménye a hagyományos bűnkapcsolatok helyett a hatalom, az autoritás*

²⁷ Vö. FANTOLY (2008), 14. p

²⁸ EIDAM (2015), 10. p

²⁹ WELSKOPP (2016), 3. p

³⁰ Vö. SÁNTHA (2002a), 16. p

³¹ A bűnösségen alapuló felelősség talaján álló büntető-jogrendszerek tagadják azt, hogy a szervezetnek mint kollektívának megállapítható büntetőjogi felelőssége, ugyanis a felelősség megállapítása bűnösséget feltételez, amely felróható pszichés viszony, az pedig kizárólag természetes személy vonatkozásában állapítható meg, szervezet tekintetében aligha. Mivelhogy a büntetőjogi szankció alkalmazása – a nulla poena sine culpa elv alapján – tipikusan büntetőjogi felelősség megállapítását feltételezi, úgy a jogi személy tekintetében speciális, járulékos jellegű felelősség definiálása mégis elfogadható lehet. Ezt az elvet szem előtt tartva – hazai viszonylatban – a dolgozatban a jogi személy büntetőjogi szankcionálhatósága terminológiát tekintem helyesnek. A szervezet büntetőjogi felelősségének, illetve szankcionálhatóságának kérdéséről lásd részletesen: SÁNTHA (2005a), 101. p; Vö. FANTOLY (2008), 193. p

³² Vö. KIS (2004), 333. p; KULHANEK (2014), 674. p; NAGY (2013), 127. p

³³ SÁNTHA (2002a), 47. p

„szerkezetéhez kell, hogy igazodjon”.³⁴ Mintegy „*kriminálpolitikai differentia specifica*” az a megállapítás, miszerint a represszív szankció akkor célravezető, ha annak alkalmazása a szervezet számára favorabilis³⁵ cselekmény elkövetése miatt történik. A szervezeten belüli bűnözéssel foglalkozó német kriminológiai, valamint criminal compliance³⁶ szakirodalom két csoportra osztja a szervezeten belüli bűnelkövetések körét attól függően, hogy szervezetet terhelő (*Belastungskriminalität*), vagy a szervezet javát szolgáló bűnelkövetésről (*Entlastungskriminalität*) van-e szó.³⁷ Entlastungskriminalität esetében tehát a szervezet javát szolgáló olyan, büntetőjogilag releváns magatartásokról van szó, amelyek a tipikusan a szervezeten belül irányulnak, a szervezet részére előnyszerzést céloznak, a szervezeten kívül álló személyek, illetve más szervezetek ellen irányulnak, azoknak potenciálisan hátrányt okoznak. Belastungskriminalität ezzel szemben az, amikor a szervezet tagja vagy dolgozója a büntetőjogilag releváns cselekményt nem a szervezet érdekében, vagy annak javára követi el, hanem célja, avagy cselekményének következménye a szervezetnek történő hátrányokozás.³⁸ A két fogalom mentén történő csoportképzés relatív,³⁹ ugyanis az a bűncselekmény, amely egyik oldalról Belastung-bűncselekmény, az a másik oldalon mint Entlastung-deliktum jelenik meg.⁴⁰ Lényes tehát, hogy e fogalmak a büntetőjogilag releváns folyamatok szervezeten belüli lejátszódását a szervezet oldaláról szemlélve definiálják, azaz objektíve megállapítható, hogy egy, a szervezeten belül elkövetett aktív hivatali vesztegetés egyaránt lehet olyan,

³⁴ KIS (2005), 144. p

³⁵ KIS/NAGY (2007), 64. p

³⁶ A *compliance* általános jogi értelemben az érvényes és hatályos jognak megfelelően, azzal összhangban való cselekvést jelenti [BOCK (2009), 68. p; ROTSCH (2015), 37. p]. A *criminal compliance* szervezeti-technikai értelemben gazdálkodó szervezetek, vállalkozások vonatkozásában releváns olyan, tipikusan preventív biztonsági intézkedések gyűjtőfogalma, amelyek célja a gazdálkodó szervezeten belül a büntetőjogilag releváns magatartások előfordulása kockázatának, rizikójának csökkentése, eliminálása [BOCK (2012), 63. p] a szervezet tagjainak, dolgozóinak jogkövető magatartásra történő rábírás által. A jogkövető magatartásra, szabálykonformitásra történő rábírás eszköze normatív compliance-értelemben [ROTSCH (2015), 41. p] a büntetőjogi szankciók, illetve egyéb represszív eszközök kilátásba helyezése is [ROTSCH (2015), 44. p], így preventív célokat szolgáló criminal compliance eszközök a szervezet vezetőjének akcesszórius felelősségre vonására irányuló rendelkezések is. A preventív intézkedések ellenére bekövetkező bűncselekményekkel kapcsolatosan fenyegető büntetőjogi szankció elkerülése is compliance-eszközökkel realizálható cél a szervezeten belüli, büntetőjogi relevanciával rendelkező visszaélések belső felderítése és kezelése által. *Lásd.*: MOLNÁR E. (2016a), 460. p; MOLNÁR E. (2016b), 78-79. p

³⁷ BOCK (2009), 68. p; BOCK (2011), 23. p; ROTSCH (2015), 44-45. p

³⁸ ROTSCH (2012), 50. p; ROTSCH (2015), 69. p

³⁹ A német szakirodalom egy része az Entlastung-Belastung megközelítés helyett a „Verbandsdelikten”, azaz szervezeti bűncselekmények, valamint az „Exzeßtaten”, azaz szervezeten kívüli bűncselekmények fogalmi kategóriákat használják, amely tartalmilag megegyezik az ismertetett terminológiákkal, azonban már önmagában utal a szervezeti jellegre is. [ORDEIG (2001), 654. p]

⁴⁰ BOCK (2011), 23. p

amely a szervezet érdekeit szolgálja, és olyan, amely kizárólag úgy hasznosul a tettes oldalán, hogy a szervezetet, amelynek tagja, károsítja. A szervezet érdekeivel ellentétesen elkövetett cselekmény miatt a szervezettel szemben – ahogyan azt KIS megállapítja – legfeljebb közigazgatási szankció kiszabása lehet indokolt,⁴¹ azaz a szervezettel szembeni büntetőjogi fellépés kriminálpolitikailag aligha lehet célravezető, ugyanis ebben az esetben voltaképpen maga a szervezet az *áldozat*.⁴² Álláspontom szerint vitatható, hogy ez esetben indokolt lenne a szervezet terhére *egyáltalán* joghátrány megállapítása. Más kell, hogy legyen azonban a megítélés a szervezet érdekében álló, annak javát szolgáló bűnelkövetés esetén, ahol is a szervezet – kriminológiai értelemben – mintegy „elkövetőnek” tekinthető,⁴³ a szervezet tagjainak cselekménye érdekegyezőség okán ugyanis voltaképpen a szervezet cselekményeiként jelennek meg.⁴⁴ Az ún. kockázati teória értelmében a felelősséget oda kell telepíteni, ahol a működésben, a profitban való érdekeltséget is találjuk.⁴⁵ A szervezettel, valamint a szervezet ténylegesen büntetőjogilag releváns cselekményt el nem követő vezetőjével szembeni büntetőjogi fellépés tehát kizárólag Entlastung-bűncselekmények esetén indokolható kriminálpolitikailag. A szervezeti felelősség⁴⁶ léte kívánalmának alapja SÁNTHA megfogalmazása szerint az, „*hogy a szervezet működése törvénysértő, így a felelősség alapja a szervezet társadalomra veszélyessége, mivel ennek megnyilvánulása, mintegy tünete a keretei között elkövetett bűncselekmény*”.⁴⁷ A szervezet működésének törvénysértő voltát pedig az teszi in abstracto megállapíthatóvá, hogy az lehetővé teszi, avagy eltűri a javára vagy érdekében realizált, büntetőjogi szempontból is releváns cselekmények megvalósulását. E cselekmények feletti szervezeti, illetve vezetői „szemhunyas” pedig kriminológiai szempontból törvénytelenné teszi a szervezet működését. Bűnmegelőzési szempontból e differenciálás alapján megállapítható, hogy amíg a szervezet ellen irányuló bűncselekmények ellen fellépni közvetlen szervezeti érdek (így a például a szervezeti hajlandóság magas olyan antikorrupciós intézkedések megtételére, amelyek az ellene irányuló magatartások kiszűrését célozzák), addig a szervezet érdekében álló

⁴¹ KIS/NAGY (2007), 40. p

⁴² HELLMANN (2013), 333. p

⁴³ BOCK (2011), 24. p

⁴⁴ Vö. ORDEIG (2001), 653. p

⁴⁵ KIS/NAGY (2007), 40. p; KIS (2005), 144. p

⁴⁶ A jogi személy, valamint a vezető tisztségviselő más által elkövetett bűncselekmény kapcsán keletkező felelősségének kriminológiai gyűjtőfogalma.

⁴⁷ SÁNTHA (2002a), 87. p

bűncselekmények esetén az érdekharmónia a javakból részesülő szervezet és a bűncselekmény elkövetője között áll fenn. Míg az első esetben a bűnmegelőzés, valamint a bűnfelderítés az állam és a szervezet közös érdeke, addig az utóbbi esetben az állam és a szervezet között érdekkollízió áll fenn, ugyanis a szervezet érdeke a törvényes működés látszatának fenntartása, az érdekét szolgáló bűncselekmény látenciája.⁴⁸ Éppen ezen érdekkollízió miatt szükséges Entlastung-deliktumok esetén a fokozottabb állami fellépés mind a bűnmegelőzés, mind pedig a bűnfelderítés terén.⁴⁹

A mind preventív, mind pedig represszív oldalon történő fokozott állami beavatkozás kívánalma mellett a vezetői felelősségi forma kialakulásához, szervezeti büntetőjog terén történő megjelenéséhez EIDAM által fentebb megfogalmazott azon ok vezetett, miszerint a munkamegosztáson alapuló szervezeti struktúra de facto a felelősség elaprózódásához, delegálásához és vándorlásához vezet, amely megnehezíti annak felderítését, hogy a felelősség ténylegesen kit terhel.⁵⁰ Azaz nem ritkán nehéz megállapítani, hogy a szervezetből kifelé irányuló bűncselekményt valójában ki követte el, pontosabban nehéz annak felderítése, hogy a szervezeten belül – a tettesen kívül – ki milyen szerepet játszott a bűncselekmény realizálásában. LUHMANN szavaival élve, „*a klasszikus felelősségelv a munkamegosztás sziklafalán zúzódik szét*”,⁵¹ ugyanis a jognak – így a büntetőjognak is – reagálni kell e jelenségre, hiszen a szervezetben folytatott kriminális tevékenység elburjánzásának biztosítana kedvező táptalajt a jogrendszer abban az esetben, ha e jelenség felett szemet hunyna. Mindemellett a modern rizikótársadalom olyan, újonnan megjelenő kockázati tényezőket, életbeli szituációkat hoz előtérbe, amelyeknek az uralkodó dogmatikai tételek alapján történő megoldása problematikus, ugyanis nem ritkán inadekvát eredményre vezet, nem éri el a kívánt célt, így nem tükrözi a tényleges és szankcionálandó életbeli történéseket. Mivel az új vírus ellen a régi oltások nem feltétlenül bizonyulnak hatékonyak, az hatékonyság növelése, biztosítása céljából európai, majd ennek hatására hazai szinten is új, a tradicionális dogmatikai rendszerekbe nehezen illeszthető felelősségi forma került beépítésre, a jogi személy büntetőjogi szankcionálhatóságával együtt a szervezeti bűnözés jelensége visszaszorításának, a szervezetek jogkövetésének elősegítése kívánalmával.

⁴⁸ BOCK (2011), 24. p

⁴⁹ Vö. HELLMANN (2013), 333. p

⁵⁰ Vö. ROGALL (1986), 576. p;

⁵¹ *Idézi: EIDAM (2015), 17. p*

Az a tendencia, miszerint a szervezet vezetőjének – meghatározott feltételek mellett – megállapítható a büntetőjogi felelőssége azon tény alapján, hogy egy másik individuum, nevezetesen a szervezet tagja, dolgozója bűncselekményt követett el, hazánkban elsősorban még a jogalkotás terén jelent meg, gyakorlati relevanciája szűk körben érhető tetten. A speciális vezetői felelősségi alakzatok kriminálpolitikai célja *a vezető tisztségviselő büntetlenségének elkerülése a vezetői felelősségnek kiterjesztésével a részesi alakzatok elé hozatala eszközével.*⁵²

Általános jogpolitikai posztulátum, hogy a jogalkotó szabadon dönti el, vajon egy meghatározott életbeli helyzet védelme érdekében új bűncselekményi tényállás létrehozásával kiterjeszti-e a jogtárgyvédelmet.⁵³ Ahogyan azt az Alkotmánybíróság a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló törvény egyes rendelkezései alkotmányellenességének vizsgálata kapcsán 37/B/2009. AB határozatában kifejtette: *„a bűncselekménynek a büntető törvényben történő nevesítése, adott magatartásnak sui generis cselekményként történő szabályozása minden esetben egy adott büntetőpolitika normatív megtestesítését jelenti.”* Formális értelemben egyetérthetünk az Alkotmánybíróság megállapításával, mielőtt azonban a jogalkotó a kriminalizáció mellett döntene, meg kell vizsgálnia, vajon a potenciális büntetendővé nyilvánítás oka más, büntetőjogon kívüli eszközökkel nem kezelhető-e.⁵⁴ Azaz új bűncselekmény létrehozása akkor ajánlatos csak – ahogyan GYÖRGYI Kálmán megfogalmazza, – ha az egy felelős kriminálpolitikai döntés alapján nélkülözhetetlen. E kérdés megválaszolásához elengedhetetlen a speciális vezetői felelősségi alakzatok dogmatikai, valamint kriminálpolitikai szempontú elemzése.

I. 4. A felelősségi alakzat ratio legis – büntetőjogi felelősség a magánjogiasodás útján

A vizsgált speciális vezetői felelősséget deklaráló tényállások, valamint a vezető tisztségviselőnek mint munkáltatónak a szervezettel munkaviszonyban álló személy által realizált jogsértése okán fennálló polgári jogi felelőssége egymáshoz való viszonyának vizsgálatát a büntetőjogi felelősség alapításának legitimitása tükrében az az előfeltevés adja, miszerint a magánjogi és a büntetőjogi tényállás, felelősségi alakzat egymással

⁵² BOCK (2015), 71. p; SANDMANN (2001), 491. p; GEISMAR (2012), 22. p

⁵³ KULHANEK (2014), 675. p

⁵⁴ GYÖRGYI (1987), 121.p

rokonságban áll. Ugyanis mindkét felelősségi forma esetében olyan cselekményért, illetőleg cselekmény megvalósulása kapcsán kerül a vezető tisztségviselő/munkáltató felelősségre vonásra, amelyet de facto *nem ő realizált*.⁵⁵ A polgári jogi kockázati teóriával vont analógia szerint (amely elv például a veszélyes üzemi felelősség terén is megjelenik) ahogyan azt KIS megállapítja „*a szervezet alkalmazottja által a vállalkozás működése során elkövetett egyes bűncselekmények esetén igazságosabb a felelősséget párhuzamosan vagy kizárólagosan a felelős vezetőre telepíteni.*”⁵⁶ A mögöttes felelősség, a más személy által okozott kárért való helytállási kötelezettség nem idegen a polgári jogtól. A polgári jog ismeri a munkáltatónak az alkalmazott károkozásaért fennálló (objektív) felelősségét. A Ptk. 6:540. §-ában rendelkezik az alkalmazott és a jogi személy tagja károkozásaért fennálló felelősségről. Az (1) bekezdés kimondja, hogy „*ha az alkalmazott a foglalkoztatására irányuló jogviszonyával összefüggésben harmadik személynek kárt okoz, a károsulttal szemben a munkáltató a felelős*”. A polgári jogi felelősségi konstrukció objektív jellege abban áll, hogy amennyiben az alkalmazott polgári jogi felelőssége megállapítható, úgy a munkáltató helytállni köteles, quasi kimentést nem tűrő felelősséggel tartozik alkalmazottja károkozásaért. MARTON Géza 1942-es tanulmányában a másokért, így az alkalmazottakért való felelősség tárgyiasulását a magánjogi felelősségi rendszerben a következőképpen indokolja: „*a vétkességi elv alapján nyugvó felelősségi rendszer nem tudja megfogni a nagyvállalatok felelősségét a velük szemben fokozottan fennálló bizonyítási szükséghelyzet miatt*”, ezért „*a culpa in eligendo in inspiciendo alapján felépíthető felelősség (...) elégtelen a modern gazdasági rendszerben, hol a gazdasági vállalatok kifelé zárt egységként jelentkeznek sokszor igen bonyolult szerkezetükkel, melynek belső életébe idegen szem bele nem tekinthet, így feltétlenül szükséges, hogy az organizmus bármelyik részlettényezője által okozott kárért a főnök, a tulajdonos álljon helyet*”.⁵⁷ Hasonlóképpen ragadja meg EÖRSI Gyula az alkalmazottért való felelősség rációját: „*ha valaki a vállalati kollektíva tagjaként jár el, eljárása a kollektíva, vagyis a vállalat eljárása*”,⁵⁸ a kollektíva tevékenységéért pedig külső, harmadik személlyel szemben ezért annak vezetője felelős. A német speciális vezetői felelősséget deklaráló rokontényállás létrehozásának ratio legisét a német szakirodalom voltaképpen egyezően

⁵⁵ GEISMAR (2012), 15. p

⁵⁶ KIS (2005), 144. p

⁵⁷ MARTON (1942), 806. p

⁵⁸ EÖRSI (1966), 305. p

határozza meg a másért való polgári jogi felelősségi forma létének tartalmi indokával: „*a szervezeten belül az a jogilag sajátos helyzet áll fenn, hogy a szervezet vezetője, a szervezettel kapcsolatos kötelezettségek elsődleges címzettje sokszor egyáltalán nem cselekszik, mialatt a ténylegesen cselekvő személyt pedig sokszor nem terheli olyan kötelezettség, amiért felelősség terhelheti, ezért a felelősség hordozója és a ténylegesen cselekvő nem ritkán elválik egymástól.*⁵⁹ Habár az idézet a felelősségi forma ratióját a büntetőjogi felelősségre specializálva ragadja meg, az magában hordozza azt a megállapítást, amely a tágabb értelmezési játéktérrel bíró polgári jog szempontjából megengedett módon megfogalmazható, miszerint a szervezeten belüli cselekmények kifelé nem ritkán a szervezet cselekményének minősülnek. Legyen az bűncselekmény, vagy magánjogi deliktuális felelősséget megalapozó cselekmény, amennyiben az a szervezeten belül mint veszélyforrásból, a szervezet nevében, annak képviselőjében, annak javára, illetve érdekében történik, és – ha deliktuális felelősségről beszélünk – e cselekmény másnak kárt okoz abban az esetben az a cselekmény *természetes szemlélet szerint is* a szervezetnek tudható be. A szervezetet megtestesítő természetes személy pedig tipikusan annak vezetője, vezető beosztást betöltő olyan tagja, aki irányítási, utasítási, felügyeleti jogkörrel rendelkezik, ily módon de jure ő van abban a helyzetben, hogy – polgári jogi szempontból – a harmadik személynek okozott kár miatt fennálló igényt kielégítse, valamint – büntetőjogi szempontból – olyan preventív intézkedéseket fogantatosítson, kötelezettségét úgy teljesítse, hogy a szervezeten belüli jogsértések elkerülhetők legyenek. A felelősségtelepítés tartalmi indoka tehát leegyszerűsítve az, hogy az alkalmazott tipikusan a munkáltató, a szervezet *érdekében* tevékenykedik. Mindkét jogági felelősségi forma szempontjából releváns tehát az a ratio legis, miszerint tekintettel arra, hogy munkáltatónak utasítási joga van, valamint felügyeleti, ellenőrzési jogkörrel rendelkezik, objektíve lehetősége van a károk megelőzésére.⁶⁰ Függetlenül attól, hogy azonos ratio húzódik meg a felelősségi alakzatok léte mögött, a különböző jogágak eltérő cél-és eszközrendszerrel rendelkeznek, azaz, ha a norma megalkotására hasonló, egymással átfedésben álló okok is vezettek, azok célja a jogági jellegből adódóan szükségképpen eltérő, így az eltérő cél elérését szolgáló eszközrendszer is más. A polgári jogi mögöttes deliktuális felelősségi forma célja elsősorban a reparáció, a megsérült vagyoni viszonyok

⁵⁹ SCHÜRMAN (2005), 85. p

⁶⁰ FUGLINSZKY (2015), 428. p

helyreállítása, és pedig e cél realizálására alkalmas eszköz a kártérítési felelősségnek a munkáltatóra telepítése, hiszen a munkáltató, jogi személy nagyobb eséllyel rendelkezik olyan vagyonnal, amelyből a károsult vagyoni igényének kielégítése garantálható, mint a munkavállaló.⁶¹ Ezzel szemben a büntetőjognak főszabály szerint nem célja a reparáció, ilyen funkcióval a speciális vezetői felelősségi forma nem is bír. Sokkal inkább érhető tetten a prevenció cél, a represszió útján való példastatuálás eszközével. A polgári jogi felelősségi formának a büntetőjoggal való absztrakt összevetése során megállapítható, hogy a bűncselekménnyel okozott „kárárt” a büntetőjogi felelősség az individuális felelősség elve alapján a tényleges „károkozót” (azaz a bűncselekmény elkövetőjét) terheli, amíg a polgári jogi mögöttes felelősségi alakzat okán a kártérítési igény magánjogi címzettje a munkáltató,⁶² aki e felelősség alól akkor sem mentesül, ha a bűncselekmény elkövetésének megelőzése, megakadályozása érdekében minden tőle elvárható intézkedést megtett.⁶³ Így a felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség teljesítése a magánjogi kártérítési felelősség fennállását nem determináló kérdés, azaz közömbös, hogy a munkáltató a károkozás elháríthatta volna-e.⁶⁴

Ahogy FUGLINSZKY is megfogalmazza: „*a munkáltató saját magatartására hivatkozva nem mentesülhet a felelősség alól, azaz a munkáltató felróhatósága nem felelősségi tétel*”. Ezért abban az esetben, ha a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségét teljesítette, valamint a munkavállaló kiválasztása és utasításokkal való ellátása terén is megfelelően járt el, akkor sem élhet kimentési lehetőséggel, azaz felelőssége tisztán a munkavállaló károkozó magatartása kapcsán áll fenn. A polgári jogi, alkalmazottért való felelősség alapja tehát az, hogy „*a természetes személy károkozását a munkáltató vagy jogi személy károkozásának kell tekinteni, „betudni”*”.⁶⁵ Azaz ez esetben kétségtelenül egy tisztán objektív, beszámítási normáról beszélünk. Amíg tehát a polgári jogi mögöttes felelősségi eset tisztán objektív felelősség, addig a büntetőjogi felelősségi forma a polgári jogiéhoz képest

⁶¹ TÓTH (2010), 238. p; Vö. EÖRSI (1966), 305. p „A felelősség középpontjában a vállalat áll, mert ez egyfelől a védekezés leghatékonyabb szerve, másfelől a jövedelemelosztás is innen ágazik széjjel.”

⁶² Fontos megjegyezni, hogy a polgári jogi felelősségi konstrukció cizellálja a munkáltató helytállási kötelezettségének terjedelmét annak függvényében, hogy a munkavállaló a kárt szándékosan vagy gondatlanul okozta. Így amennyiben a károkozás szándékos, úgy helytállási kötelezettségük egyetemleges, a munkavállaló gondatlan károkozása esetén azonban harmadik személlyel szemben a munkavállalót teljes helytállási kötelezettség terheli. Mivel azonban a más jogági felelősségi konstrukciók absztrakt összevetése terén e kérdés nem determináló jelentőségű, annak részletes elemzésére nem térek ki.

⁶³ Vö. LÁBADY (2013), 952. p

⁶⁴ FUGLINSZKY (2015), 436. p; HAVASI (2013), 474. p

többlettényállási elemet fogalmaz meg, nevezetesen a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása mint elkövetési magatartás megvalósulásának követelményét, valamint az erre vonatkozó vizsgálati kötelezettség okán a munkavállaló tevése, valamint a munkáltató mulasztása közötti okozati kapcsolat létének vizsgálatát. Az elkövetési magatartás, azaz a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása objektív tényállási elem hiányában a jogalkotó tisztán a polgári jogi mögöttes felelősségi formával megegyező felelősségi alakzatot, tiszta beszámítási normát hozott volna létre,⁶⁵ amely jogállami keretek között – az ultima ratio, szubszidiaritás elvére tekintettel is – megengedhetetlen. A magánjogból kölcsönzött kockázati teória manifesztálódik tehát a vezető büntetőjogi felelősségét a tag, illetve munkavállaló büntetőjogilag releváns jogsértésének fennállása esetén való megállapításában.

⁶⁵ OROSZ (2014), 177. p; *FUGLINSZKY* (2015), 428-429. p, 436. p

⁶⁶ Vö. TÓTH (2010), 237. p

II. RÉSZ

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

II. 1. Nemzetközi instrumentumok

E cím alatt kizárólag azokat a nemzetközi jogi, valamint uniós dokumentumokat ismertetem, amelyek a vállalkozás vezető tisztségviselőjének kriminalizálása tekintetében *expressis verbis* rendelkezést tartalmaznak, tagállami büntetendőségre köteleznek, avagy ilyen felelősség alapítását kötelező erővel nem bíró, deklaratív módon rögzítik. Ezért e fejezetben nem célozom sem az Unió pénzügyi érdekeit védő, sem pedig korrupciós bűncselekmények, magatartások büntetendőségét előíró valamennyi nemzetközi jogi, illetve uniós dokumentum felvázolása.

II. 1. 1. Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme

Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelmét szolgáló alapidokumentum a 2017. július 5-én, az Európai Parlament és az Európai Tanács által elfogadott 2017/1371 Irányelv, *az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről* (PIF-Irányelv). Az új normának a speciális vezetői felelősség szempontjából lefolytatott vizsgálatát megelőzően szükséges és indokolt azonban ismertetni a PIF-Irányelv elfogadása előtt, az Unió pénzügyi érdekeinek védelme szempontjából fennálló joghelyzetet, tekintettel különösen arra a – későbbiekben részletesen kifejtett – tényre, hogy a költségvetési csaláshoz kapcsolódó vezetői felelősségi deliktum magyar jogrendszerben való megjelenésére e dokumentum kötelezte a honi jogalkotót.

Az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló Egyezmény⁶⁷ (PIF-Egyezmény)⁶⁸ 1995-ben került elfogadásra.⁶⁹ A PIF-Egyezmény 3. cikke *expressis verbis*, a következőképpen rendelkezett a vállalkozások vezetőinek büntetőjogi felelősségéről:

Minden tagállam kötelezettséget vállal a szükséges intézkedések megtételére annak érdekében, hogy az EK pénzügyi érdekeit sértő csalásokkal kapcsolatos

⁶⁷ Convention on the Protection of the European Communities' Financial Interests, OJ C316 of 27.11. 1995. Az Európai Unió Hivatalos Lapja 19/8. kötet 58. p.

⁶⁸ A rövidítés az egyezmény céljának francia nyelven való megfogalmazásából ered: „Protection des Intérêts Financiers” [Vö. SPRING (2009), 14. p]

bűncselekmények tekintetében a felügyeletet, ellenőrzést gyakorló, vagy döntési jogosultsággal rendelkező vezető tisztségviselőt büntetőjogilag felelősségre lehessen vonni a felügyelete alá tartozó és az Egyezményben meghatározott, csalásnak minősülő magatartásokat a vállalkozás érdekében megvalósító személy által történő elkövetés kapcsán.⁷⁰

A felelősségre vonáshoz szükséges szabályok létrehozásának mikéntjét a PIF-Egyezmény a tagállamokra bízta azzal, hogy azokat a nemzeti joggal összhangban kell megalkotni, így nem zárta ki az objektív, avagy fokozott felelősségi konstrukciók alkalmazását sem⁷¹ abban az esetben, ha az az adott jogrendszer szabályaival, elveivel összhangban állt.

Az Európai Bizottság által 2011-ben kiadott közlemény szerint az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme egy olyan uniós szakpolitika, amelynek körében a büntetőjogi jogharmonizáció *különösen* szükségesnek tűnik.⁷² A közlemény megfogalmazza, hogy e szakpolitika terén korábbi, és mai napig hatályos, jelentős integrációs, harmonizációs dokumentum, azaz a PIF-Egyezmény nem bizonyult kellően hatékonynak, ugyanis az abban foglalt rendelkezéseket csupán öt tagállam hajtotta végre maradéktalanul.⁷³ A lefolytatott hatástanulmány is igazolta tehát, hogy a PIF-Egyezmény alapján elfogadott jelenlegi intézkedések eredménytelenek, így szigorúbb és integráltabb büntetőjogi fellépés indokolt e területen.⁷⁴ Az EUMSZ 83. Cikke mellett az EUMSZ 325. cikkének (4) bekezdése teremtette meg a közvetlen, materiális jogalapot a PIF-Egyezményt felváltó PIF-Irányelv létrehozására⁷⁵ azzal, hogy hatáskörrel ruházza fel az Uniót az EU pénzügyi érdekeit sértő valamennyi jogellenes tevékenység elleni elrettentő hatású intézkedés meghozatalára.

Általánosságban megállapítható, hogy a PIF-Irányelv a korábbi szabályozáshoz képest még erőteljesebben a kriminalizáció irányába hat.⁷⁶ Tetten érhető azonban a dolgozat témája szempontjából *jelentős* szabályozási *eltérés* is a PIF-Egyezményhez képest, nevezetesen a

⁶⁹ A PIF-Egyezmény 2019. július 6-án veszíti hatályát.

⁷⁰ E magatartásokat az Egyezmény 1. Cikke tartalmazza.

⁷¹ Vö. FARKAS (2001), 80. p

⁷² WEIBER (2014), 34. p

⁷³ Közlemény 4.

⁷⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2017/1371 Irányelve az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás elleni büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről

⁷⁵ Vö. UDVARHELYI (2014), 173. p; WEIBER (2014), 435. p

PIF-Irányelv immáron nem teszi kötelezővé a tagállamok számára a vállalkozás vezetőjének párhuzamos, speciális büntetőjogi felelősségének tagállami jogrendszerbe iktatását, e felelősségi alakzat teljes mértéken hiányzik az Irányelvből. A jogi személy felelősségének megállapítására vonatkozó rendelkezés második bekezdése azonban a jogi személy felelősségre vonásának követelményét írja elő arra az esetre, ha az Irányelvben meghatározott, vezető tisztségviselőnek minősülő személy által gyakorolt ellenőrzés vagy felügyelet hiánya lehetővé tette, hogy az adott jogi személy javára egy neki alárendelt személy valamely, az Irányelvben meghatározott bűncselekményt elkövesse.⁷⁷ Az Irányelv azonban – szemben az Egyezményvel – kizárólag a jogi személynek rendeli beszámítani az alárendelt büntetőjogilag releváns magatartását, nem kötelezi a tagállamokat arra, hogy a vezető tisztségviselő büntetőjogi felelősségét megállapító felelősségi formát deklaráljanak.⁷⁸ Kérdésként merülhet fel, hogy e tagállami kötelezettséget megállapító norma Irányelvbe történő átvitelének hiánya jelenthet-e egyben egy dekriminalizációs kötelezettséget azon tagállamok felé, akik anno a PIF-Egyezmény szövegezésének megfelelő módon ültették át büntető-jogrendszerükbe e felelősségi formát? Ugyanis abban az esetben, ha a tagállami jog az uniós joggal nem összeegyeztethető, úgy az *de iure* (de legalábbis *de facto*) dekriminalizációs kötelezettséget róhat az adott norma tekintetében a tagállamra. Éspedig ha megállapítást nyer, hogy a tárgyalt norma sérti például a bűnösségen alapuló felelősség elvét – amelyet például az Európai Kriminálpolitika Kiáltványa⁷⁹ is deklarál, és így uniós büntetőjogi alapelvnek tekintendő – úgy uniós jogi érintettség esetében az adott ügyben e tagállami norma nem lesz alkalmazható.

II. 1. 2. Korrupció elleni küzdelemről szóló EU-s egyezmény

Az Európai Közösségek tisztségviselőit és az Európai Unió tagállamainak tisztségviselőit érintő korrupció elleni küzdelemről szóló 1997-es Egyezmény (*Korrupciós Egyezmény*)⁸⁰ 6. cikke a PIF-Egyezmény 3. cikkével megegyező szövegezéssel tartalmazza a

⁷⁶ Vö. UDVARHELYI (2014), 173. p

⁷⁷ PIF-Irányelv (14)

⁷⁸ Ezzel megszűnik az uniós szintű kötelezettség e felelősségi forma nemzeti jogrendszerbe iktatására, ugyanis az Irányelv 16. Cikke értelmében a PIF-Egyezményt, valamin az ahhoz kapcsolódó jegyzőkönyveket az Irányelv váltja fel 2019. július 6-ával. Megállapítható azonban, hogy a PIF-Egyezmény alapján sem volt (lett volna) tagállami kötelezettség az egyezmény szövegének szó szerinti átvételével *rendszeridegen* felelősségi forma létrehozása.

⁷⁹ Vö. KARSAI (2013b)

vállalkozások vezetőinek büntetőjogi felelősségének alapítási kötelezettségét, kifejezetten az aktív hivatali vesztegetés bűncselekményéhez kapcsolódóan.⁸¹

Minden tagállam megteszi a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a vállalkozások vezetőit vagy egy vállalkozáson belül döntési jogosultsággal rendelkező vagy ellenőrzést gyakorló személyeket büntetőjogilag felelősségre lehessen vonni – a nemzeti jogban meghatározott elvekkel összhangban – a korrupciónak e személyek felügyelete alá tartozó, a vállalkozás érdekében eljáró személy által elkövetett, a 3. cikkben említett eseteiben. *[Korrupciós Egyezmény 6. Cikk]*

Fontos megjegyezni, hogy a PIF-Irányelv is szól az aktív, valamint a passzív vesztegetés büntetendőségéről, büntetendővé nyilvánításának kötelezettségéről,⁸² ám az Irányelv a korrupciós bűncselekmények tekintetében sem deklarál a vállalkozás vezetőjének büntetőjogi felelősségét érintő kriminalizációs kötelezettséget, továbbá a Korrupciós Egyezmény felváltásáról, hatályon kívül helyezéséről nem rendelkezik, így az Irányelv elfogadása, majdani hatályba lépése a Korrupciós Egyezmény alkalmazandóságát nem érinti.

II. 1. 3. Corpus Iuris Europae

Az Európai Parlament kezdeményezésére, az Európai Bizottság keretei között Mireille DELMAS-MARTY vezetésével 1997-ben egy jogtudósokból álló munkacsoport készítette el az ún. Corpus Jurist,⁸³ amely egységes dokumentum az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelmével kapcsolatos anyagi jogi, valamint eljárásjogi rendelkezéseket egyaránt

⁸⁰ Convention on the Fight against Corruption involving Officials of the European Communities or Officials of Member States of the European Union, OJ C 195, 25. 06. 1997. *(Továbbiakban: Korrupciós Egyezmény)*

⁸¹ Megjegyzendő, hogy a PIF-Egyezménnyel szemben a Korrupciós Egyezmény egyáltalán nem foglalkozik a jogi személy büntetőjogi felelősségének kérdésével. [Vö. FARKAS (2001), 85. p] A jogi személyek büntetőjogi felelősségének a korrupciós bűncselekményekkel kapcsolatban való megállapítására vonatkozó kötelezettséget tartalmaz azonban az Egyesült Nemzetek Szervezete Meridában, 2003. december 10-én kelt, Korrupció Elleni Egyezményének 26. Cikke. *(Az Egyezményt Magyarországon a 2005. évi CXXXIV. törvény hirdette ki.)*

⁸² PIF-Irányelv 4. Cikk (2) bekezdés

⁸³ Corpus Juris introducing penal provisions for the purpose of the protection of the financial interests of the European Union. By Mireille Delmas-Marty, professor at the University of Panh on-Sorbonne, Paris. DG Financial Control XX/29/1997-EN. *(Továbbiakban: Corpus Juris)*

tartalmaz.⁸⁴ A joganyag anyagi jogi szempontból szabályozta az Európai Közösségek pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményeket, emellett tradicionális alapelvi, valamint általános részi szabályokat is megállapít. Jogharmonizációs jelleggel jött létre, tekintettel az egyes tagállami jogrendszerek eltérő dogmatikai hagyományaira.⁸⁵ A Corpus Juris Europae voltaképpen sosem volt kötelező erejű Uniós matéria, az egy olyan modelltörvény funkcióval jött létre, rendelkezik, amely iránymutatást nyújtott a tagállamok számára a vizsgált terület jogi szabályozása vonatkozásában. Habár a szakértői bizottság 1997-ben megalkotta a Corpus Jurist, annak rendelkezéseit heves kritikai észrevételek bírálták, így azt a kritikai észrevételeket szem előtt tartva átdolgozták, az ún. firenzei (végleges) változat 2000-ben vált nyilvánossá.⁸⁶ A Corpus Juris releváns rendelkezésének vizsgálata során a főszabály szerint a firenzei változatot veszem alapul, ott azonban, ahol az eredeti szövegezés terén jelentős a változás, utalást teszek.

A Corpus Juris Europae a 12. Cikkében rendelkezik a vállalkozás vezetőjének büntetőjogi felelősségéről,⁸⁷ a következőképpen:

*Amennyiben az 1-8 Cikkben meghatározott cselekmények valamelyikét*⁸⁸ a vállalkozás javára olyan személy követi el, aki a vezető tisztségviselő, avagy egy másik, döntési- illetve ellenőrzési funkcióval felruházott személy utasítási jogának hatálya alatt áll, úgy büntetőjogilag felelős a vállalkozás vezetője, illetve minden olyan személy, akit a szervezetben döntési- vagy felügyeleti kötelezettség terhel, amennyiben tudatosan hagyta, hogy a beosztottja bűncselekményt kövessen el.⁸⁹
[Corpus Juris 12. Cikk (1) bekezdés]⁹⁰

⁸⁴ LÉVAI (1998), 66. p; FARKAS (2001), 50. p

⁸⁵ Vö. FARKAS (2001), 51. p

⁸⁶ FARKAS (2001), 52. p

⁸⁷ „Strafrechtliche Verantwortlichkeit des Geschäftsherrn und von Personen, die innerhalb eines Unternehmens Entscheidungs- oder Kontrollbefugnisse ausüben: Entscheidungsträger und Amtsträger"

⁸⁸ A speciális vezetői felelősség fennállása szempontjából releváns alapbűncselekmények körét a Corpus Juris sokkal tágabban fogalmazta meg, mint az bármely másik, vezetői felelősséget deklaráló nemzetközi jogi matériában látható volt. Így alapbűncselekményként aposztrofálja az *Európai Közösségek pénzügyi érdekeit sértő csalást, valamint az ehhez hasonló bűncselekményeket* [Art. 1.]; *a piac manipulálását* [Art. 2.]; *pénzmosást és orgazdaságot* [Art. 3.]; *bűnszervezetben részvételt* [Art. 4.]; *az aktív, valamint a passzív vesztegetést* [Art. 5.]; *hivatali kötelezettség megszegését* [Art. 6.]; *hivatali visszaélést* [Art. 7.]; *valamint az üzleti titok megsértését* [Art. 8.].

⁸⁹ DELMAS-MARTY (2010), 43. p

⁹⁰ A Corpus Juris módosítás előtti, eredeti szövege a következőképpen hangozott: „Amennyiben az 1-8. Cikkben meghatározott bűncselekmények valamelyikét a felelősségre vont személy üzleti vállalkozás javára követte el, az üzleti vállalkozás vezetője, továbbá az üzleti vállalkozáson belül döntési vagy ellenőrzési jogkörrel rendelkező bármely más személy ugyancsak büntetőjogi felelősséggel tartozik, amennyiben az

A Corpus Juris – eltérően annak eredeti, 1997-es változatától – kiterjeszti a büntetőjogi felelősséget a gazdasági vállalkozás vezetője mellett a hivatali vezetőre, hivatalos személyekre is, a következőképpen:

Amennyiben az 1-8 Cikkben meghatározott cselekmények valamelyikét a vállalkozás javára olyan személy követi el, aki a vezető tisztségviselő, avagy egy másik, döntési- illetve ellenőrzési funkcióval felruházott személy utasítási jogának hatálya alatt áll, úgy büntetőjogilag felelős a vállalkozás vezetője, illetve minden olyan személy, akit a szervezetben döntési- vagy felügyeleti kötelezettség terhel, amennyiben felügyeleti kötelezettségét elmulasztotta, és ez a cselekmény elkövetését megkönnyítette. [Corpus Juris 12. Cikk (3) bekezdés]

A modelltvény mind a vállalkozás, mind pedig a hivatali vezető vonatkozásában tartalmaz egy büntetőjogi felelősséget kizáró okot. Abban az esetben, ha a vezető, vagy felügyeletre feljogosított személy hatáskörét másra ruházta át, és a hatáskör-átruházás megfelel a Corpus Jurisban megfogalmazott, egyébként szigorú feltételeknek, akkor az gyakorlatilag mint jogellenességet kizáró ok hatályosul, és a felelősség büncselekmény hiányában nem lesz megállapítható. A Corpus Juris a következő feltételek fennállása esetén látja jogszerűnek, felelősség-kizáró hatásúnak a hatáskör-delegációt:

A vállalkozás vezetőjének felelőssége fennállásának kérdésében senki sem védekezhet azzal, hogy a hatáskörét más személyre ruházta át, kivéve akkor, ha az átruházás részleges,⁹¹ pontos és jól körülhatárolt volt, valamint szükséges volt a szervezet működéséhez, és a delegált személy ténylegesen abban a helyzetben volt, hogy a feladatát teljesíteni tudja. A hatáskör-átruházás nem zárja ki az ellenőrzésért, felügyeletért, valamint a munkavállaló kiválasztásáért fennálló általános büntetőjogi felelősséget, és nem érinti a vállalkozás vezetőjének azon tevékenységi területeit, amelyeket magának tart fenn, úgy,

elkövetésre utasítást adott, nem lépett fel az elkövetés megakadályozása érdekében, vagy elmulasztotta a szükséges ellenőrzést.” [Régi CJ 13. Cikk]

mint a szervezeten belüli munkafolyamatok általános megszervezése. [*Corpus Juris 12. Cikk (4) bekezdés*]

A 12. Cikk (4) bekezdésének második fordulata a felelősség kizárásának kizárásáról rendelkezik. Vannak ugyanis olyan hatáskörök, funkciók, feladatok, amelyek jogilag nem átruházhatók, illetve azok delegálása nem jár egyúttal a felelősségnek a delegáló részéről történő kizárásával, a büntetőjogi felelősség egyidejű delegálásával. Ebben az esetben – álláspontom szerint – a felelősség a delegáló és a delegált személy oldalán párhuzamosan állhat fenn.

II. 1. 4. Magyarország megfelelése a nemzetközi jogi instrumentumoknak

Hazánk a PIF-Egyezmény által előírt jogalkotási kötelezettségének a 2001. évi CXXI. törvénnyel⁹² tett eleget⁹³ azzal, hogy beiktatta az 1978. évi IV. törvény 304. §-ba az *Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése* elnevezésű tényállást, mely tényállás (3) és (4) bekezdései tartalmazták a vezető tisztségviselőre vonatkozó speciális felelősségi alakzatot. Említésre érdemes, hogy – mint azt láthatjuk – a jogalkotó a tényállás beiktatásával és hatályba lépésével nem várt az EU-hoz való csatlakozásig, azt megelőzően (habár a csatlakozás kapujában) már pönalizálni rendelte az abban foglalt cselekményeket. Ennek oka pedig az, hogy ekkor már forgalomban voltak uniós pénzeszközök (euró) Magyarországon, így a büntetőjogi védelem ezekre történő kiterjesztése már a csatlakozást megelőzően indokolt volt. E tényállás 2011. december 31-ig volt hatályban, amikortól a jogalkotó a 2011. évi LXXX. törvénnyel⁹⁴ a XVII. Fejezet III. Címe alatt szabályozott pénzügyi bűncselekmények számos tényállását egyetlen bűncselekmény megnevezése alatt, a költségvetési csalás tényállási keretei között rendelte büntetni. Ezzel egyidejűleg a dolgozat tárgyát képező speciális vezetői felelősségi alakzat pedig sui generis tényállási formát öltött, és *A költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása* megnevezéssel a Btk. 310/A §-ában került szabályozásra. A 2012. évi C. törvény változatlan címmel, továbbra is sui generis tényállásként szabályozza a bűncselekményt a 397. §-ban, azonban a tartalmát tekintve lényeges változásokat iktatott be a jogalkotó, amely módosításokra a későbbiekben részletesen kitérek.

⁹¹ Régi CJ szerint „tartalmilag behatárolt” [Art. 13. (2) bek.]

⁹² A törvény módosító rendelkezései 2002. április 2. napján léptek hatályba.

⁹³ MADAI (2010), 97. p; VIDA (2007), 280. p

A vezetői felelősségi alakzat egy másik bűncselekményi tényálláshoz, az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódóan is helyet kapott a Btk-ban. Ez utóbbi tényállás beiktatására pedig a Korrupciós Egyezmény kötelezte hazánkat. A vezetői felelősségi alakzatot az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértésének bűncselekményénél szabályozott alakzattal azonos megfogalmazással szintén a 2001. évi CXXI. törvény iktatta be a Btk. 253. § (3) és (4) bekezdéseibe. A törvény – ide értve a hatályos Btk.-t is – ma is változatlan formában szabályozza a tényállást [Btk. 293. § (4) (5) bek.], az lényeges módosításon – a cselekmény elkövetőjét fenyegető szankciót ide nem értve⁹⁵ – nem ment keresztül.

Mind az aktív hivatali vesztegetéshez, mind pedig a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális felelősségi deliktum büntetési tétele három évig terjedő szabadságvesztés, míg az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó vétségi alakzat két évig terjedő szabadságvesztéssel szankcionálható. Ha áttekintjük a speciális vezetői felelősségi deliktumok szempontjából releváns alpbűncselekményeket, megállapítható, hogy a vezető tisztségviselő által realizálható deliktumok büntetési tétele megegyezik az alpbűncselekmények alapeseti büntetési tételével. Azaz ha a gazdálkodó szervezet tagja a gazdálkodó szervezet érdekében hivatali vesztegetés, vagy a költségvetési csalás alapesetét realizálja, és a szervezet vezetője büntetőjogi felelőssége megállapításának feltételei fennállnak, mind az alapesetet realizáló tag, mind pedig a *csak* felügyeleti, vagy ellenőrzési kötelezettséget megsértő vezető három évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető. A Corpus Juris tagállami jogrendszerekbe történő beilleszthetőségével kapcsolatos országjelentések, valamint a Corpus Jurist életre hívó szakértői bizottság egyetértett abban, hogy *elfogadhatatlan* a vezetői mulasztást a potenciális alpbűncselekménnyel megegyező, avagy ahhoz közelítő szankcióval terhelni, ugyanis a felügyeleti kötelezettség elmulasztójának javára, nem összemérhető az, ha valaki tettesként követ el pl. egy költségvetési csalást, vagy ha *csak* elmulasztja felügyeleti kötelezettségét teljesíteni.⁹⁶

⁹⁴ A törvény módosító rendelkezései 2012. január 1. napján léptek hatályba.

⁹⁵ Míg beiktatásakor a bűncselekmény gondatlan alakzata a szabadságvesztés mellett a törvényi szöveg szintjén is büntetendő volt pénzbüntetéssel vagy közérdekű munkával, addig a 2009. évi LXXX törvény által eszközölt módosítás óta a tényállás kizárólag szabadságvesztéssel való fenyegetést tartalmaz.

⁹⁶ DELMAS-MARTY/VERVAELE (2001), 257. p; Vö. FARKAS (2001), 58. p

II. 2. A felelősségi forma megjelenése Németország büntetőjog-rendszerében

II. 2. 1. Általános megállapítások

A Corpus Juris elkészítése kapcsán lefolytatott jogösszehasonlítás arra világított rá, hogy elemi különbségek mutatkoznak az egyes jogrendszerekben a vállalkozás vezetője büntetőjogi felelősségének szabályozásában. Így vannak olyan országok, ahol törvényi szöveg szintjén deklarálják a felelősségi formát (pl. Franciaország, Hollandia), illetve vannak olyanok, ahol a probléma kezelése legfeljebb különböző, általános részi normára alapozott megoldást választanak (pl. Spanyolország).⁹⁷ A két véglet közötti megoldást követi Németország azzal, hogy szabályoz ugyan *expressis verbis* vezetői felelősséget, ám azt nem a büntetőjog, hanem a szabálysértési jog terepén belül teszi, emellett azonban, az általános részi, tettességre, illetve részességre vonatkozó rendelkezések alapján a vezető tisztségviselő párhuzamos büntetőjogi felelősségének – a közöttük lévő szubszidiárius viszony szem előtt tartásával – megállapítására is lehetőség van. A normatív szinten megjelenő speciális vezetői felelősség álláspontom szerint egy fejlődési folyamat, ugyanis – KIS megfogalmazásával élve „*az európai jogrendszerek irodalma konstataulta azt a gyakorlatot, amely szerint a szabályszegés ténye ipso facto megalapozza a nem elkerülhetetlen következményekért való felelősséget, a veszélyhelyzet, illetve a károk előrelátásának vagy előreláthatóságának objektív, illetve szubjektív elvárhatósága csak teoretikus kérdés, a gyakorlatban alkalmazhatatlan követelmény.*”⁹⁸

Vannak jogrendszerek, amelyekben az *expressis verbis* normatív szabályozás nem organikus, ontológiai tapasztalatokon nyugvó jogrendszeren belüli fejlődés eredménye, hanem a normaalkotás kizárólag a már fent említett, tagállamokat kötelező nemzetközi jogi normák megfelelő módon történő átültetésének követelményére vezethető vissza.⁹⁹

Egyes tagállamok szabályozása – a Corpus Juris megalkotása során tett országjelentések alapján teljesen megfelel az Unió követelményeknek, mások részben tesznek azoknak eleget, megint mások pedig egyenesen tagadják a vizsgált jogintézmény Corpus Juris

⁹⁷ DELMAS-MARTY/VERVAELE (2001), 43. p

⁹⁸ KIS (2005), 70. p

⁹⁹ DELMAS-MARTY/VERVAELE (2001), 43. p

szerinti szabályozási mintájának dogmatikai megfelelőségét, tipikusan annak vikárius jellegére hivatkozva.¹⁰⁰

II. 2. 2. Németország

Tekintettel arra, hogy a dolgozatban a jogösszehasonlítást, a felelősségi alakzat dogmatikai elemzésének alapját a német szabályozás magyarhoz való hasonlósága okán a német szakirodalom képezi, úgy a német jogrendszer megoldását tartom indokoltnak részletesen ismertetni.

A német jogrendszer azon jogrendszerek közé tartozik, amelyek voltaképpen középutas megoldást követnek a vállalkozás vezetőjének büntetőjogi szankcionálása tekintetében, azaz *expressis verbis* büntetőjogi felelősséget megállapító normát nem találunk, azonban a tettesi-részesi dogmatikájuk lehetővé teszi a felelősség járulékos (*a vezető speciális jogi kötelezettsége alapján fennálló mulasztásos bűnsegély*), avagy mögöttes jellegű (*a vezető szervezeturalom okán közvetett tettesi felelőssége*)¹⁰¹ megállapítását. A középutas megoldástól azonban mégis inkább az explicit *büntetőjogi* felelősség irányába mozdul el a jogrendszer, ugyanis a tágabb értelemben vett német büntetőjogi szabályozást áttekintve találunk a magyar megvalósításhoz hasonló tényállást, azonban a németek a realizálódó cselekményt nem bűncselekménynek, hanem szabálysértésnek aposztrofálják. A német szabálysértési törvény (OWiG)¹⁰² 130. §-a a következő tényállást tartalmazza:

Aki gazdálkodó szervezet vagy vállalkozás vezetőjeként szándékosan vagy gondatlanul elmulasztja azoknak a felügyeleti intézkedéseknek a megtételét, amelyek szükségesek a gazdálkodó szervezetben vagy vállalkozásban a vezető tisztségviselő felügyeleti körébe tartozó olyan kötelezettségzegések megakadályozásához, melyek megsértése büntetéssel vagy pénzbírsággal

¹⁰⁰ DELMAS-MARTY/VERVAELE (2001), 256. p; Vö. LÉVAI (1998), 78. p

¹⁰¹ A német jogtudomány egy része elismeri az ún. szervezeturalom okán fennálló közvetett tettesi felelősséget (*mittelbare Täterschaft kraft Organisationsherrschaft*). A közvetett tettesi felelősség elemzése meghaladja jelen dolgozat tartalmi kereteit, azonban annyit szükséges megjegyezni, hogy a közvetett tettesesség magyar szabályozástól eltérően, ahol is a jogalkotó *expressis verbis* megfogalmazza azokat a defektusokat, amelyeknek az eszköszemélynél realizálódni kell annak eszköszemélyi mivoltához, a német rendelkezés nem szűkíti le ily módon a potenciális eszköszemélyek körét, hanem azt mondja, hogy közvetett tettesként büntetendő az, aki a bűncselekmény elkövetéséhez más eszközként használ fel. Ennek megfelelően az eszközkénti felhasználásra adódó lehetőség széleskörű. A Claus ROXIN által megfogalmazott szervezeturalom mint közvetett tetteséget megalapozó körülmény alapján abban az esetben, ha a vezető az alkalmazottját a szervezet adta uralmi viszonyok kihasználásával (ám tényállásszerű kényszer nélkül) *hasznalta fel* bűncselekmény elkövetésére, úgy ő közvetett tettesként büntetendő.

fenyegetett, szabálysértést követ el, amennyiben ilyen kötelezettségzegés megvalósul és a szükséges felügyeleti intézkedés teljesítése ezek megszegését megakadályozhatta volna, vagy az elkövetést lényegesen megnehezíthette volna.¹⁰³

A törvény 1975. január 1-je óta tartalmazza e tényállást,¹⁰⁴ tehát láthatjuk, hogy az már jóval a vezetői felelősség alapítására kötelező közösségi instrumentumok megjelenése előtt a német jogrendszer részét képezte. Megállapítható az is, hogy a tényállás általános jelleggel rendeli büntetni a vezető mulasztását, nem ragad ki meghatározott alap(bűn)cselekményeket (*Zuwiderhandlungen*). A magyar szabályozáshoz hasonló kazuisztikus kodifikációs jelleg azonban a német büntető-jogrendszertől sem volt korábban idegen. Számos kísérlet fedezhető fel a szabályozás történetében,¹⁰⁵ amikor – az általános szabálysértési tényállás létezésével mellett is – meghatározott alaphűncselekmény megvalósulása esetén a felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség megsértését büntetőjogi eszközökkel kívánták szankcionálni, azonban e résszabályozási konstrukciók idővel hatályon kívül helyezésre kerültek.¹⁰⁶ A részletszabályozások megszüntetésének legfőbb indoka a jogrendszer egységességének a kazuisztikus szabályozással való megsértése volt, hiszen kérdésként merült fel, hogy a jogalkotó milyen rendezőelv alapján ragad ki gazdálkodó szervezet tevékenységi körébe eső meghatározott bűncselekményeket, és rendeli súlyosan büntetni azt az elkövetési magatartást, amely adott esetben más bűncselekmény elkövetéséhez kapcsolódóan is realizálódik.¹⁰⁷

A kazuisztika megszüntetésével a szankcionálás köre tágabb, viszont a szabálysértési tényállásként való szabályozás formálisan enyhébben ítéli meg a cselekményt, mintha azt a büntetőjog jogág berkein belül rendelné szankcionálni.

¹⁰² Gesetz über Ordnungswidrigkeiten (1968. május 24.-én lépett hatályba)

¹⁰³ § 130 OWiG (1) Wer als Inhaber eines Betriebes oder Unternehmens vorsätzlich oder fahrlässig die Aufsichtsmaßnahmen unterlässt, die erforderlich sind, um in dem Betrieb oder Unternehmen Zuwiderhandlungen gegen Pflichten zu verhindern, die den Inhaber treffen und deren Verletzung mit Strafe oder Geldbuße bedroht ist, handelt ordnungswidrig, wenn eine solche Zuwiderhandlung begangen wird, die durch gehörige Aufsicht verhindert oder wesentlich erschwert worden wäre.

¹⁰⁴ ROGALL (1986), 573. p; GEISMAR (2012), 11. p

¹⁰⁵ A magyar megvalósításhoz hasonló tényállás volt jelen a német büntetőjogi szabályozásban például a megtévesztő reklámozáshoz, kartelljog megsértéséhez, illetve meghatározott környezetvédelmi, iparjogi bűncselekmények elkövetéséhez kapcsolódva. [Lásd részletesen: GÖHLER (1977), 612.; GEISMAR (2012), 17. p]

¹⁰⁶ KOHLMANN/OSTERMANN (1990), 123. p; ROGALL (1986), 579-583. p

¹⁰⁷ GÖHLER (1977), 617. p

A német szakirodalom a vizsgált tényállások német, szabálysértési rokonát a „*dogmatikai torzszülött*”,¹⁰⁸ avagy „*hermafrodita képződmény*”¹⁰⁹ jelzőkkel illeti, metaforikusan utalva arra, hogy az számos rendszeridegen, dogmatikailag nehezen definiálható jellegzetességgel bír.

Habár a szabálysértési felelősséget deklaráló speciális felelősségi tényállás nem szűkíti le az alapcselekmények körét meghatározott bűncselekményekre, a több évtizedes joggyakorlat alapján kirajzolódik egy tendencia a tekintetben, hogy melyek azok a tipikus alapbűncselekmények, amelyek kapcsán a vezető felelősségét a német joggyakorlat ténylegesen megállapítja. Ezek a bűncselekmények a következők: korrupció, csalás, versenyjogi bűncselekmények, környezetvédelmi bűncselekmények, kartelljogi bűncselekmények.¹¹⁰ A joggyakorlatot elemző német szakirodalom szerint e bűncselekmények közül is az utóbbi két kör, azaz a környezetvédelmi, valamint kartelljogi jogsértések teszik ki a de facto releváns alapbűncselekmények jelentős részét.¹¹¹

II. 3. A felelősségi alakzat elhelyezkedése a magyar büntetőjogi dogmatika rendszerében

Jelen fejezetben kizárólag arra a kérdésre keresem a választ, hogy az elemzés tárgyát képező tényállások, felelősségi formák hol helyezkednek el a magyar büntetőjog dogmatikai rendszerében.

Egy jogintézmény rendszerbeli helyének meghatározása WIENER A. Imre megállapítása szerint a jogállamiság követelményéből eredeztethető elvárás, ugyanis a norma intézmény- és fogalomrendszerbe foglalása képes „*a büntetőjogot kiszámíthatóvá, ellentmondásmentessé, előreláthatóvá, azaz követhetővé tenni*”.¹¹² Adott jogintézmény vizsgálatának nulladik szintje tehát annak meghatározása, hogy hol helyezkedik el a (büntető)jog rendszerében. Ehhez meg kell vizsgálni azokat a fogalmi ismérveket, amelyek alkalmassá teszik arra, hogy más, az új jogintézményhez hasonló, ámde valamely létező dogmatikai kategóriába illeszkedő normával való összehasonlítását lehetővé tegyék, ezáltal

¹⁰⁸ ROGALL (1986), 574. p; GEISMAR (2012), 11. p

¹⁰⁹ SANDMANN (2001), 485. p

¹¹⁰ GEISMAR (2012), 89. p

¹¹¹ MASCHKE (1997), 27-28. p

¹¹² WIENER (2002), 57. p.

– a simile alapon – lehetőség nyílik létező dogmatikai rendszerbe való besorolására. Ellenkező esetben a differentia specifikák számossága, vagy a kategóriát jellemző jelentős fogalmi ismérv(ek) hiánya éppen arra engedhet következtetni, hogy a vizsgált jogintézmény egyik fennálló dogmatikai rendszerbe sem sorolható be megnyugtatóan. Ez utóbbi esetben élhetünk a főszabály alóli kivételként való definiálás lehetőségével, és megállapítható az adott, rendszeren kívüli jogintézmény „sui generis” vagy „quasi” jellege, avagy az ismérvek feltárásával létrehozható olyan új dogmatikai kategória, amely a büntetőjog elveire, szabályaira tekintettel illeszkedik a már létező fogalmi kategóriáinak zárt logikai rendszerébe.

II. 3. 1. Rendszerbeli hely – de lege lata

Az aktív hivatali vesztegetéshez, valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség megsértése tényállások dogmatikai rendszerben való elhelyezéséhez elsősorban azok fő fogalmi elemeinek, jellegadó ismérveinek megfogalmazása szükséges. Első – és egyben legjellegzetesebb ismérv – az, hogy a bűncselekmény elkövetéséhez legalább két személy által realizált cselekmény szükséges, nevezetesen az alapbűncselekmény elkövetőjéé, valamint a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettséget elmulasztó individuumé, azaz *járulékos jellegű* bűncselekményről van szó. Azáltal, hogy a norma jellegadó ismérveként *több elkövető „közreműködésének” szükségképpenisége* megállapítható, olyan dogmatikai kategóriák vizsgálata indokolt, ahol ez az ismérv szintén megtalálható. E dogmatikai kategóriák pedig a járulékos jelleg, a más személy cselekményéhez kapcsolódó felelősség¹¹³ alapján elsősorban a *bűnsegély*, valamint a *bűnkapcsolatok* köre.

II. 3. 1. 1. Quasi sui generis bűnsegédi alakzat

Ha a felelősségi formát bűnsegédi részesség elkövetői kategóriájának mintegy sui generis alakzataként kívánjuk felfogni,¹¹⁴ amellet az az érv szól, hogy a speciális felelősségi alakzat elkövetőjének magatartása nem keletkeztet *önállóan* büntetőjogi felelősséget. Az elkövető felelősségének megállapításához egy meghatározott bűncselekmény, egy más

¹¹³ SÁNTHA (2002a), 86. p

¹¹⁴ Vö. MEZŐLAKI (2013), 604. p; SINKU (2012), 434. p

által elkövetett alapcselekmény szükséges.¹¹⁵ E jellemvonásában a vizsgált felelősségi forma tökéletesen megegyezik a bűnsegéllyel, hiszen a járulékoság követelménye alapján kiindulópont, hogy szükséges tettesi alapcselekmény megvalósulása. Emellett kijelenthetjük azt is, hogy a bűnsegéd által megvalósított cselekmény sem kell, hogy önmagában – az alapcselekményhez való viszonyára tekintet nélkül – büntetőjogilag releváns legyen,¹¹⁶ ugyanis az akár neutrális, azaz egy szociáletikai jogtalanságnak¹¹⁷ nem tekinthető magatartást objektíve a cselekmény *bűnsegédi* jellege, szubjektíve pedig az elkövetőnek az alapcselekményhez való viszonya teszi fogalmilag bűnsegéllyé. A vizsgált felelősségi forma bűnsegédiként való definiálásával szemben álló elsődleges érv azonban éppen az iménti megállapítás szubjektív aspektusára vonatkozik, nevezetesen a vezető tisztségviselő speciális felelősségi alakzata a bűnsegélyhez képest *elhagyja a bűnösség vizsgálatának követelményét*, azaz nem vizsgálja a „bűnsegéd” alapcselekményhez való szubjektív viszonyulását. Így tekintettel arra, hogy a bűnsegéd tudatának át kell fognia a tettesi alapcselekmény tényállási elemeit,¹¹⁸ akarati-érzelmi oldalon pedig az ahhoz való segítségnyújtást kívánnia kell, avagy abba bele kell nyugodnia, az legfeljebb *quasi sui generis* részesi alakzatnak, pontosabban *quasi sui generis* mulasztásos bűnsegélynek tekinthető. A quasi jelző deklarálja azonban, hogy a jogintézmény pusztán *a simile* alapon sorolható be ebbe a dogmatikai kategóriába, a rendszer fogalmi elemeinek kimerítően *nem felel meg*.¹¹⁹ Habára e kategorizálás „quasi-elven” helyes lehet, álláspontom szerint dogmatikailag mégsem ez a legtisztább megoldás.

II. 3. 1. 2. Bűnkapcsolati alakzatok

A hagyományos dogmatikai kategóriákat áttekintve érvelhetünk amellet is, hogy a járulékoságra tekintettel bűnkapcsolati alakzatról van szó. A bűnkapcsolati alakzatok sajátossága abban áll, hogy kizárólag egy más által elkövetett alapcselekményhez

¹¹⁵ LOSONCZY (1966), 234. p; MÉSZÁROS (2007), 67-88. p

¹¹⁶ Vö. LOSONCZY (1966), 244. p;

¹¹⁷ MASCHKE (1997), 25. p; ROGALL (1986), 575. p; SCHÜRMAN (2005), 93. p

¹¹⁸ Vö. SÁNTHA (2005b), 282. p

¹¹⁹ Nem a speciális vezetői felelősségi alakzat az egyetlen tényállási konstrukció a Btk-ban, amelyet a jogalkotó *quasi sui generis* részesi magatartásként definiál. Az öngyilkosságban közreműködés [Btk. 162.§] tényállása szintén *quasi sui generis*nek tekinthető deliktum. A quasi-jelleget ez esetben az adja, hogy a „bűnsegéd”, illetve a „felbujtó” magatartása olyan „tettesi” alapcselekményhez járul (nevezetesen az öngyilkossághoz), amely nem bűncselekmény. Azaz a részesi alakzatok dogmatikai teljességéhez a járulékoság követelménye megvalósulásának alapjául szolgáló tényállásszerű tettesi alapcselekmény hiányzik.

kapcsolódóan valósulhatnak meg,¹²⁰ azaz alapbűncselekmény¹²¹ nélkül bűnkapcsolati alakzat definiálása fogalmilag kizárt.¹²² A járulékoság kritériuma tehát – épp úgy, mint a részesi alakzatok vonatkozásában – a bűnkapcsolatoknak is közös fogalmi ismérve. Ebbe a halmazba tartozó jogintézmények rendkívül heterogének, gyakorlatilag a dogmatikai kategória részelemeinek jellegzetessége, hogy közülük egyik sem illeszthető be a tradicionális részesi kategóriák valamelyikébe.¹²³ Az ismert bűnkapcsolati alakzatok definiálásának egyik közös dogmatikai indoka az, hogy a magyar büntetőjog nem ismeri az utólagos bűnsegélyt, ezért amennyiben a bűnsegédi jellegű magatartást realizáló elkövető cselekményét a tettesi alapcselekmény befejezté válását követően fejt ki oly módon, hogy a tettesi alapcselekmény megvalósítása során a közös tudattartam még nem állt fenn, úgy a magatartás bűnsegélyként nem definiálható, az legfeljebb a jogalkotó által deklarált önálló, különös részi deliktumként megfogalmazott releváns bűnkapcsolati alakzat valamelyike alá szubszumálható. Szubjektív oldalon megállapítható továbbá, hogy a definiált bűnkapcsolati alakzatok *mindegyikére* jellemző, hogy az alapbűncselekményre kiterjedően is fennáll az elkövetők között egyfajta közös tudattartam, azaz a bűnkapcsolati bűncselekmény elkövetője tud arról, hogy az alapbűncselekmény elkövetésre került, és szubjektív oldalon abban – tipikusan utólagosan¹²⁴ – *közreműködni kíván*. Mivel a

¹²⁰ NAGY (2014b), 72. p; TÓTH (1997), 513. p

¹²¹ A Btk-ban egyetlen olyan bűnkapcsolati alakzatként definiálható bűncselekmény található, ahol a jogalkotó gyengíti részesi alakzatokra vonatkozó járulékoság követelményét, nevezetesen a más által elkövetett cselekményhez kapcsolódó pénzmosás esetében [Btk. 399. §]. E bűncselekmény megvalósulásának nem feltétele ugyanis, hogy a „tettesi” alapcselekmény bűncselekmény legyen, elegendő, ha az *büntetendő cselekmény*. Így gyakorlatilag a limitált járulékoság elve jelenik meg kodifikált jelleggel e bűnkapcsolati alakzat esetében, hiszen a „bűnkapcsolati részes” magatartás akkor is tényállásszerű lesz, ha az alapcselekmény tényállásszerű és jogellenes, ám az alapcselekmény tettese nem bűnös, így fogalmilag nem beszélhetünk bűncselekmény megvalósulásáról.

¹²² Vö. SIMON (2013), 77. p

¹²³ NAGY (2014b), 72. p.

¹²⁴ A bűnkapcsolati alakzatok közül a feljelentés elmulasztása realizálható oly módon is, hogy időben megelőzi az alapcselekmény elkövetését (NAGY (2014), 73. p), valamint a bűnös közömbösség megállapításához elvárt mulasztásos magatartás pedig időben kizárólag az alapbűncselekményt megelőzően, de legfeljebb azzal egyidőben realizálható. (Nagy (2014), 74. p.) E két sui generis bűnkapcsolati alakzat elkövetési magatartása önmagában akkor tekinthető a tettesi alapcselekményhez járuló mulasztásos bűnsegélynek, ha a mulasztást realizáló elkövető rendelkezik olyan speciális jogi kötelezettséggel, amely alapján köteles arra, hogy a megakadályozza azt, hogy az alapbűncselekményt a tettes elkövesse, feltéve, hogy a tettes legalább kísérleti stádiumba juttatja a cselekményét. Amennyiben ez a speciális jogi kötelezettség fennáll, úgy – álláspontom szerint – a magatartásnak a részesi alakzat szerinti megállapítása a teljes járulékoság okán megelőzi az önálló bűnkapcsolati bűncselekmény megállapíthatóságát. Ez utóbbi ugyanis úgy vélem kiegészítő jellegű, a Btk. általános jogi kötelezettség deklarálásával tágítja ki a potenciális elkövetők körét. Ahol azonban az általános jogi kötelezettség és a speciális is fennáll, ott a speciális kötelezettség az általános érvényesülését megelőzi. Álláspontom szerint tehát kimondható, hogy a feljelentési kötelezettség elmulasztása azon alakzatának elkövetője, amely az alapbűncselekmény elkövetését időben

vizsgált, speciális vezetői felelősségi forma egyik jellegzetessége – ahogyan láthattuk – éppen az, hogy az elkövetőnek az alapcselekményhez való szubjektív viszonyulása hiányzik, úgy a bűnkapcsolati alakzatok szubjektív viszonyulásával kapcsolatban tett ezen általános megállapítás e fejezetben felállított hipotézist cáfolja, így ezen a ponton arra az eredményre juthatunk, hogy a speciális vezetői felelősségi alakzat a tettesi alapcselekményhez való szubjektív viszonyulás hiánya okán nem illeszthető be a bűnkapcsolati alakzatok körébe. A vizsgált felelősségi alakzat nem csak a szubjektív kritériumoknak való meg nem felelés miatt lóg ki a definiált bűnkapcsolatok köréből, hanem a kategóriába tartozó bűncselekményeknek a járulékossgal kapcsolatos közös objektív ismérvének sem felel meg, ugyanis: minden egyes ismert bűnkapcsolati alakzat esetén két *bűncselekmény* szükségképpen összekapcsolásáról van szó,¹²⁵ esetünkben a speciális vezetői felelősségi alakzat tette által megvalósított cselekmény önmagában viszont *nem bűncselekmény*.¹²⁶ A feljelentés elmulasztása, valamint a bűnös közömbösség a mulasztásos elkövetési magatartásnak a vizsgált jogintézményhez való hasonlósága okán magyarázatot igényel, ugyanis a kötelezettségellenes nemtevéssel realizálódó elkövetési magatartás gyakorlatilag megegyezik a speciális vezetői felelősségi alakzat elkövetési magatartásával. Amíg a különböző, különös részben meghatározott bűncselekményekhez kapcsolódó feljelentés elmulasztása, valamint a bűnös közömbösségre törvényi példaként említhető zendülés megakadályozásának elmulasztása [Btk. 443. §]¹²⁷ során realizált elkövetési magatartás ex lege, a törvény erejénél fogva bűncselekménynek minősül, azaz a magatartás a jogalkotó szándéka miatt nem *neutrális*, addig az aktív hivatali vesztegetéshez, valamint költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség megsértése a tényállásba explicite belefoglalt alapbűncselekmény megvalósulása nélkül nem bűncselekmény, legfeljebb más jogági jogsértés, ezért *önmagában* büntetőjogilag közömbös.¹²⁸

megelőzi – egyéb feltételek megvalósulása mellett – a kötelezettség forrásának függvényében lesz (mulasztásos) bűnsegéd, vagy a sui generis feljelentési kötelezettség elmulasztása bűncselekmény önálló tette.

¹²⁵ Uo.

¹²⁶ Vö. VIDA (2007), 286. p

¹²⁷ NAGY (2014b), 74. p

¹²⁸ VIDA a hivatali vesztegetéshez, valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó vezetői felelősségi deliktumokat bűnös közömbösségként értelmezi. [VIDA (2007), 285. p]

Megállapítható tehát, hogy a vizsgált jogintézmény annak sui generis jellegét szem előtt tartva sem feleltethető meg egyik elkövetői alakzatnak sem,¹²⁹ valamint az alapcselekményhez való szubjektív viszonyulás hiánya okán az ismert bűnkapcsolati alakzatok rendszerébe sem illeszkedik, így egyik olyan létező, definiált dogmatikai kategóriába sem illeszthető be, amelyre a járulékoság jellemző.

II. 3. 2. Rendszerbeli hely de lege ferenda – Vezetői felelősség mint sui generis bűnkapcsolat

Láthatóvá vált, hogy a vezető tisztségviselő büntetőjogi felelősségét járulékos jelleggel megállapítani hivatott, közreműködésre kiterjedő szubjektív tényállási elemtől mentes felelősségi forma a magyar büntetőjogi dogmatika rendszerében új.¹³⁰ Egyik létező dogmatikai kategóriába tartozó felelősségi alakzat sui generis jogintézményeként sem definiálható, hiszen a más személy által elkövetett bűncselekményhez való szubjektív viszonyulás hiánya – mint az ismert járulékos dogmatikai kategóriák fogalmi eleme – ki fogja zárni a felelősségi formát a rendszerből. E megállapítást követően mégis a bűnkapcsolatokhoz visszatéve kívánom az érvelésemet folytatni, ugyanis az előző cím alatt felsorakoztatott érvek helyessége mellett olyan korrekciós, differenciálást, továbbgondolást lehetővé tevő kérdések feltevése szükséges, amelyek megválaszolásával kiderül, hogy vajon az ismert bűnkapcsolati alakzatok dogmatikai köre tágítható-e, és ha igen, milyen feltételek mellett. Az első és legfontosabb kérdés az, vajon a bűnkapcsolatnak mint heterogén tényállásokat összegyűjtő dogmatikai kategóriának mi a genus proximuma? Álláspontom szerint a bűnkapcsolat fő fogalmi eleme a *járulékoság*,¹³¹ azaz ez az a fogalmi elem lesz az a *szükségképpen minimum*, amely egy tényállás, jogintézmény, felelősségi forma bűnkapcsolat kategória alá tartozását lehetővé teszi.¹³² A járulékoság ugyanis álláspontom szerint a legtávolabbi (az alapbűncselekmény törvényi tényállásába való be nem lépés okán), ám legelemibb kapcsolat két elkövető cselekménye között ahhoz,

¹²⁹ A társtettség és a közvetett tettség vizsgálatának kötelezettségét a maiore ad minus logikai alapon kizárja a részességre adott nemleges válasz.

¹³⁰ Vö. SÁNTHA (2009), 52. p.; SÁNTHA (2013), 28. p

¹³¹ Vö. SIMON (2013), 78. p

¹³² A járulékoság követelménye a más személy büntetendő cselekményéhez kapcsolódó pénzmosás definiálásával sem sérül, ugyanis a járulékoság a többi bűnkapcsolati alakzathoz hasonlóan követelmény, a járulékoság tartalmi definiálására vonatkozó teljes járulékoság elméletéről tér át a jogalkotó a (szigorúbb) bűnkapcsolati felelősséget megalapozó limitált járulékoság elvére.

hogy azok egymáshoz való viszonyukra tekintettel definiálhatók legyenek büntetőjogi értelemben, hiszen ha ez a kapocs hiányzik, úgy a *büntetőjogilag* önmagában nem releváns cselekmény *büntetőjogilag* nem értékelhető. Azaz e fogalmi elem hiánya esetén gyakorlatilag a büntetőjogi definiálás követelménye *okafogyott*. In abstracto megállapítható tehát, hogy egy csoportképző dogmatikai fogalommal szemben támasztott minimumkövetelmény az, hogy jellegadó fogalmi ismérvvel rendelkezzen, amely ismérv megléte a csoportba történő belépés minimális dogmatikai követelménye. A genus proximum meglétének elengedhetetlensége mellett egyetértek azonban LOSONCZYVAL, miszerint „*az alapfogalmak és származékaik a bennük kifejezett jogelemeknek csupán funkcionális fogalmi összefüggését határozzák meg, s ennek következtében mindig nyitva áll a lehetőség e fogalmak elemeinek újjáalkotására a szaktudományok újabb és újabb eredményeihez képest, a nélkül, hogy ezáltal a fogalmat, amely csupán az elemek funkcionális összefüggését, de nem egyúttal az elemek megmerevítését eredményezi, szét kellene rombolnunk.*”¹³³ LOSONCZYNAK a funkcionális jogtudományi fogalmakkal, illetve azok modifikációjával kapcsolatos megállapítása álláspontom szerint különösen releváns a heterogén részelemeket magában foglaló bűnkapcsolat-fogalom vonatkozásában. A genus proximum követelményének megállapítását követően a következő kérdés az, vajon az elkövető alapcselekményhez való szubjektív viszonyulásának kritériuma is főfogalmi elem-e, azaz annak hiánya a fogalmi kategória alóli kizáró tényezőként jelenik-e meg. E kérdés megválaszolására előtt álláspontom szerint szükséges kimondani azt az axiómát, miszerint egy fogalmi elemet nem az a tény tesz genus proximummá, hogy az az adott kategóriába tartozó részelemek mindegyikére *jellemző*, hanem az az ismérv, hogy e tulajdonság nélkül *nem lehet része* a halmaznak, a tulajdonság mintegy a csoport immanens, elválaszthatatlan része, LOSONCZY István szóhasználatával élve: a jogintézmény „*logikai corrolariuma*”.¹³⁴ Azaz egy ismérv, amely a csoport valamennyi tagját jellemzi, nem feltétlenül csoportképző feltétel is egyben. LOSONCZYNAK a részesség jogintézményének létjogosultsága vonatkozásában tett következő megállapítása álláspontom szerint a bűnkapcsolatok körére is helytálló, egyúttal alátámasztja a járulékoság főfogalmi elem voltát: „*(...) a járulékoság minimális mértékének*

¹³³ Losonczy (1937), 76. p

¹³⁴ LOSONCZY (1966), 232. p

*megállapítása nélkül a részességi alakzatokat képtelenség meghatározni.*¹³⁵ Így ha a dogmatikai kategóriába tartozó elemek mindegyikénél, mintegy véletlenszerűen fennálló jellegzetességről van pusztán szó, az tipikus fogalmi elem ugyan, de – szemben a főfogalmi elemmel – túri a kivételt. Így a kérdés olyan módon tehető fel, hogy vajon beengedhető-e olyan felelősségi forma a bűnkapcsolati alakzatok körébe, ahol a járulékos jelleg adott, ám az alaphűncselekmény vonatkozásában az elkövető szubjektív viszonyulása hiányzik? Álláspontom szerint a heterogén bűncselekményi tényállásokat magában foglaló bűnkapcsolatok köréből indokolatlan kizárólag a szubjektív oldal hiányára alapozva valamely tényállást kizárni, annak bűnkapcsolat voltát tagadni, ugyanis e dogmatikai kategória létének célja éppen az, hogy egybegyűjtse azokat a magatartásokat, amelyek valamilyen szükségképpen fogalmi elem hiánya okán *nem tekinthetők részességnek*. Éppen ezért is elégséges kizárólag a járulékoság kritériumának megkövetelése a bűnkapcsolatok tekintetében. Így a hipotézis, amelynek igazolására jelen cím alatt törekszem, a következő:

A magyar büntetőjog dogmatikai rendszerében indokolt a vezetői felelősség önálló bűnkapcsolati alakzatként való definiálása.

Rendszeralkotó hipotézisemet mintegy nulladik érvelési szinten egy analógiával kívánom alátámasztani, az analógia tárgyát a feljelentési kötelezettség elmulasztása bűnkapcsolati alakzat azon formája képezi, amely helyes dogmatikai besorolás szerint nem minősülhet sui generis bűnsegédi alakzatnak.¹³⁶ BARNA Péter már 1955-ös munkájában, a feljelentési kötelezettség elmulasztása rendszerbeli helyének vizsgálata során felteszi ugyanazt a kérdést, amely a dolgozat tárgyát képező felelősségi alakzat rendszerben történő elhelyezése szempontjából determináló jelentőségű, nevezetesen, hogy *„a feljelentés elmulasztása mint büntetőjogi fogalom a részesség körébe, vagy a bűnkapcsolat körébe*

¹³⁵ LOSONCZY (1966), 233. p; Vö. LOSONCZY (1966), 237. p;

¹³⁶ A feljelentési kötelezettség elmulasztásának bűnsegélykénti definiálása tekintetében abban az esetben, ha a mulasztó magatartása az elkövető még be nem fejezett bűncselekményéhez járul, úgy a mulasztásos bűnsegélyhez szükséges speciális jogi kötelezettséget a Btk-ból származó, meghatározott bűncselekményekhez kapcsolódó általános feljelentési kötelezettség pótolja. Abban az esetben tehát, amikor a bűnsegélyszerű mulasztást realizáló elkövetőt egyébként speciális jogi kötelezettség (is) terheli a más által elkövetett bűncselekmény feljelentése útján történő megakadályozására nézve, úgy az alaphűncselekményhez nyújtott bűnsegély megállapítása a dogmatikailag tiszta megoldás. Vö. BARNA (1955), 759. p

tartozik-e".¹³⁷ BARNA helytállóan mellett érvel, hogy abban az esetben, ha a feljelentés elmulasztása az alpbűncselekményhez utólagosan járul, és az gondatlanul történik, akkor a bűnsegélynek kétségtelenül nem minősülhet, viszont ebben az esetben a feljelentés elmulasztásának a rendszerbeli helye a bűnkapcsolati alakzatok köre lesz.¹³⁸ Álláspontom szerint *a maiore ad minus* épp ily módon lehet érvelni mellett, hogy az alpbűncselekményhez járuló olyan magatartás *sui generis* büntetendősége is bűnkapcsolati alakzatnak minősül,¹³⁹ amely a gondatlanság szintjén sem fogja át az alpbűncselekmény megvalósulását, azaz az alpbűncselekmény és a bűnkapcsolati jellegű magatartás közötti szubjektív kapcsolat hiányzik.

II. 3. 2. 1. Vezetői felelősségi alakzatok a Btk-ban

A felállított hipotézis alátámasztását szolgálja elsősorban az, ha az új dogmatikai kategóriának az aktív hivatali vesztegetéshez, valamint költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség megsértése bűncselekményeken kívül más elemét is definiálni tudjuk, ugyanis egyetlen (esetünkben két, közel azonos) tényállásra külön dogmatikai kategória létrehozása nehezen indokolható. Ezért az új dogmatikai kategória definiálásának követelménye mellett a magyar büntetőjogban szórványosan megjelenő, a vizsgált felelősségi formával egybehangzó tényállások, felelősségi formák feltárásával érvelek oly módon, hogy megkísérlem megfogalmazni az új dogmatikai alrendszer *genus proximumát*, valamint azt a más, hasonló dogmatikai kategóriáktól elválasztó *differentia specificákat*. Ennek érdekében elengedhetetlen a hipotézis szerinti rendszer részelemeit képező normák vizsgálata, ám ez pusztán annyiban céлом, amennyiben az új kategória megfogalmazásának követelményét alátámasztják vagy cáfolják.

A gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének speciális büntetőjogi felelősségét megállapító két tényálláson kívül a háborús, valamint az emberiség elleni bűncselekmények körében találunk olyan deliktumokat, amelyek vezető beosztású személy büntetőjogi felelősségét deklarálják a vele valamiféle függelmi viszonyban álló személy

¹³⁷ BARNA (1955), 758. p

¹³⁸ BARNA (1955), 761. p

¹³⁹ HOLLÁN Miklós a korrupciós bűncselekményekkel foglalkozó monográfiájában „*előzetes bűnkapcsolati alakzatnak*” nevezi a vezető tisztségviselő felügyeleti és ellenőrzési kötelezettségének elmulasztását. [HOLLÁN (2014), 82. p]

által elkövetett bűncselekmény (alpbűncselekményt) kapcsán. E tényállások a következők: *Az előjárónak vagy hivatali vezetőnek az emberiség vagy háborús bűncselekményekhez kapcsolódó felelőssége (Btk. 145. §; Btk. 159. §); valamint az előjárási intézkedés elmulasztása (Btk. 452. §).*

A háborús (Btk. XIV. Fejezet), valamint az emberiség elleni (Btk. XIII. Fejezet) bűncselekményekhez kapcsolódó előjárási felelősségi alakzatot deklaráló tényállásokat az új Btk. iktatta be a jogrendszerünkbe,¹⁴⁰ azok beillesztésére okot adó nemzetközi jogi norma a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) Statútuma.¹⁴¹ E tényállások speciális jellege abban áll, hogy a költségvetési csaláshoz, valamint az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó vezetői felelősségi alakzatoktól eltérően nem egyetlen, magában a tényállásban meghatározott bűncselekményt neveznek meg kapcsolódó bűncselekményként, hanem az adott fejezetben található valamennyi tényállás alpbűncselekménye a Btk. 145. §-ban, valamint a Btk. 159. §-ban megfogalmazott felelősségi alakzatnak. Mivel mind a háborús, mind pedig az emberiség elleni bűncselekményekhez kapcsolódó előjárási felelősségi alakzat szövegezése azonos, és e helyen az alpbűncselekmények részletes vizsgálata nem célom, a továbbiakban a két tényállást egy felelősségi alakzatként kezelem.¹⁴² Az előjárási felelősséget deklaráló tényállás két személyi kör felelősségét rendeli megállapítani a tényállási elemek megvalósulása esetén: a katonai parancsnokét, valamint a hivatali vezetőjét. A két kvalifikált tettesi kör büntetendőségéhez eltérő feltételeket állapít meg a törvény, amely eltérés tipikusan az alpbűncselekményhez való szubjektív viszonyulás

¹⁴⁰ KARSTEN (2010), 61. p; GELLÉR (2002), 306-307. p

¹⁴¹ Fontos megjegyezni, hogy az ICC Statútumát Magyarország a mai napig nem ratifikálta, a Statútum szövege magyar nyelven a mai napig nincsen hivatalosan kihirdetve. A jugoszláv (7. Cikk), valamint a ruandai törvényszék statútuma közel azonos felelősségi formát deklarál az ICC Statútum által megfogalmazottal, azonban tekintettel arra, hogy a nemzetközi jogi felelősség részletes elemzése nem képezi a dolgozat tárgyát, e helyen a Btk-beli szövegezés teljes egyezősége okán kizárólag az ICC Statútum által deklarált vezetői felelősségre térek ki. Vö. MOLNÁR (2012b), 30. p; SÁNTHA (2009), 44. p; TÖRÖ (2013a), 289. p

¹⁴² Az előjárási felelősséget deklaráló tényállás konstrukcióját áttekintve meg kell állapítani továbbá, hogy a jelen dolgozatban vizsgált, a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselője speciális felelősségi alakzatával hasonló fogalmi jegyeket viselő fordulat pusztán egy, a tényállásban meghatározott konstrukciók közül, ám tekintettel arra, hogy az új bűncselekményi alakzat megfogalmazása szempontjából kizárólag a vizsgált fordulat bír relevanciával, elemzés tárgyát – a szükséges mértékben – csak az képezi. A teljesség kedvéért szükséges azonban felvázolni, hogy a jogalkotó e tényállás keretei között, alternatív elkövetési magatartásáért rendeli büntetni az előjárót abban az esetben, ha az a bűncselekmény elkövetéséről való tudomásszerzést követően feljelentési kötelezettségét elmulasztotta. E fordulat szintén a bűncselekményi alakzatok körébe tartozik, ám a feljelentési kötelezettség elmulasztása dogmatikai kategória részemét képezi. Vö. NERLICH (2007), 667. p: Four forms of superior responsibility. Jelen vizsgálat vonatkozásában tehát a NERLICH által négy dogmatikai kategóriába sorolt előjárási felelősségi forma közül egy releváns, nevezetesen a „*lack-of-knowledge superior responsibility before the fact*”. NERLICH (2007), 674-677. p

vonatkozásában jelenik meg. Amíg a hivatali vezető akkor büntethető, ha az elkövetési magatartás (mulasztás) realizálása mellett tudta, hogy az alapbűncselekményt az alárendelt személy elkövette, vagy tudatosan figyelmen kívül hagyta az arra utaló jeleket, addig a katonai parancsnok felelőssége megállapításához elegendő annak bizonyítása is, hogy az alapbűncselekmény elkövetéséről *tudnia kellett volna*.

Az explicit, speciális előjárói felelősséget deklaráló tényállásokon kívül található még egy olyan bűncselekmény a Btk-ban, amely hasonló fogalmi elemeket tartalmaz, mint amely bűncselekmények vonatkozásában *sui generis* bűnkapcsolati alakzat definiálását indokoltnak tartom. E bűncselekmény a Btk. 452. §-ában meghatározott tényállás, *az előjárói intézkedés elmulasztása*. E deliktumot – eltérően a fent vizsgált előjárói felelősségi alakzatoktól - a régi Btk. is tartalmazta.¹⁴³ E bűncselekmény alapján – kizárólag a téma kifejtése szempontjából releváns fordulatot vizsgálva – az büntetendő, *aki előjárói kötelezettségét megszegve, az alárendelt bűncselekményének megakadályozásához szükséges intézkedést elmulasztja*. Azzal, hogy a tényállás releváns fordulata kizárólag a „bűncselekmény” terminológiát használja, megállapítható, hogy e deliktum vonatkozásában alapbűncselekmény lehet főszabály szerint bármely, a Btk. különös részében meghatározott bűncselekmény, kivéve, ha az háborús, vagy emberiség elleni (ahogyan e kitévelt maga a tényállás is tartalmazza), ugyanis ebben az esetben, specialitás elve folytán a fentebb tárgyalt előjárói felelősségi alakzat alapján kell megállapítani a büntetőjogi felelősséget. Az elkövetési magatartás e helyen is a bűncselekmény elkövetésének megakadályozásához *szükséges intézkedés elmulasztása*, azaz tiszta mulasztásos bűncselekményről van szó.

II. 3. 2. 2. A vezetői felelősség mint bűnkapcsolati alakzat jellegadó fogalmi ismérvei

Az ismertett emberiség elleni, illetve háborús bűncselekményi tényállások, valamint az aktív hivatali vesztegetéshez, illetve költségvetési csaláshoz kapcsolódó vezetői felelősségi alakzatok azonos, vagy hasonló fogalmi elemeinek rendszerezésével megállapíthatók azok a fogalmi elemek, amelyek e felelősségi forma önálló bűnkapcsolati alakzatként való definiálásához mintegy csoportképző ismérvek halmazaként járulnak hozzá, és egyben az új kategória létét legitimizálják. A tényállásokat áttekintve három közös ismérv vázolható fel: a speciális vezetői felelősséget deklaráló tényállás elkövetője, valamint az

¹⁴³ Vö. VÉGH (2010), 351-363. p

alapbűncselekmény elkövetője közötti alá-fölérendeltségi viszony (A); a bűncselekmény elkövetésének megakadályozásához szükséges intézkedés elmulasztása mint elkövetési magatartás (B); valamint a bűncselekmény tettesének az alapbűncselekményhez való szubjektív viszonyulásának hiánya, vagy annak hiányos volta (C).¹⁴⁴ Az alapbűncselekmény léte a bűnkapcsolatok főfogalmi eleme okán az ebbe a kategóriába tartozás megállapításának nulladik lépcsőfoka. A vezetői felelősségi mátrix a legszigorúbbtól a legenyhébb felé haladva a speciális tettesi kvalifikáció mentén, az alapbűncselekményhez való szubjektív viszonyulás foka alapján, valamint a kapcsolódó bűncselekmények heterogenitása szerint csoportosíthatók.

(A) Alá-fölérendeltségi viszony

Az alá-fölérendeltségi viszonyt jellemző utasításos rendszer erősségét, kötöttségét tekintve a legerőteljesebben a katonai parancsnok és alárendeltje viszonylatában jelenik meg, majd ezt követi a hivatali előljáró és alárendeltjének kapcsolata, a hierarchikus, utasításon alapuló viszonyok legenyhébb köteleket képező eleme pedig a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének a szervezet tagjához vagy dolgozójához való viszonya.¹⁴⁵ A sorrend megállapítását az az alapfeltevés képezi, miszerint, amíg a katonai parancsnok feltétlen utasítási joggal rendelkezik – így a közte, valamint alárendeltje között fennálló kapcsolat ténylegesen és vitathatatlanul hierarchikus, – addig a gazdálkodó szervezetek felépítését is tipikusan hierarchia jellemzi ugyan, de utasításos rendszere nem oly mértékben feltétlen, mint az a katonai parancsnok vonatkozásában megállapítható. E fokozatbeli különbség nem eliminálja azonban azt az alapmegállapítást, miszerint mindhárom jogviszonyt hierarchikus felépítés jellemzi. Fontos megállapítani, hogy e hierarchikus viszony akár normában kerül lefektetésre (de jure jogviszony), akár egyáltalán nem kerül expressis verbis megállapításra, ám a vezető az alárendelt/beosztott felett tényleges irányítói/ellenőrzési/felügyeleti hatalmat gyakorol (de facto viszony), a

¹⁴⁴ A nemzetközi büntetőbíróság az ún. Vorgesetztenverantwortlichkeit, command/superior responsibility megállapításának feltételeit e három ismerv mentén munkálta ki. Vö. KARSTEN (2010), 28. p; 38-39. p; Vö. Celebici-ügy; Delalic-ügy (Urteil des Verhandlungskammer. 1998. 11. 16. 349.)

¹⁴⁵ A Nemzetközi Büntetőbíróság a Celebici-ügyben foglalkozott azzal a kérdéssel, vajon civil vezetők, nevezetesen vállalkozások vezetőinek a felelőssége is megállapítható-e az ICC Statútumban deklarált felelősségi alakzat alapján. Az egyes vezetői felelősségi tényállások tettesi körének megállapítása szempontjából e kérdés megválaszolása determináló jelentőségű, azonban e kérdésre adható válasz helyessége a nemzetközi szakirodalomban a mai napig vitatható. KARSTEN (2010), 41. p

felelősségi formát jellemző hierarchikus viszony fennállása a nemzetközi szakirodalom szerint megállapítható.¹⁴⁶

(B) Elkövetési magatartás: a bűncselekmény elkövetésének megakadályozásához szükséges intézkedés elmulasztása

Az elkövetési magatartás minden tényállás szükségképpeni eleme. Annak hiányában, a vezetői felelősséget kizárólag az alpbűncselekmény megvalósulására alapozva a jogalkotó expressis verbis objektív felelősséget, vitathatatlanul pusztá beszámítási normát hozott volna létre, amely idegen a bűnösségen alapuló felelősség elvén nyugvó jogrendszerektől. A vezetői felelősségi forma gyűjtőfogalom alá tartozó valamennyi tényállás vonatkozásában akkor felel az elkövető, ha elmulasztotta megtenni a szükséges intézkedéseket (a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének felelősségét deklaráló alakzatokban kifejezetten a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségének teljesítését), amelyek a bűncselekmény alárendelt/tag/dolgozó általi elkövetését megakadályozhatták volna, vagy e mulasztás nyitotta meg az utat, a konkrét lehetőséget a bűncselekmény elkövetéséhez.

(C) Az alpbűncselekményhez való szubjektív viszonyulás hiányzik vagy hiányos

Az alpbűncselekményhez való szubjektív viszonyulás hiánya (vagy hiányossága) mind a bűnsegély, mind pedig a létező bűnkapcsolati alakzatok viszonylatában *differentia specifica*, ugyanis a járulékos jelleg mint főfogalmi elem mellett – mint láthattuk – tipikusan minden ma ismert bűnkapcsolati alakzatra jellemző az, hogy azok elkövetőjének van valamiféle szubjektív viszonyulása az alpbűncselekményhez. Fentebb ismertettem azonban álláspontomat, miszerint a bűnkapcsolatok egyetlen főfogalmi eleme a járulékoság, így a szubjektív viszonyulás hiánya vagy hibája nem mint e kategóriából kizáró tényező, hanem mint a többi bűnkapcsolati alakzattól elhatároló ismérv, azaz *differentia specifica* jelenik meg. Így abban az esetben, ha az alpbűncselekményhez viszonyuló elkövetői tudattartam teljes, azaz a más által elkövetett bűncselekményről tud, és ahhoz akarati-érzelmi oldalon is – tipikusan a szándékosságához szükséges – kapcsolat fűzi, úgy a dolgozat tárgyát képező speciális vezetői felelősségi deliktumok

¹⁴⁶ KARSTEN (2010), 41. p; NERLICH (2007), 670. p; *E megállapításhoz a kritikát lásd: III. 1. 2. 2. fejezet.*

megállapítására nem kerülhet sor, egyéb bűnkapcsolati alakzatok, avagy a mulasztásos bűnsegély részesi alakzat alapján kell a felelősséget megállapítani.

E fogalmi ismérv tekintetében – a hierarchikus viszonyrendszerrel ismertettekhez hasonlóan – a szubjektív viszonyulás *hiányának intenzitása* mentén két olyan fokozat definiálható, amely még e kategóriába illeszthetővé teszi a vizsgált bűncselekményeket: az alpbűncselekmény vonatkozásában az elkövető felelőssége *objektív*, azaz a szubjektív viszonyulása teljes mértékben hiányzik. Avagy az elkövető felelőssége az alpbűncselekmény vonatkozásában *objektívizált*, azaz valamiféle – később ismertetett – szubjektív viszonyulás definiálható az alpbűncselekményhez kapcsolódóan,¹⁴⁷ ám a magyar büntetőjogi dogmatika által ismert és elfogadott bűnösségi kategóriák körébe nem illeszthető be, annak tipikusan az akarati-érzelmi oldala hiányzik, így a szubjektív oldal hiányos, klaudikál.

Az alpbűncselekményhez való szubjektív viszonyulás hiánya a vizsgált bűncselekmények közül háromnál, nevezetesen a költségvetési csaláshoz, valamint az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megsértése tényállásoknál (*Btk. 397. §; Btk. 293. § (4) (5) bek.*), valamint az előjárói intézkedés elmulasztása deliktumnál (*Btk. 452. §*) észlelhető. Mindhárom bűncselekményre jellemző, hogy a jogalkotó oly módon iktatja ki a két magatartás közötti szubjektív elemet, hogy az alpbűncselekmény elkövetését objektív büntethetőségi feltételként definiálja, azaz a más által elkövetett bűncselekmény ténye a tényállások tárgyi oldalához tartozik, ám nem objektív tényállási elem, annak megvalósulásáról az elkövetőnek *nem is szabad tudnia*.

Eltér ezzel szemben a szubjektív viszonyulás mibenlétének megfogalmazása az előjáró speciális felelősségét szabályozó tényállások tekintetében, ugyanis e helyen a jogalkotó az elkövetőnek az alpbűncselekményhez való szubjektív viszonyulásának szükségességét kizárólag a tudati oldal deklarációjával juttatja kifejezésre.¹⁴⁸ Mivel a tényállás nem utal arra, hogy gondatlan alakzat is büntetendő, így kérdésként merül fel, vajon a „*tudta*” fordulat (*Btk. 145. § és Btk. 159. §*) létezhet-e ontológiailag akarati-érzelmi oldal nélkül. E kérdés elemzése túlterjeszkedik jelen dolgozat tartalmi keretein, azonban részletes elemzés nélkül is – legalább hipotézis szintjén – szükséges a kérdéssel foglalkozni, hiszen az alapvetően a felelősségi alakzatnak a vizsgált dogmatikai kategóriába tartozását

¹⁴⁷ Vö. KARSTEN (2010), 43. p

¹⁴⁸ Vö. NERLICH (2007), 671. p („... no intent is required...”)

determináló előkérdés. Szükséges megállapítani, hogy az alaphüncselekményhez való szubjektív viszonyulás ilyen formában kizárólag e helyen jelenik meg a Btk.-ban, a „*tudta vagy tudnia kellett volna*” fordulat nem ismert a hatályos büncösségi tanban.¹⁴⁹ Ezzel szemben a magánjogban ismeretes e megfogalmazás, tipikusan a jóhiszeműség-rosszhiszeműség fogalmi kettősének körében használatos. Amennyiben megkíséreljük e fordulatot integrálni az ismert büncösségi kategóriák körébe, úgy meg kell állapítani, hogy a „*tudta*” fordulathoz mint tudati oldalhoz bármely, akár a szándékosság, akár a gondatlanság körében ismert tudattartami szint megfeleltethető, amíg a „*tudnia kellett volna*” fordulat vonatkozásában kizárólag a hanyag gondatlanságra jellemző tudati oldal definiálható.¹⁵⁰ Habár a törvényi tényállásban kizárólag ez a büntetőjog-dogmatikailag nehezen értelmezhető tudati oldal jelenik meg, álláspontom szerint gyakorlatilag elképzelhetetlen az, hogy a „*tudta*” fordulat releváns legyen oly módon, hogy ahhoz legalább eventuais akarati-érzelmi oldal ne kapcsolódjon, tekintettel arra is, hogy a Btk. az általános részben *expressis verbis* kifejezésre juttatja a büncösséghez szükséges akarati-érzelmi oldal vizsgálatának követelményét, ontológiai értelemben pedig – FINKEY megfogalmazásával élve – „*akarati tevékenység nélkül szándék épp úgy nem létezik, mint tudat nélkül*”.¹⁵¹ Kérdés tehát, hogy az általános részi rendelkezéssel állhat-e a büncösségre való utalást kizárólag tudati oldalként megfogalmazó különös részi rendelkezés a specialitás viszonyában, vagy az akarati-érzelmi oldal vizsgálatának elhagyása sérti a *nullum crimen* elvet. Álláspontom szerint habár rendszeridegen, az *expressis verbis* különös részi megfogalmazás miatt nem sérül az anyagi jogi legalitás elve azzal, ha az akarati-érzelmi oldal vizsgálatát elhagyjuk, még akkor sem, ha egyébként a magyar büntetőjogi dogmatika szerint helyes az a megállapítás, hogy tudati oldal akarati-érzelmi oldal nélkül fogalmilag aligha létezhet. Az akarati-érzelmi oldal nélküli büncösségi forma beillesztése a hazai dogmatikai rendszerbe önálló kutatás tárgyát is

¹⁴⁹ Az emberiesség elleni valamint a háborús büncselekmények elkövetéséhez kapcsolódó parancsnoki felelősség változatlan szövegezéssel került átmenésre az ICC Statútumból a Btk-ba, így a szubjektív elem rendszeridegen megfogalmazásának ez az oka. A Római Statútum 30. Cikke fogalmazza meg a Statútum által elismert büncösségi kategóriákat: „*knowledge and intent*”. Tekintettel azonban arra, hogy a büncselekmény a hatályos magyar Btk. részét képezi, azt meg kell kísérelni oly módon értelmezni, hogy az ismert magyar büncösségi rendszerbe ellentmondásmentesen illeszkedjen.

¹⁵⁰ E felosztás, illetve a hatályos büncösségi kategóriák alá való integrálási kísérlet hasonlóságot mutat azzal, a VISKI által, a közlekedési büntetőjog terén alkalmazhatónak vélt hármass felosztással, amely az egyenes szándékot jelentő *szándékosságot*, az eshetőleges szándékot és a tudatos gondatlanságot felölelő *tudatosságot*, valamint a tudati elemet nélkülöző *hanyag gondatlanságot* különböztetné meg egymástól. NAGY (2014a), 249. p

képezheti, e helyen azonban álláspontom szerint ahhoz, hogy az újonnan definiált bűnkapcsolati alakzatba való beilleszthetősége tekintetében állást foglaljunk elegendő annak megállapítása, hogy az alaphűncselekményhez való szubjektív viszonyulás klauzikál.

Az alábbi táblázatban a vezetői felelősség bűnkapcsolati alakzatba tartozó tényállásokat rendszerezem a bűncselekmény elkövetője, valamint az alapcselekményre kiterjedő szubjektív viszonyulás alapján, feltüntetve a releváns alaphűncselekmények körét is minden egyes speciális felelősséget deklaráló deliktumnál:

TETTES	ALAPCSELEKMÉNYRE KITERJEDŐ SZUBJEKTUM	
	HIÁNYZIK	HIÁNYOS
Katonai parancsnok	Btk. 452. § <i>Előjárói intézkedés elmulasztása</i>	Btk. 145. § a) pont; Btk. 159. § a) pont <i>Előjáró vagy hivatali vezető felelőssége</i>
	objektív (nem vár el tudati és akarati érzelmi oldalt sem)	objektívizált („tudta vagy tudnia kellett volna”)
<i>Alaphűncselekmény</i>	<i>Bármely különös részi bűncselekmény (kivéve emberiség elleni és háborús)</i>	<i>Emberiség elleni vagy háborús bűncselekmények</i>
Hivatali vezető (hivatalos személy vagy külföldi hivatalos személy)	Btk. 293. § (4) (5) bek.; Btk. 397. § ¹⁵² <i>Aktív hivatali vesztegetéshez, valamint költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása</i>	Btk. 145. § b) pont; Btk. 159. § b) pont <i>Előjáró vagy hivatali vezető felelőssége</i>

¹⁵¹ FINKEY (1899), 17. p

¹⁵² Habár a hivatali vezető, valamint a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselője egymástól eltérő tettesi kört takar, mégsem elképzelhetetlen, hogy e két fogalom – a gazdálkodó szervezet gyűjtőfogalom alá tartozó széleskörű és heterogén tettesi kör okán – egymással átfedésbe kerül oly módon, hogy a Btk. szerinti hivatalos (vagy külföldi hivatalos) személy egyben a Pp. szerint meghatározott gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselője is. (Lásd részletesen: III. 1. 1. Fejezet)

	objektív (nem vár el tudati és akarati érzelmi oldalt sem)	objektivizált („tudta”)
<i>Alapbűncselekmény</i>	<i>Aktív hivatali vesztegetés Költségvetési csalás</i>	<i>Emberiesség elleni vagy háborús bűncselekmények</i>
Gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselője	Btk. 293. § (4) (5) bek.; Btk. 397. § <i>Aktív hivatali vesztegetéshez, valamint költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása</i>	-
	objektív (nem vár el tudati és akarati érzelmi oldalt sem)	-
<i>Alapbűncselekmény</i>	<i>Aktív hivatali vesztegetés Költségvetési csalás</i>	-

(Molnár Erzsébet, 2018)

II. 3. 3. Részösszegzés

A speciális vezetői felelősségi alakzatok közös jellemzője, mintegy rejtett genus proximuma, hogy – ahogyan azt Kis Norbert megfogalmazza – a „vezető bűncselekményének lényeges tárgyi elemét más szolgáltatja,¹⁵³ azaz a más által elkövetett bűncselekmény hiánya tárgytalanná teszi a felelősségi formát. E felelősségi alakzat új a hazai büntetőjog rendszerében, ezért fennáll a tudományos igény rendszerbeli helyének és dogmatikai jellemvonásainak meghatározására.

Az új dogmatikai kategória definiálása lényeges szakmai innováció, ugyanis annak, hogy egy jogintézményt milyen rendszerbe sorol a tudomány, képes-e azt egyáltalán dogmatikai rendszerbe illeszteni, a koherencia és fogalmi tisztaság, így a megfelelő jogalkalmazás lehetősége miatt is óriási jelentősége van. Ha egy jogintézményt úgy kívánunk létező dogmatikai kategóriába beilleszteni, hogy az nem felel meg minden fogalmi elemnek, és ennek okán a besorolás csak quasi-elven lehetséges, úgy álláspontom szerint éppen az jut kifejezésre, hogy az adott jogintézmény rendszeridegen, amelyet koherens

büntetőjogrendszer nem tűr meg, illetve a dogmatikai tisztaságra való törekvés, a büntetőjogi alapelveknek való megfelelés okán úgy vélem, nem is szabad megtűrnie. Éppen ezért – amennyiben lehetséges – mindenekelőtt arra kell törekedni, hogy a rendszeridegen, avagy rendszeridegennek tűnő jogintézménynek a büntetőjog-dogmatika adta keretek között, logikai tisztaságot szem előtt tartva helyet találjon a tudomány.

A felelősségi forma vizsgálatát követően arra a következtetésre juthatunk, hogy az illeszkedik a bűnkapcsolati alakzatok főfogalmi körébe, így álláspontom szerint indokolt egy új dogmatikai kategória fogalmi ismérveinek megfogalmazása.

Az új dogmatikai kategória főfogalmi eleme a járulékoság, más bűnkapcsolati alakzatoktól (valamint a bűnsegély részesi alakzattól) azt megkülönböztető, jellegadó *differentia specifica* pedig a más által elkövetett bűncselekményez való szubjektív viszonyulás hiánya vagy hiányos volta. További csoportképző ismérv pedig az elkövető és az alapbűncselekmény elkövetője közötti hierarchikus, alá-fölrendeltségi kapcsolat, valamint az elkövetési magatartás, azaz az alapbűncselekmény elkövetésének megakadályozásához szükséges intézkedés elmulasztása. Mindegyik vizsgált tényállás esetében az a felismerés adja a felelősségi alakzat *ratio legis*-ét, hogy a bűncselekmény elkövetőjeként definiált személyek mindegyike olyan vezetői pozícióval bír, amely lehetővé teszi a tényleges és/vagy jogi kontroll gyakorlását az alárendelt/beosztott személyek tevékenysége felett.¹⁵⁴ Így a csoportképző fogalmi elemként megfogalmazott alá-fölrendeltségi viszony egyben a jogintézmény *ratio legis*-e, így a hierarchikus viszony a jogintézmény magja.¹⁵⁵

Kizárólag annak megfogalmazásával, miszerint a jogintézmény elhelyezhető a hatályos büntetőjogi dogmatika rendszerében, a felelősségi formát megfogalmazó tényállások részletes elemzése nélkül nem adhatunk automatikusan választ arra a kérdésre is, vajon indokolt-e kriminálpolitikailag, valamint dogmatikailag e felelősségi alakzat léte a hatályos jogrendszerünkben, ám a dogmatikai rendszerbe való beilleszthetősége mint első lépcsőfok a jogintézmény létjogosultságát nem cáfolja.

¹⁵³ KIS (2004), 334. p

¹⁵⁴ Vö. KARSTEN (2010), 45. p

¹⁵⁵ KARSTEN (2010), 70. p

III. RÉSZ

A KÖLTSÉGVETÉSI CSALÁSHOZ, VALAMINT A HIVATALI VESZTEGETÉSHEZ KAPCSOLÓDÓ SPECIÁLIS VEZETŐI FELELŐSSÉGI TÉNYÁLLÁSOK ELEMZÉSE

III. 1. A büntetőjogi beavatkozás társadalomvédelmi alapjai

III. 1. 1. A jogi tárgy rendszerbeli helye és funkciója

Az uralkodó dualisztikus jogellenességi teóriából¹⁵⁶ kiindulva a materiális jogellenesség egyik funkciója a cselekmény formális jogellenességének igazolása.¹⁵⁷ Egy cselekménynek, emberi magatartásnak a büntetendősége akkor legitim, ha az tartalmilag büntetőjogi büntetendőséget érdemlő.¹⁵⁸ Így a materiális jogellenesség a büntetésre érdemességnek egy absztrakt alsó határa. HASSEMER a jogi tárgy ezen igazoló-funkcióját kriminálpolitikai funkciónak nevezi, azt mintegy *a jó kriminálpolitika mércéjének* tekinti.¹⁵⁹

A jogellenesség kriminálpolitikai aspektusa azt jelenti, hogy a jogalkotó számára a jogi tárgy tartalmát adó érdekek, értékek mint mércék alapján kell meghatározni azt, hogy milyen magatartást kell büntetőjogilag büntetendővé minősíteni,¹⁶⁰ így – mint láhattuk – ez kell, hogy megadja a materiális jogellenesség absztrakt alsó határát, azt a határt, amikor a jogi tárgy sérelme olyan jelentős, hogy az már büntetőjogi beavatkozást igényel.¹⁶¹ A társadalomra veszélyesség ugyanis – ahogyan TOKAJI Géza megfogalmazza – ontológiai jellegű, azt nem a jog hozza létre, arra a jog csak reagál, ezért az ontológiai jellegét a normatív értékelést követően sem veszíti el.¹⁶² Az anyagi jogellenesség önálló – büntetethez korlátozó¹⁶³ – szerephez abban az esetben juthat mint jogellenességet kizáró körülmény, ha az adott konkrét történeti tényállás során megvalósuló, egyébként tényállásszerű cselekménynek a társadalomra veszélyessége ténylegesen ez alá az

¹⁵⁶ NAGY (2008); TOKAJI (1984), 50. p; Ismerteti: POKOL (2008); SZOMORA (2009), 12. p

¹⁵⁷ Vö. Claus ROXIN jogellenesség tanával, amely szerint a „materiális bűncselekmény fogalom feladata a jogalkotó számára annak körülírása, hogy mit minősíthet bűncselekménynek”. In. ROXIN, Claus: Strafrecht Allgemeiner Teil. Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre. Band I. C. H. Beck'sche Verlag. München, 1994. Idézi: POKOL (2008)

¹⁵⁸ Vö. FINKEY (1909), 28-29. p; NAGY (2008)

¹⁵⁹ HASSEMER (2003), 80. p; GÖSSEL (1985), 101. p

¹⁶⁰ Vö. POKOL (2008)

¹⁶¹ Vö. TOKAJI (1984), 127. p; POKOL (2008)

¹⁶² TOKAJI (1984), 116. p

¹⁶³ GÖSSEL (1985), 99. p

absztrakt, büntető-normaalkotást legitimizáló határ alá esik.¹⁶⁴ A büntetőjog tehát, ANGYAL Pál szavaival élve: „*a más vidéken gyökérrel bíró normák által tiltott cselekmények közül csak válogat*”,¹⁶⁵ azokat ragadja csak ki és rendeli büntetőjogi szankcióval (is) sújtani, amelyeket a társadalom védelme szempontjából indokoltnak, célravezetőnek tart.¹⁶⁶ A jogellenesség materiális oldalát a jelen uralkodó szakirodalom tulajdonképpen a jogi tárgyak megsértésében, illetve veszélyeztetésében látja.¹⁶⁷ E felismerés helyes, cizellálni szükséges azt azonban ahhoz, hogy a materiális jogellenesség önálló jelentősége, valamint a jogi tárgy rendszerkritikus funkciója ténylegesen kidomborodjon, ugyanis a jogi tárgy olyan védendő érdekek köre, amelyek legtöbbször a jogrendszer egésze védeni rendeli, éppen ezért azokat sértő vagy veszélyeztető, különböző intenzitású magatartások különböző jogágak rosszállását, más (akár több) jogági jogellenességet is maga után von. E megállapításból logikusan következik az az axiomatikus tény, miszerint abban az esetben, ha adott életbeli magatartás vonatkozásában nem húzható meg olyan absztrakt határ, amely fölé eső magatartások objektíve veszélyesek a társadalomra, avagy a jogalkotó az egyébként büntetőjogi büntetendőséget nem érdemlő, ám más jogági szankcionálást megalapozó magatartáshoz¹⁶⁸ nem kapcsol olyan körülményt, amely azt generálisan az imént említett absztrakt határ fölé emeli, úgy a materiális (büntető)jogellenesség a formális jogellenesség létét nem igazolhatja, így az ilyen büntetőnorma nem lehet legitim. Ahogyan azt FINKEY 1909-es akadémiai székfoglalójában megfogalmazza: „*(...) megtörténhetik, hogy az alaki és anyagi jogtalanság nem fedi egymást, a törvényhozás is tévedhet, megengedhet olyat, ami anyagilag jogtalan, és tilthat olyat, ami anyagilag jogszerű*”.¹⁶⁹ Az anyagi jogszerűség e tekintetben relatív csupán, a büntetőjog relevanciájában értendő, ugyanis a büntetőjog szubszidiárius jellege okán – ahogyan azt ANGYAL is megfogalmazza¹⁷⁰ – nem jelenthető ki, hogy azok a magatartások, amelyeket a büntetőjog nem tilt, megengedettek, annyi bizonyos csupán, hogy büntetőjogilag nem tilalmazottak, más jogág viszont tipikusan negatív jogkövetkezményeket fűz az etikai rosszállás színezetével bíró magatartásokhoz. HEFENDEHL felteszi a kérdést, hogy vajon mi történik akkor, ha egy – formálisan

¹⁶⁴ Vö. NAGY (2008); GYÖRGYI (1987), 120. p; TOKAJI (1984), 119. p

¹⁶⁵ ANGYAL (1942), 10. p;

¹⁶⁶ Vö. KARSAI (2011), 48. p; KULHANEK (2014), 674. p; VISKI (1986), 284. p; GÖSSEL (1985), 100. p

¹⁶⁷ NAGY (2008)

¹⁶⁸ Vö. NAGY (2008)

¹⁶⁹ FINKEY (1909), 25. p

büntető-jogellenes – magatartás körülírása során olyan stádiumba lép, amely szokásosan a magánszféra része, azaz neutrális, szociáladekvát. Ide sorolja azokat az eseteket is, amikor a magatartásforma csak színleg célozza elemi jogi tárgyak védelmét. Az, hogy mi neutrális, relatív fogalom, ugyanis ami büntetőjogi értelemben neutrális (kellene, hogy legyen), az magánjogi értelemben közel sem biztos, hogy az. Ilyen neutrális bűncselekménynek tekinti HEFENDEHL az olyan tényállásokat, ahol a büntethetőséghez szükséges objektív feltételek homályosak. E tényállások egy része vagy olyan eredmény-bűncselekmény, ahol az objektív beszámítás a büntetendőség eszköze, vagy absztrakt veszélyeztető deliktum, ahol gyakorlatilag csak látszat jogtárgy-védelemről beszélhetünk.¹⁷¹ A magánjogi jogellenes magatartást a büntetőjogi szankcionálást érdemlőség absztrakt alsó határa fölé emelő tényállási többletelem tényleges megléte szükséges tehát ahhoz, hogy a büntető-jogellenesség legalábbis formálisan legitim legyen. A büntetőjog ugyanis fragmentális jellegű,¹⁷² e jellegből adódóan pedig – ahogyan KARSAI megfogalmazza – a magánjogi jogellenesség még nem elegendő feltétel a büntetendővé nyilvánításhoz.¹⁷³

Jogi tárgya minden bűncselekménynek szükségképpen van, hiszen szükséges egy olyan védendő absztrakt érdek mögöttes léte, amely a materiális (büntető)jogellenességet is igazolja,¹⁷⁴ meg kell fogalmazni, hogy melyek azok az érdekek, érdekkörök, amelyek ellen intézett támadás veszélyes a társadalomra, amelyek *büntetőjogi* védelemre szorulhatnak.¹⁷⁵ Így büntetőjogi aspektusból vizsgálva, mind a jogi tárgy, mind pedig a materiális jogellenesség – ahogyan azt SZOMORA megfogalmazza – „*a büntetendővé nyilvánítás indokolását, tartalmi legitimitását hivatott szolgálni.*”¹⁷⁶ BÉKÉS megfogalmazása szerint „*a jogellenesség (...) a tényállásszerű magatartásról kialakult törvényhozói értékítélet, amely a tényállásba foglalást indokolja.*”¹⁷⁷

Jelen fejezetben a materiális jogellenességnek – a jogi tárgyon keresztül vizsgált – formális jogellenességet igazoló funkcióján át kívánom azt a hipotézist igazolni, miszerint:

¹⁷⁰ ANGYAL (1942), 9. p

¹⁷¹ HEFENDEHL (2010), 91. p

¹⁷² KARSAI (2011), 67. p

¹⁷³ KARSAI (2011), 48. p

¹⁷⁴ Vö. POKOL (2008)

¹⁷⁵ SZOMORA (2009), 12. p

A speciális vezetői felelősségi tényállások vonatkozásában hiányzik a büntető-jogellenesség materiális indokát szolgáló védendő érdek.

Azaz álláspontom szerint a büntetendő magatartás nem minősül olyan *szociáletikai jogtalanságnak*,¹⁷⁸ amely igazolná a tényállás formális jogellenességét. A továbbiakban az érvelésemet a jogi tárgynak HASSEMER által rendszerkritikusként, kriminálpolitikaiként definiált funkciójára alapozom.

III. 1. 2. A speciális vezetői felelősségi tényállások által védett jogi tárgyak

III. 1. 2. 1. Az alapbűncselekmények által védett jogi tárgy

Ahhoz, hogy egy bűncselekmény jogi tárgyát megállapíthassuk, az első kérdés, amelyre választ kell adnunk – a jogi tárgy rendszerimmanens funkciójából eredően – az, hogy az adott tényállás hol helyezkedik el a Btk.-ban, azt mely fejezetben helyezte el a jogalkotó. Elsődlegesen tehát a jogi tárgy generális rendszerező, jogdogmatikai funkciója¹⁷⁹ nyújthat segítséget annak meghatározásában, azaz a tényállás rendszerbeli helyéből következtethetünk arra, hogy a jogalkotó mely érdekek védelme céljából látta szükségesnek a cselekmény büntetendőségét. Így tehát végső soron a jogi tárgyra a rendszerbeli hely alapján való következtetés a jogalkotó szándékának interpretálása. Az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felelősségi alakzatot a *Korrupciós bűncselekmények (Btk. XXVII. Fejezet)*, amíg a költségvetési csaláshoz kapcsolódó tényállást pedig a *Költségvetést károsító bűncselekmények (Btk. XXXIX. Fejezet)* fejezetcímek alatt szabályozza a törvény. A vizsgált tényállások vonatkozásában éppen ezért az uralkodó hazai tankönyvi-, valamint kommentárirodalmi álláspont az, hogy azok jogi tárgya tulajdonképpen megegyezik az alapbűncselekmények – azaz az aktív hivatali vesztegetés, valamint a költségvetési csalás – által védett jogi tárgyakkal.¹⁸⁰ Eszerint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó tényállás védett jogi tárgya az államháztartás

¹⁷⁶ SZOMORA (2009), 12. p

¹⁷⁷ BÉKÉS (1974), 31. p

¹⁷⁸ A jogtalanság terminus – anélkül, hogy elemzésére e helyen részletesen kitérnék – magát a jogellenes cselekményt jelenti azzal, hogy e fogalom, szemben a jogellenességgel, fokozható értékítéletet, *szociáletikailag helytelenítő értékítéletet* is magában foglal. NAGY (2008). Vö. ROXIN tételével, miszerint a materiális jogellenesség megengedi a jogtalansági fokozatokra osztást. NAGY (2008); FINKEY (1909), 28. p

¹⁷⁹ Vö. POKOL (2008)

¹⁸⁰ Vö. SCHUBAUER (2013b), 307. p

költségvetési bevételeinek biztosításához és a költségvetés védelméhez,¹⁸¹ prudens működéséhez,¹⁸² a közfeladatok finanszírozhatóságához fűződő érdek,¹⁸³ a vesztegetéshez kapcsolódó tényállás által védeni kívánt jogi tárgy¹⁸⁴ pedig tágabb értelemben véve a közélet tisztaságához fűződő társadalmi érdek¹⁸⁵ a hivatalos személyek szabályszerű, befolyástól mentes működésébe vetett bizalom megóvásához fűződő társadalmi érdek.¹⁸⁶

A vizsgálat tárgyát képező bűncselekményekkel rokon német szabálysértési tényállás vonatkozásában – habár annak jogi tárgya alapvetően vitatott,¹⁸⁷ – az uralkodó szakirodalmi álláspont végső soron szintén az alpbűncselekmények által védett jogi tárgyat tekinti jellegadónak,¹⁸⁸ annak ellenére is, hogy a jogi tárgy rendszerező funkciójából e megállapításra nem lehet egyenesen következtetni, ugyanis az OWiG 130. § egy olyan, általános vezetői felelősséget deklaráló tényállás, amely nem határozza meg expressis verbis a kapcsolódó alpbűncselekményeket.

Amennyiben elfogadjuk azt, hogy a vizsgált tényállások által védett jogi tárgy megegyezik az alaptényállások jogi tárgyával, akkor ki kell jelentenünk azt is, hogy a felelősségi alakzat tipikus anyagi jogi *Vorverlagerung-jelenség*, azaz a *büntetőeljárás előbbre hozatala* azáltal, hogy a jogalkotó a jogi tárgyat csupán potenciálisan, absztraktnan veszélyeztető magatartások kriminalizálásával kívánja megerősíteni az alpbűncselekmények által védett jogi tárgyak védelmét.¹⁸⁹ Azaz a tényállásban meghatározott elkövetési magatartás büntetőjogi szankcióval való fenyegetésével a jogalkotó tisztán preventív célokat követ,¹⁹⁰ nevezetesen meg kívánja előzni a jogi tárgyat konkrétan veszélyeztető vagy sértő eredmény, káros következmény – esetünkben az

¹⁸¹ MOLNÁR G. (2012a), 696. p

¹⁸² KARSAI (2013a) 838. p

¹⁸³ GULA (2013), 613. p

¹⁸⁴ E helyen fontos megtenni azt a korrekciós megjegyzést, miszerint a tankönyvi-és kommentárirodalom az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó tényállás esetén egyetlen esetben sem tér ki külön a jogi tárgy vizsgálatának kérdésére, tekintettel arra, hogy a felelősségi forma jogtechnikailag a hivatali vesztegetés tényállásába került megfogalmazásra. Így az alpbűncselekmény jogi tárgyával való azonosítás az eltérő jogi tárgy megfogalmazásának hiányából értelmezhető.

¹⁸⁵ GÁL I. (2014), 298. p; GÁL I. (2016), 920. p

¹⁸⁶ MEZŐLAKI (2013) 603. p; GÖRGÉNYI (2013), 374. p; HOLLÁN (2014), 51. p; SINKU (2012), 434. p

¹⁸⁷ HILGERS (2000), 20. p; ALEXANDER (2005), 229. p; SCHÜRMAN (2005), 92. p

¹⁸⁸ BOCK (2009), 71. p; GÖHLER (1989), 1041. p; HILGERS (2000), 21. p; SCHÜRMAN (2005), 92-93. p; *Ellentétesen*: GEISMAR (2012), 46. p

¹⁸⁹ Vö. MASCHKE (1997), 27. p; GEISMAR (2012), 46. p; Vö. SANDMANN (2001), 491. p; SCHÜRMAN (2005), 93. p

¹⁹⁰ PIETREK (2012), 134. p; Vö. HOLLÁN (2003)

alapbűncselekmény – bekövetkezését. Azaz gyakorlatilag egy büntetőjogi szankcióval fenyegedett kármegelőzési kötelezettséget deklarálnak.¹⁹¹

Álláspontom szerint aggályos annak kijelentése, hogy a vizsgált tényállások jogi tárgya az alapbűncselekmények által védett jogi tárgyakkal megegyezik. A tényállás célja vitathatatlanul az, hogy – preventív szempontból – az alapbűncselekmények megvalósulását megelőzze, ám felmerül a kérdés: vajon állhat-e a tényállás védendő érdeke pusztán az alapbűncselekmény által védendő jogi tárgyban úgy, hogy az alapbűncselekmény pusztán a büntethetőség objektív feltétele? Fontosnak tartom megfogalmazni, hogy a probléma nem önmagában az, hogy a speciális felelősségi tényállások ugyanazon jogi tárgyat hivatottak védeni, mint az alapbűncselekmények, ugyanis nyilvánvaló, hogy ugyanazon értékek védelme érdekében különböző magatartásokat szankcionáló büntetőnormák létrehozása legitim, sőt nem ritkán szükséges is. Aggályos álláspontom szerint azonban az, ha valamely tényállás jogtalansági tartalmát csupán *egy más által elkövetett bűncselekmény szolgáltatja*. Ugyanis ahogyan azt fentebb megfogalmaztam, más jogági normák által is védett magatartások büntetőjogi védelem körébe vonása csak a magánjogi normához képesti tényállási többletelem deklaráálásával lehet tartalmilag legitim. Vitathatatlan, hogy a vizsgált speciális felelősségi alakzat tartalmaz tényállási többletelemet: a más által megvalósított alapbűncselekmény létének objektív követelményét.¹⁹² Szükségesnek tartom azonban a tényállás materiális jogellenességi tartalma és jogi tárgyának vizsgálata szempontjából e helyen kimondani, hogy amennyiben a büntető-jogellenességi tartalmat kizárólag egy olyan, a törvényi tényálláson kívül eső kritérium hordozza, amely vonatkozásában az elkövetőnek nem kell, hogy szubjektív tudattartama fennálljon, azaz annak létezéséről, megvalósulásáról nem kell, sőt, nem is szabad tudnia, az a norma formálisan tartalmaz ugyan tényállási többletelemet, materiálisan viszont aligha. Mindennek megfelelően – álláspontom szerint – annak megállapításához, hogy a norma rendelkezik-e olyan jogtalansági tartalommal, amely a büntetőjogi eszközökkel történő beavatkozást indokoltá és megengedetté teszik, el kell tekinteni a más által megvalósított alapbűncselekménynek a vizsgálatától.

¹⁹¹ SCHÜRMAN (2005), 92-93. p; *Lásd részletesen: II. 4. 1. 2. fejezet.*

¹⁹² *Az objektív büntethetőségi feltétel részletes elemzését lásd: II. 6. fejezet.*

III. 1. 2. 2. Gazdálkodó szervezet szabályszerű működéséhez fűződő érdekek

Az elődleges jogi tárgyakon túl – a tényállások azonosságából eredően is – egy másodlagos védendő jogtárgyi kört is meghatározhatunk, mégpedig a gazdálkodó szervezetek rendjének megtartásához, azok szabályszerű működéséhez fűződő érdeket.¹⁹³ A szervezet szabályszerű működéséhez fűződő általános érdek tartalmi legitimitációját az adja, hogy a gazdálkodó szervezet személyek, és dolgok összessége, amelyek így összességükben mint veszélyforrás, mint kockázati tényező jelenhetnek meg¹⁹⁴ a társadalom tagjai számára, így megfelelő belső szervezeti rend kialakítása és fenntartása nemcsak szervezeti, hanem társadalmi érdek is, ezért mint a társadalom tagjait védő érdek, jogi tárgyként definiálható.¹⁹⁵

ROGALL megállapítása szerint a gazdálkodó szervezet belső rendjének fenntartása mint jogi tárgy, önmagában véve céltalannak, érdek nélkülinek tűnhet.¹⁹⁶ GEISMAR osztja ROGALL álláspontját és megfogalmazza, hogy ez az érdek kizárólag más célok, konkrét érdekek mellett lehet materiális indoka a büntetőnorma létének.¹⁹⁷ Ugyanis a szervezeti rend fenntartása nem lehet öncél, az kizárólag a szervezeten belül elkövetett bűncselekmények megakadályozásához fűződő érdekekkel összhangban értékelhető.¹⁹⁸ E megállapítás pedig visszavezet az elsődleges jogi tárgyhoz, amely fényében voltaképpen konkretizálható a szervezet szabályos működéséhez fűződő érdek.

E logikai kapcsolat ugyan tartalommal tölti meg a másodlagos jogi tárgyként definiált védendő érdeket, ám álláspontom szerint így is ugyanazon problémák merülnek fel, mint amelyeket az elsődleges jogi tárgy vizsgálata során láthattunk: az elsődleges jogi tárgy sérelme még mindig csak az objektív büntethetőségi feltételként megfogalmazott alapbűncselekményben áll. Fontos megjegyezni azonban, hogy a tényállás által védendő érdekkör kiterjesztése a gazdálkodó szervezet szabályszerű működéséhez fűződő érdekre az elsődleges jogi tárgyat is tágabb mátrixba helyezi egyúttal, nevezetesen rendszerbe helyezi azt, és mintegy formálisan indokolja az elsődleges jogi tárgy védelmének tényleges előrehozatalát.¹⁹⁹ ROGALL a tényállás védelmi funkcióját tulajdonképpen megerősített

¹⁹³ ROGALL (1986), 586. p; Vö. SCHÜRMAN (2005), 93.p; ALEXANDER (2005); 229. p

¹⁹⁴ ALEXANDER (2005); 229. p; ROGALL (1986), 573. p; 587. p; Vö. BOCK (2009), 71. p

¹⁹⁵ GEISMAR (2012), 45. p; PIETREK (2012), 134. p; HILGERS (2000), 21. p

¹⁹⁶ ROGALL (1986), 586-587. p

¹⁹⁷ MASCHKE (1997), 26. p; GEISMAR (2012), 45. p; Vö. HILGERS (2000), 21. p

¹⁹⁸ ALEXANDER (2005), 229. p

¹⁹⁹ ROGALL (1986), 588. p; SCHÜRMAN (2005), 92. p

jogtárgyvédlemben látja azzal, hogy a norma címzettjét általános kárelhárítási kötelezettség terheli a szervezeten belül, harmadik személy irányába (*drittbezogene Schadensverhinderungspflicht*).²⁰⁰ Álláspontom szerint tehát a másodlagos jogi tárgy nem is önálló védendő érdekként, hanem az elsődleges jogi tárgy védelmét erősítő indokként fogható fel.

(Molnár Erzsébet, 2018)

E megállapítással továbbra sem kapunk azonban megnyugtató választ arra a kérdésre, hogy a(z) (elsődleges) jogi tárgy előrehozott, ily módon kiterjesztett védelme a büntetőjogi szankcionálás által, indokolt, illetve megengedett-e.

Álláspontom szerint tehát – összegezve a jogi tárgy(ak) vonatkozásában tett megállapításokat – az nem kérdéses, hogy *van* olyan jogi tárgy, amelynek védelmét a vizsgált speciális vezetői felelősségi tényállások *célozzák*, ez pedig azonos az aktív hivatali vesztegetés, valamint a költségvetési csalás jogi tárgyával, a tényállás azokat kifejezetten szervezeti kontextusban (azaz szűkebb körben) hivatott védeni. A releváns jogi tárgy létének elismerése csak látszólag áll ellentmondásban azzal, a fentebb tett megállapítással, miszerint az elsődleges jogi tárgyak sérelme kizárólag az alaphüccselekmények megvalósulásában áll, ezt az álláspontomat továbbra is fenntartom. Ugyanis úgy vélem, nem a jogi védelem tárgyának léte vagy nem léte a vitatható, hanem a *büntetőjogi védelem* tárgyának definiálhatósága aggályos.

²⁰⁰ ROGALL (1986), 587. p

Így a következőkben annak a kérdésnek a megválaszolására töreksem, vajon a jogi tárgy elleni támadás indokol-e büntetőjogi beavatkozást.

III. 1. 3. A speciális felelősségi tényállás materiális jogellenességének vizsgálata az ultima ratio elvének tükrében

A gazdálkodó szervezetek szabályszerű működéséhez fűződő érdek másodlagosan védendő jogi tárgyként való megfogalmazásának az elsődleges jogi tárggyal való összekapcsolása is jogosan vetheti fel azt az előkérdést, amelynek megválaszolása a büntetőjogi beavatkozás indokoltsága tárgyában való állásfoglalást megelőzően szükséges: Vajon a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztását önmagában véve indokolt-e egy büntetést (büntetőjogi szankcionálást) érdemlő jogtalanságnak ²⁰¹ tekinteni? ²⁰² Hipotézisem szerint:

A speciális vezetői felelősségi tényállás sérti az ultima ratio elvét azáltal, hogy nem definiálható olyan jogtalansági tartalom, amely a magatartás büntetőjogi szankcionálását legitimmé teszi.

A hipotézis igazolásához álláspontom szerint a speciális vezetői felelősségi alakzatot absztrakt módon szükséges összevetni az azzal rokon magánjogi felelősségi formával, hiszen csak így állapítható meg, hogy a büntetőnorma rendelkezik-e önálló jogtalansági tartalommal. Az ultima ratio elve vizsgálatának relevanciáját esetünkben pedig éppen az adja, hogy a speciális felelősségi alakzat más jogágak által is szankcionált magatartásokat deklarálnak, így – ahogyan azt KARSAI részletesen elemzi – a fokozatos jogtárgysértés²⁰³ egyfajta horizontális viszonyrendszerben vizsgálendő.²⁰⁴ A jogtalansági tartalom vonatkozásában elsősorban szükséges megvizsgálni, hogy tartalmaz-e a speciális felelősségi norma olyan többletelemet, amely a jogi tárgy támadásának büntetőjogi szankcionálását legitimmé teszi, azaz megállapítható-e, hogy a büntetőnorma által megfogalmazott magatartás eltérő veszélyességi tartalmat hordoz magában, mint a rokon

²⁰¹ NAGY, 4. p

²⁰² KOHLMANN-OSTERMANN (1990), 130. p

²⁰³ KARSAI (2011), 49. p

²⁰⁴ KARSAI (2011), 47. p

magánjogi normák.²⁰⁵ Ugyanis, ahogyan azt LOSONCZY megfogalmazza: „*az idegen jogterület parancsoló-normájából meritett jogellenesség valójában csak az illető jogterület „szankcióinak” egyik alkalmazási előfeltételét képezi (...) az a tény, hogy a mulasztó közigazgatási vagy magánjogi kötelezettségének nem tesz eleget, csak az illető jogterület szabályaiban kilátásba helyezett megfelelő jogkövetkezmények megállapítására nyújt alapot (...)*”,²⁰⁶ megfelelő tényállási többletelem hiányában büntetőjogi szankció alkalmazására aligha. TOKAJI szavaival élve: ha a cselekménytípus nem éri el a szükséges absztrakt társadalomra veszélyességi szintet, a magatartás csupán más jogág szerinti felelősséget vonhat maga után.²⁰⁷ Így tehát vizsgálendő: vajon van-e a büntetőjogi felelősséget deklaráló tényállásnak önálló, más jogágaktól független jogtalansági tartalma, és ha igen, az pontosan miben ölt testet?²⁰⁸ Absztrakt módon megfogalmazható, hogy a büntetőjogi felelősséget általában a más jogági felelősségtől az elkövetési magatartásra irányuló szubjektív tényállási elem határolja el,²⁰⁹ azaz tipikusan ez az a többlettényállási elem, amely a büntetőnorma létét az ultima ratio elv tükrében legitimé teszi. Az vitathatatlan tény, hogy a szubjektív elem megléte a büntetőnormában elengedhetetlen, ennek hiányában sérülne a bűnösségen alapuló felelősség elve. A kérdés az, hogy a szükségesség nem vitatott kérdése mellett vajon az elégséges is?

Fontosnak tartom még az elemzés előtt újra leszögezni, hogy e helyen nem vitatom releváns jogi tárgy létét, csupán azt, hogy a büntetőjogi beavatkozás nem indokolható a jogi tárgyak védelmével. Jogi tárgyat ugyanis más jogági eszközökkel is lehet védeni, így azok nemcsak a büntetőjog terén bírnak relevanciával. Ez az oka annak, hogy az ultima ratio elve egyáltalán vizsgálendő. Ugyanis ahogyan azt KARSAI kiemeli, „*az ultima ratio nem a jogtárgyak vagy a jogsértések körében ad összehasonlítást, hanem a jogsértésekre adott jogi válaszokat érintően. A „végső eszköz” érve tehát a jogi reakciók között differenciál*”.²¹⁰ Annak oka mégis, hogy az ultima ratio sérelmének kérdését e fejezetben belül, a bűncselekmény jogi tárgyával összefüggésben vizsgálom az, hogy valamely magatartás büntetendővé nyilvánításának tartalmi indokát annak materiális jogellenessége

²⁰⁵ Vö. KARSAI (2011), 47. p; Vö. SCHÜRMAN (2005), 23. p

²⁰⁶ LOSONCZY (1936), 9. p; Vö. LOSONCZY (1937), 166-167. p

²⁰⁷ TOKAJI (1984), 127. p

²⁰⁸ Vö. KARSAI (2011), 66. p

²⁰⁹ Vö. KARSAI (2011), 67. p

²¹⁰ KARSAI (2011), 48. p; KARSAI (2015), 78. p

adja, (a jogi tárgy fogalmát gyakorlatilag az közvetíti)²¹¹ amelyet álláspontom szerint a jogi tárgy elleni támadás intenzitása determinál. Így a jogsértésekre adott válasz a jogi tárgy elleni támadás vizsgálata okán egymástól nem elválasztható.

Álláspontom szerint a két jogági norma összehasonlítása a jogi tárgy fokozatos védelme, illetve az ultima ratio elv szempontjából akkor lehetséges, ha egy adott élethelyzet – büntetőjogi szempontból történeti tényállás – *mindkét jogági norma alá szubszumálható*.

A vizsgálatot kizárólag a speciális vezetői felelősségi alakzathoz kapcsolódó alaphüncselekmények vonatkozásában indokolt lefolytatni, és mindenekelőtt azt kell megállapítani, vajon azok elkövetése kapcsán megállapítható-e különböző jogági felelősségi formák metszetének léte. Ugyanis kizárólag olyan felelősségi forma lesz az ultima ratio elv tükrében összehasonlításra maradéktalanul alkalmas, amelyek azonos történeti tényállás esetén azonos törvényi tényállási elemeket kívánnak meg különböző jogági szankciók alkalmazásához.

III. 1. 3. 1. Polgári jogi felelősségi forma összevetése a speciális vezetői felelősségi alakzattal

A speciális vezetői felelősségnek a polgári jogi munkáltatói felelősséggel való összevetése, azért indokolt az arányosság követelményének való megfelelés okán, mert – ahogyan azt korábban láthattuk – a felelősségi forma ratio legisét a magánjogi másért való felelősség általános konstrukciója szolgálhatja.²¹² A kérdés az, hogy fennáll-e a polgári jogi, valamint a büntetőjogi felelőssége a munkáltatónak abban az esetben, ha az alkalmazottja olyan jogellenes, károkozó magatartást fejt ki, amely illeszkedik az aktív hivatali vesztegetés, avagy a költségvetési csalás törvényi tényállásába. Mivel a munkáltató alkalmazottért fennálló felelősségének előfeltétele az alkalmazott felróható *károkozása*, így a speciális vezetői felelősségi tényállások, álláspontom szerint csak akkor alkalmasak in concreto összehasonlításra, amennyiben az alaphüncselekmény eredménye polgári jogi értelemben kárnak minősül. Ezért az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felelősségi alakzat már e helyen kiesik a vizsgálati körből, hiszen az immateriális hüncselekmény, az elkövetési magatartás kifejtésével – eredményre tekintet nélkül – befejezetté válik, azaz a „*felróható alkalmazotti károkozás*” nem felelősségi feltétel. Így e hüncselekmény kapcsán

²¹¹ GÖSSEL (1985), 99. p; Vö. TOKAJI (1984), 52. p

definiált speciális vezetői felelősség, valamint a munkáltató mögöttes polgári jogi felelősségének összemérése eredménytelen. A *felróhatóság*²¹³ mint a polgári jog, valamint büntetőjogi felelősségi forma alapcselekményhez kapcsolódó előfeltételének megléte in abstracto nem okoz különösebb problémát, ugyanis mind a költségvetési csalás, mind pedig a hivatali vesztegetés kizárólag szándékosan követhető el, emellett mind a kontraktuális, mind pedig az általános deliktuális polgári jogi felelősség megállapításának feltétele a jogellenes cselekményhez való szubjektív viszonyulás megléte. Körültekintőbb vizsgálatot igényel azonban az a kérdés, vajon a *kár* bekövetkezése mint polgári jogi felelősségi előfeltétel absztrakt módon definiálható-e az alapbűncselekmény körében. A költségvetési csalás materiális bűncselekmény, az eredménye *egy vagy több költségvetésnek okozott vagyoni hátrány*, ezért in abstracto helye van e deliktum vonatkozásában a felelősségi formák potenciális metszete vizsgálatának. Annak a kérdésnek az elemzése, vajon a polgári jogi *kár* mint deliktuális felelősségi feltétel fogalma, valamint a költségvetési csalás eredményeként definiált *vagyoni hátrány* mennyiben feleltethetők meg egymásnak, illetve egymás relációjában miképpen definiálhatók, meghaladja e dolgozat tartalmi kereteit. Tekintettel azonban arra, hogy a felelősségi formák absztrakt összevetése szempontjából a kérdés mikénti megválaszolása determináló jelentőségű, a vizsgálatot azon hipotézis mentén folytatom, miszerint a büntetőjogi vagyoni hátrány fogalom, illetve a polgári jogi kár-fogalom átfedésben vannak egymással, ezért létezik olyan konstelláció, történeti tényállás, amikor azok egybeesnek.²¹⁴ A vizsgálat első lépcsőfoka immáron in concreto annak megállapítása, vajon az absztrakt feltételek egyezősége meglétén túl ténylegesen lehetséges-e, hogy egy olyan magatartás, amely tényállásszerű költségvetési csalás, egyben de facto polgári jogi felelősséget is keletkeztessen, amely elengedhetlen előfeltétele a munkáltató mögöttes felelőssége

²¹² Lásd: I. 4. Fejezet

²¹³ A polgári jogi értelemben vett felróhatóság fogalmának összevetése a büntetőjogi „felróhatóság” tartalmával a jogrendszer egységessége elvének tükrében, meghaladja jelent dolgozat tartalmi kereteit. E helyen, a két felelősségi forma összevetése szempontjából elegendő annyit megállapítani, hogy a büntetőjogi bűnösség két alakzata (szándékosság és gondatlanság) illeszkednek a polgári jogi felróhatóság fogalmi körébe.

²¹⁴ A költségvetési csalás tényállása vonatkozásában vagyoni hátrány a vagyonban okozott kár és az elmaradt vagyoni előny [Btk. 459. § (1) bekezdés 17. pont], illetve a költségvetésbe történő befizetési kötelezettség nem teljesítése miatt bekövetkezett bevételkiesés, valamint a költségvetésből jogosulatlanul igénybe vett vagy céltól eltérően felhasznált pénzeszköz [Btk. 396. § (9) bekezdés b) pont]. A polgári jogi teljes kár fogalma alá tartozik a károsult vagyonában beállt értékcsökkenés (tényleges kár), az elmaradt vagyoni előny (elmaradt haszon), valamint a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségek

megállapításának. A költségvetési csalás törvényi tényállása *expressis verbis* meghatározza azt, hogy ki lehet a deliktum *sértettje*, azaz úgy rendelkezik, hogy az elkövetőnek a vagyoni hátrányt *egy vagy több költségvetésnek* kell okoznia. Tekintettel arra, hogy aligha képzelhető el, hogy költségvetési szerv polgári eljárás keretében érvényesít kártérítési igényt gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója által a gazdálkodó szervezet érdekében elkövetett, költségvetési szervnek okozott vagyoni hátrány megtérítése iránt, akár a cselekmény elkövetőjével, akár annak munkáltatójával szemben, úgy a polgári jogi kártérítési felelősség érvényesítése lehetőségének a költségvetési csalás tényállásával való *in concreto* összemérése *nem vezet eredményre*. Ezért a költségvetési csaláshoz kapcsolódó mögöttes munkáltatói, vezetői felelősségi alakzatoknak sem definiálható tényleges metszete.

III. 1. 3. 2. Adójogi felelősségi forma összevetése a speciális felelősségi alakzattal

Adójogi jogsértés miatt az adózóval szemben érvényesíthető reparatív és represszív szankciókat az adózás rendjéről szóló 2017. évi CL. törvény tartalmazza. A büntetőjogi felelősségi forma materiális tartalmával való összehasonlítás miatt, valamint a hátrányos jogkövetkezménnyel való fenyegetés hasonló jellegéből adódóan a represszív szankcióval való összehasonlítás indokolt. Nem céлом azonban a gazdálkodó szervezetek vonatkozásában felmerülő anyagi jogi normák, adójogi kérdések, adóhatósági eljárás ismertetése, céloom kizárólag annak a kérdésnek a megválaszolása, vajon a tényállásszerű költségvetési csalás elkövetése esetén releváns közigazgatási jogi eljárás lefolytatása esetén beszélhetünk-e olyan konstellációról, amikor is a gazdálkodó szervezet vezetőjét mögöttes felelőssége (mint igazgatási jogi felelősség) megállapításra kerül. Abban az esetben, ha az adóhatóság az adóalany adótörvényben előírt kötelezettségének megsértését állapítja meg, úgy adóellenőrzés lefolytatására jogosult,²¹⁵ majd annak eredménye függvényében adóhatósági eljárást folytat le, amennyiben pedig bűncselekmény elkövetésére vonatkozó megalapozott gyanú fennáll, büntetőeljárás lefolytatását kezdeményezi.²¹⁶ Amennyiben az adóalany gazdálkodó szervezet, és a költségvetésbe történő befizetési kötelezettségek ellátásáért, illetve a költségvetésből származó

(indokolt költség) [Ptk. 6:522. § (2) bekezdés]. Az indokolt költség álláspontom szerint nem szubszumálható a vagyoni hátrány fogalma alá, egyebekben a fogalmak átfedésben vannak egymással.

²¹⁵ Air. 86. §

pénzeszközök felhasználásáért felelős szervezeti alkalmazott, avagy a szervezet vezető tisztségviselője²¹⁷ kötelezettségének nem tesz eleget, és a kötelességellenes magatartása kapcsán az ebből származó jogtalan előny a szervezet oldalán jelenik meg, úgy a közigazgatási eljárás megindítására tipikusan a céggel, az adóalannyal szemben kerül sor. Az adókötelezettség nem teljesítése esetén az adóhatóság az Art.-ben meghatározott jogkövetkezményeket alkalmazhatja.²¹⁸ Abban az esetben tehát, ha az adózási kötelezettségnek eleget nem tevő adóalany gazdálkodó szervezet, az adóhatóság a szervezettel szemben érvényesít igényt, a szervezetet kívülről képviselő individuuum pedig tipikusan annak vezető tisztségviselője. Megállapítható, hogy az adóhatósági eljárás mögöttes felelősségi alakzatot nem ismer, ugyanis objektív alapon jár el azzal az adóalannyal szemben, ahol a hiány, a kötelezettség megsértése megjelenik. Habár nem találkozunk az adóhatósági eljárásban a speciális vezetői felelősségi alakzathoz, sem a polgári jogi mögöttes felelősségi alakzathoz hasonló felelősségi formával, a felelősség-megállapítás objektív jellege a gazdálkodó szervezet szankcionálását vonja maga után, amely de facto represszió tipikusan a vezető tisztségviselő oldalán jelenik meg.

III. 1. 3. 3. Állásfoglalás az ultima ratio elv sérelme kérdésében

A speciális vezetői felelősségi alakzatoknak a más jogági, releváns normákkal való összevetése arra az eredményre vezetett, hogy sem az aktív hivatali vesztegetést, sem pedig a költségvetési csalást realizáló életbeli cselekmények megvalósulás esetén nem találunk de facto olyan, más jogági normát, amely e cselekmények realizálódása esetén *expressis verbis* más személy, így a szervezet vezetője, illetve a munkáltató felelősségét megállapítani rendeli. A polgári jogi mögöttes munkáltatói felelősség a hivatali vesztegetés immateriális volta miatt, amíg a költségvetési csalás a potenciális sértetti, károsulti kör egyezőségének hiánya okán irreleváns. Ezért a magánjogi felelősségi alakzat tekintetében a vizsgálat negatív eredményre vezetett. Az adóigazgatási felelősségi forma büntetőjogival való absztrakt összevetése részben vezetett eredményre, ugyanis az alapbűncselekményt realizáló életbeli cselekmények jogi értékelést nyernek a jogrendszernek mind az igazgatási jogi, mind pedig a büntetőjogi alrendszerében. Az költségvetési csalást

²¹⁶ Air. 86. § 115. § (2) bekezdés

²¹⁷ Art. 59. § (1) bekezdés e) pont

megvalósító életbeli eseményekhez az igazgatási jogban azonban nem kapcsolódik expressis verbis vezetői felelősség, a közigazgatási jogi felelősség objektív jellege okán nem (elsősorban) az individuummal, hanem a nyereségből profitáló szervezettel, céggel szemben kerül sor a felelősség megállapítására, amely mintegy közvetett módon, a szervezeten keresztül – az ahhoz való vagyoni kötődés mértékének függvényében – van hatással a büntetőjogi vezetői felelősségi alakzat vizsgálata szempontjából fókuszba állított vezetőre. Összegezve megállapítható tehát, hogy a releváns alapbűncselekményeket megvalósító életbeli cselekményekhez kapcsolódóan a büntetőjogon kívül egyetlen más jogág sem deklarál a gazdálkodó szervezet vezetőjének járulékos felelősségét megállapítani hivatott normát.

E megállapítás fényében szükséges válasz adni a kérdésre: vajon sérti-e a speciális vezetői felelősségi deliktum az ultima ratio elvét? Álláspontom szerint a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselője mulasztásának büntetőjogi felelősség körében történő értékelése elsősorban az *arányosság elvét*²¹⁹ sérti, az ultima ratio elvének sérelme pedig az arányosság elvének sérelmén keresztül manifesztálódik. Tekintettel ugyanis arra, hogy a deliktumok által védett jogi tárgyak – legyen szó akár a két alapbűncselekmény által külön-külön védett jogi tárgyról, akár a szervezet szabályszerű működéséhez fűződő érdekről – olyan érdekek, amelyek esetében a jogi tárgy elleni támadás fokozható, szükségképpen fennáll a jogi tárgy más jogági védelmének *lehetősége* is.

Mint ahogyan KARSAI megállapítja, a büntetőjog fragmentális jellege alapján a „*büntetőjog alkalmazási köre meghatározott jogtárgyakra és meghatározott támadásokkal szemben korlátozódik*”.²²⁰ Az elkövetési magatartás, azaz a jogi tárgy ellen, a deliktum tettese által realizált támadás semmilyen, a kriminalizáció követelményét magában hordozó ontológiai jelenséget nem tartalmaz, ezért álláspontom szerint a büntetőjogi beavatkozás szükségességét sem objektíve az elkövetési magatartás, sem pedig szubjektív kritériumok nem indokolják. A magatartás csekély intenzitása és a büntethetőséget elérő materiális jogellenesség hiánya a büntetőjogi beavatkozást nem teszi szükségessé, így az szükségképpen nem is arányos.

²¹⁸ Az adóhatóság által alkalmazott jogkövetkezmények objektív alapon nyugvó, reparatív, valamint represszív szankciók, amelyek egymás mellett is alkalmazhatók. Ilyen pl. a késedelmi pótlék megfizetésére kötelezés, az adóbíróság (Art. Ötödik rész)

²¹⁹ NAGY (2014a), 84-85. p

²²⁰ KARSAI (2015), 78. p

KARSAI idézi ASHWORTH szavait, miszerint „*a büntetőjog preventív mechanizmus, de ezen kívül vannak más mechanizmusok is. (...) A jogban, a kriminalitás mellett legalább két fő módszer van: a magánjogi felelősség, (...) valamint a közigazgatási szabályozás.*”²²¹ A büntetőjog preventív céljai érvényesítéséhez szükséges eszköztár szűk, és – mint ahogyan NAGY Ferenc megfogalmazza – „*e célokat semmiképp sem lehet korlátlanul követni*”. A prevenció korlátját pedig a bűnösségi elv, valamint az arányosság elve jelentik.²²²

Láthattuk, hogy a jogrendszer in abstracto rendelkezik olyan eszközökkel, amelyek a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztásának szankcionálására alkalmasak,²²³ és pedig amennyiben valamely jogi tárgy védelmére a büntetőjogon kívüli más eszköz is alkalmas, úgy – az ultima ratio elve alapján – azt kell alkalmazni. Álláspontom szerint az arányosság elvének akkor felelne meg a felelősségi alakzat, ha az más, az objektív felelősséget ismerő, illetve elismerő jogági felelősséget testesítene meg.

Annak megállapítása pedig, hogy a jogi tárgy büntetőjogi védelme nem indokolt, illetve a kriminalizáció jogtárgyvédelemmel nem indokolható, ahhoz a megállapításhoz vezet, hogy a deliktumok létének indokát *nem a jogtárgyvédelemben kell keresni*, hanem az egyéb kriminálpolitikai indokokkal magyarázható.

III. 1. 4. Kriminálpolitikai jogtárgyértelmezés: A speciális vezetői felelősségi tényállás mint beszámítási norma

A speciális vezetői felelősségi tényállások jogi tárgyának elemzése során, azt láthattuk, hogy nehezen nevezhető meg és indokolható egyetlen jogi tárgy tényleges védelme, sokkal inkább több, alternatív, egymást kiegészítő jogi tárgy definiálását kísérli meg a tudomány annak érdekében, hogy dogmatikailag mégis legitimizálja a tényállást, végső soron felmerül azonban az a megállapítás is, miszerint a tényállás létrehozására homályos állami bűnüldözési érdek vezetett.²²⁴

Álláspontom szerint nem elegendő annak pusztán dogmatikai, rendszerimmanens vizsgálata, vajon mi a tényállás által védeni kívánt érdek, e kérdéstől el kell választani azt a kriminálpolitikai célkitűzést, amiért a norma *ténylegesen* létrejött. Láthattuk, hogy a büntetőnorma létének kriminálpolitikai indokoltsága adja meg – optimális esetben – annak

²²¹ Idézi: KARSAI (2015), 76. p

²²² NAGY (2014a), 85. p

²²³ Vö. NAGY (2014a), 85. p

²²⁴ HEFENDEHL (2010), 94. p

formális jogellenessé tételének materiális indokát, valamely védendő jogi tárgy megsértésén keresztül. Az előző részben láthattuk azonban azt is, hogy bármely említett védendő értékkel kívánjuk is materiálisan legitimizálni a *büntető*norma létét, egyik sem áll biztos talajon. GARDOCKI szerint be kell látni, hogy jelen társadalmunkban a társadalomra veszélyesség, valamint a jogtárgyvédelem már nem tekinthető a kriminalizáció egyetlen bázisának, indokának.²²⁵ Ténymegállapítását elfogadom, azonban nem tekintem értékítéletnek. Alapul szolgál viszont ahhoz, hogy a jogtárgyvédelem mellett más, racionális,²²⁶ avagy racionálisnak tűnő jogalkotói indokot is bevonjunk a vizsgálat tárgykörébe.²²⁷

A jogtárgyvédelem, valamint egyéb kriminálpolitikai posztulátumok materiális-dogmatikai összefüggésének vizsgálatával a tényállásokat elemző hazai szakirodalom nem foglalkozik, a német jogirodalom viszont állást foglal a norma jogi tárgya, a jogellenesség materiális tartalma, valamint a tényállás kriminálpolitikai indokoltságának viszonya tekintetében. A recens német szakirodalom a jogi tárgy védelmi intenzitásának dogmatikai legitimizálása helyett tipikusan arra a kriminálpolitikai megállapításra helyezkedik, miszerint a tényállás pusztán beszámítási norma,²²⁸ amely azt jelenti, hogy a felelősségi konstrukció célja meghatározott feltételek mellett és jogpolitikai elvek mentén az elkövetett bűncselekmény beszámítása egy másik individuumnak. GEISMAR álláspontja szerint a tényállás rendszeren kívüli beszámítási norma,²²⁹ amelynek létét a szervezeten belüli munkamegosztás, a decentralizáció által keletkező beszámítási problémák, a cselekvés és a felelősség szétválásának jelensége²³⁰ indokolja,²³¹ e körülményt tartja tehát a norma léte ontológiai alapú jogpolitikai indokának. Ahogyan azt BAUER megfogalmazza, a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megsértését büntetni hivatott norma címkézési család (*Etikettenschwindel*), hiszen egy olyan cselekménynek a beszámításáról van szó (*más által elkövetett alapbűncselekmény*), amelyért az adott személyt nem terheli semmiféle felelősség, ám a büntetendőség előre hozatalával *névleg* a kötelezettségzegésért való

²²⁵ GARDOCKI, (2005), 1338. p

²²⁶ GARDOCKI, (2005), 1336. p

²²⁷ Vö. NAGY (2013), 33-37. p

²²⁸ ACHENBACH (2012c), 3. p; 36. p; GEISMAR (2012), 13. p; ROGALL (1986), 578. p

²²⁹ „außerordentliche Zurechnungsform“ GEISMAR (2012), 16. p; Ellentétesen: HILGERS (2000), 20. p

²³⁰ MASCHKE (1997), 12. p; PIETREK (2012), 134. p; ROGALL (1986), 576. p

²³¹ GEISMAR (2012), 15. p; ROGALL (1986), 573. p; MASCHKE (1997), 11. p

szankcionálással valójában e más által elkövetett bűncselekmény miatt lesz felelős,²³² úgy azonban, hogy a felelősség *individuálisnak tűnik*. SCHÜRMAN is csatlakozik ahhoz a szakirodalmi állásponthoz, miszerint a tényállás – kriminálpolitikai aspektusból – inkább beszámítási célokat szolgál,²³³ mintsem jogtárgy-védelmi funkciót lát el, így tulajdonképpen a tényállás egy kriminálpolitikailag nemkívánatos joghézag betöltésére jött létre,²³⁴ ugyanis a vizsgált jelenség büntetőjogi értékelésére a dogmatikailag rendelkezésre álló részesi tanok nem mindig bizonyulnak elegendőnek.²³⁵ GEISMAR, valamint MASCHKE álláspontja szerint el kell választani egymástól a tényállás által védett jogi tárgy, valamint a norma által előtérbe helyezett funkciót, ugyanis e kettő nem ugyanaz,²³⁶ ROGALL szerint a tényállás által betöltött funkció mint jogi tárgy nem vehető figyelembe.²³⁷ Amíg a jogi tárgy mégoly absztrakt védelme is, mint amelyet az alapbűncselekmények által védett jogi tárgyak esetén láttuk szolgálhat a Vorverlagerung révén bizonyos preventív célokat, úgy csupán a beszámítási eszköz biztosítása – MASCHKE érvelése szerint – nem. Így mind MASCHKE, mind ROGALL álláspontja szerint a JESCHECK által képviselt funkcionális jogtárgy-értelmezés,²³⁸ amely a tényállás védelmi célját a jogi tárgy körébe látja definiálhatónak nem alkalmazható, helyette e kettő szétválasztását szorgalmazzák,²³⁹ elismerve ezzel azt, hogy de facto lehetséges olyan büntetőjogi norma, amelynek a célja nem jogtárgyvédelem. Úgy vélem, a speciális vezetői felelősségi deliktumok jogtárgyvédelmi intenzitásának alacsony szintjét materiálisan az említett kriminálpolitikai okok manifesztálásával kívánja pótolni a jogalkotó, így álláspontom szerint a funkcionális jogtárgy-értelmezésnek e bűncselekmények vonatkozásában helye van.

Álláspontom szerint a tényállásban megfogalmazott elkövetési magatartást alapos tartalmi elemzés tárgyává kell tenni ahhoz, hogy megállapíthassuk, vajon kizárólag a felelősségi forma tényállássá válásának okán deklarálta-e azt a jogalkotó, avagy az tartalmilag is megfelel az elkövetési magatartás mint objektív tényállási elemmel szemben támasztott jogállami követelményeknek. Ugyanis, úgy vélem, e kérdés mikénti megválaszolása döntő

²³² BAUER, Wolfram: Mehrere Bußen bei Beteiligung mehrerer Organmitglieder? wistra, 1992. 47-51. 47. p; 49.p. *Idézi:* GEISMAR (2012), 16. p; *Egyezően:* ACHENBACH (2012c), 36. p

²³³ Vö. MASCHKE (1997), 24. p

²³⁴ ALEXANDER (2003), 227. p; PIETREK (2012), 135. p; ROGALL (1986), 578. p; SCHÜRMAN (2005), 93. p

²³⁵ MASCHKE (1997), 12. p; GEISMAR (2012), 15. p; ROGALL (1986), 576. p

²³⁶ GEISMAR (2012), 44-45. p; MASCHKE (1997), 24. p; HILGERS (2000), 20. p

²³⁷ ROGALL (1986), 585. p

²³⁸ A funkcionális jogtárgy-értelmezés alapján a jogi tárgyat annak szociális jelentéstartalmában mint funkcióegységet kell érteni.

²³⁹ ALEXANDER (2003), 229. p; MASCHKE (1997), 24. p; ROGALL(1986), 573. p; BOSCH (2002), 318. p

jelentőségű a tekintetben, vajon valóban egy tisztán beszámítási norma bűncselekményi tényállásként való címkézéséről van-e szó, avagy egy, az individuális felelősség elvének maradéktalanul megfelelő különös részi törvényi tényállásról. A tényállási többletelem létének formális megállapítása ugyanis erre a kérdésre materiális vizsgálat hiányában nem adhat megnyugtató választ.²⁴⁰ A speciális vezetői felelősségi deliktumok beszámítási normakénti értelmezése kérdésében helye van ROGALL azon megállapításának, miszerint ritka az, hogy egy Vorverlagerung-tényállás büntetési tétele megegyezik azon deliktum büntetési tételével, amelynek a büntetendősége az előre hozta.²⁴¹ A speciális vezetői felelősségi alakzatok esetében pedig éppen ezt látjuk, ugyanis az alapeseti alpbűncselekmény, valamint az ahhoz kapcsolódó Vorferlagerung-deliktumok büntetési tétele megegyezik, azokat egységesen háromévi szabadságvesztéssel rendeli büntetni a jogalkotó. Ennek oka pedig a norma beszámítási jellegére vezethető vissza azzal, hogy az objektív büntethetőségi feltételként megjelenő alpbűncselekmény mint álcázott szankciónövelő körülmény jelenik meg.

III. 1. 5. Részösszegzés

Tekintettel a potenciális jogi tárgyak, valamint az ultima ratio elve sérelmének körében tett megállapításokra, véleményem szerint megállapítható, hogy egyik jogi tárgy tekintetében sem indokolt a büntetőjogi védelem, sőt, mi több az ultima ratio, valamint az arányosság elvének sérelme a védelem realizálásának egyenesen ellentmond. Ahogyan azt GROPP megfogalmazza: „*Társadalmilag észrevehetetlen morálsértéseket nem szabad a büntetőjog eszközeivel szankcionálni.*”²⁴² GROPP megállapítása egybeesik azzal a vizsgált tényállás német rokona vonatkozásában egységes szakirodalmi állásponttal, miszerint a deliktum által megfogalmazott elkövetési magatartás önmagában nem tekinthető olyan szociáletikai jogtalanságnak, amely azt a büntetőjogi szankciót érdemlővé tenné. Kérdés az, hogy az objektív szociáletikai jogtalanságot az ahhoz való bűnös viszonyulás képes-e büntető-jogellenessé tenni.

Álláspontom szerint e bűncselekmények esetében a materiális jogellenesség a formális jogellenességet nem képes igazolni, ezért úgy vélem, helye van annak a német

²⁴⁰ Az elkövetési magatartás elemzését lásd: III. 3. fejezet

²⁴¹ ROGALL (1986), 592. p

²⁴² GROPP (2015), 38. p

szakirodalmi álláspontnak, miszerint a deliktum sokkal inkább kriminálpolitikai célok kielégítésére szolgáló norma, mintsem a jogtárgyvédelemre ténylegesen alkalmas és szükséges eszköz. Így a felelősség alapjának nem az *erkölcsileg halovány* felróható vezetői magatartás (azaz a felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség elmulasztása), hanem valójában a realizálódó káros következmény (azaz a más által elkövetett alapbűncselekmény) tekinthető.²⁴³

Álláspontom szerint a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása nem tekinthető olyan, kriminális cselekménynek, amely büntetőjogi eszközökkel való szankcionálást igényelne. E kötelezettség megsértése tulajdonképpen nem szociáletikai jogtalanság,²⁴⁴ pusztán különböző – tipikusan magánjogi forrásokból származó – előírások megsértése. Kétségtelen és vitathatatlan, hogy ha önmagában véve csak e cselekményt vizsgáljuk, a kötelezettség teljesítésének elmulasztásával sérül a fentebb említett másodlagos jogtárgy, ámde pusztán e jogi tárgy megsértése véleményem szerint nem alapozza meg a szűk értelemben vett büntetőjogi eszközökkel történő szankcionálást.²⁴⁵ Úgy vélem, kétségtelen, hogy de facto a büntetőjogi felelősség alapját e tényállások esetében a káros következmény, azaz az objektív büntethetőségi feltételként meghatározott *más által elkövetett bűncselekmény* megvalósulása képezi. De jure a büntetőjogi felelősséget a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség szándékos (vagy gondatlan) elmulasztása miatt állapítjuk meg, azonban a szankció jellegéből és mértékéből is láthatjuk, hogy a felelősség alapját tulajdonképpen maga a harmadik személy által megvalósított alapcselekmény képezi. Éspedig ha az elsődleges jogi tárgyat csak e cselekmény sérti, akkor a pusztán felügyeleti kötelezettség megsértése esetében a büntetőjogi reakció nem indokolt. A szabadságvesztéssel történő fenyegetés egy ilyen jellegű magatartás esetén aránytalan, a felelősségnek pedig implicit a más által elkövetett bűncselekményre történő alapítása szembehelyezkedik a nulla poena sine culpa elvével.²⁴⁶

²⁴³ HORVÁTH (1967), 553. p

²⁴⁴ MASCHKE (1997), 25. p; ROGALL (1986), 586. p; SCHÖNKE/SCHRÖDER (2006), 154. p

²⁴⁵ SCHÖNKE/SCHRÖDER (2006), 154. p

²⁴⁶ E megállapítást nem gyengíti az a tény, miszerint a más által elkövetett bűncselekmény alapján történő büntetőjogi felelősség megállapítására máshol is található példa a büntető-jogrendszerünkben.

III. 2. A speciális vezetői felelősségi deliktumok tettese

A szegedi büntetőjogi iskola tényállás-elemzési sémájától eltérően a speciális vezetői felelősségi alakzatot megjelenítő bűncselekmények objektív tényállási elemeinek elemzését megelőzően kívánom vizsgálni az elkövetéshez szükséges speciális tettesi kvalifikációt. Ennek oka didaktikai, mivel olyan tényállásról lévén szó, amelynek elkövetési magatartása kötelezettség elmulasztásában áll, a kötelezettségnek az elkövetési magatartásnál vizsgált tartalmának elemzéséhez elengedhetetlen annak az előkérdésnek a vizsgálata, hogy ki lehet a kötelezettség címzettje. E kérdés pedig a tettességhez szükséges ismérvek körébe tartozik, így indokoltnak tartom az objektív tényállási elemek előtti elemzést. A vizsgált speciális vezetői felelősségi tényállások által meghatározott speciális tettesi kvalifikáció részben fedi egymást, illetve azonos fogalmi elemekkel operál, így együttes elemzésük indokolt, a két tényálláshoz tartozó tettesi kör részben eltér azonban egymástól, így a tettesi kvalifikációk absztrakt összevetése a releváns tényállási elemek felvázolásával már a fejezet elején szükséges.

A hivatali vesztegetéshez kapcsolódó vezetői felelősségi alakzat tettese:

„a gazdálkodó szervezet vezetője, illetve ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított, a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy”

A költségvetési csaláshoz kapcsolódó vezetői felelősségi alakzat tettese:

„a gazdálkodó szervezet vezetője, ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tagja vagy dolgozója”

A hipotézis, amelynek igazolására jelen fejezetben törekszem, a következő:

Nem lehet pontosan definiálni a speciális tettesi kört, ezért nem érvényesül a nullum crimen sine lege certa elv.

III. 2. 1. A gazdálkodó szervezet fogalma

Ahhoz, hogy meghatározzuk a releváns törvényi tényállások tettesi körét, pontosan definiálni kell az elkövetői minőséggel kapcsolatos tényállásbeli fogalmakat. A tettességhez szükséges ismérvek megállapítása szempontjából a tényállások központi fogalma a *gazdálkodó szervezet*. A Btk. értelmező rendelkezése szerint gazdálkodó szervezet „*a polgári perrendtartás szerinti gazdálkodó szervezeten kívül az a szervezet is, amelynek gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataira a polgári perrendtartás szerint a gazdálkodó szervezetre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni*”.²⁴⁷ Ez a rendelkezés nem tekinthető szoros értelemben vett értelmező rendelkezésnek, ugyanis a Btk. nem ad tartalmi választ arra, hogy milyen entitások tekintendők gazdálkodó szervezetnek. Utaló normának tekintendő csupán azzal, hogy explicit kifejezésre juttatja a háttérnormaként alkalmazandó törvényt, annak megállapításán azonban nem terjeszkedik túl. A fogalmi kereteket kitöltő háttérnorma a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény. A Btk. említett rendelkezése értelmében a Pp. 7. § (1) bekezdésének 6. pontja tölti meg tartalommal a gazdálkodó szervezet fogalmat:

A gazdasági társaság, az európai részvénytársaság, az egyesülés, az európai gazdasági egyesülés, az európai területi társulás, a szövetség, a lakásszövetség, az európai szövetség, a vízgazdálkodási társulat, az erdőbirtokossági társulat, a külföldi székhelyű vállalat magyarországi fióktelepe, az állami vállalat, az egyéb állami gazdálkodó szerv, az egyes jogi személyek vállalata, a közös vállalat, a végrehajtói iroda, a közjegyzői iroda, az ügyvédi iroda, a szabadalmi ügyvivői iroda, az önkéntes kölcsönös biztosító pénztár, a magánnyugdíjpénztár, az egyéni cég, továbbá az egyéni vállalkozó, emellett gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataiban az állam, a helyi önkormányzat, a költségvetési szerv, jogszabály alapján a költségvetési szervek gazdálkodására vonatkozó szabályokat alkalmazó egyéb jogi személy, az egyesület, a köztestület, valamint az alapítvány.

²⁴⁷ Btk. 459. § (1) bekezdés 8. pont

A Pp. gazdálkodó szervezet fogalma egy formális gyűjtőfogalom, azaz pusztán jogtechnikai munkadefiníció azáltal, hogy a jogalkotó számos, különböző materiális tartalommal bíró szervezetnek azonos eljárásjogi szerepet szán. Így e fogalomnak részelemét képezik társasági jogi szempontból jogi személynek minősülő szervezetek, gazdálkodó szervezetek, sőt, meghatározott feltételek mellett állami szervezetek is. Megállapítható, hogy amíg a fogalmat tartalommal megtöltő háttérjogszabály formális értelemben a Pp., addig e funkciót materiális értelemben az adott szervezettel kapcsolatos jogi normákat tartalmazó anyagi jogi jogszabály, tipikusan a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény látja el, ugyanis kizárólag e gyűjtőfogalom részei jogi jellegének materiális meghatározását követően állapítható meg, hogy ki minősülhet a törvényi tényállásban meghatározott tettesnek.²⁴⁸ A Btk. gazdálkodó szervezetre vonatkozó értelmező rendelkezése a Pp. fogalmának alapulvételével megfogalmaz egy kiterjesztést, ugyanis gazdálkodó szervezetnek tekinti azokat a szervezeteket is, amelyek gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataira a Pp. szerint a gazdálkodó szervezetekre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni. Azaz a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjeként állami szerv vezető tisztségviselője is a bűncselekmény elkövetője lehet abban az esetben, ha az adott állami szerv gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataival összefüggésben kerül sor a bűncselekmény elkövetésére, így tehát az eljárásjogi fogalom által leszűkített „gazdálkodási tevékenységgel való összefüggés” terminus realizálódása teszi relevánssá az állami szervet a vizsgált bűncselekmények vonatkozásában. A Btk-beli „is” szó látszólag kiterjeszti, tágabbá teszi a releváns bűncselekményi tényállások körében a gazdálkodó szervezet értelmezését, mint ahogyan azt a Pp. szerinti fogalom deklarálja, azonban ha a Btk-beli, valamint a Pp-beli értelmező rendelkezést összevetjük látható, hogy azok formálisan az „is” szó hiányában is megegyeznének egymással, tekintettel arra, hogy a Pp. munkadefiníció is tartalmazza a Btk. által kiemelt *kiterjesztést*. A Btk. formálisan látszólagos kiterjesztése mégis önálló, materiális jelentőséggel bír, ugyanis a nullum crimen sine lege elv stricta részkövetelménye értelmében a büntetőjogi fogalmak nem értelmezhetők az elkövető hátrányára kiterjesztően, így pedig a büntetőjogi normákat materiális tartalommal megtöltő más jogági fogalmakat is szűken kell értelmezni akkor, ha kifejezett büntetőjogi

²⁴⁸ A gazdálkodó szervezet fogalmát korábban egészen 2014. március 15-ig a Ptk. tartalmazta, azonban az új Polgári Törvénykönyv teljes mértékben szakít ezzel a fogalommal, az kizárólag Pp.-ben jelenik meg.

rendelkezés hiányában azok töltik meg tartalommal a büntetőnormát. A Pp. államra, állami szervekre vonatkozó kiterjesztő rendelkezése értelmezhető oly módon, hogy az ott meghatározott szervek – materiális értelemben – nem minősülnek gazdálkodó szervezetnek, ám meghatározott feltételek mellett a gazdálkodó szervezetekre vonatkozó szabályokat kell azokra is alkalmazni. Egy ilyen értelmezési lehetőség a büntetőjogi fogalom definiálása körében arra vezethetne, hogy azok a szervezetek, amelyek meghatározott feltételek mellett a polgári eljárásban gazdálkodó szervezetnek minősülnek, a büntetőjogi fogalomértelmezés körében – az elkövető hátrányára történő kiterjesztő értelmezés tilalma okán – nem lehetne annak tekinteni. A jogalkotó a polgári eljárásjogi fogalom kiterjesztő rendelkezésének *expressis verbis* büntetőnormában való deklarációjával, átvételével eliminálja az annak hiányában adódó értelmezési problémát és kimondja, hogy a polgári eljárásjogi gyűjtőfogalomban megnevezett szervek az ott meghatározott feltétellel együtt a büntetőjogi fogalom vonatkozásában azonosan értelmezendők.

A kiterjesztő rendelkezés okán gazdálkodó szervezetnek minősül például a helyi önkormányzat is gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataiban. Amennyiben a gazdálkodó tevékenységgel összefüggő polgári jogi ügylet a helyi önkormányzati képviselő-testület tagjának hatáskörébe tartozik, majd annak megkötését a testület valamely tagjára delegálja, aki e tevékenysége körében aktív hivatali vesztegetést követ el, úgy a képviselő-testületi tag, akit felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség terhel, az egyéb tényállási elemek megvalósulás esetén elköveti a Btk. 293. § (4) bek. szerinti aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztásának bűncselekményét. Így e kiterjesztő rendelkezés teremti meg azt a speciális tettesi kvalifikációt, amely lehetővé teszi, hogy a hivatalos személyek büntetőjogi felelőssége ne csak az alkalmazottjuk által elkövetett háborús, vagy emberiség elleni bűncselekmény köteletségellenes meg nem akadályozása okán legyen megállapítható a Btk. 145. § b) pontja, valamint a 159. § b) pontja alapján, hanem költségvetési csalás, valamint aktív hivatali vesztegetés elkövetése esetén relevánssá válik ez e két bűncselekményhez kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzat.

Annak a problémának a feltárása, vajon a Btk. által használt gyűjtőfogalom minden eleme relevanciával bír-e a speciális vezetői felelősségi forma tekintetében, különösen szembetűnő az egyéni vállalkozó gazdálkodó szervezet fogalom alá sorolása tekintetében, kérdésként merül fel ugyanis, hogy az egyéni vállalkozó tekinthető-e olyan *szervezetnek*,

amely a bűncselekmény megvalósulása szempontjából rendelkezik azokkal a szervezeti tulajdonságokkal, hogy a bűncselekmény realizálódásához szükséges legalább két személy közül valamelyik vezetőnek, vagy ellenőrzésre-felügyeletre feljogosított tagnak, dolgozónak, avagy a szervezet (egyéni vállalkozó) érdekében eljáró személynek minősüljön. Az egyéni vállalkozóról és az egyéni cégről szóló 2009. évi CXV. törvény 16. §-a kimondja, hogy „*az egyéni vállalkozó köteles személyesen közreműködni a tevékenység folytatásában azzal, hogy közreműködőként alkalmazottat foglalkoztathat*”. Amennyiben tehát az egyéni vállalkozó tevékenysége elvégzéséhez az Mt. szabályai szerint munkavállalót foglalkoztat, úgy lehet érvelni amellett, hogy az egyéni vállalkozó mint gazdálkodó szervezet a speciális vezetői felelősségi tényállások szempontjából relevánssá válik,²⁴⁹ és a munkavállaló tényállásszerű magatartásának realizálása esetén az egyéni vállalkozónak mint a szervezet vezetőjének büntetőjogi felelőssége vizsgálható. Annak ellenére tehát, hogy az egyéni vállalkozó a kriminológiai, valamint szervezetszociológiai értelemben vett szervezetiség fogalmi kritériumainak nem felel meg, potenciálisan releváns lehet. A potenciális relevancia jogbiztonság elvével való összeegyeztethetőségének hasonló dilemmájával találkozunk az egyszemélyes részvénytársaságok, valamint egyszemélyes korlátolt felelősségű társaságok vizsgálata során is abban az esetben, ha a gazdasági társaságoknak de facto nincsen több tagjuk.

Olyan fogalom generális büntetőjogi alkalmazása, amely bizonyos fogalmi elemek tekintetében irreleváns, és a relevancia meghatározása széleskörű értelmezési tevékenységet igényel, felveti a jogbiztonság követelménye sérelmének kérdését, ugyanis a pontos, egyértelmű és átlátható normák léte jogállami követelmény. Vitathatatlan, hogy a Btk. által használt Pp. fogalom olyan sok szervezet ölel fel, amely a fogalmat áttekinthetlenné teszi. Tekintettel azonban arra, hogy a fogalom gyűjtőfogalomnak tekintendő, így álláspontom szerint az a nullum crimen elvet akkor sem sérti, ha több „gazdálkodó szervezet” vonatkozásában a bűncselekmény megvalósulása fogalmilag kizárt. Ugyanis valamely, szervezeti relevancia kérdését felvető bűncselekmény elkövetése esetén mindenkor jogalkalmazói feladat annak megállapítása, vajon az adott szervezet Pp. szerinti gazdálkodó szervezetnek minősül-e. Ha a jogalkalmazó megállapítja, hogy igen, úgy a de facto vizsgálat immáron leszűkül arra a gazdálkodó szervezetre, amelyet az alapul fekvő ügy tekintetében vizsgálni köteles, így a Pp. szerinti fogalom mint vizsgálati szűrő

²⁴⁹ Vö. VIDA (2007), 282. p

már e helyen elvégzi feladatát, és átadja azt az adott gazdálkodó szervezetre vonatkozó más jogági normáknak. Ha a jogalkalmazói interpretáció arra az eredményre vezet, hogy valamely gazdálkodó szervezet tekintetében de facto – ahogyan fentebb utaltam rá – nem értelmezhető a tettesi kvalifikáció, úgy a normaértelmezéssel történő kizárás a nullum crimen sine lege elv stricta részkövetelményének megfelelő, ugyanis a tettes büntetőjogi felelősségét – a tettesi kvalifikáció hiánya okán – tárgytalanná teszi.

III. 2. 2. Speciális tettesi kvalifikáció

A speciális vezetői felelősséget deklaráló tényállások – ahogyan az voltaképpen a felelősségi alakzat immanens elemeként jelenik meg – sajátképi különös bűncselekmények, azaz speciális tettesi kvalifikáció hiányában bűncselekmény nem valósul meg, kvalifikáció hiányában az elkövetési magatartás eleve értelmezhetetlen. A deliktum tettese a gazdálkodó szervezet vezetője, ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tagja vagy dolgozója, valamint az ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított, a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy.

MOLNÁR Gábor megállapítása szerint a bűncselekmény csak önálló tettesként követhető el, mert a kötelezettség mindenkit önállóan terhel.²⁵⁰ Álláspontjával egyetértek, ugyanis mulasztásos bűncselekmények esetén éppen a kötelezettség individuális volta miatt generálisan tagadjuk a társtettségét, valamint a társtettség mint kisegítő jellegű jogintézmény a (tisztán) mulasztással realizált bűncselekmény megvalósulásához nem ad hozzá semmit, ami megállapítása mellett érvként szólna.²⁵¹

III. 2. 2. 1. A gazdálkodó szervezet vezetője

Mind a hivatali vesztegetéshez, mind pedig a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzat egyik tettesi köre *a gazdálkodó szervezet vezetője*. Annak

²⁵⁰ MOLNÁR G. (2012a), 696. p; SCHUBAUER (2013), 308. p

²⁵¹ NAGY (2014b), 53. p Megjegyzem, hogy a kérdés részletes vizsgálata túlterjeszkedik ugyan a dolgozat tartalmi keretei, azonban nem értek maradéktalanul egyet a társtettség generális tagadásával mulasztásos deliktumok esetén. Álláspontom szerint ugyanis abban az esetben, ha a tetteseket tartalmilag azonos kötelezettség terheli, azaz a mulasztás normatív alapja megegyezik, és kötelezettségük teljesítését szándékegységben követik el, úgy nem indokolt cselekvőségüket egymástól különválasztva kezelni, épp úgy, ahogyan az együttes tettség dogmatikai alakzat esetében is egyöntetűen társtettséget állapít meg a jogalkalmazása önálló tettes-bűnsegéd – önálló tettes-bűnsegéd konstelláció helyett. E tekintetben megfontolásra érdemesnek tartom a német dogmatikai álláspontot, miszerint mulasztásos társtettség létezik.

megállapításához, hogy de facto ki minősülhet vezetőnek, elsősorban az egyes gazdálkodó szervezetek vezető *tisztségviselőit* kell megneveznünk. Tekintettel a nagymerítésű munkafogalomra, ez a feladat nem egyszerű. A hazai témaspecifikus szakirodalom tipikusan nem fektet nagy hangsúlyt a speciális tettesi kvalifikáció tartalmi elemzésére, kizárólag annak lehetséges forrásait állapítják meg. Mint ahogyan SCHUBAUER is megfogalmazza: tényállásban megfogalmazott tettesi kör a gazdálkodó szervezet vezetője vonatkozásában tartalmilag tágabb kört ölel fel, mint a cégjogban ismert vezető tisztségviselő személyi kör.²⁵² Éppen ezért fontos ügyelni arra is, hogy a vizsgált tényállások nem is a *vezető tisztségviselő* fogalommal operálnak, hanem a *vezető* teminust használják, ezzel is kifejezésre juttatva, hogy nem a társasági jogi fogalommal megegyező személyi körrel van szó csupán. VIDA amellett, hogy exemplifikatív jelleggel felvázolja, hogy tettesi kvalifikáció szempontjából a gazdálkodó szervezet első számú vezetője, így pl. igazgatója, avagy ügyvezetője minősül a gazdálkodó szervezet vezetőjének, általánosságban azt a személyt tekinti vezetőnek, *aki a szervezet valamennyi tagja, illetve dolgozója vonatkozásában irányítási jogkört gyakorol.*²⁵³ VIDA tartalmi meghatározás előremutató, a szervezéstudomány által használt irányítás-felügyelet-ellenőrzés fogalmi hármas figyelembe vételével fogalmazza meg a vezető-fogalom általános, materiális tartalmát, amely álláspontom szerint dogmatikailag alkalmas arra, hogy megállapíthassuk: aki *nem* irányítási jogkörrel rendelkezik, az *nem* minősül vezetőnek. Fontosnak tartom hangsúlyozni azonban, hogy a vezetői mivolt meghatározását normatív alapon kell megtenni, hiszen kizárólag ez felel meg a nullum crimen elvnek. Így de jure vezetői státusz hiányában álláspontom szerint a de facto irányítási jogkör gyakorlása nem alapozhat meg tettesi kvalifikációt.²⁵⁴

KLENANC a speciális tettesi kvalifikációt kifejezetten a gazdasági társaságok vonatkozásában vizsgálja. Bár az idézett Ptk.-beli rendelkezések által lefedett személyi körnél a *vezető* fogalom alatt sokkal tágabb potenciális elkövetői kört kell értenünk, indokoltnak tartom a potenciális speciális tettesi kör leszűkítését a gazdasági társaságok vizsgálatára, tekintettel arra, hogy hazai témaspecifikus joggyakorlat hiányában a jogi személlyel szemben indított büntetőeljárások vizsgálatából levont konzekvencia alapján a gazdasági társaságok állnak a szervezetekkel szembeni büntetőjogi fellépés

²⁵² SCHUBAUER (2013), 308. p

²⁵³ VIDA (2007), 282. p

középpontjában.²⁵⁵ KLENANC álláspontja szerint gazdasági társaság vezetője alatt a Ptk. 3:21. § (1) bekezdésben, valamint a 3:112. § (1) bekezdésében meghatározott vezető tisztségviselőt kell érteni. Így e fogalom alá értendő az ügyvezető, az igazgatósági tag, az igazgatótanácsi tag, valamint a vezérigazgató.²⁵⁶

III. 2. 2. 2. Ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tag vagy dolgozó

A költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség büncselekményét elkövetheti az is, aki nem minősül vezető tisztségviselőnek, illetve vezetőnek, ám felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség terheli. VIDA tartalmi meghatározása szerint e fogalom alá azon tettesi kör tartozik, aki irányítási kompetencia hiánya miatt nem minősül vezetőnek, ám „*a gazdálkodó szervezet működésének egésze, illetve a szervezet körében működő személyek tevékenységének – rendszerint utólagos – gazdasági- és törvényességi ellenőrzésére jogosult*”.²⁵⁷

(A) Felügyeletre-ellenőrzésre feljogosított tag

A gazdálkodó szervezet tagja – KLENANC interpretációja alapján – gazdasági társaság esetén a Ptk. 3:90. § szerinti társasági tag.²⁵⁸ A tettesi kvalifikációhoz nem elégséges azonban a gazdasági társasággal fennálló tagsági viszony, szükséges, hogy a tag felügyeleti, illetve ellenőrzési kompetenciával rendelkezzen. A tag ellenőrzésre, illetve felügyeletre történő feljogosítása akkor keletkeztet a nullum crimen elvnek való megfelelés tükrében speciális tettesi kvalifikációt, ha a *feljogosítás* normatív aktussal történik.

²⁵⁴ Lásd részletesen: *III. 2. 2. 2. Fejezet B) pont*

²⁵⁵ A jogi személlyel szemben büntetőjogi szankció alkalmazására irányuló büntetőeljárások elemzését követően megállapítható, hogy a gyakorlatban tipikusan gazdasági társaságok válnak a büntetőeljárás alanyává (*12-H-BJ-2010-26. bh.*; *1-H-BJ-2012-25. bh.*; *FIT-H-BJ-2013-121. bh.*; *1-H-BJ-2014-116. bh.*; *SZIT-H-BJ-2016-24. bh.*). A jogi személlyel szemben alkalmazható szankciók joggyakorlatának vizsgálati relevanciáját lásd: *IV. Rész: Exkurzus – Joggyakorlat-elemzés*

²⁵⁶ KLENANC (2015), 464. p

²⁵⁷ VIDA (2007), 282. p

²⁵⁸ KLENANC (2015), 463. p

(B) Felügyeletre-ellenőrzésre feljogosított dolgozó

Egyetértek KLENANC álláspontjával, miszerint a „dolgozó” fogalom definiálása, tartalommal való megtöltése aggályos,²⁵⁹ ugyanis más, munkaviszonnal, munkavégzésre irányuló jogviszonyokkal foglalkozó jogág (munkajog, polgári jog) e terminológiával nem operál. Feltételezhető, hogy a jogalkotó célja az volt, hogy minél szélesebb, munkavégzésre irányuló jogviszonynak minősülő jogi aktussal a szervezetnél munkát végző személy mint potenciális elkövető a norma hatálya alá tartozzon. A kérdés mint ahogyan azt KLENANC is felteszi: vajon e fogalom alá kell-e érteni a munkajog alapján a gazdálkodó szervezetnél munkaviszonnal rendelkező személyen kívül az egyéb, munkavégzésre irányuló jogviszony alapján – így például megbízási szerződés, vállalkozási szerződés – munkát végző személyt is?²⁶⁰ Álláspontom szerint – egyetértve KLENANCCAL – felveti a nullum crimen elv sérelmét az, ha a dolgozó fogalmat annak szoros értelemben vett etimológiai jelentése helyett tágan értelmezzük, így ugyanis olyan személyeket is a norma alá szubszumálunk in abstracto, akik vonatkozásában a terminológia alá tartozás kétséges.

Annak megállapításához, hogy kit terhel kötelezettség, álláspontom szerint elengedhetetlen annak vizsgálata, vajon jogszerű aktus alapján terheli-e a kötelezettség a tagot vagy dolgozót. Ennek megállapítása kevésbé okoz problémát akkor, ha a kötelezettséget jogszabály állapítja meg (pl. felügyelőbizottság vagy audit bizottság tagja, avagy könyvvizsgáló vonatkozásában), vagy belső, szervezeti normatív aktus (pl. működési szabályzat).²⁶¹ Körültekintő vizsgálatot igényel viszont az a helyzet, ha a kötelezettség eseti megbízáson, meghatalmazáson, vagy más polgári jogi szerződésen alapul. Fontos kiemelni, hogy az uralkodó hazai szakirodalom egy része és nemzetközi szakirodalom egyaránt arra az álláspontra helyezkedik, hogy tettes lehet az is, akinek az említett kötelezettségét normatív aktus nem rögzíti ugyan, de facto mégis felügyeleti-ellenőrzési jogkörrel rendelkezik.²⁶² E szakirodalmi álláspontot aggályosnak tartom a jogbiztonság maradéktalan érvényesülésének követelménye szempontjából, ugyanis úgy vélem, hogy normatív aktus hiányában, szervezeti szokásra alapított büntetőjogi felelősség felveti a nullum crimen sine lege scripta elv sérelmét. Hasonló álláspontra helyezkedett a francia

²⁵⁹ KLENANC (2015), 463-464. p

²⁶⁰ KLENANC (2015), 464. p

²⁶¹ Vö. SCHUBAUER (2013), 308. p

Alkotmánytanács is, amikor is a törvényi meghatározottság alkotmányos kritériumának való megfelelés okán kötelezte a jogalkotót arra, hogy a büntetőszankciók terén pontosan határozza meg az elkövetővé válás kritériumait, és egyben kimondta, hogy ennek hiányában a de facto vezető nem rendelkezik speciális tettesi kvalifikációval.²⁶³ Az elkövetővé válás pontos kritériumainak meghatározottságával kapcsolatos problematika adott a csődbűncselekmény speciális tettesi kvalifikációja vonatkozásában is. A Btk. 404. § (6) bekezdése kimondja, hogy „*a csődbűncselekményt tettesként az követheti el, aki az adós gazdálkodó szervezet vagyonával vagy annak egy részével rendelkezni jogosult, vagy arra lehetősége van, akkor is, ha a vagyonnal történő rendelkezés alapjául szolgáló jogügylet érvénytelen*”. Habár annak eldöntése, vajon adott történeti tényállás vonatkozásában ténylegesen ki lehet a bűncselekmény tettese, esetről-esetre körültekintő jogértelmező tevékenységet igényel, expressis verbis kifejezi a jogalkotó, hogy tettes az, aki de iure rendelkezési jogosultsággal rendelkezik, valamint az is, aki e jogosultsággal az ott meghatározott feltételek mellett csak de facto rendelkezik. A csődbűncselekmény tettesére vonatkozó rendelkezés a contrario alapon szolgál érvként amellet, miszerint ha a jogalkotó de facto vezetőt is tettesi minőséggel kívánja aposztrofálni, úgy azt – a törvényesség elvének megfelelően – kifejezetten deklarálnia kell.

KLENANC 2015-os tanulmányában a gazdasági társaságok vonatkozásában vizsgálja a kérdést: vajon felügyelőbizottság, valamint audit bizottság tagja lehet a bűncselekmény tettese?²⁶⁴ Megállapítása szerint a felügyelőbizottsági tagok a Ptk. 3:26. §-a alapján kétséget kizáróan felügyeleti kötelezettséggel terhelt szervezeti tagok, ugyanis expressis verbis kimondja, hogy feladata *az ügyvezetésnek a jogi személy érdekeinek megóvása céljából való ellenőrzése*. Tekintettel azonban arra, hogy a Ptk. 3:121.§ (4) bekezdés értelmében a felügyelőbizottság tagja nem lehet a gazdasági társaság munkavállalója, úgy a speciális tettesi kvalifikáció esetében nem definiálható, ugyanis nem tag vagy dolgozó, hanem a társaság érdekében tevékenységet végző független személy.²⁶⁵ KLENANC az audit bizottság tagjának tettesi kvalifikációja tekintetében úgy foglal állást, hogy a Ptk. releváns rendelkezéseinek vizsgálata alapján kizárólag akkor lehet releváns, ha a tag az igazgatótanácsból kerül ki. Álláspontjával egyetértek, ugyanis az audit bizottság tagja vagy

²⁶² MISKOLCZI (2016), 1348. p; KARSTEN (2010), 41. p; NERLICH (2007), 670. p

²⁶³ KIS/NAGY (2007), 43. p

²⁶⁴ KLENANC (2015), 462. p

az igazgatótanácsból, vagy a felügyelőbizottságból kerül ki, és mint az imént láthattuk, a felügyelőbizottság tagja eleve nem bírhat tettesi kvalifikációval.²⁶⁶

III. 2. 2. 3. Ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított, a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy

Az előző fejezetben a tag és dolgozó vonatkozásában tett megállapítások relevánsak e helyen is. Mindazon személyi kör, amely tekintetében nem állapítható meg a szervezettel való tagsági vagy „dolgozói” jogviszony, azonban a szervezet érdekében végzik tevékenységüket, a vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség megsértése bűncselekménynek kétségtelenül tettese lehet, ezáltal e tényállás a költségvetési csaláshoz kapcsolódó alakzathoz képest *kiterjeszti* a büntetőjogi felelősséget. E címen belül a gazdasági társaságok szempontjából jelentőséggel bíró azon személyek potenciális tettesi kvalifikáltságát vizsgálom elsősorban, akik nem, avagy nem feltétlenül állnak tagsági vagy munkavállalói jogviszonyban a gazdasági társasággal. Emellett a gazdálkodó szervezet fogalom alá tartozó egyébként is széleskörű szervezetek vonatkozásában fogom igazolni az az előfeltevésemet, miszerint a szervezet részére vagy érdekében történő tevékenység végzése mint kvalifikáló tényező gyakorlatilag megfoghatatlanná teszi a tényállás potenciális tettesi körét.

Nem adhat vitára okot, hogy a felügyelőbizottság tagja, szemben a költségvetési csaláshoz kapcsolódó alakzattal, elkövetője lehet a hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felelősségi formának, ugyanis e helyen nem elvárt a szervezettel fennálló tagsági vagy dolgozói jogviszony. E megállapítás nem tehető meg azonban automatikusan, a tettesi kvalifikációhoz ugyanis álláspontom szerint körültekintően kell vizsgálni a felügyelőbizottsági tag kötelezettségét megállapító háttérnormát, valamint azzal párhuzamba állítva a speciális felelősségi forma szerkezetét és célját. Ennek megfelelően álláspontom szerint a következő megállapításokat szükséges megtenni: a felügyelőbizottsági tag *ex lege* az *ügyvezetés* ellenőrzésére köteles, az ügyvezetést (mint vezető tisztségviselőt) azonban ugyancsak kötelezettség terheli, mégpedig – álláspontom szerint – kötelezettsége a tag, valamint dolgozó vonatkozásában primér. Tekintettel azonban arra, hogy a vezető tisztségviselő is munkaviszony, vagy munkavégzésre irányuló

²⁶⁵ KLENANC (2015), 464. p

egyéb jogviszony alapján látja el tevékenységét,²⁶⁷ úgy a felügyelőbizottság relációjában ő is olyan személynek minősül – büntetőjogi szempontból – akit mint veszélyforrást a felügyelőbizottság hivatott felügyelni. Így a felügyelőbizottság speciális felelőssége elsődlegesen és másodlagosan is fennállhat: elsődlegesen akkor, ha az alapbűncselekményt maga az ügyvezetés, a vezető tisztségviselő követi el, másodlagosan – mintegy járulékosan – pedig akkor, ha azt a gazdálkodó szervezet egyéb tagja vagy dolgozója követi el, és a vezető tisztségviselő elmulasztotta kötelezettségét teljesíteni. Ebben az esetben a felügyelőbizottsági tagnak álláspontom szerint dogmatikailag a hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettséghez járuló mulasztásos bűnsegegy alapján állhat fenn büntetőjogi felelőssége, kizárólag akkor, ha az ügyvezetés ellenőrzését szándékosan mulasztja el, és tudata kiterjed a vezető tisztségviselő szándékos mulasztására is. Ha ez esetben az objektív büntethetőségi feltétel realizálódik, akkor tehát nem önálló tettesei lesznek mindketten a speciális felelősségi alakzatnak, ugyanis a felügyelőbizottsági tag magatartása ez esetben a vezető tisztségviselő mulasztásához kapcsolódik, és nem *közvetlenül* a más által realizált alapbűncselekmény kapcsán áll fenn. Habár a felelősségi mátrix felvázolása logikusnak tűnik, a büntetőjogi felelősség itt ismertetett kiterjesztése, az amúgy is bizonytalan alapokon álló speciális vezetői felelősséghez kapcsolódó mulasztásos bűnsegegy meg nem engedett módon tágítja a büntetőjogi felelősséget.

KLENANC álláspontja szerint az audit bizottsági tag is elkövetője lehet a speciális vezetői felelősségi alakzatnak, ugyanis a Ptk. 3: 291. § (1) bekezdése szerint az audit bizottság *feladata a pénzügyi beszámolórendszer ellenőrzése.*²⁶⁸ Álláspontom szerint, tekintettel arra, hogy a releváns alapbűncselekmény a hivatali vesztegetés, az audit bizottság tagjának mint ellenőrzésre feljogosított tagnak nagy jelentősége van.

A felügyelőbizottság tagjához hasonlóan az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzat körében vizsgálandó a könyvvizsgáló mint a bűncselekmény potenciális tette. Ahogyan FARKAS megfogalmazza: „*a könyvvizsgáló a gazdasági társaság külső ellenőrző szerve, a társasággal szerződő, de attól független, önálló személyiség (...), alapvető feladata a közérdek és közhitelesség szolgálata*”.²⁶⁹ A felügyelőbizottság általános ellenőrzési tevékenységéhez képest a könyvvizsgáló speciális

²⁶⁶ KLENANC (2015), 464. p

²⁶⁷ FARKAS (2011), 165. p

²⁶⁸ KLENANC (2015), 464. p

ellenőrzési kompetenciával rendelkezik, feladata a számviteli törvény alapján pénzügyi-számviteli ellenőrzés.²⁷⁰ A tettesi kvalifikáció szempontjából lényeges tehát, hogy a könyvvizsgáló nem állhat sem tagsági, sem munkavégzésre irányuló jogviszonyban a gazdasági társasággal [*Ptk. 3:129. § (3) bek.*]. A könyvvizsgáló kétségtelenül a gazdasági társasághoz kötődő, ellenőrzésre feljogosított szerv, illetve személy, amely tevékenységét azonban a társaságtól függetlenül végzi. Tekintettel pedig arra, hogy in abstracto nem áll fenn érdekellentét a szervezet és a könyvvizsgáló között abban az esetben sem, ha alkalmazása kötelező, úgy álláspontom szerint a tettesi kvalifikáció absztrakciós szintjén kimondható, hogy a könyvvizsgáló a szervezet érdekében eljáró személy.

A szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző, ellenőrzési, illetve felügyeleti kompetenciával felruházott személy mint speciális tettes, álláspontom szerint, olyan fogalom, amely determináló jellegű értelmezési problémákat vet fel. Így habár a gazdálkodó szervezet– így adott esetben, a meghatározott feltételek megvalósulása esetén az állami szervek – törvényességi felügyeletét ellátó szerv, szervet e feladatában képviselő személy a gazdálkodó szervezet vonatkozásában felügyeletre, illetve ellenőrzésre feljogosított személy, ám kérdéses, hogy a törvényes működés ellenőrzésére hivatott tevékenység ellátása a tettesi kvalifikáció fennállásához szükséges feltétel megvalósulása szempontjából a szervezet érdekében állónak tekinthető-e. Általánosságban kimondható, hogy bármely szervezet törvényes és tiszta működéséhez fűződő érdek közérdek, állami érdek, ám egyúttal absztrakt szintű szervezeti érdek is, tekintettel arra, hogy a szervezeteknek a visszaélésmentes, tiszta, normakövető működésre kell törekedniük.

III. 2. 3. Részösszegzés

A fejezet elején megfogalmazott hipotézis, miszerint a Btk. által meghatározott speciális tettesi kvalifikáció formálisan is tág köre, együttértelmezve a Btk. értelmező rendelkezése alapján relevánssá váló Pp. szerinti gazdálkodó szervezet fogalommal, a tényleges tettesi kvalifikációt definiálhatatlanná teszi, ezáltal sérti a nullum crimen sine lege elv certa részkövetelményét, részben igazolható, részben azonban cáfolni kell. Lépcsőzetesen megvizsgálva a speciális tettesi kvalifikációhoz kapcsolódó egyes fogalmi elemeket, megállapítható, hogy a Pp. gazdálkodó szervezet fogalma számos, egymástól eltérő

²⁶⁹ FARKAS (2011), 195. p

jogállással rendelkező, heterogén szervezeteket foglal össze, ám az egyes szervezetek struktúráját egyenként áttekintve in abstracto mindegyik releváns lehet a speciális vezetői felelősségi alakzat realizálása szempontjából. Azaz a fogalom összességében ugyan nehezen áttekinthető, mégis alkalmas arra, hogy a benne foglalt szervezeteket a felelősségi forma tárgyi hatálya alá vonja. Az egyes gazdálkodó szervezeteken belül annak megállapítása azonban, vajon ki tekinthető vezetőnek, avagy ellenőrzésre feljogosított tagnak, vagy dolgozónak, immáron olyan értelmezési kérdés, amely felveti a nullum crimen elv sérelmét. A speciális tettesi kvalifikációt deklaráló két fogalom vonatkozásában pedig kijelenthető, hogy sérül a pontos törvényi meghatározottság követelménye: a jogalkotó nem definiálja a „dolgozó” fogalmat, így büntetőjogi felelősséget determináló értelmezés kérdése, vajon érteni kell-e e terminus alatt a gazdálkodó szervezetnél megbízási jogviszony alapján a tevékenységet végző személyt is, vagy csak azt, aki a szervezettel munkaviszonyban áll. Álláspontom szerint a kiterjesztő értelmezés büntetőjogi tilalmára tekintettel a szervezetnél megbízási jogviszony alapján tevékenységet folytató személy nem tekinthető dolgozónak. Hasonló értelmezései nehézséget vet fel a „szervezet érdekében tevékenységet végző személy” kvalifikáltsága, ugyanis nem adható pontos, a jogbiztonság sérelmét elimináló meghatározás a tekintetben, milyen tény vagy körülmény teszi az adott személyt a szervezet érdekében tevékenységet végző személlyé, így álláspontom szerint e tettesi kvalifikációra vonatkozó tényállási fordulat sérti a nullum crimen sine lege certa elvet.

III. 3. A felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása mint elkövetési magatartás

III. 3. 1. Hipotézis

Dogmatikai axióma, hogy ez elkövetési magatartás a törvényi tényállás szükségképpeni eleme, azaz anélkül kizárt bűncselekményi tényállást létrehozni. A tény azonban, hogy a büntetőnorma tartalmaz elkövetési magatartást, még korántsem jelenti azt, hogy annak formális jelenléte materiálisan is igazolja a tényállás dogmatikai helytállóságát. Abban az esetben ugyanis, hogyha az elkövetési magatartás annak tartalmi meghatározhatatlansága okán „szükségképpeni báb-tényállási elem” csupán, úgy annak a törvényi tényállásnak a

²⁷⁰ FARKAS (2011), 203. p

dogmatikai helytállósága álláspontom szerint aggályos. Jelen fejezetben arra törekszem, hogy a speciális vezetői felelősségi forma elkövetési magatartásának minél részletesebb elemzésével megválaszoljam azt az alapkérdést: vajon az elkövetési magatartás büntetőjog-dogmatikai szempontból helytálló-e.

E fejezetben a vizsgált tényállások elkövetési magatartásának elemzésre révén céloom egészen pontosan a következő hipotézis alátámasztása, vagy cáfolata:

A speciális vezetői felelősségi tényállások elkövetési magatartása egyértelmű tartalmának meghatározása nem lehetséges, ezért az sérti a nullum crimen sine lege certa elvet.

A bűncselekmény elkövetési magatartása *a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség teljesítésének elmulasztása*. A vezető vétkessége *formálisan* tehát kizárólag a kötelezettségzegésen alapszik, a jogellenesség tartalma abban áll.²⁷¹ A magatartás a költségvetési csaláshoz kapcsolódó tényállásban *expressis verbis e* megfogalmazással jelenik meg, a hivatali vesztegetéshez kapcsolódó alakzat azonban nem tartalmazza a *mulasztás* kifejezést. A deliktum megfogalmazása azonban, miszerint *„a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség teljesítése a bűncselekmény elkövetését megakadályozta volna”* álláspontom szerint *implicite* nem értelmezhető másképpen, mint hogy az szintén kizárólag mulasztással realizálható. Az elkövetési magatartás megfogalmazásának nyelvtani, valamint teleologikus értelmezése mindkét tényállás vonatkozásában egyaránt kizárja a tevésellel történő elkövetés lehetőségét.²⁷² Azzal, hogy a kötelezettséget a Btk. jelen tényállásokban *expressis verbis* kifejezésre juttatja, a mulasztás normatív alapja maga a Btk.,²⁷³ azt azonban – mint látni fogjuk – más jogági normák töltik meg tartalommal.

A tekintetben, hogy tiszta, avagy vegyes mulasztásos (azaz mulasztásos materiális vagy immateriális) tényállásról van-e szó, a bűncselekmény eredményének vizsgálatát követően

²⁷¹ HILGERS (2000), 20. p; Vö. VISKI (1968), 284. p

²⁷² Tekintettel arra, hogy kizárólag mulasztással elkövethető deliktumról van szó, vitatható GÁL által az elkövetési magatartással kapcsolatban használt *„elhanyagol”* terminológiának a szándékos, valamint a gondatlan tényállásai alakzat vonatkozásában egyaránt következetesen való alkalmazása, ugyanis az elhanyagolás szubjektív tényállási elemre – nevezetesen gondatlanságra – való utalást hordoz magában, a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség szándékos elmulasztása mint elkövetési magatartás pedig nem lehet ekvivalens annak elhanyagolásával. (GÁL (2016), 921. p)

²⁷³ Vö. SANDMANN (2001), 486. p

kívánok állást foglalni tekintettel arra, hogy a deliktum ebbéli minősítése az eredmény tényállási elemhez tartozó ismérv.

III. 3. 2. A keretdiszpozíciós jelleg dogmatikai konzekvenciái

Az elkövetési magatartás kifejezésre juttatja, hogy keretdiszpozícióról van szó, azaz tényállásban megfogalmazott magatartást más jogági szabályok töltik meg tartalommal.²⁷⁴ Ahhoz tehát, hogy megállapíthassuk, miben áll a bűncselekmény elkövetési magatartása, mi annak „*tilalmazottsági tartalma*”,²⁷⁵ szükségképpen meg kell vizsgálni, milyen más jogági normák képezik e keretdiszpozíció tartalmát, ugyanis önmagában felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség mint olyan, nem definiálható.²⁷⁶ E jogszabály-szerkesztési módszer nem idegen a gazdasági bűncselekmények körében,²⁷⁷ előnye az életviszonyok gyors változására való rugalmas reagálásnak a lehetősége.²⁷⁸

A keretdiszpozíciós kodifikációs formák körében tisztán blankettáris, valamint büntetőjogi többletelemet tartalmazó keretdiszpozíciók között tehetünk különbséget.²⁷⁹ Annak megállapítása, vajon a tényállás tartalmaz-e a más jogágbeli kötelezettségszegésen kívül egyéb tényállási elemet (azaz büntetőjogi többletelemet), vagy sem (azaz tisztán blankettáris), vagyis elegendő-e a büntetőjogi felelősség megállapításához a pusztán kötelezettségszegés, vagy egyéb objektív tényállási elemeknek is realizálódniuk kell ahhoz, korántsem egyszerű, viszont e megállapításnak jelentős dogmatikai konzekvenciái vannak.²⁸⁰ A más jogszabály keretnormát kitöltő szerepének óriási értelmezési jelentőséget ad az a tényállástani megállapítás, hogy vajon az adott deliktum immateriális, vagy materiális bűncselekmény-e. Hiszen – ahogyan azt WIENER kifejti – ha a bűncselekmény eredményét *pontosan*, mintegy értelmezést nem igénylő módon meghatározza a törvényi tényállás, úgy az elkövetési magatartásnak mint keretdiszpozíciónak *felelősséget szűkítő jelentősége van*,²⁸¹ amennyiben azonban a keretjogszabályban nem szerepel eredmény, úgy a más jogági normák tulajdonképpen „*büntetőjogi felelősséget konstituáló módon*

²⁷⁴ Vö. GULA (2002), 42. p

²⁷⁵ NAGY (2015), 614. p

²⁷⁶ Bock (2009), 73. p; ROGALL (1986), 590. p

²⁷⁷ WIENER (1992), 615. p

²⁷⁸ ANGYAL (1942), 22. p; GULA (2002), 42-43. p; NAGY (2015), 613. p; NAGY (2016), 459. p

²⁷⁹ NAGY (2014a), 104. p

²⁸⁰ GULA (2002), 44. p

²⁸¹ WIENER (1992), 625. p

épülnek be a büntető jogszabályba”²⁸², és pedig éppen e kettős jellegből eredően más és más mérce jelenti a nullum crimen elvnek való megfeleléség határait.²⁸³ Az Alkotmánybíróság következetes a tekintetben, hogy a keretdiszpozíciós kodifikációs technika alkalmazása önmagában véve nem alkotmányellenes, nem sérti a jogállamiság követelményét.²⁸⁴ Mivel azonban a feltett kérdés a tényállás tárgyi oldalának teljes vizsgálta nélkül aligha válaszolható meg, e tekintetben az objektív tényállási elemeket elemző fejezet végén foglalok állást.

Fontosnak tartom már e helyen megfogalmazni, hogy a keretdiszpozíciók eleve magukban rejtik a kiterjesztő értelmezés veszélyét,²⁸⁵ azaz ez a kodifikációs technika – minden pozitívuma ellenére – ab ovo veszélyes. Éppen ezért – ahogyan azt ANGYAL Pál is megfogalmazza – a *„jogtisztaság szemszögéből kívánatos, hogy a törvény minél kisebb számban állítson keretfogalmakat.”*²⁸⁶ Ha a jogalkotó azonban mégis emellett dönt, arra kell törekedni, hogy a büntethetőség feltételeit minél pontosabban megfogalmazza, ebben az esetben felelhet meg a kerettényállás maradéktalanul a jogbiztonság követelménynek. Ahogyan azt WIENER megfogalmazza: *„A kerettényállások alkalmazását nehezíti meg, teszi lehetetlenné, ha a törvényi tényállások kodifikációs technikája nem juttatja világosan kifejezésre a védett tárgyra és az elkövetői tevékenységre vonatkozó jogalkotói akaratot.”*²⁸⁷

Álláspontom szerint tehát a keretdiszpozíciós kodifikációs technika alkalmazása önmagában nem sérti a nullum crimen elvet, ám a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megsértése elkövetési magatartás keretdiszpozíciós jellege okán kizárólag akkora felel meg a nullum crimen sine lege certa, azaz a pontos törvényi meghatározottság követelményének, ha annak tartalma más jogági normák alapján pontosan, *egyértelműen* meghatározható.

²⁸² WIENER (1992), 626. p; GULA (2002), 45. p

²⁸³ WIENER (1992), 627. p

²⁸⁴ 1026/B/2000 AB határozat; 3077/2012. (VII. 26.) AB végzés. GULA (2002), 44. p; NAGY (2015), 614. p; NAGY (2016), 459. p

²⁸⁵ ANGYAL (1942), 19. p

²⁸⁶ ANGYAL (1942), 21. p

²⁸⁷ WIENER (1992), 626. p

III. 3. 3. A vezető tisztségviselőt terhelő magánjogi kötelezettségek rendszere

E címen belül azokat, a vezető tisztségviselőt terhelő magánjogi kötelezettséget kívánom rendszerbe foglalni, amelyek célja, illetve funkciója a szervezeten belüli jogellenes – legyen az akár büntető-jogellenes, avagy magánjog-ellenes – cselekmények megakadályozása. Álláspontom szerint ugyanis ahhoz, hogy a vezető tisztségviselőt terhelő felügyeleti-ellenőrzési kötelezettséget tartalommal töltsük meg, el kell azt helyezni egy tágabb, büntetőjogi szempontból *is* releváns rendszerben. Tekintettel arra, hogy a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség a vezető tisztségviselőt e pozíciójából eredően terhelő kötelezettség, álláspontom szerint a tágabb rendszer, amelybe e halmaz illeszkedik, a vezető tisztségviselőt alá-fölérendeltségi jogviszony alapján a szervezet tagjának, illetve dolgozójának magatartásával kapcsolatban terhelő magánjogi, így tipikusan polgári jogi, munkajogi, társasági jogi kötelezettségek rendszere. A kötelezettségek sokasága és heterogenitása miatt azokat pontosan meghatározni és taxatív felsorolni lehetetlen feladat,²⁸⁸ ám az absztrakt kategóriákba sorolás is képes elősegíteni a releváns rendszerezést. A kötelezettségek kategorizálására tett kísérletet megelőzően fontos azonban megfogalmazni a rendszerbe foglalás célját. Más jogágak által (is) szabályozott kötelezettség megszegése, elmulasztása *általában* abban az esetben képezheti büntetőjogi felelősség bázisát, ha azt a Btk. kifejezetten deklarálja, avagy a kötelezettségek pontos körére utalva az más jogági normák akár tevésével, akár mulasztással történő megszegése okán büntetőjogi felelősséget alapoz meg. Ismert azonban a nyitott törvényi tényállások dogmatikai kategóriája, amely deliktumok mulasztással történő elkövetésére speciális szabályok vonatkoznak, nevezetesen a büntetőjogi felelősség a nemtevéseért akkor áll fenn, ha az elkövetőt az eredmény elhárítására nézve speciális, azaz nem a Btk.-ból eredő *jogi* kötelezettség terhelte.²⁸⁹ Így tehát a büntetőjogi felelősséget (is) megalapozó kötelezettségek körét vizsgálva mindenekelőtt szükséges lefektetni azt, hogy a mulasztásért való felelősség normatív alapja az egységes hazai dogmatikai felfogás szerint kétféle lehet: általános, valamint speciális.²⁹⁰ Általános tehát a jogi kötelezettség büntetőjogi

²⁸⁸ Vö. Viski (1968), 285. p

²⁸⁹ LOSONCZY (1936), 5. p; NAGY (2014a), 161. p

²⁹⁰ LOSONCZY nem tipizálható, törvényi tényálladékba nem foglalható mulasztási cselekményeknek nevezi azokat a deliktumokat, amelyek normatív alapja nem a Btk.-ból ered, azaz a mai terminológia szerinti nyitott törvényi tényállások mulasztásos változatát. [LOSONCZY (1936), 5. p] ERDŐSY tulajdonképpen (vagy formális) mulasztásos bűncselekményeknek tekinti azokat a deliktumokat, ahol a mulasztás normatív alapja a

szempontból akkor, ha a kötelezettséget a Btk. kifejezetten deklarálja, annak elmulasztását elkövetési magatartásként fogalmazza meg.²⁹¹ *Speciális jogi kötelezettségen* pedig a büntetőjog dogmatikai fogalomrendszerén belül olyan, a mulasztás elkövetési magatartás normatív alapját képező jogi kötelezettségeket értünk, amelyek nem a Btk.-ból erednek, amelyek nincsenek a Btk.-ban *expressis verbis* elkövetési magatartásként megfogalmazva.²⁹² Ezért szükséges kimondani, hogy a speciális vezetői felelősség alapját képező felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség, annak *expressis verbis* megfogalmazása okán általános jogi kötelezettségnek tekintendő,²⁹³ ugyanis annak *elsődleges* forrása a Btk. (*garantenähnliche Stellung des Betriebsinhabers*)²⁹⁴. Annak oka, hogy e helyen mégis indokolt a speciális jogi kötelezettségek dogmatikai kategóriájának vizsgálata az, hogy álláspontom szerint a vezető tisztségviselőt terhelő felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség büntetőjogilag releváns rendszerbeli helye kettős: az egyszerre általános, valamint speciális jogi kötelezettség. Általános a jogi kötelezettség a speciális vezetői felelősségi tényállások tekintetében, speciális viszont a valamennyi bűncselekmény relevanciájában vizsgálandó *mulasztásos bűnsegély* elkövetői kategória vonatkozásában. A mulasztásos bűnsegélyt ugyanis az jellemzi, hogy az a személy, akit speciális jogi kötelezettség terhel a más által elkövetett bűncselekmény megakadályozására nézve, ennek ellenére nem tesz meg minden tőle telhetőt a megakadályozás érdekében.²⁹⁵ A mulasztásért a speciális jogi kötelezettség alapján fennálló felelősség tehát a mulasztásos bűnsegélyért fennálló felelősség normatív alapját képezi.²⁹⁶

Btk., nem tulajdonképpeni (vagy materiális) mulasztásos bűncselekménynek pedig azokat az eredmény-bűncselekményeket nevezi, amelyek esetében a nemtevés büntetendősége speciális jogi kötelezettségen alapul. [ERDŐSY (1987), 185. p]; Vö. BARNA (1955), 758. p

²⁹¹ KIS/HOLLÁN (2013), 114. p

²⁹² Vö. KIS/HOLLÁN (2013), 114-115. p; ERDŐSY (1987), 187. p

²⁹³ Vö. TOKAJI (1984), 180. p; MASCHKE (1997), 31. p; NAGY (2015), 617. p; ORDEIG (2001), 652. p; ROGALL (1986), 588. p; VIDA (2007), 285. p

²⁹⁴ A német szakirodalom *garantenähnliche Stellung* megfogalmazással él a vezető tisztségviselőt terhelő, Btk.-ban megfogalmazott felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség tekintetében, amellyel kifejezésre juttatja, hogy a „jogállás”, amely alapján az elkövetőt a tevési kötelezettség terheli, a speciális jogi kötelezettségek vezető tisztségviselő vonatkozásában releváns halmazával mutat rokonságot, azzal mégsem feleltethető meg azonban dogmatikailag éppen abból kifolyólag, hogy e magatartást *expressis verbis* a Btk. deklarálja. GÖHLER (1989), 1040. p

²⁹⁵ TOKAJI (1984), 375. p; NAGY (2014b), 62. p; JACSÓ (2014), 275. p; KIS/HOLLÁN (2013), 214. p; Vö. LOSONCZY (1966), 346. p; KÁDÁR/KÁLMÁN (1966), 285. p; 600. p

²⁹⁶ A korabeli szakirodalom a mulasztásos bűnsegély (nemleges segély) büntetendőségének *genus proximumát* a részes mulasztásának a tettes cselekményéhez való okozati kapcsolatában látta. Habár formailag oksági viszony feltételezésére alapítják a felelősséget, mégis látható, hogy a mulasztót terhelő kötelezettség fennállása képezi annak az alapját. Vö. WLASSICS (1893), 526-527. p

A kettős rendszerbeli hely vonatkozásában, azaz a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség kétféle normatív alapon való büntetőjogi relevanciájának tekintetében tett megállapításom logikus dogmatikai evidenciának tekinthető annyiban, amennyiben elfogadjuk a speciális jogi kötelezettségek létalapját, az uralkodó hazai szakirodalom képviselőivel egyetértve. Ebben az esetben álláspontom szerint vitathatatlan, hogy a vizsgált tényállások által deklarált felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség e speciális jogi kötelezettségek halmazának részeleme.

Álláspontom szerint a más jogági kötelezettségek tágabb körének vizsgálata így két okból is elengedhetetlen: egyrészt ahhoz, hogy meghatározzuk mi a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség tartalma, látnunk kell azt, hogy mi *nem* tartozik bele ebbe a fogalmi körbe, így a tágabb mátrix vizsgálata álláspontom szerint az elkövetési magatartás negatív megközelítése okán indokolt. E megállapítás, valamint annak alátámasztása a következő hipotézishez vezet:

A speciális vezetői felelősségi tényállás az elkövetési magatartás megfogalmazása okán szűkíti a büntetőjogi felelősséget a mulasztásos bűnsegély elkövetői alakzathoz képest.

Hipotézisem egyúttal azt a következtetést is magában foglalja, hogy mindazon „*elkövetési magatartás*”, amely *nem minősül* felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségnek, viszont a vezető tisztségviselőt terhelő egyéb kötelezettségnek igen, úgy az – egyéb feltételek fennállása esetén – a mulasztásos bűnsegély elkövetői alakzat alapján alapozza meg a büntetőjogi felelősséget,²⁹⁷ a speciális vezetői felelősségi tényállás alapján elkövetési magatartás hiányában aligha. (Ez pedig a vizsgálat lefolytatása indokoltságának másik oka.) Ehhez azonban álláspontom szerint elengedhetetlen a vezető tisztségviselőt más jogági normák alapján terhelő kötelezettségek büntetőjogi felelősséget determináló volta létjogosultságának vonatkozásában állást foglalni. Így e fejezetben a *differentia specifica* jelleggel releváns más jogági jogi kötelezettségek csoportosítását, ismertetését megelőzően azon kérdés megválaszolására törekszem, miszerint van-e egyáltalán dogmatikai

²⁹⁷ Vö. BARNA (1955), 760. p

létjogosultsága annak, hogy más jogági kötelezettség alapján büntetőjogi felelősség fennálljon?

III. 3. 3. 1. Más jogági kötelezettség büntetőjogi felelősségkonstruáló hatásának törvényessége

Speciális jogi kötelezettségek létezését és büntetőjogi felelősség normatív alapját képező voltát a jogirodalom régtől fogva elismeri,²⁹⁸ számos olyan esetkört fogalmaz meg, amelyek a büntetőjogi felelősség alapjául szolgálhatnak azoknak a Btk.-ban való kifejezett megfogalmazásuk hiánya ellenére.²⁹⁹ A büntetőjog által is elismert speciális jogi kötelezettségek körének részét képezik így a másért, harmadik személyért való felelősség különböző esetei is, amelynek alapját tipikusan magánjogi normák képezik. Emellett a hazai szakirodalom külön, nemtevéért való felelősséget megalapozó esetkörként nevesíti mind a polgári jogi szerződésen, mind pedig a munkaviszonyon, munkavégzésre irányuló jogviszonyon, tagsági viszonyon, illetőleg az ezekből eredő munkaköri kötelezettségen alapuló speciális jogi kötelezettséget.³⁰⁰ A speciális jogi kötelezettséget meghatározó szabályok mondják ki azt, hogy a felelős személy a meghatározott jogi tárgyak biztonsága érdekében milyen konkrét aktív magatartások tanúsítására köteles. Ezeknek az előírt aktivitásoknak a nemteljesítése jelenti tehát a kötelezett büntetőjogi értelemben vett mulasztásának tartalmát.³⁰¹ Jóllehet a hazai szakirodalom kifejezetten nem szól a vezető tisztségviselőt terhelő kötelezettségek mint mulasztás normatív alapjaként szolgáló speciális jogi kötelezettségek köréről, ám abból a tényből, hogy a témaspecifikus szakirodalom elismeri és kifejezésre juttatja a speciális felelősségi alakzattal szemben a szükséges feltételek megvalósulása esetén a mulasztásos bűnsegély elkövetői alakzat primátusát,³⁰² álláspontom szerint egyúttal implicite állás foglal amellet is, hogy a vezető tisztségviselőnek létezik büntetőjogilag releváns speciális jogi kötelezettsége is.³⁰³ A

²⁹⁸ Vö. NAGY (2015), 617. p

²⁹⁹ FINKEY (1905), 266. p; TOKAJI (1984), 178. p; NAGY (2014a), 161. p

³⁰⁰ TOKAJI (1984), 179. p; NAGY (2014a), 161. p; ERDŐSY (1987), 187. p; BARNA (1955), 759. p; NAGY (2015), 617. p

³⁰¹ ERDŐSY (1987), 187. p

³⁰² MEZŐLAKI (2013), 604. p; Vö. MISKOLCZI (2016), 1348. p; MOLNÁR G. (2012a), 697. p

³⁰³ A recens német szakirodalom kifejezetten elismeri a vezető tisztségviselőt terhelő speciális jogi kötelezettségek létét, egyrészt a szervezet tevékenységi körét érintő olyan fizikai dolgok vonatkozásában, amelyből veszély származhat, másrészt pedig a szervezet immanens részét képező személyek cselekményei okán, amely utóbbiért fennálló felelősséget épp úgy a (hierarchikus szervezeti rend miatt fennálló) tényleges

mulasztás fennállásához szükséges egyéb feltételek realizálódása esetén tehát *kizárólag* magánjogi norma megsértése miatt terheli büntetőjogi felelősség a kötelezett személyt,³⁰⁴ azaz a büntetőjog a büntethetőséghez a jogellenességet – LOSONCZY szavaival élve – „*egy idegen jogterület parancsoló (tehát nem valamely büntetőjogi tiltó) normájának megsértéséből származtatja*”.³⁰⁵

E más jogági normák, tevési kötelezettségeket deklaráló szabályok büntetőjogi felelősséget megalapozó jellegének létjogosultsága álláspontom szerint korántsem olyan egyértelmű, hogy azt axiómaként kezelhessük, felveti a nullum crimen sine lege scripta alapelv sérelmének problémáját.³⁰⁶ A nullum crimen sine lege alapelv scripta részkövetelménye, illetve tilalma alapján tilos a büntethetőséget alapító és a büntetőjogi szankciót megalapozó, illetve azt szigorító szokásjog, bírói jog.³⁰⁷ Így abban az esetben, ha meghatározott magatartást az írott büntetőtörvény nem tartalmaz, nem rendel büntetni, úgy az bírói jog útján, értelmezési analógia alapján nem vonható a büntetendőség körébe.

Tekintettel arra, hogy mind a mulasztás, mind a speciális jogi kötelezettségek dogmatikai problematikájának teljes körű vizsgálata meghaladná jelen dolgozat tartalmi kereteit, a probléma elemzésére kizárólag annyiban vállalkozom, amennyiben a speciális vezetői felelősségi alakzat elkövetési magatartásának rendszerbe foglalása okán elengedhetetlen. Emellett az említett alapelv sérelmének igazolása vagy cáfolata a speciális felelősségi alakzatnak a mulasztásos bűnsegéllyel fennálló kapcsolata tekintetében is determináló jelentőségű előkérdés.

A hazai tankönyvirodalom tipikusan nem törekszik arra, hogy a speciális jogi kötelezettség mint büntetőjogi kategória létalapja mellett érveljen, tipikusan deklarálja azok felelősségkonstruáló hatását, valamint felsorolja a tipikus esetköröket. A Csemegi-kódex (1878:5. tc) LÖW Tobiás által szerkesztett anyaggyűjteményében a következőket olvashatjuk a mulasztásos bűnsegély jogalapjának magyarázataként: „*bizonyos viszony folytán joggal lehet számítani azon tevékenységre, a melynek szándékos, bűnös célú elmulasztása mozdította elő a büntett elkövetését. A viszony a részességnél rendszerint*

vagy potenciális „uralmi viszony” alapozza meg, mint a büntetőjogi szempontból is releváns „termékfelelősséget”. [SCHÜNEMANN, Bernd: *Unternehmenskriminalität und Strafrecht*. 1979. 105. p. *Idézi: ORDEIG* (2001), 654. p; *Vö. SPRING* (2009), 6. p; *Vö. SCHÜRMAN* (2005), 92. p]

³⁰⁴ *Vö. LOSONCZY* (1936), 10. p

³⁰⁵ *LOSONCZY* (1936), 6. p

³⁰⁶ *Vö. LOSONCZY* (1936), 4. p; *NAGY* (2015), 618. p

³⁰⁷ *NAGY* (2014a), 75-76. p

hivatali vagy szolgálati, vagy szerződési jogviszonyra vezethető vissza".³⁰⁸ ERDŐSY Emil a mulasztásról írt 1987-es tanulmányában megkísérli absztraktnan megválaszolni a létalap kérdését, és arra a megállapításra jut, hogy a büntetőjogi felelősség voltaképpen az elkövetőnek a jogtárggyal való sajátos (tényleges és állandó) viszonyától függ.³⁰⁹ A sokszínű speciális jogi kötelezettségek létjogosultságának közös ontológiai alapja tehát az, hogy a kötelezettet felelősség terheli mindazon jogtárgyak sértetlenségéért, amelyekkel *„ebből a helyzetből adódóan kapcsolatba kerül”*. Megállapítása szerint *„a specifikus jogi kötelezést meghatározó szabályok rendelkezései és előírásai mondják ki azt, hogy a felelős személy a jogtárgy biztonsága érdekében milyen konkrét, aktív magatartás tanúsítására köteles*.³¹⁰ *Ezeknek az aktivitásoknak a nem teljesítése jelenti a kötelezett személy büntetőjogi értelemben vett mulasztásának tartalmát.*"³¹¹ Abban az esetben tehát, ha valakit mulasztás fennállásához szükséges speciális jogi kötelezettség terheli, megállapítható, hogy e személy viszonya az általa védendő, vagy az általa felügyelendő jogi tárgyhoz állandó, a jogtárgy védelmét célzó, aktív tevékenységben megnyilvánuló magatartás tanúsítására irányuló kötelezettség folyamatosan mindaddig fennáll, ameddig a speciális jogi kötelezettség tartalmát szolgáltató jogviszony meg nem szűnik. ERDŐSY álláspontja szerint tehát a más jogági kötelezettség büntetőjogi felelősséget konstruáló hatásának oka az, hogy maga a kötelezett személy hozza létre azt az helyzetet, amelyben a *„büntetőjogi védelemben részesített jogtárgyak keletkezése, fennmaradása, megváltozása és külső behatásoktól való megóvása az ő magatartásától függ*".³¹² Hasonló következtetést vonhatunk le a létalap tekintetében BARNA megállapításából, aki a mulasztás más jogági norma alapján való büntetendőségének bázisát a nemtevés társadalomra veszélyességében látja,³¹³ a materiális jogellenességi tartalmat pedig az adja, a nemtevést (büntető)jogellenessé (fogalmilag is mulasztássá) az teszi, hogy más jogág által meghatározott kötelezettséget nem teljesít a kötelezett. E megállapításokkal egyetértek annyiban, amennyiben a tevési kötelezettség fennállásának oka a jogi tárgy védelme az azt potenciálisan fenyegető veszélyektől, avagy a kötelezett által létrehozott és uralt

³⁰⁸ LÖW (1880), 476-477. p

³⁰⁹ ERDŐSY (1987), 185. p; 188. p

³¹⁰ ERDŐSY (1987), 187. p

³¹¹ ERDŐSY (1987), 187. p

³¹² ERDŐSY (1987), 188. p

³¹³ BARNA (1955), 759. p

veszélyforrás kordában tartása más jogi tárgyakkal szemben.³¹⁴ A kötelezettség elmulasztása formálisan tehát minden esetben jogellenes.³¹⁵ Nem ad választ azonban arra a kérdésre, hogy miképpen lesz legitim az, hogy a büntetőjog egy kizárólag más jogág által megfogalmazott kötelezettség alapján von felelősségre valakit. Ugyanis állásponatom szerint a formális jogellenesség ebben az esetben kizárólag a más jogági norma megsértésében áll még akkor is, ha a bekövetkező (büntetőjogilag releváns) eredmény, káros következmény a magatartás kifejtésével elkerülhető, megakadályozható lett volna, azaz állásponatom szerint a jogellenesség (normatív tartalom) formálisan is csak magánjogi. LOSONCZY részletesen elemzi a speciális jogi kötelezettségek büntetőjogi felelősséget megalapozó létének indokait és arra a megállapításra jut, hogy „*a teljes büntetőjogi tényálladék hiányát azzal igyekeznek pótolni, hogy ha nem is büntetőjogi, de legalább egyáltalában jogi kötelesség megsértéséből származtatják a jogellenességet*”.³¹⁶ E megállapítása állásponatom szerint a nullum crimen-elv sérelme mellett áll, ugyanis azt deklarálja, hogy a felelősség ilyen kötelezettségekre alapozása kizárólag a nagyobb jogsértés elkerülését szolgálja, azt azonban nem küszöböli ki.³¹⁷

A nullum crimen, nulla poena sine lege elv értelmében a megvalósított tényállás, a megsértett norma büntetőjogi kell, hogy legyen.³¹⁸ Állásponatom szerint tekintettel arra, hogy az elkövetési magatartás szükségképpen tényállási elem, úgy abban az esetben, ha az nincsen a Btk.-ban kifejezetten megfogalmazva, annak formáját és materiáját is kizárólag más jogági norma szolgáltatja, a bekövetkező eredményért büntetőjogi felelősség nem

³¹⁴ SCHÜRMAN (2005), 34. p

³¹⁵ Vö. LOSONCZY (1936), 10. p

³¹⁶ LOSONCZY (1936), 7. p

³¹⁷ Fontos megjegyezni, hogy LOSONCZY idézett tanulmányában a mulasztás büntetendősége mellett természetjogi talajon érvel, így a nullum crimen elv sérelmének kiküszöbölését abban látja, hogy egyáltalán nem szükséges más jogterületről mintegy „szubszidiárius jogellenességet” meríteni [LOSONCZY (1936), 10. p], hanem a mulasztás kérdéses esetben való büntetendőségét pusztán a büntetőjogból, annak céljából kellene levezetni, ugyanis állásponthatja szerint a túlzott normapozitívista, grammatikai értelmezés a természetjognak ellentmond, és az sem a büntetőjog céljának, sem a jogalkotó szándékának nem felel meg [LOSONCZY (1936), 20. p]. Elismeri ugyan, hogy a mulasztás törvényi tényállásba értelmezése az individuum szempontjából az „*analogia in peius*” kérdését felveti [LOSONCZY (1936), 21. p], ám annak sérelmét nem látja megállapíthatónak, ugyanis az univerzalizmus jegyében a kiforrott, mulasztást büntetendőnek tartó joggyakorlat állásponthatját véli helyesnek és követendőnek, hiszen az idegen norma által támasztott kötelezettség megkövetelése csupán azt a célt szolgálja, hogy „*az egyén büntetlen cselekvési, illetve mulasztási lehetőségeinek, kétségtelenül a köz hátrányára, minél tágabb érvényesülési teret biztosítson*” [LOSONCZY (1936), 15. p]. LOSONCZY érvelése állásponthatom szerint a nullum crimen elv szigorú értelmezése tükrében jelen jogi helyzetben aggályos, a speciális jogi kötelezettségek hiányában való felelősséggenerálás éppoly aggályos, és a problémát nem oldja meg.

³¹⁸ LOSONCZY (1936), 8. p

állapítható meg, tényállásszerűség (diszpozíciószerűség) hiánya okán.³¹⁹ ANGYAL találóan ragadja meg a büntetőjog körében a nullum crimen elv által felállított tilalmak indokát: „Ha a törvény hallgat, mindenkor negatív jogszabályt ad kézre, azaz jogi értékelésének eredményeként azt a jogi hatályú kijelentést teszi, hogy a kérdéses cselekmény – bármennyire tűnjék is az fel a magánügyén vagy akár a bíró szemében büntetést érdemlőnek – nem vonható büntetés alá.”³²⁰ Így a „büntetőnorma hallgatása” sohasem lehet olyan joghézag, amelynek kitöltésére, kiterjesztett értelmezésére jogalkalmazó jogosult, ugyanis azzal a büntetlenség implicit jogalkotói értékítéletének mondana ellent.³²¹ A bűnsejly diszpozíciószerű magatartás, a diszpozíció elkövetési magatartása a segítségnyújtás, amely mind tevással, mind pedig mulasztással realizálható. Az elkövetési magatartás nullum crimen-elv tükrében történő értelmezése vonatkozásában a nyitott törvényi tényállás mulasztásos változatával kapcsolatos megállapítások és dilemmák azonosak, ugyanis a mulasztással történő segítségnyújtás normatív alapját – bűnsejly jellegű magatartás sui generis büntetendősége hiányában³²² – más jogági norma szolgáltatja. Fontos említést tenni arról, hogy a nyitott törvényi tényállású bűncselekmények mulasztásos változata és a mulasztásos bűnsejly elkövetői alakzat kollíziója sajátos, elemzésre érdemes probléma.³²³ Azáltal ugyanis, hogy a tettesség-részesség az uralkodó hazai dogmatikai álláspont szerint egymástól a törvényi tényálláshoz való viszonyuk alapján határolható el, adott esetben az elkövetői alakzat megállapítása szinte lehetetlen. A nyitott törvényi tényállású deliktumok elkövetési magatartását nem fogalmazza meg ugyanis a jogalkotó, így még adott esetben annak megállapítása sem egyszerű feladat, hogy az eredményhez vezető aktív magatartás a törvényi tényállás keretein belül helyezkedik-e el (és tettesi magatartás), avagy azon kívül (így részesi magatartás). E probléma fokozottan jelenik meg dogmatikai síkon a mulasztásos változat realizálása esetén, ugyanis annak megállapítása, hogy a speciális jogi kötelezettség elmulasztása vezetett-e az eredmény bekövetkezéséhez, vagy ahhoz pusztán segítséget nyújtott az elkövető, szinte lehetetlen. A probléma elemzése a dolgozat tartalmi kereteit meghaladja. Emellett e kollízió ezen a helyen azért nem bír relevanciával,

³¹⁹ Vö. ANGYAL (1942), 4. p

³²⁰ ANGYAL (1942), 4-5. p

³²¹ ANGYAL (1942), 12. p

³²² Vö. LOSONCZY (1966), 276. p

³²³ Vö. ROXIN (2015), 241. p

mert a dolgozatban vizsgált speciális vezetői felelősségi alakzathoz kapcsolódó alapbűncselekmények, azaz az aktív hivatali vesztegetés, valamint a költségvetési csalás nem nyitott törvényi tényállású deliktumok, így azok vonatkozásában a bűncselekmény elkövetésének megakadályozására kötelező norma elmulasztása vitathatatlanul legfeljebb részesi magatartás lehet.

Mindezek alapján az a hipotézisem, miszerint a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség rendszerbeli helye kettős, viszonylagos csupán, abban az esetben igaz, ha elfogadjuk a vizsgált speciális jogi kötelezettségek – és egyébként a speciális jogi kötelezettségek – dogmatikai létjogosultságát. Álláspontom azonban hipotézisemnek megfelelően az, hogy a büntetőjogi felelősség speciális jogi kötelezettségekre való alapozása sérti a törvényesség elvét, és így a más jogági kötelezettséget sértő magatartás büntetlenül hagyása a törvényes. A törvényesség elvére való hivatkozásom kizárólag arra a tényre kívánja felhívni a figyelmet, hogy a speciális jogi kötelezettségek körének valamiféle büntetőjogi normára alapozása, azaz *jogalkotói* lépés e tekintetben elengedhetetlen abban az esetben, ha a büntetőjogi konzekvensen kíván a törvényesség talaján állni.³²⁴ Nem vitatom azonban mindazon megállapítást, amelyet az idézett szerzők a büntetőjogi felelősségnek a más jogági kötelezettségekre alapozása kérdésében tesznek, ontológiaiilag tagadhatatlan annak létjogosultsága. Az ontológiai létjogosultság, LOSONCZY érvelésére hivatkozva a speciális jogi kötelezettség létének természetjogi alapon történő indokolása³²⁵ nem eliminálja azonban a nullum crimen elvnek való megfelelés követelményét, az nem *erősebb*, mint a törvényesség elve. Álláspontom szerint dogmatikailag tehát az lenne helyes, ha a jogalkotó *expressis verbis* kifejezésre juttatná a vizsgált kötelezettségek büntetőjogi felelősséget megalapozó hatását, illetve annak feltételeit. Így a felelősség fennállásának tartalmi indoka immáron nem vetné fel a büntetőjogi felelősség meg nem engedett kiterjesztésének kérdését, hanem a magatartás formális büntető(jogellenességének) legitim materiális igazolását adná. Szabályozási minimumként mintául állhat a jogalkotó előtt már a mulasztás büntetendőségét megalapozó német rendelkezés is, amely kimondja, hogy az elkövető valamely tényálláshoz tartozó eredmény bekövetkezése megakadályozásának elmulasztásáért csak akkor büntetendő, ha jogilag helytállni köteles azért (*rechtlich dafür*

³²⁴ Fontos megjegyezni, hogy a mulasztás büntetendőségének problematikája mint előkérdés éppúgy aggályos, mint a speciális jogi kötelezettségre történő felelősségalapítás kérdése, ugyanis *expressis verbis* normatív szabályozás hiányában a nullum crimen elv sérelmének vizsgálata indokolt, ám jelen dolgozat tartalmi kereteit az meghaladja. [Lásd: NAGY (2015), 616-619. p]

einzustehen hat), hogy az eredmény nem következik be (§ 13 StGB). Igaz az általános jellegű megfogalmazás széleskörű értelmezési kötelezettséget ró a jogalkalmazóra, és egyben lehetőséget is ad a kezébe, ám a szabályozás létével már vitathatatlanul *intra legem jogértelmezésről* beszélünk, nem pedig meg nem engedett bírói *jogalkotásról*.³²⁶ A svájci Btk. megoldása még a németnél is előremutatóbb, ugyanis 11. cikke a törvényesség elvének való megfelelés jegyében exemplifikatív jelleggel rendelkezik a mulasztás normatív alapjaként elismert speciális jogi kötelezettségek köréről (törvény, szerződés, önkéntesen vállalt veszélyközösség, vagy veszély létesítése).³²⁷ A szabályozási törekvés üdvözlendő és követendő, ám a példálózó jelleg teret enged az analógiának, amely szintén a törvényesség elvét sérti.

Mindennek megfelelően, álláspontom szerint a vezető tisztségviselőt terhelő más jogági normák csoportosítása, vizsgálata az egymástól, valamint a mulasztásos bűnsegélytől való elhatárolása, továbbá az elkövetési magatartás minél pontosabb fogalmi meghatározás okán indokolt, azzal, hogy a magatartás formális jogellenessége, a mulasztás normatív alapja tekintetében jogalkotói lépést tartok szükségesnek. A következő cím alatt a vezető tisztségviselőt terhelő más jogági – tipikusan magánjogi, – az elhatárolás szempontjából releváns jogi kötelezettségek felvázolására törekszem.

III. 3. 3. 2. A vezető tisztségviselőt terhelő más jogági kötelezettségek releváns csoportjai

Ahhoz tehát, hogy megállapíthassuk, melyek lehetnek azok a kötelezettségek, amelyek a speciális felelősségi alakzat alapján terhelik a vezető tisztségviselőt, álláspontom szerint meg kell kísérelni megfogalmazni az őt terhelő magánjogi kötelezettségek absztrakt körét, ugyanis ezáltal megállapítható az is, mely kötelezettségek elmulasztásáért *nem* vonható felelősségre a vizsgált tényállások alapján, mely magatartások nem lesznek tényállásszerűek. Ugyanis a jogalkotó azzal, hogy azt mondja: a felügyeleti, vagy ellenőrzési kötelezettség büntetendő, egyúttal azt is kifejezi implicite, hogy e

³²⁵ Lásd: 312. lábjegyzet

³²⁶ BÜLTE (2012), 176-177. p

³²⁷ NAGY (2015), 618. p; NAGY (2016), 465. p

magatartásokon kívül eső kötelezettség elmulasztása *büntetőjogi felelősséget a speciális felelősségi alakzat alapján nem vonhat maga után.*³²⁸

A mulasztással foglalkozó hazai szakirodalom körében ERDŐSY a speciális jogi kötelezettségek normatív alapjának vizsgálata során a német jogirodalmat alapul véve gondozási jótállásról (Obhutgarantie), valamint biztonsági jótállásról (Sicherungsgarantie) értekezik. A gondozási jótállás más jogágak által szabályozott olyan kötelezettség, amelynek folytán a jótálló köteles megóvni bizonyos személyeket az őket fenyegető veszélyektől. Ezzel szemben a biztonsági jótállás kategóriájába tartozó kötelezettségek alapján a jótálló köteles arra, hogy meghatározott veszélyforrásokat oly módon tartson ellenőrzése alatt, hogy azok mások életét, testi épségét, vagyonát ne károsítsák.³²⁹

A német szakirodalom különféle szempontok alapján pontosítja a másért való felelősség mint speciális jogi kötelezettségeken (Garantenstellungen) belüli szűkebb halmaz esetköreit, tipikusan két csoportra bontva azokat: Beschützergarantenstellung, (*védelmi jótállási pozíció*), valamint Überwachungsgarantenstellung (*felügyeleti jótállási pozíció*).³³⁰

A vezető tisztségviselőt terhelő azon kötelezettségek körét, amelyek a más által elkövetett bűncselekmények megakadályozásához szükségesek tipikusan a felügyeleti jótállási pozíciók körében kell megfogalmazni. Ugyanis – ahogyan NAGY Ferenc megfogalmazza – „a felügyelő garantalók azok a személyek, akikhez meghatározott veszélyforrásokért való felelősségük alapján biztosítási/biztonsági kötelezettségek tartoznak”.³³¹ Olyan kötelezettségeket kell keresnünk és kategorizálnunk tehát, amelyek teljesítése alkalmas arra, hogy a vezető tisztségviselő felügyeleti, hatalmi körébe tartozó személyek büntetőjogilag releváns magatartásait, a szervezeten belüli jogsértéseket megakadályozzák, eliminálják.³³² Az embert ugyanis a szervezetben uralkodó munkamegosztáson alapuló együttműködés feltétele okán rizikófaktornak tekinti, és a vezető tisztségviselő köteles arra, hogy a speciális személyi veszélyekkel, amelyek tipikusan a munkavállalók foglalkoztatásából erednek, szembeszálljon.³³³ A német joggyakorlat 2009 óta ismeri el és definiálja a vezető tisztségviselő büntetőjogi relevanciával bíró speciális jogi

³²⁸ Vö. ANGYAL (1942), 5. p

³²⁹ ERDŐSY (1987), 186. p; MASCHKE (1997), 16. p

³³⁰ Vö. Nagy (2015), 618. p

³³¹ NAGY (2015), 618. p

³³² Vö. SÁNTHA (2005b), 282. p

³³³ MASCHKE (1997), 26. p

kötelezettségét,³³⁴ az ún. *Geschäftsherrenhaftung* intézményét,³³⁵ amely rendszertanilag az felügyeleti jótállási pozíciók körbe tartozik. A vezetői felelősséget mint a mulasztás normatív alapjaként nevesített speciális jogi kötelezettséget az ún. Berliner Stadtreinigung-ügy kapcsán fogalmazta meg a BGH. Az alapul fekvő eset lényege a következő:

A vádlott a berlini utcatakarító cég jogi osztályának vezetője, majd 2000-től a belső ellenőrzési szerv tagja volt, e körben tipikus felügyeleti-ellenőrzési feladatok ellátására volt köteles. A cég egyaránt foglalkozott magántulajdonba, illetve városi tulajdonba tartozó utcarészek takarításával. A munka elvégzéséért fizetendő díj a cég által időszakosan került kiszabása, mégpedig úgy, hogy az érintett magánszemélyek a hozzájuk tartozó területeken végzett munkáért járó díjazás 75%-át voltak kötelesek fizetni, míg a maradék 25%-ot Berlin tartományi önkormányzatát terhelte. Azon területek takarításáért járó díjat, ahol magánszemély nem volt fizetésre kötelezhető, teljes terjedelemben a tartományi önkormányzat állta. Az 1999/2000 periódusra történő díjszabás megállapítása során – mely díjszabást végző projektcsoport vezetője a vádlott volt - egy hiba folytán a magánszemélyek által fizetendő 75%-ba beszámításra kerültek azon területek is, melyeken történt munkavégzés finanszírozására ők nem voltak kötelezhetőek. A hibát felismerték, és a következő számítási periódusra azt korrigálni kívánták, azonban a korrekcióra a projektcsoport egy – később szintén eljárás alá vont – tagjának (G) utasítására nem került sor. Habár a vádlott már nem volt e projektcsoport tagja, tudomást szerzett G fenti cselekményéről. Mint a belső ellenőrzési szerv erre kötelezett tagja, azonban esetenként mégis részt vett a projektcsoport ülésein, azokról törvényességi-felügyeleti jegyzőkönyvet készített, azonban a hibás, megemelt díjszabás végül elfogadásra került. A fizetendő összeg összesen 23 millió euróval volt több, mint amennyinek lennie kellett volna, és ezen összeg nagy része befizetésre is került. Habár a vádlottnak tudomása volt az

³³⁴ BÜLTE (2012),176-177. p; *A speciális jogi kötelezettség fennállására vonatkozó korábbi joggyakorlatról lásd: ROGALL (1986), 585. p*

elkövetett csalásról, és lehetősége és kötelezettsége lett volna arra, hogy azt akár a közvetlen felettesének, akár a belső ellenőrzési szervezetrendszer egy másik tagjának jelentse, azt mégsem tette meg, így a bíróság álláspontja szerint a fenti csalás elkövetéséhez, mint mulasztásos bűnsegéd járult hozzá. A BGH érvelése szerint a vádlottat mint a jogi osztály, valamint a belső ellenőrzési szerv tagját speciális jogi kötelezettség terhelte a bűncselekmény megakadályozására nézve. (BGH 5 StR 394/08. v. 17.7.2009, BGHSt 54, 44 ff.)³³⁶

Habár a joggyakorlat elismeri a vezető tisztségviselő speciális jogi kötelezettségét mint a mulasztás normatív alapját, fontos megjegyezni, hogy a szakirodalomban éppúgy számos ellenérv is található,³³⁷ mint a BGH döntését generális kötelezettségként elismerő argumentum. A témaspecifikus német szakirodalomnak a vezető tisztségviselő speciális jogi kötelezettségét generálisan elismerő része alapvetően a kötelezettség fennállását a vezető tisztségviselő általános utasításadási jogára alapozza, a vezetőnek arra a tényleges és jogi helyzetére, hogy a szervezeten belül történő eseményeket befolyásolni képes.

III. 3. 3. Szervezeti relevancia mint felelősséget szűkítő tényező (Betriebsbezogenheit)

Annak megállapítását követően, hogy a vezető tisztségviselő vonatkozásában a speciális jogi kötelezettségeknek kizárólag azon csoportja vizsgálendő, amely során a kötelezett valamilyen veszélyforrás uralására köteles, leszűkül ugyan a potenciális kötelezettségek köre, azonban fontos megállapítani, hogy e halmazon belül sem minden kötelezettség bír relevanciával. A mulasztásos bűnsegéllyel kapcsolatos magyar gyakorlat hiánya, ám létjogosultságának ontológiai elismerése alapot ad arra, hogy e helyen a releváns német joggyakorlat determináló jelentőségű megállapításainak helyt adjak. A német BGH gyakorlatában ugyanis általánosan elismert és alkalmazott a mulasztásos bűnsegély részesi alakzat alapján történő vezetői felelősség megállapítása a szervezeten belül más által

³³⁵ SPRING (2009), 3. p

³³⁶ *Ismerteti*: GROPP (2016), 147. p; ROTSCH (2009), 712. p; STOFFERS (2009), 173. p

³³⁷ ROXIN (2015), 239-240. p

elkövetett bűncselekmények kapcsán. A BGH 2011-ben olyan döntést, amelyben a vezető tisztségviselő terhelő kötelezettségek, valamint felelősségének terjedelmét ésszerű módon korlátozta.

Az obiter dicta jellegű BGH döntés alapját képező történeti tényállás a következő:

A II., III., és IV. rendű vádlottak egy városi építőipari társaság alkalmazottai voltak. Munkaidejük alatt többször zaklattak, majd pedig fizikailag is bántalmazták a másik munkacsoporthoz tartozó sértettet. Az I. rendű vádlott – a másik három vádlott munkavezetője – a támadások során jelen volt, a cselekmények véghezvitelében azonban nem vett részt. Az elsőfokú bíróság a II., III., valamint IV. rendű vádlottak büntetőjogi felelősségét súlyos testi sértés és kényszerítés elkövetése miatt megállapította, az I. rendű vádlottat azonban felmentette azzal indokolva, hogy részéről a mulasztásos bűnsegély megállapításához szükséges speciális jogi kötelezettség fennállása nem állapítható meg. (BGH, Urt. v. 20.10.2011 – 4 StR 71/11)³³⁸

Habár a BGH egyetértett az elsőfokú bírósággal abban, hogy az I. rendű vádlott tekintetében speciális jogi kötelezettség nem állt fenn, alapul szolgáló döntésében mégis részletesen vizsgálta e kötelezettség tartalmát, valamint terjedelmét.³³⁹ A BGH megfogalmazta, hogy a speciális jogi kötelezettség csak és kizárólag a gazdálkodó szervezet tevékenységével összefüggő bűncselekmények (*ún. betriebsbezogene Straftaten*) megakadályozására nézve áll fenn,³⁴⁰ így e kötelezettség nem vonatkozik azokra a cselekményekre, amelyeket az alkalmazott pusztán az általa végzett (munkavégzéssel összefüggő, gazdasági) tevékenység adta alkalom, lehetőség kapcsán a gazdálkodó szervezetben követett el. A gazdálkodó szervezet tevékenységével összefüggő bűncselekmények pedig azok a cselekmények, amelyek kapcsolatban állnak az elkövető

³³⁸ Lásd: WAGNER (2012), 704. p; ROXIN (2015), 241. p

³³⁹ A BGH a Landgericht döntését az I. rendű vádlott tekintetében annyiban helytelenítette, hogy a bíróság a büntethetőség lehetséges jogalapjaként a segítségnyújtás elmulasztásának tényállását egyáltalán nem vizsgálta. Azonban e körülmény vizsgálatára nem kívánok kitérni, hiszen az a dolgozat tartalmi kereteit meghaladná. [Ld. részletesen: Wagner (2012)]

³⁴⁰ ORDEIG (2001), 653. p

gazdálkodási tevékenységével vagy a gazdálkodó szervezet működésének jellegével,³⁴¹ amely cselekmény által előidézett veszély a szervezet tevékenységével belső összefüggésben (*inneren Zusammenhang*) áll.³⁴² A BGH felelősséget szűkítő döntésének általános indoka a szervezeten belüli hierarchikus jogviszony jellegzetességére vezethető vissza, szembeállítva azt a katonai szervezetek alá-főlérendeltségi viszonyával.³⁴³ A szervezet vezetőjének befolyása ugyanis kizárólag a szervezeten belüli, azzal összefüggő eseményekre, a szervezet dolgozóinak a szervezettel összefüggő tevékenységére terjedhet ki, ennél tovább azonban aligha.³⁴⁴ Így tehát a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének mulasztásért fennálló büntetőjogi felelősségét nem alapozhatja meg bármely, az alkalmazottak által elkövetett bűncselekmény,³⁴⁵ tehát felelőssége nem általános és korlátlan.³⁴⁶ A korlát abszolút indokolt, és valójában a harmadik személy veszélyforrásként történő definiálása implicite magába is foglalja azt (annak mintegy legitimációs bázisa),³⁴⁷ hiszen a kötelezett személy befolyási játéktere, hatóköre csak az ilyen cselekmények felügyeletére és ellenőrzésére terjed ki. A büntetőjogi felelősséget indokolatlan mértékben, meg nem engedett módon szélesítené ki e korlátozás hiánya. Az, hogy a Betriebsbezogenheit mit is jelent valójában, esetről esetre és minden gazdálkodó szervezet tekintetében külön-külön kell vizsgálni. A fent említett eset kapcsán a munkavezetőnek nem állt fenn speciális jogi kötelezettsége a testi sértés megakadályozására nézve, hiszen nem állapítható meg egy belső viszony a munkavállaló munkaszerződésbe foglalt kötelezettségeivel kapcsolatban,³⁴⁸ továbbá e cselekmény önmagában véve nem realizál egy olyan veszélyt sem, amely speciálisan a gazdálkodó

³⁴¹ „(...) eine Tat betriebsbezogen, wenn sie einen inneren Zusammenhang mit der betrieblichen Tätigkeit des Begehungstäters oder mit der Art des Betriebs aufweist.” BGH, Urt. v. 20. 10. 2011 – 4 StR 71/11, Rn. 13. [In. WAGNER (2012), 705. p.]

³⁴² BÜLTE (2012), 178. p

³⁴³ Lásd: *A speciális vezetői felelősségi alakzat rendszerbeli helyéről szóló II. 3. Fejezet*

³⁴⁴ A német joggyakorlatban egy-egy eseti döntésben korábban is megjelent már a 2011-ben általános érvénnyel megfogalmazott szervezeti relevancia követelmény. Így a karlsruhe-i Oberlandesgericht 1971-es döntésében egy munkavállaló által elkövetett lopás kapcsán megfogalmazta, hogy e bűncselekmény elkövetésének megakadályozása elmulasztásáért a szervezet eljáróját csak akkor terheli felelősség, ha a vezető és a sérelemmel fenyegetett jogi tárgy között különös belső kapcsolat áll fenn, így a jogi tárgyat az általános forgalmi szokások alapján a vezető óvni köteles. [BÜLTE (2012), 177. p] Habár az OLG megállapítását nem a támadó kordában tartásának oldaláról vezette le, az a Betriebsbezogenheit követelmény megfogalmazása szempontjából előremutató.

³⁴⁵ Vö. MASCHKE (1997), 63. p; GEISMAR (2012), 15. p

³⁴⁶ ROGALL (1986), 584. p

³⁴⁷ BÜLTE (2012), 177. p

szervezet tevékenységéhez tapad.³⁴⁹ Kétségtelen, hogy a cselekmény elkövetésére munkaidő alatt került sor és az elkövetés területiális körülményei is a munkavégzés tényéből eredtek, azonban a cselekmény ettől még nem lesz a gazdálkodó szervezet tevékenységével összefüggőnek minősíthető. Így kötelezettség hiányában az I. rendű vádlott pusztán nemtevése mulasztásos bűnségély elkövetői alakzatban büntetőjogi felelősséget nem alapoz meg.

Mindezek alapján, a BGH tartalmi-terjedelmi korlátozásával egyetértve releváns speciális jogi kötelezettségnek azokat a magánjogi normákon alapuló kötelezettségeket tekintem, amelyek in abstracto alkalmasak arra, hogy megakadályozzák azt, hogy gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója a szervezet *javára, illetve annak érdekében* (büntetőjogilag is releváns) olyan normasértést kövessen el, amely az *adott szervezet tevékenységéhez kapcsolódó tipikus veszélyt realizál*. Azaz kizárólag azok, a vezető tisztségviselőt egyébként széles körben terhelő kötelezettség lesznek egyáltalán relevánsak, amelyek az adott szervezet tevékenysége alapján jelentőséggel bíró bűncselekmények megakadályozásához szükségesek. Ekkor tekinthető a kötelezettségszegés, illetve a tag, vagy dolgozó általi normasértés relevánsnak.³⁵⁰

A Betriebsbezogenheit követelmény voltaképpen tehát nem csak a tettesi alapcselekménnyel, hanem magával a kötelezettséggel szemben támasztott implicit kritérium is. A tettesi alapcselekménynek mindezek alapján olyannak kell lennie, illetve de facto úgy kell megtörténnie, ahogyan az adott szervezeti közeg mint jellegadó ismérv hipotetikus elvonásával nem valósulhatott volna meg (*szoros értelemben vett betriebsbezogene bűncselekmények*).³⁵¹ BÜLTE interpretációja alapján azok az általános veszélyek tehát, amelyek minden szervezetből mintegy szükségképpen fenyegetést jelentenek azoknál fogva, hogy egy olyan szociális kényszerközösségről van szó, ahol a tipikus súrlódási pontok elkerülhetetlenek, nem tekinthetők az adott szervezet jellegzetességének, így azok nem hordozzák a Betriebsbezogenheit ismérvét.³⁵² Amennyiben ezek a cselekmények *betriebsbezogene kötelezettség* megsértéséből erednek,

³⁴⁸ Természetesen az eset megítélését módosíthatná, ha a munkaszerződés alapján ilyen belső viszony megállapítható lenne.

³⁴⁹ BÜLTE (2012), 177. p; WAGNER (2012), 706. p

³⁵⁰ GULA (2013), 613. p

³⁵¹ BÜLTE (2012), 177. p

³⁵² BÜLTE (2012), 178. p

úgy a szervezeti relevancia adott (*tág értelemben vett betriebsbezogene bűncselekmények*).³⁵³

E szűkítést azért fontos megtenni e helyen, mert a speciális vezetői felelősségi alakzattal szemben a mulasztásos bűnsegély részesi kategória főszabály szerint bármely különös részi bűncselekmény vonatkozásában relevanciával bírhat, így szükséges kimondani, hogy a veszélyforrás uralására nem parttalan, a kötelezettet nem terheli korlátlanul felelősség.

III. 3. 3. 4. Releváns magánjogi kötelezettségek esetkörei

Tekintettel arra, hogy sem a magyar büntetőjogi szakirodalom, sem a recens joggyakorlat (annak hiánya okán) nem orientál a tekintetben, hogy mit kellene a releváns bűncselekmény elkövetésének megakadályozására alkalmas felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségnek tekinteni, a vizsgálatot a releváns német szakirodalom elemzésével kezdem. MASCHKE álláspontja szerint a jogbiztonságot sértő taxáció felállításának megkísérlése helyett a jogtudomány feladata az, hogy olyan kritériumokat dolgozzon ki, amelyek a joggyakorlat számára alkalmazható módon precizálják a kötelezettség tartalmát.³⁵⁴ Habár a német jogirodalom a vizsgált tényállások német rokonának elkövetési magatartása (*Aufsichtspflichtverletzung*) vonatkozásában ugyancsak a pontos meghatározhatóság problémájával áll szemben, mégis olyan kiterjedt joggyakorlattal rendelkezik, amely alapján ex post facto következtetéseket tud levonni konkrét esetek kapcsán arra nézve, hogy milyen tényleges kötelezettségek elmulasztása lehet potenciális elkövetési magatartás, így eleget tesz a jogtudomány által támasztott kíváncsúnak. A német szakirodalom a tevési kötelezettség tartalmának vizsgálata vonatkozásában álláspontom szerint összehasonlításra alkalmas. Az segítséget nyújthat a magyar tényállások elkövetési magatartásának értelmezése terén, hiszen az elkövetési magatartás absztrakt megfogalmazása a testvértényállásával azonos, emellett azonban a felvázolt esetcsoportok megjelenítése alkalmas kritikai alapul is szolgál a tekintetben, vajon azok közül ténylegesen melyekre indokolt a magyar joggyakorlat figyelmét irányítani.

A továbbiakban csoportosítva ismertetem azokat az absztrakt kötelezettségeket, amelyek a német joggyakorlat alapján a speciális felelősségi norma elkövetési magatartásaként relevanciával bírnak. Az egyes esetköröket azonban az elemzés tárgyát képező magyar

³⁵³ BÜLTE (2012), 179. p

tényállások tükrében vizsgálom, és már e helyen törekszem annak megállapítására, hogy az adott magatartás kizárólag a mulasztásos bűnsegély elkövetési alakzat, avagy a speciális felelősségi alakzat alapján is relevanciával bír.

A) *Culpa in eligendo*

GEISMAR a német joggyakorlatból megismert jogesetek alapján esetcsoportokat hoz létre és kíván mintegy didaktikai mankót nyújtani a joggyakorlat számára. GEISMAR az *Aufsichtspflichtverletzung* körébe tartozónak tekinti mindenekelőtt a munkavállaló alkalmazását,³⁵⁵ azaz álláspontja szerint a kötelezettség tartalmát képezi már a betöltendő állásra a megfelelő személy kiválasztása, ugyanis az elvégzendő feladatnak és a kiválasztott személy kompetenciáinak találkozni kell.³⁵⁶ Amennyiben a munkáltató eleve olyan személlyel létesít munkaviszonyt (avagy a szervezet képviselője tagsági jogviszonyt), aki már a jogviszony keletkezése pillanatában alkalmatlan a munka elvégzésére, és majdan az itt már megjelenő alkalmatlansága implicite magában foglalja annak a veszélyét, hogy e személy releváns alaphűncselekményt követ el, úgy a munkavállaló kiválasztására vonatkozó kötelezettség teljesítése alkalmas elkövetési magatartás lesz.³⁵⁷ Láthatjuk, hogy GEISMAR, illetve a német joggyakorlat de facto legelső releváns tevési kötelezettségnek tekinti a *culpa in eligendo* esetét, azaz az alkalmazott kiválasztásáért való felelősség magánjogban ismert kategóriáját. Kérdés, hogy a speciális vezetői felelősségi tényállások tekintetében releváns kötelezettségnek kell-e tekintenünk az *eligendo*? Úgy vélem, hogy általánosságban a kérdésre nemleges választ kell adnunk.³⁵⁸ Az alkalmazott megfelelő kiválasztásáért való felelősség speciális vezetői felelősséget konstruáló hatását két érveléssel kívánom cáfolni. Első érvelésem a felelősségi forma magánjogi tartalmának vizsgálata. A *culpa in eligendo* a magánjogi szakirodalom szerint a megbízott, alkalmazott gondos kiválasztásáért, utasításokkal való ellátásáért, valamint felügyeletéért való felelősség. A *culpa in eligendo* felelősségi forma fogalmi elemekre bontva a következőket takarja azonban: *culpa in eligendo, instruendo et inspiciendo*, amely fogalmi

³⁵⁴ MASCHKE (1997), 39. p

³⁵⁵ Vö. HILGERS (2000), 29. p

³⁵⁶ Vö. ACHENBACH (2012b), 39. p

³⁵⁷ GEISMAR (2012), 73. p

³⁵⁸ Álláspontom szerint definiálható egy olyan esetkör, amikor alappal lehet amellett érvelni, hogy igenis felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségnek tekintendő az *eligendo* is. (Lásd: III. 3. 4. 3. Fejezet)

körből az instruendo az utasításokkal való ellátás kötelezettségére, az inspiciendo pedig kizárólag a felügyeletre és ellenőrzésre vonatkozik. Így tehát álláspontom szerint kijelenthető, hogy ha az eligendo, az instruendo, valamint az inspiciendo egymástól pontosan elhatárolható kötelezettségeket jelölnek, úgy azokat a büntetőjogi felelősséget megalapozó elkövetési magatartás tartalmát képező kötelezettség szempontjából aligha lehet szinonim fogalmakként értelmezni, valamint főszabály szerint azok több-kevesebb viszonyban sem állnak egymással. Azaz úgy vélem, hogy a speciális felelősségi tényállásokban megfogalmazott felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség a tartalmilag aligha azonosítható a magánjogi culpa in eligendo felelősségi formával. Érvelésemet támasztja alá a speciális vezetői felelősségi tényállás német szabályozása is, amely egyúttal arra a kérdésre is választ ad, hogy a német joggyakorlat miért ismeri el elkövetési magatartásként a munkavállaló kiválasztásáért való felelősséget is. A német tényállás tartalmaz egy értelmező, gyakorlatilag egy kiterjesztő rendelkezést, amely kimondja, hogy *„a szükséges felügyeleti kötelezettségek körébe tartozik a felügyelt személy megbízása, gondos kiválasztása, valamint ellenőrzése is.”*³⁵⁹ Tekintettel arra, hogy a felügyelt személy gondos kiválasztását mint felügyeleti kötelezettség alá értendő kötelezettséget az értelmező rendelkezés expressis verbis tartalmazza, álláspontom szerint az ab ovo nem, csupán a kiterjesztés okán értendő az elkövetési magatartás normatív alapját képező kötelezettség körébe. Így álláspontom szerint a culpa in eligendo legfeljebb mint a mulasztás normatív alapját képező speciális jogi kötelezettség lehet büntetőjogilag releváns.

B) Culpa in instruendo

GEISMAR, valamint PIETREK által megfogalmazott második kötelezettség-halmaz, amelynek elmulasztását a speciális vezetői felelősségi alakzat szempontjából a német joggyakorlat relevánsnak tekint, az a felügyelt személy utasításokkal való ellátása.³⁶⁰ A magánjogi culpa in instruendo tartalmilag a munkavállaló kioktatásáért, felvilágosításáért, valamint utasításokkal való ellátásáért való felelősséget hordozza magában. Annak megállapítása, vajon az utasításokkal való ellátás a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség alá tartozik-e, nem egyszerű, ugyanis álláspontom szerint a hierarchikus viszonyrendszert megteremtő

³⁵⁹ Satz 2 Abs 1 § 130 OWiG Zu den erforderlichen Aufsichtsmaßnahmen gehören auch die Bestellung, sorgfältige Auswahl und Überwachung von Aufsichtspersonen.

³⁶⁰ GEISMAR (2012), 74. p; PIETREK (2012), 139. p

jogviszony létrejöttét követően az egyes vezető és beosztott relációjában megjelenő aktusok nehezen választhatók el egymástól vegytisztán.³⁶¹ Amíg a jogviszonyt keletkeztető *kiválasztás* esetében nehezen vitatható, hogy ez a jogcselekmény sem felügyeletnek, sem ellenőrzésnek nem minősülhet, az utasítási jog gyakorlása esetén álláspontom szerint de facto e fogalmak nehezen választhatók el egymástól, nem ritkán nehezen dönthető el, hogy mely mozzanat, tevés vagy mulasztás az, amely már a kriminalitás talaján vizsgálendő.

M. munkavállaló 2009 óta áll K. Kft. alkalmazásában mint pályázatíró, végzettsége jogász. E tevékenységét kiválóan ellátja, az általa eddig elkészített pályázatok 90 %-a kedvező elbírálásban részesült. V. vezető tisztségviselő 2017 nyarán azzal az utasítással látja el M.-t, hogy készítse el egy, a szervezet számára nagyon fontos pályázatot, és kihangsúlyozza, hogy ennek a pályázatnak *mindenképpen nyernie kell*, a pályázat elkészítése során ennek érdekében mindent tegyen meg. Mivel V másnap az éves szokásos nyaralására indul, így még ekkor ellátja aláírásával a pályázati adatlapot, hiszen egyébként csak a leadási határidő lejártát követően lenne erre lehetősége. A munkavállaló a pályázatban meghatározott feltételeknek maradéktalanul megfelelően elkészíti azt. Annak érdekében azonban, hogy a szervezet a pályázatot „mindenképpen megnyerje”, utánajár annak, hogy azt kik fogják elbírálni. Örömmel észleli, hogy volt jogász évfolyamtársa a bírálóbizottság befolyásos tagja, találkozót beszél meg vele. A találkozó során nagyobb összeget nyújt át részére annak érdekében, hogy elintézzze a Kft. által benyújtott pályázat kedvező elbírálását. A bírálóbizottság tagja a pénzt elfogadta, egyúttal ígéretet tett az elbírálás kedvező kimenetelére.

V. utasítással látja el M.-t, amely utasítás formálisan szabályszerű, kriminális tartalmat nem hordoz magában. Álláspontom szerint az utasítás nemhogy nem irányul bűncselekmény elkövetésére, annak szakszerűsége, illetve célszerűsége még magánjogi értelemben sem kérdőjelezhető meg. Ha az utasítást azonban mégsem tekintjük erkölcsileg színtelennek,³⁶² vajon hogyan állapítható meg a vezető felelőssége a helytelen utasításért

³⁶¹ Vö. ACHENBACH (2012c), 39. p

³⁶² Vö. HÖRSTER (2009), 63. p

oly módon, hogy egyben ne kerüljön sor a felügyeleti, vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztására? Úgy vélem, hogy a harmadik személy magatartásáért fennálló speciális jogi kötelezettség talaján ez az elhatárolás nem oldható meg megnyugtatóan. Abban az esetben azonban, ha a vezető tisztségviselő olyan utasítással látja el alkalmazottját, amely bűncselekmény elkövetésére irányuló felbujtásnak nem minősül, ám ex post facto megállapítható, hogy olyan felróható magatartásnak igen, amely hiányában a bűncselekmény elkövetésére nem került volna sor, úgy a speciális jogi kötelezettségek egy másik csoportja, az előzetes felróható magatartás alapján fennálló kötelezettség (Ingerenz) jöhet szóba, azonban e speciális jogi kötelezettség vizsgálata meghaladja a dolgozat tartalmi kereteit.

Ha módosítjuk a tényállást úgy, hogy a vezető tisztségviselő egyáltalán nem fejt ki aktív magatartást, de ha az alkalmazottját szakszerű és célszerű utasítással látta volna el, azzal a bűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna, a fent ismertetett elhatárolási probléma továbbra is adott lesz. Hiszen immáron az inspiciendo mint a mulasztás normatív alapját képező magánjogi kötelezettség jelenik meg, viszont kérdéses, hogy az utasítással való ellátás egyáltalán leválasztható-e a felügyelet-ellenőrzés fogalmakról, vagy sem.

Függetlenül attól, hogy az említett magatartások álláspontom szerint de facto nehezen választhatók el egymástól, e helyen szintén irányadónak tekintem a culpa in eligendo vonatkozásában tett megállapításokat. Így az eligendo-instruendo-inspiciendo hármastól kiindulva az utasítást fogalmilag nem tekintem sem felügyeletnek, sem ellenőrzésnek, nem beszélve arról, hogy valamely magatartás *elmulasztása*, nem pedig megtétele bírhat e helyen büntetőjogi relevanciával. Ha mégoly nehéz is a tényleges elválasztás, büntetőjogi szempontból annak megkísérlése elengedhetetlen, ugyanis a tiltó norma kiterjesztő értelmezése sérti a nullum crimen elvet. Ám a nullum crimen elvet az is sérti, ha in abstracto az elválasztás iránti dogmatikai igény adott, de facto az szinte lehetetlen. Mindemellett ha az értelmezésben segítségül hívjuk a német tényállást, akkor szintén ugyanazt a megállapítást tehetjük, mint az eligendo esetében: az instruendo kizárólag a már idézett kiterjesztő rendelkezés okán minősül releváns kötelezettségszegésnek, ehhez hasonló értelmező rendelkezést pedig a magyar speciális felelősségi tényállások nem tartalmaznak.

C) Felelősség *internal investigation* elmulasztása alapján

A vezető tisztségviselőnek biztosítani kell, hogy a szervezeten belül a tagok, a dolgozók az őket érintő szabályokat betartsák, ennek érdekében eleve olyan szervezeti mechanizmusok kiépítésére köteles,³⁶³ amelyek ezen cél elérését biztosítják.³⁶⁴ A legteljesebb ellenőrzési rendszer kiépítése sem mindig garancia azonban arra, hogy a szervezeten belüli jogsértés elkerülhető, e téren viszont arra kell törekedni, hogy a jogsértés lehetőség szerint felderítésre kerüljön, azaz ne maradjon látens. Ha a szervezeten belüli normasértés felderítésre kerül, úgy a kötelezett köteles a normasértő tagot vagy dolgozót felelősségre vonni. Ha azt nem vizsgálja ki, nem szankcionálja, az implicit helyeslésnek minősül, amely – MASCHKE szerint – vezetői felelősséget alapoz meg.³⁶⁵ Az *internal investigation*, azaz a szervezeten belül lefolytatott olyan előnyomozási eljárás, amely büntetőjogilag releváns cselekményt lepez le és szankcionál, valamint bűnüldöző hatóságok tudomására hoz, felelősségmentesítő hatással bír tehát.³⁶⁶ Álláspontom szerint a szervezeten belül észlelt, büntetőjogi szempontból releváns normasértés feletti „vezetői szemhunyas” az általam vizsgált tényállások vonatkozásában nem alapoz meg büntetőjogi felelősséget, az legfeljebb feljelentési kötelezettség elmulasztásának minősülhet (tettesi kvalifikáció függvényében), avagy a mulasztás adott esetben bűnpártolást valósíthat meg, akkor, ha a bűncselekmény elkövetéséről való utólagos tudomásszerzéssel tényállásszerű magatartás realizálódik.

III. 3. 4. Felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség – *culpa in inspiciendo*

A magánjogi *eligendo-instruendo-inspiciendo* hármaskör közül a *culpa in inspiciendo* az a részeleme a vezető tisztségviselőt terhelő számos kötelezettség halmazának, amely a felügyeleti, valamint ellenőrzési kötelezettségnek felel meg. Megállapíthatjuk, hogy az elkövetési magatartás kiragadása és *sui generis* büntetendősége a vezetőt egyébként terhelő magánjogi kötelezettségek köréhez képest a szubjektív oldal vizsgálata követelményének eliminálásával felelősséget kiterjesztő. A speciális jogi kötelezettség alapján fennálló mulasztásos bűnsegély feltételeit gyengíti a jogalkotó ugyanis azzal, hogy nem követeli

³⁶³ PIETREK (2012), 143. p

³⁶⁴ HILGERS (2000), 29. p

³⁶⁵ MASCHKE (1997), 40. p

meg a más által elkövetett bűncselekményhez való segítségnyújtási szándék vizsgálatát, azaz a szubjektív oldalt e tekintetben kiiktatja. Objektív oldalon maradva szükséges azonban megfogalmazni, hogy a speciális jogi kötelezettségek normatív alapjával kapcsolatos aggályokra visszautalva üdvözlendő, hogy a jogalkotó a felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség megsértését *sui generis* bűncselekményként fogalmazta meg, azonban a járulékoságra kiterjedő szándékosság eliminálása legalább olyan jelentős dogmatikai problémákat vet fel, mint a mulasztás normatív alapja meghatározásának kérdése. A jogalkotó tehát objektív oldalon szűkíti, szubjektív oldalon azonban tágítja a vezető tisztségviselő büntetőjogi felelősségét, a mulasztásos bűnsegegy felelősségi konstrukciójának relációjában.

A német szakirodalom szerint a felügyelet, illetve ellenőrzés fogalmi körbe tartozik *de facto* tipikusan a szűrőpróbaszerű ellenőrzés, a véletlenszerű vizsgálatok,³⁶⁷ valamint a felügyeletet és ellenőrzést biztosító technikai intézkedések alkalmazása is.³⁶⁸ Az ellenőrzési kötelezettség terjedelmét éppoly nehéz absztrakt módon megfogalmazni, ahogy a felügyeletnek sem adható egyetlen, annak tartalmát pontosan lefedő absztrakt definíció. Az ellenőrzési mechanizmusok kiépítésével kapcsolatban, a szervezeten belül munkát végző személyek vonatkozásában segítségül hívható azonban a munkajog, amely meghatározott elvek mentén behatárolni igyekszik azt, hogy meddig terjedhet a munkáltató ellenőrzési joga (kötelezettsége).³⁶⁹ Így alapvető tételként megállapítható, hogy azok a felügyeleti-ellenőrzési intézkedések, amelyek valamilyen jogi tilalomba ütköznek, meg nem engedett beavatkozást jelentenek a munkavállaló privátszférájába, tilosak, ez pedig egyúttal azt is jelenti, hogy ilyen intézkedések foganatosítása a munkáltatótól akkor sem elvárható,³⁷⁰ ha egyébként megállapítható, hogy a tag vagy dolgozó által elkövetett bűncselekmény ezáltal megakadályozható lett volna.

³⁶⁶ *Az internal investigation potenciális felelősségmentesítő hatásáról lásd: MOLNÁR E. (2016a)*

³⁶⁷ MASCHKE (1997), 40. p

³⁶⁸ PIETREK (2012), 144. p; ROTSCH (2015), 75-76. p

³⁶⁹ MOLNÁR E. (2016a), 464-465. p

³⁷⁰ A felelősség ebben az esetben már a tényállásszerűség hiánya okán kizárt, ugyanis jogellenes intézkedés foganatosítása eleve nem lehet olyan felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség tartalma, amely a vezető tisztségviselőt valamely norma alapján terheli. Így tehát a foganatosításának hiánya a tényállás implicit jogszerűségi tartalma okán nem keletkeztet jogellenes állapotot.

III. 3. 4. 1. A felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség forrása

A hazai témaspecifikus szakirodalom nem foglalkozik azzal a kérdéssel, vajon mit értünk pontosan a vizsgált tényállások vonatkozásában felügyeletnek, illetve ellenőrzésnek. Tipikusan megállapítják, hogy a felügyeleti ellenőrzési kötelezettség tartalmát jogszabály, szervezeti és működési szabályzatok, különböző munkaköri leírások határozhatják meg, valamint a kialakult szakmai gyakorlat is determinálhatja azt,³⁷¹ annak tartalma és terjedelme azonban minden esetben egyedileg vizsgálendő.³⁷² Ezek a források tartalmilag más és más kritériumokat írnak elő, a gazdálkodó szervezet típusától függően már jogszabályi szinten is, szervezeti szabályok szintjén pedig azonos típusú szervezet esetén is más és más. Éppen ezért a konkrét kötelezettségek katalógusának elkészítése lehetetlen (és értelmetlen) feladat, az már in abstracto is nehéz,³⁷³ emellett, mint láthattunk, a jogbiztonság elvét is sértené egy taxáció.³⁷⁴ A kötelezettségek forrása cím alatt elengedhetetlen szót ejteni a szervezeti szokás kötelezettségteremtő erejének kérdéséről. Vitathatatlan, hogy a szervezeti szokás bír kötelezettségteremtő erővel, ám e megállapítás kizárólag magánjogi síkon lehet helyes, álláspontom szerint annak a büntetőjogi felelősség szempontjából nem lehet relevanciája. Ugyanis hiába beszélünk keretdiszpozícióról, azt más jogági *normáknak* kell tartalommal megtölteni, így megítélésem szerint a szokás e helyen sem léphet be a büntetőjog keretei közé, ugyanis azzal sérülne a *nullum crimen sine lege scripta* elv.

III. 3. 4. 2. A mulasztás normatív alapja: A felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség tartalma

A kötelezettség tartalmának meghatározása nehéz feladat, amely nehézség már eleve az azt tartalmazó heterogén, nem ritkán egymásra épülő források, normatív aktusok okán áll fenn. Az elkövetési magatartás tartalmának meghatározására a hazai tankönyv- és kommentáriumok jellemzően nem is tesz kísérletet. MEZŐLAKI megfogalmazza, hogy a *„felügyeletnek, illetve az ellenőrzésnek a célja annak vizsgálata, hogy a gazdálkodó szervezet, illetve a szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végzők a gazdálkodási*

³⁷¹ MEZŐLAKI (2013), 604. p; VIDA (2007), 282. p

³⁷² GULA (2013), 613. p; GEISMAR (2012), 71. p

³⁷³ Vö. GULA (2013), 613. p; GEISMAR (2012), 70. p

és törvényességi követelményeknek megfelelően járnak-e el”.³⁷⁵ Kérdés, hogy a kötelezettség tartalmának in abstracto oly módon történő megfogalmazása, miszerint minden olyan intézkedés ilyennek minősül, amelynek célja a szervezeten belüli szabályszerű működés garantálása, vajon megfelel-e a normavilágosság követelményének, valamint megfogalmazható-e egyáltalán egy olyan mérce, szűrő, amely az összes létező, de facto elkövetési magatartást magába foglalja? Ugyanis abban az esetben, ha e tényállás kapcsán felelősség megállapítására kerül sor, úgy *expressis verbis* deklarálni kell, hogy pontosan mely kötelezettség elmulasztása tekintendő releváns elkövetési magatartásnak.³⁷⁶

A kötelezettség tartalma megállapítására mindenekelőtt az elkövetési magatartásként megfogalmazott felügyelet, valamint ellenőrzés absztrakt fogalmának meghatározásán keresztül teszünk kísérletet, ugyanis úgy vélem ahhoz, hogy a konkrét kötelezettségek közül megállapíthatóvá váljon, vajon melyek bírnak a speciális vezetői felelősségi alakzat szempontjából eleve, pusztán az elkövetési magatartás normatív jellemzője szintjén relevanciával, szükséges megfogalmazni absztrakt módon a felügyelet, valamint az ellenőrzés fogalmát. Ez mintegy dogmatikai szűrőként alkalmas arra, hogy segítse a joggyakorlatot a kötelezettségek tág körének ésszerű és tiszta fogalmi keretek között történő leszűkítéséhez. Az absztrakt fogalmi ismérvek meghatározásának nehézségét az adja, hogy sem a büntetőjogi, sem pedig a polgári jogi, valamint munkajogi szakirodalom nem operál e fogalmak absztrakt ismérveivel. A közigazgatási jog az a jogág, valamint a szervezéstudomány az a tudományterület, amely mind normatív szinten, mind pedig a tudomány részéről kísérletet tesz a két fogalom egymástól, valamint egyéb, tipikusan szervezeti relevanciával bíró és kötelezettségeket tartalmazó fogalmaktól való elhatárolására.³⁷⁷

A közigazgatási jogi szakirodalom – egyébként heterogén – definíciós kísérlete³⁷⁸ orientáló jellegű. A közigazgatási szervek egymás közötti viszonyrendszerét definiáló irodalom korlátozottan alkalmazandó olyan kötelezettségek absztrakt fogalmi kereteinek megalkotása során, amelyeket főszabály szerint kizárólag magánjogi háttérnormák töltenek

³⁷⁴ MASCHKE (1997), 38. p

³⁷⁵ MEZŐLAKI (2013), 604. p; Vö. VIDA (2007), 282. p

³⁷⁶ Vö. HILGERS (2000), 28. p; SCHÜRMAN (2005), 84. p

³⁷⁷ Vö. SZABÓ (2009), 30. p

³⁷⁸ SZABÓ (2009), 31. p

meg konkrét tartalommal,³⁷⁹ és amelyet egyébként explicit büntetőjogi norma deklará. ³⁸⁰ E helyen mégis azért tartom elkerülhetetlennek és indokoltnak a közigazgatási jogi, szervezetszociológiai szakirodalom segítségével hívását, mert az említett magatartásokat sem a magánjog, sem a büntetőjog nem definiálja absztrakt szinten. Álláspontom szerint a közigazgatási jogi fogalmak olyan normatív terminusok, amelyek pontos és precíz tartalma kifejezetten a közigazgatási jogi jogviszonyra vetíthetők le. Ezért abból a célból, hogy a felügyelet, illetve ellenőrzés fogalmak mégis tudományos alagra helyezve vizsgálhatók legyenek, olyan „közös többszöröst” kell keresni, amely által a vizsgált fogalmak tekintetében tett megállapítások a normatív és dogmatikai közigazgatási jogi fogalmak definiálására is hatással van, azonban annál rugalmasabb, absztraktabb, így nem csak a közigazgatási jogi hierarchizált viszonyok terén, hanem a „hierarchizált” magánjogi jogviszonyokban, így a szervezeti jog, valamint a munkajog terén is absztrakt, általános érvényű megállapításokat tesz. Ez a tudományterület pedig a szervezéstudomány.

A szervezélméleti szakirodalom viszonylagos egységességet mutat a tekintetben, hogy a felügyelet tágabb kategória, mint az ellenőrzés.³⁸¹ SZABÓ megfogalmazása szerint az ellenőrzés tartalmi elemeit képezi elsősorban az *„információszerzés, ezen belül az iratokba való betekintés, adatszolgáltatás igénylése, ellenőrzött helyiségbe belépés, iratok lefoglalása, mindezek azonban nem eredményeznek befolyásolási jogot. A felügyelet viszont nem csak információkat szerez, hanem befolyásolhatja a felügyelt tevékenységét, jogi aktusaira valamilyen szempontból hatást gyakorolhat”*.³⁸² Szintén egységes abban a közigazgatási jogi szakirodalom, hogy az irányítás mind a felügyelet, mind pedig az ellenőrzést magában foglaló fogalom.³⁸³ Esetünkben az *irányítás* mint fogalom az elkövetési magatartás szempontjából mintegy elhatároló ismérvként bírhat relevanciával. Amennyiben e fogalmak absztrakt elhatárolása segítséget nyújt konkrét kötelezettségek vizsgálata során annak megállapítása tekintetében, hogy azok közül kizárólag irányítási jognak minősülés révén melyek *nem* lehetnek releváns tevési kötelezettségek az elkövetési magatartás szempontjából.

³⁷⁹ Vö. FAZEKAS-FICZERE (2006), 250. p; SZABÓ (2009), 30. p

³⁸⁰ SCHÜRMAN (2005), 20. p

³⁸¹ ZSUFFA István: Az irányítás, vezetés felügyelet és ellenőrzés fogalmának szervezéstanai megközelítése. In. TISZI Budapest, 1975. 42-51.p Idézi: SZABÓ (2009), 32. p

³⁸² FAZEKAS-FICZERE (2006), 251. p; SZABÓ (2009), 32. p

³⁸³ FAZEKAS-FICZERE (2006), 244. p; SZABÓ (2009), 32. p

A felügyeleti jog részét képezi a szervezéstudományi szakirodalom szerint tehát a beavatkozási jog, azaz jogsértés észlelése esetén fegyelmi, kártérítési, szabálysértési, valamint büntetőeljárás kezdeményezése is.³⁸⁴ Ám kifejezésre jut az is, hogy a felügyelet elsősorban *megelőző jellegű*, lehetséges hibák, törvénysértések megelőzésére irányul, nem pedig direkt jogkövetkezmények alkalmazására, azaz a felügyelet gyakorlásának középpontjában a prevenció áll.³⁸⁵

A felügyeleti kötelezettség tartalmának meghatározása nem csak azért nehéz feladat, mert szerteágazó azon normák köre, amelyek tartalmazzák, és még emellett is minden egyes szervezetben más és más kötelezettségek állnak fenn szervezeti profiltól, struktúrától, nagyságtól függően, hanem azért is, mert az *dinamikus*. Dinamikája abban áll, hogy más és más a kötelezettség tartalma, intenzitása attól függően, hogy a felügyelet, illetve ellenőrzés általánosságban történik, illetve akkor, ha valamilyen speciális körülmény, kriminális veszélyforrás, új kockázati tényező jelentkezik.³⁸⁶ Ha ilyen esetben a kötelezett a felügyeleti, ellenőrzési intézkedések számát, intenzitását nem fokozza, adott esetben nem realizál kifejezetten krízishelyzetre fennálló intézkedést, úgy az a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség nem megfelelő teljesítésének minősül, mint elkövetési magatartás releváns. Ilyen fokozott intenzitású kötelezettség teljesítésére adhat okot már önmagában az is, ha az adott szervezetben adott időintervallumban több normasértés is történt,³⁸⁷ azaz a kötelezettség intenzitása nagyban függ a bűncselekmény elkövetésére való hajlandóság fokától (*Delinquenzgeneigtheit*).³⁸⁸ Fontos azonban megállapítani, hogy nem minden felügyeleti vagy ellenőrzési *intézkedés* megtételének *elmulasztása* jelent releváns kötelezettségzegést, ugyanis e kötelezettség alatt csak olyan materiális intézkedések megtétele értendő, amelyek nem ütköznek jogszabályba, valamint olyanok, amelyek a tag, dolgozó jogait aránytalan módon sértik, korlátozzák stb.³⁸⁹ Az ilyen jellegű intézkedések foganatosításának *elmulasztása* tehát sohasem képezhet alapot felelősség megállapítására, ugyanis álláspontom szerint az nem tekinthető kötelezettségnek akkor sem, ha egyébként

³⁸⁴ SZABÓ (2009), 33. p

³⁸⁵ SZABÓ (2009), 34. p

³⁸⁶ PIETREK (2012), 145. p

³⁸⁷ Vö. MASCHKE (1997), 40. p

³⁸⁸ ACHENBACH (2012b), 40. p

³⁸⁹ SANDMANN (2001), 487. p; MASCHKE (1997), 42. p

materiálisan ellenőrzést vagy felügyeletet szolgál, és objektíve alkalmas lenne jogsértés megakadályozására.

III. 3. 4. 2. Az alkalmasság mint az elkövetési magatartás in abstracto vizsgálandó feltétele

SINKU, valamint GULA interpretációja szerint a speciális vezetői felelősségi tényállások elkövetési magatartása a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség nem, vagy *nem megfelelő* teljesítése.³⁹⁰ A kötelezettség teljesítésének megfelelő volta mint quasi minőségi követelmény, az elkövetési magatartás implicit fogalmi eleme, ugyanis az elmulasztott kötelezettségnek objektíve, in abstracto eleve alkalmasnak kell arra lennie,³⁹¹ hogy a más általi bűncselekmény elkövetését megakadályozza.³⁹² Így a nem megfelelő teljesítés tulajdonképpen nem teljesítésnek tekintendő. Az alkalmasság kritérium tulajdonképpen nem csak egy újabb, felelősséget szűkítő ismérv,³⁹³ hanem voltaképpen a bűncselekmény fogalmi elemek közül a nemtevésnek a cselekmény-fogalom alá illeszthetőségét lehetővé tevő kritérium, ugyanis – ahogyan azt TOKAJI megfogalmazza – „*a nemtevés mulasztássá az egyéb feltételektől függően is csak annyiban válhatik, amennyiben az elmulasztott magatartás hatóképes, a társadalmilag hátrányos elhárítására (...) alkalmas lett volna*”.³⁹⁴ Így tehát, amennyiben a kötelezettség tartalmát képező magatartás in abstracto nem alkalmas a káros következmény elhárítására, úgy a potenciális hatóképesség okán a nemtevésért fennálló felelősség gyakorlatilag már a cselekmény fogalmi elem szintjén kizárható. BOCK interpretációja szerint az alkalmasság kritériuma olyan felügyeleti intézkedések foganatosításának kötelezettségét jelenti, amelyek *magatartásbefolyásoló hatásuk révén nagy valószínűséggel*³⁹⁵ *szolgálják a szervezeten belüli, büntetőjogilag releváns hibák elmaradását.*³⁹⁶

³⁹⁰ SINKU (2012), 434. p; GULA (2013), 613. p

³⁹¹ SCHÜRMAN (2005), 106. p

³⁹² Vö. SCHUBAUER (2013), 307. p; BOCK (2010), 316. p

³⁹³ Vö. HEFENDEHL (2010), 93. p

³⁹⁴ Tokaji (1984), 101. p

³⁹⁵ *Valószínűségi fok relevanciájáról: Risikoerhöhung-elméletről szóló II. 7. 3. Fejezet*

³⁹⁶ BOCK (2010), 316. p

III. 3. 4. 3. A mulasztás ontológiai kritériuma: cselekvési lehetőség és képesség

A kötelességellenesség elengedhetetlen, de nem elégséges feltétel ahhoz, hogy a nemtevés a kötelezettség terhére róható legyen, ahhoz szükséges ontológiai feltételek a cselekvési lehetőség, valamint a cselekvési képesség. E két fogalmi elem vizsgálata éppúgy szükséges, mint a meghatározott kötelezettség teljesítését előíró normatív rendelkezés, dogmatikai hiba lenne ugyanis azt kimondani, hogy akit olyan, állandó és fennállásában statikus (tartalmában azonban dinamikus) tevési kötelezettség terhel (mint felügyeleti, illetve ellenőrzési intézkedések foganatosítása) annak minden esetben tényleges lehetősége és képessége is van e kötelezettségek teljesítésére nézve.³⁹⁷ A cselekvési lehetőség megléte mint ontológiai kritérium éppen ezért esetről-esetre körültekintően vizsgálandó. Fontos megjegyezni, hogy ha a kötelezett szándékosan idézi elő cselekvési képességének vagy lehetőségének hiányát, úgy neki a mulasztás felróható,³⁹⁸ a lehetőség ontológiai hiányának előidézése esetén jön szóba dogmatikailag az *omissio libera in causa* esete.³⁹⁹

III. 3. 4. 3. Exkurzus – A kötelezettség delegálásának hatása a büntetőjogi felelősségre

A bűncselekmény elkövetési magatartásának implicit követelménye, hogy a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségnek az elkövetőt, a speciális kvalifikációval rendelkező tettest kell terhelnie.⁴⁰⁰ A kötelezettségek átruházása a munkamegosztás elve alapján teljesen normális és elengedhetetlen jelenség. Minél nagyobb a szervezet a vezető tisztségviselő annál kevésbé képes az őt terhelő kötelezettségeket ellátni, így mintegy köteles feladatainak, kötelezettségeinek egy részét másokra delegálni.⁴⁰¹ Kérdés az, hogy a büntetőjogi felelősség szempontjából miképpen értékelendő az, ha a más által elkövetett bűncselekmény megakadályozására alkalmas kötelezettséget a kötelezettség eredeti címzettje jogszerű aktussal, illetve a szervezeti szokásoknak megfelelő módon másra átruházta, azaz a kötelezettség teljesítését általános vagy eseti jelleggel delegálta? Az uralkodó német szakirodalom egyhangúan foglal a tekintetben állást, hogy ebben az esetben a kötelezettség eredeti címzettje nem mentesül az eredetileg őt terhelő

³⁹⁷ Vö. HARRO (1980), 423. p

³⁹⁸ Vö. ERDŐSY (1987), 186. p

³⁹⁹ BOCK (2010), 316. p

⁴⁰⁰ Vö. KLENANC (2015), 462-463. p

⁴⁰¹ PIETREK (2012), 133. p; HILGERS (2000), 31. p

kötelezettség alól, a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség ebben az esetben immáron a delegált személy vonatkozásában terheli (*Oberaufsichtspflicht*), így az őt terhelő kötelezettségtől teljesen nem szabadulhat meg.⁴⁰² Ebben az esetben ugyanis mintegy a kötelezettség végrehajtásának, teljesítésének kötelezettsége kerül átruházásra, viszont maga a kötelezettség ettől még a delegáló személyt fogja terhelni.⁴⁰³ A delegációnak tehát főszabály szerint nincsen felelősséget elimináló hatása, hanem éppen felelősséget keletkeztet.⁴⁰⁴ Sőt ebben az esetben lehet amellet érvelni, hogy a vezető tisztségviselőt terhelő felelősség is erőteljesebben jelenik meg, mint delegáció hiányában. Ugyanis amennyiben vezetői pozíciójából eredő felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségének teljesítését másra delegálja, úgy érvelhetnénk amellet, hogy immáron a culpa in eligendo kapcsán fennálló felelősség azért lesz releváns, mert konkrétan, az őt terhelő felügyeleti ellenőrzési kötelezettség teljesítésére választott ki személyt, nem pedig „általánosságban”, a szervezet profiljába illeszkedő munkavégzés, vagy „egyszerű” tagsági jogviszony létesítése céljából (*doppelte Garantenfunktion des Betriebsinhabers*).⁴⁰⁵ Azaz ebben az esetben már *van jogviszony*, amely reális bázisát képezi minden olyan intézkedésre vonatkozó kötelezettségnek, amely a felügyelt személlyel kapcsolatos, amíg a munkavégzésre való alkalmazás esetén az a kiválasztással keletkezik, így itt még nem áll fenn a felek között felelősség implicit alapját képező jogviszony.

A delegáció felelősség-keletkeztető hatását ennél részletesebben nem célozom elemezni az, mivel a jogalkotó nem csak a vezető tisztségviselőt, hanem a felügyeletre, vagy ellenőrzésre feljogosított tagot, dolgozót vagy más személyt is speciális tettesi kvalifikációval látta el, így a delegáció problematikája dogmatikai elemzésének kívánalmát normatív rendelkezéssel eliminálta. Fontos azonban e helyen megemlíteni, hogy a Corpus Iuris Europae 13. Cikke – mint ahogyan azt a Corpus Juris releváns rendelkezéseit bemutató fejezetben ismertettem – *expressis verbis* rendelkezett a hatáskör-delegáció felelősségelimináló hatásáról,⁴⁰⁶ a következőképpen: „*A hatáskör delegáció csak abban az esetben kimentési ok, ha korlátozott, pontos és specifikus, ha megfelel a vállalkozás*

⁴⁰² ALEXANDER (2005), 220. p; BOCK (2011); 704. p; MASCHKE (1997), 38. p; GEISMAR (2012); PIETREK (2012), 134. p; HILGERS (2000), 31. p

⁴⁰³ ALEXANDER megfogalmazása szerint nem „*Pflichtübertragung*” képezi a delegáció tárgyát, hanem „*Beauftragung eines anderen mit der Wahrnehmung von Pflichten des Beauftragenden*” annak tartalma. [ALEXANDER (2003), 220. p]

⁴⁰⁴ PIETREK (2012), 134. p; HILGERS (2000), 5. p

⁴⁰⁵ ALEXANDER (2005), 221. p

menetéhez szükséges struktúrának, és ha a megbízott ténylegesen olyan helyzetben van, amelyben képes az átruházott hatáskör ellátására.”

III. 3. 5. Részösszegzés

WCLASSICS álláspontja szerint a más személy által elkövetett bűncselekmény meg nem akadályozását pönalizáló büntetőnorma létrehozása csakis kivételes lehetőség lehet a jogalkotó kezében, arra csakis az állam alapjait érintő oltalmazás céljából kerülhet sor, és abban az esetben is *„csak rendőri szempont az, amivel az indokolható, büntetőjogi okkal nem támogatható”*.⁴⁰⁷ Amennyiben a jogalkotó az ultima ratio elv szem előtt tartásával mégis ilyen deliktumot hoz létre, fokozottan kell arra törekednie, hogy a büntetendőség feltételeit egzakt módon megfogalmazza.

A vezető tisztségviselőt terhelő kötelezettségek köre rendkívül sokrétű és nehezen definiálható, ezeknek csak egy szegmense a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség, így igazolva látom a felállított részhipotézist, miszerint az elkövetési magatartás sui generis kiragadása a mulasztásos bűnsegélyhez képest felelősséget szűkítő hatással bír. Egyetértek LOSONCZY álláspontjával, amely a nullum crimen elv minél teljesebb érvényesülésének szolgálata szempontjából vitathatatlan: *„A mulasztás pozitív büntetőjogi tényálladékszerűségének követelménye elég garanciával szolgál arra nézve, hogy a törvényhozó által nem szándékolt, és a pozitív büntetőjog szellemének megfelelően nem büntetendő magatartás ezen az alapon biztos büntetlenséget élvez.”*⁴⁰⁸ Ez azt jelenti, hogy a kriminalizálás szándékának explicit kinyilvánítása okán voltaképpen üdvözlendő az a jogalkotói döntés, amely egy magánjogellenes magatartást sui generis bűncselekményként kiemel. Ugyanis álláspontom szerint más jogági kötelezettség elmulasztásának sui generis büntetendősége a nullum crimen elvnek sokkal inkább megfelel, mintha a büntetőjog-tudomány által elismert, ám büntetőnormában nem rögzített speciális jogi kötelezettségen alapulna az elkövető (részesi) magatartásának büntetendősége. E megállapításból egyenesen következik az a kíváncsi, hogy a speciális jogi kötelezettségen alapuló mulasztás büntetendőségét büntetőtörvényben kell deklarálni a nullum crimen elvnek való megfelelés érdekében. Nem vitatva tehát a más jogági normán

⁴⁰⁶ Vö. KIS/NAGY (2007), 45. p

⁴⁰⁷ E megállapítását WCLASSICS a feljelentés elmulasztásának kriminalizálásával összefüggésben teszi. WCLASSICS (1893), 529. p

⁴⁰⁸ LOSONCZY (1936), 14. p

alapuló mulasztás büntetendősége ontológiai létjogosultságát, a jogalkotói lépést elengedhetetlennek tartom.

Axióma, hogy a büntetőjogi fogalmakat szűken kell értelmezni. Így álláspontom szerint a vezető tisztségviselő kötelezettségeként megfogalmazható eligendo, valamint az instruendo nem tekinthető sem felügyeleti, sem ellenőrzési kötelezettségnek. Ezért úgy vélem, hogy a jobbiztonságot az szolgálja, ha felügyeleti, valamint ellenőrzési kötelezettség alatt de facto is kizárólag a dogmatikai inspiciendo-t értjük. Amennyiben a jogalkotó azt ki kívánja terjesztetni olyan kötelezettségekre, amelyek a vezető tisztségviselőt egy szervezeten belül egyébként terhelik, úgy azt álláspontom szerint expressis verbis kifejezésre kell juttatnia, ugyanis egyedül az elkövetési magatartás tartalmát képező kötelezettség szigorú értelmezése felel meg a jobbiztonság követelményének.

A lefolytatott elemzés alapján a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség mint elkövetési magatartás szükségképpen „báb” tényállási elem. Álláspontom szerint joggyakorlat hiányában csak hipotetikus kijelentéseket tehetünk, ugyanis a norma gyakorlati alkalmazhatóságát, az elkövetési magatartás vizsgálatának módszertanát, annak mikénti értelmezését gyakorlati relevancia hiányában csak dogmatikai szemszögből lehet értékelni. Ám a gyakorlati relevancia hiánya álláspontom szerint egyebek mellett az elkövetési magatartás mikénti értelmezésének nehézségével is indokolható. Ebből a szempontból pedig a norma *nem-alkalmazása* üdvözlendőbb, mint a felelősségnek az elkövetési magatartás részletes elemzése hiányában való megállapítása. Így kizárólag ontológiai talajon értek egyet GÁL Istvánnal a tekintetben, hogy a legékebben az bizonyítja a kötelezettség elmulasztását, ha a szervezetben bűncselekmény *be tud következni*. Dogmatikailag vitatom azonban, ugyanis álláspontom szerint a bűncselekmény bekövetkezése legfeljebb indícium lehet, elkövetési magatartást igazoló körülmény önmagában aligha. Maradéktalanul egyetértek SÁNTHA álláspontjával, miszerint: *„Tartózkodni kell attól a megközelítéstől, amely szerint a bűncselekmény ténye mintegy vélelmezi az ellenőrzés-felügyelet hiányosságait. Minden esetben vizsgálendő a vezető konkrét kötelezettségszegése.”*⁴⁰⁹

A kerettényállást kitöltő háttérnormák számossága, azok pontos meghatározhatatlansága, valamint ab ovo az elkövetési magatartás tartalmának homályossága álláspontom szerint sérti a pontos törvényi meghatározottság követelményét.

III. 4. Eredmény

Materiális vagy immateriális deliktum?

III. 4. 1. Hipotézis

Az eredmény az az objektív tényállási elem, amely az elkövetési magatartással okozati összefüggésben, külvilági változásként jelenik meg.⁴¹⁰ Igaz, nem szükségképpen tényállási elem, az esetek többségében nem okoz azonban különösebb gondot annak dogmatikai megítélése, hogy egy deliktum materiális vagy immateriális tényállás-e, illetve materiális bűncselekmény esetében az eredmény sérelem vagy veszély előidézésében áll-e. Az elemzés tárgyát képező speciális felelősségi tényállások e téren is kihívások elé állítják azonban a jogtudományt, ugyanis sem a magyar, sem a német szakirodalom nem foglal el egységes álláspontot a tekintetben, vajon immateriális, vagy materiális deliktummal állunk-e szemben, azaz a bűncselekmény absztrakt, vagy konkrét veszélyeztető-e. A két kategória közötti lényegi különbség, hogy amíg az absztrakt veszély a védett jogi tárgy általános veszélyeztetésén alapul, így az elkövetési magatartás alkalmas konkrét veszély vagy sérelem előidézésére, ennek bekövetkezése nem tartozik viszont a tényálláshoz,⁴¹¹ addig a konkrét veszélyeztetési deliktum esetén a veszély tényállásszerű eredmény.⁴¹² Így tehát az absztrakt veszélyeztetési bűncselekmények voltaképpen már az elkövetési magatartás realizálásával megvalósulnak, azaz esetükben immateriális deliktumokról beszélünk,⁴¹³ amelyet az a tény is erősít, hogy az absztrakt veszélyeztető bűncselekmények esetén tipikusan nem beszélhetünk olyan külvilági változásról, melyet eredménynek lehetne tekinteni. Az absztrakt veszélyeztetési deliktumok általában a büntetőjogi felelősséget hivatottak kiszélesíteni azáltal, hogy meghatározott magatartást még a konkrét veszély vagy sérelem bekövetkezése előtt rendel büntetni a jogalkotó, ezzel tulajdonképpen *előre hozza a büntetendőséget*.⁴¹⁴

E fejezetben vizsgált hipotézisem, amely köré az eredmény megítélésével kapcsolatos érvelésemet építem, a következő:

⁴⁰⁹ SÁNTHA (2005b), 288. p

⁴¹⁰ TOKAJI (1984), 190. p; NAGY (2014a), 165. p

⁴¹¹ LÜDERSSEN, (2014); GYÖRGYI (1987), 110. p

⁴¹² NAGY (2014a), 166. p; GYÖRGYI (1987), 110. p; VISKI (1968), 276. p; HÖRSTER (2009), 166. p

⁴¹³ NAGY (2014a), 166. p

⁴¹⁴ Az absztrakt veszélyeztetési deliktum mint tipikus *Vorverlagerung* jelenség. *Lásd:* JAKOBS (1985), 768. p

*A speciális vezetői felelősségi deliktum immateriális jellege
indokolatlanul előre hozza a magatartás büntetendőségét*

Hipotézisem vizsgálata céljából mindenekelőtt szükséges feltárni mindazon érveket, amelyek az immateriális jelleg mellett, illetve ellene (egyúttal a materiális veszélyeztető jelleg mellett, illetve ellene) szólnak, majd ezen érvek mérlegelését követően szükséges a kérdésben állást foglalni, és az eredmény dogmatikai következményeit feltárni. A kérdés vizsgálatának eredménye alapján megállapítható az is, vajon a jogalkotó térbeli horizonton valóban oly mértékben hozza-e előre a magatartás büntetendőségét, amely indokolatlan.⁴¹⁵ A vizsgálathoz elengedhetetlen az absztrakt veszélyeztetés mint Vorverlagerung definiálása, szigorúan a hipotézis szempontjából releváns szűrőn keresztül.

III. 4. 2. A deliktum mint immateriális bűncselekmény

A hazai, témaspecifikus szakirodalom köréből KARSAI,⁴¹⁶ MOLNÁR Gábor,⁴¹⁷ MEZŐLAKI,⁴¹⁸ SCHUBAUER,⁴¹⁹ valamint UDVARHELYI⁴²⁰ megállapítása szerint a bűncselekmény immateriális, azaz az elkövetési magatartás szempontjából tiszta mulasztásos deliktum, ám annak tartalmi indokát nem adják meg.

III. 4. 2. 1. Az absztrakt veszély és a jogi tárgy kapcsolata

Az absztrakt és konkrét veszélyeztetési deliktum mint tényállástani jellemző gyakorlatilag az eredmény mentén, pontosabban annak léte vagy nem léte alapján kategorizálja a bűncselekményeket. Találkozhatunk olyan szakirodalmi állásponttal is azonban, amely azt mondja, hogy az absztrakt veszélyeztetési bűncselekmények kategóriának voltaképpen nincsen helye a tényállásnak az eredmény szempontjából történő vizsgálata körében, ugyanis annak nemléte mint csoportképző ismérv aggályos, így dogmatikailag

⁴¹⁵ LÜDERSSEN (2014), 437. p

⁴¹⁶ KARSAI (2013a), 838. p

⁴¹⁷ MOLNÁR G. (2012a), 696. p

⁴¹⁸ MEZŐLAKI (2013), 604. p

⁴¹⁹ SCHUBAUER (2013), 308. p

⁴²⁰ UDVARHELYI (2014), 176. p

elfogadhatónak tartom VISKI, valamint FÖLDVÁRI álláspontját, miszerint az absztrakt veszélyeztető bűncselekmények nem kellene, hogy az eredmény szempontjából önálló csoportot képezzenek.⁴²¹

Egyetértek NAGY megállapításával, miszerint „*az absztrakt veszélyeztetési deliktumok a büntetőjog számára csak akkor alkalmasak, ha a cselekvési formák a védett jogi tárgy számára tipikusan a veszély közelfekvő lehetőségét hordozzák. E szerint az olyan büntetőjogi normák elvetendők, amelyeknél nincs kapcsolódási pont a tényállásszerű cselekmény és a védelmi jogtárgy között.*”⁴²²

Alapvetően azt mondhatjuk, hogy a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása önmagában már absztrakt módon veszélyeztető⁴²³ a védendő jogi tárgyat. A kérdés az, vajon in concreto veszélyt is definiálhatunk-e.

Abban az esetben, ha absztrakt veszélyeztető deliktumról van szó, úgy – visszautalva az elkövetési magatartással foglalkozó fejezetben feltett kérdésre – megfogalmazható, hogy a tényállás tisztán blankettáris diszpozíció, annak mindazon dogmatikai következményével, amelyet az elkövetési magatartás vizsgálata körében kifejtettem. Mindemellett ebben az esetben azt is ki kell mondani, hogy a deliktum tiszta mulasztásos.

III. 4. 2. 2. Absztrakt veszély mint Vorverlagerung

Ahogy azt NAGY Ferenc megfogalmazza: az absztrakt veszélyesség nem az egyes eset tényállására vonatkozik, hanem a tényállásnak a legitimációs alapja. „*Az absztrakt veszélyesség nem graduálisan különbözik a konkrét veszélytől, hanem rendszerbelileg „aliud”/idegen. Vagyis a konkrét elhatárolási kérdés nem az absztrakt és a konkrét veszély között áll fenn, hanem a konkrét veszély megléte vagy a hiánya között.*”⁴²⁴ E megállapítás nagyon fontos, és egyben implicite magába hordozza álláspontom szerint az absztrakt veszélyeztető bűncselekmények létének generális indokát: az eredmény mint potenciális felelősségi előfeltétel kiiktatásával a felelősség kitágítása.⁴²⁵ E deliktumok körében ugyanis a büntetendőséget a jogalkotó olyan mértékben előre hozza, hogy tipikusan potenciálisan fenyegető individuális jogtárgysérelem sem ragadható meg a büntetendőség

⁴²¹ VISKI (1968), 277. p; GYÖRGYI (1987), 101. p

⁴²² NAGY (2008) *Az absztrakt veszélyeztetési deliktumok és a jogi tárgy*

⁴²³ ROGALL (1986), 588. p

⁴²⁴ NAGY (2008) *Az absztrakt veszélyeztetési deliktumok és a jogi tárgy*

legitim indokául.⁴²⁶ Ennek indoka pedig – HÖRSTER álláspontja szerint alapvetően az, hogy a jogalkotó a konkrét veszélyeztetési deliktumok körében felmerülő bizonyítási nehézségeket kívánja ily módon eliminálni,⁴²⁷ ezzel egyúttal – mintegy kodifikációs-dogmatikai melléktermékként – rizikó-büntetőjogi jelenségeket hoz létre. Ilyen dogmatikai konstrukció egyik oldalról megkönnyíti ugyan a bizonyítást, ugyanis sem (veszélyeztető) eredmény bekövetkezése, sem az okozati összefüggés nem vizsgálendő, más részről azt kell azonban mondani, hogy a bűncselekmény megvalósulásához fűződő szubjektív viszonyulás vizsgálata kívánalmának kizárólag a nehezen megfogható elkövetési magatartásra szorítása a bizonyítást erről az oldalról megnehezíti.⁴²⁸

III. 4. 3. A deliktum mint materiális veszélyeztető tényállás

MISKOLCZI ellentétes álláspontra helyezkedve megállapítja, hogy a deliktum eredmény-bűncselekmény, az eredmény pedig a „*legalább megkísérelt költségvetési csalás*”.⁴²⁹ A deliktum eredmény-bűncselekmény jellegének indokolása álláspontom szerint téves, ugyanis a más által megkísérelt vagy elkövetett költségvetési csalást (vagy aktív hivatali vesztegetést) a jogalkotó nem mint eredményt, hanem mint a tényállás objektív oldalához tartozó objektív büntethetőségi feltételt iktatott be a tényállásba,⁴³⁰ így a legalább megkísérelt alapbűncselekmény eredménynek aligha tekinthető.⁴³¹ E megállapítás azonban nem jelenti automatikusan azt, hogy a materiális veszélyeztető jelleg vizsgálata eleve indokolatlan lenne, ugyanis álláspontom szerint MISKOLCZI megállapítása gyakorlatilag a deliktum materiális sértő jellege mellett foglal állást.

A speciális felelősségi tényállás materiális veszélyeztető-volta mellett foglal állást a néhány témaspecifikus német szakirodalom.⁴³² Álláspontjuk szerint a tényállás azért konkrét veszélyeztetési deliktum, mert a gazdálkodó szervezetben a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megszegésével összefüggésben realizálódó veszélyt egy konkrét veszélynek

⁴²⁵ Vö. LÜDERSEN (2014), 436. p

⁴²⁶ HÖRSTER (2009), 181. p

⁴²⁷ HÖRSTER (2009), 166. p

⁴²⁸ Vö. HÖRSTER (2009), 167. p

⁴²⁹ MISKOLCZI (2016), 1348. p; Vö. MASCHKE (1997), 32-33. p

⁴³⁰ *Az alapbűncselekmény mint objektív büntethetőségi feltétel részletes elemzését lásd: III. 6. Fejezet*

⁴³¹ Vö. GROPP (2015), 317. p

⁴³² BOCK (2009), 72. p; MASCHKE (1997), 94. p; SANDMANN (2001), 291. p; Ellentétesen: Adam (2003), 289-290. p

tekintik, hiszen azzal meghatározott, a gazdálkodó szervezet tevékenységével összefüggő bűncselekmény vagy szabálysértés megvalósulásának veszélye fennáll. E szerint azért sem beszélhetünk pusztán absztrakt veszélyeztetési bűncselekményről, mert a cselekmény jogtalansága – mint már láttuk – nem (csupán) a kötelezettség megsértésében merül ki. Azaz az alapbűncselekmény mint káros következmény (de semmi esetre sem eredmény) „előstádiumához”, azaz bekövetkezésének veszélyéhez nyúlnak vissza.⁴³³ Fontos megjegyezni azonban, hogy a német büntetőjog-tudomány a magyartól eltérő elvek mentén tesz különbséget az absztrakt, valamint konkrét veszélyeztető jelleg között. A magyar szakirodalom köréből – többek mellett – SCHUBAUER is expressis verbis amellet foglalt ugyan állást, hogy a deliktum immateriális, érdemes azonban idézni az elkövetési magatartás tekintetében tett megállapítását a költségvetési csaláshoz kapcsolódó alakzat materiális volta mellett való érvelés talaján: *„Az elkövetési magatartás a vezetői, felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség teljesítésének elmulasztása, és ezáltal annak lehetővé tétele, hogy a költségvetési csalást a gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója a gazdálkodó szervezet tevékenysége körében elkövesse”*.⁴³⁴ A figyelmet az „ezáltal annak lehetővé tétele” mondatrészre indokolt irányítani, amely voltaképpen okozati kapcsolatot jelenít meg. Az a kérdés merül fel, hogy a deliktum eredménye-e az elkövetési magatartás realizálásával annak a tényhelyzetnek a megteremtése, hogy bűncselekmény elkövetésére alkalmas környezet keletkezik?

Mindenekelőtt szükséges kihangsúlyozni, miszerint az eredmény egy, a törvényi tényállásban konkrétan megnevezett ismérv. Amennyiben ez nincs így, úgy a veszély nem tekinthető eredménynek.⁴³⁵ Álláspontom szerint ahhoz nem fér kétség, hogy a más által realizált bűncselekménynek a jogtalanság tárgykörébe való bevonása, az eredmény vizsgálata szempontjából sem lenne helyes megoldás. Így tehát úgy vélem, hogy alapvetően a bűncselekmény eredményének vizsgálata során is – éppúgy, ahogy a jogtalansági tartalom megállapítása során – figyelmen kívül kell hagynunk az objektív büntethetőségi feltétel létét.⁴³⁶ A kérdés az, hogy a bűncselekmény elkövetése lehetőségének megteremtése, kriminális környezet létrejötte a deliktumot konkrét veszélyeztető tényállássá teszi-e. Tény azonban, hogy nehéz a más által elkövetett

⁴³³ MASCHKE (1997), 33. p

⁴³⁴ SCHUBAUER (2013), 307. p

⁴³⁵ GYÖRGYI (1987), 100. p, 101. p

⁴³⁶ ROGALL (1986), 595. p

alapbűncselekménytől eltekintve vizsgálni a tényállást, hiszen de facto annak jogtalanságát az alapbűncselekmény teremti meg,⁴³⁷ annak a törvényi tényállásba való valamiféle bevonása, definiálásának megkísérlése nem indokolatlan.

Álláspontom szerint abban az esetben beszélhetünk konkrét veszélyről, ha a megfogalmazott, voltaképpen a tényállás létrehozásának jogalkotói indokául szolgáló absztrakt veszélyhez képest olyan veszélyhelyzet létrehozása olvasható ki a tényállásból, amely az absztrakt veszély tartalmához képest kvantitatív változás, azaz annál legalább „mennyiségileg” több, vagy kvalitatív, azaz merőben más jogtárgyakat véd. Ahogyan GYÖRGYI is megfogalmazza, az absztrakt veszélyt a konkrét veszélytől tartalmilag a jogi tárgy elleni sérelem intenzitása határolja el.⁴³⁸ Ha elfogadnánk, hogy konkrét veszélyeztetési deliktumról van szó, annak dogmatikai konzekvenciája egyrészt objektív oldalon az lenne, hogy vizsgálnunk kell az elkövetési magatartás és az eredmény közötti okozati összefüggést, szubjektív oldalon pedig a veszélyeztető eredmény bekövetkezését az elkövető tudatának át kell fognia. Vegyes mulasztásos deliktum. Amennyiben a konkrét veszélyeztető jelleg mellett foglalnunk állást, úgy megállapítható, hogy a diszpozíció tartalmaz büntetőjogi többletelemet, nevezetesen az eredményt.

III. 4. 4. Részösszegzés

Fontos dogmatikai következményei vannak annak, hogy e helyen a deliktum immateriális vagy materiális jellege mellett foglalnunk-e állást. Amennyiben ugyanis eredmény-bűncselekményről beszélünk, az elkövető tudatának ki kell terjednie arra, hogy mulasztása olyan veszélyhelyzetet, amellyel összefüggésben, valamiféle okozatosságban a felügyeleti körébe tartozó személyek vesztegetést vagy költségvetési csalást követhetnek majd el.⁴³⁹ Materiális bűncselekmény esetén az okozati összefüggésnek az elkövetési magatartás és az eredmény között fenn kell állnia. Emellett e kérdésben való állásfoglalás determinálja azt is, vajon tisztán blankettáris vagy büntetőjogi többletelemet tartalmazó tényállásról van-e szó. Álláspontom szerint esetünkben absztrakt veszélyeztető tényállásról szabad beszélünk. E megállapításnak dogmatikai indoka elsősorban az, hogy a jogalkotó nem deklarált *expressis verbis* (veszélyeztető) eredményt a tényállásban. Azaz voltaképpen

⁴³⁷ Vö. GÖRGÉNYI (2013), 375. p

⁴³⁸ GYÖRGYI (1987), 99. p

⁴³⁹ MEZŐLAKI (2013) 604. p

irreleváns az, hogy az elkövetési magatartás okoz-e külvilági változást, ugyanis az absztrakt-konkrét veszély egymástól való elhatárolása terén nem a külvilági változás ténye, mint ontológiai jelenség a döntő elhatároló ismérv, hanem kizárólag az, hogy az adott veszélynek a jogalkotó tényállástani jelentőséget tulajdonított-e.⁴⁴⁰ Így tehát kizárólag jogalkotói döntés az, hogy a jogi tárgyra negatív hatást gyakorló magatartáshoz fűz-e a törvényi tényállás keretei között relevanciával bíró veszélyeztető eredményt, avagy normativizálás nélkül meghagyja a veszélyt kizárólag a kriminalizálás indokául.⁴⁴¹ Mindemellett az absztrakt veszélyeztető jellegét materiálisan indokolva a materiális eredmény hiányát a bűncselekmény jogi tárgyával együtt értelmezve kimutatható, hogy az elkövetési magatartás az elsődleges jogi tárgyra nézve kizárólag absztrakt veszélyt jelenthet, és pedig a cselekmény jogtalanságát álláspontom szerint az elsődleges jogi tárgy védelmének érdeke alapozza meg. Amennyiben elfogadjuk azt, hogy absztrakt veszélyeztető tényállásról, így egy immateriális bűncselekményről van szó, úgy a tényállás az elkövetési magatartás realizálásával – az objektív büntethetőségi feltétel teljesülésének függvényében – megvalósul.

III. 5. Objektív büntethetőségi feltétel vizsgálata

III. 5. 1. Az objektív büntethetőségi feltétel dogmatikai karaktere

Amíg TOKAJI Géza 1984-es tankönyvében *expressis verbis* kijelentette, hogy a magyar büntetőjogban nincsenek objektív büntethetőségi feltételek,⁴⁴² addig ma határozottan állíthatjuk, hogy hatályos büntetőjogunkban számos olyan, a tényállás objektív oldalához tartozó feltétellel találkozhatunk, amelyek vonatkozásában a szubjektív oldal vizsgálata egyáltalán nem követelmény.⁴⁴³ Azaz e feltételek megvalósulása vagy elmaradása objektív, az elkövető tudati, valamint akarati-érzelmi viszonyulásától független része a törvényi tényállás tárgyi oldalának.⁴⁴⁴ GYÖRGYI a következőképpen fogalmazza meg az objektív büntethetőségi feltételek dogmatikai jellegzetességét: „*A bűnösségnek elengedhetetlen eleme a tárgyi tényállási elemek tudata, vagy e tudat lehetősége. Az*

⁴⁴⁰ VISKI (1968), 279. p

⁴⁴¹ Vö. GYÖRGYI (1987), 100. p, 102. p; VISKI (1968), 277. p, 283. p

⁴⁴² TOKAJI (1984), 146. p

⁴⁴³ Vö. TOKAJI (1984), 143. p; NAGY (2014a), 274. p

*objektív büntethetőségi feltétel e bűnösségi elv alól kirekesztett, vagy úgy, hogy az adott ismérvet a tényálláson kívül fekvőnek kell nyilvánítani, vagy úgy, hogy a tárgyi tényálláshoz tartozását nem vitatva nyilvánítják ki, hogy arra a bűnösségnek nem kell kiterjednie.*⁴⁴⁵

Fontos kérdés, hogy hol a legindokoltabb e „tényálláson kívüli tényállási elem” vizsgálata,⁴⁴⁶ ugyanis formálisan a törvényi tényállás része, mégis azt kell mondani, hogy az arra kiterjedő bűnösségi elem vizsgálatának hiánya mint jellegadó fogalmi ismérvtől azt materiálisan az objektív tényállási elemek köréből kirekeszti.⁴⁴⁷ Az uralkodó magyar tankönyvirodalom döntően a másodlagos büntethetőségi feltételeket megelőzően, az általános törvényi tényállás objektív, valamint szubjektív oldalának elemzését követően foglalkozik a jogintézménnyel.⁴⁴⁸ Ahogyan NAGY Ferenc megfogalmazza: a jogintézmény a „büntethetőségnek a törvényi tényállásban megfogalmazott anyagi jogi előfeltétele”,⁴⁴⁹ tehát a cselekmény bűncselekményi mivoltát determináló kérdés. Az objektív büntethetőségi feltételt a tárgyi oldal atipikus részének tekintve – álláspontom szerint – e feltételnek a generális vizsgálata rendszertanilag az objektív tényállási elemeket követően, a szubjektív tényállási elemek vizsgálatát megelőzően indokolt.

Szubjektív tényállási elemet nélkülöző dogmatikai karakterét tekintve axióma, hogy olyan tényállási elemről van szó, amely vonatkozásában tévedés fennállása fogalmilag kizárt,⁴⁵⁰ a jogintézmény azzal szemben rezisztens.⁴⁵¹

III. 5. 2. Az objektív büntethetőségi feltétel és a bűnösségen alapuló felelősség elve

A bűnösségen alapuló felelősség elve alapján – ahogyan azt GYÖRGYI megfogalmazza – „*sehol sem hathatnak ki az elkövető felelősségére olyan körülmények és következmények, amelyek fennforgása, illetőleg beállta az ő szempontjából véletlen.*”⁴⁵² Ahogyan az objektív büntethetőségi feltétel dogmatikai karakterét láthattuk, azt éppen az jellemzi, hogy

⁴⁴⁴ SCHMIDTHÄUSER (1959), 548. JESCHECK/WEIGEND (1996), 555. p; HÖRSTER (2009), 150. p;

⁴⁴⁵ GYÖRGYI (1966), 181. p

⁴⁴⁶ Vö. JESCHECK/WEIGEND (1996), 555. p

⁴⁴⁷ Vö. GYÖRGYI (1966), 175. p

⁴⁴⁸ NAGY (2014a), 274. p

⁴⁴⁹ NAGY (2014a), 274. p; HÖRSTER (2009), 150. p; JESCHECK/WEIGEND (1996), 555. p; STRATENWERTH (1959), 567. p

⁴⁵⁰ JESCHECK/WEIGEND (1996), 559. p; HÖRSTER (2009), 151. p

⁴⁵¹ GROPP (2015), 316. p

⁴⁵² GYÖRGYI (1966), 173. p

a tekintetben az elkövető *vétlen*. TOKAJI korabeli gondolata kiválóan érzékelteti az objektív büntethetőségi feltétel és a bűnösségen alapuló felelősség elvének kollízióját, valamint létének indokát: „*az objektív büntethetőségi feltételek a bűnösségen alapuló felelősség elvét törlik át, a bűncselekmény fogalma szempontjából teljes mértékben rendszeridegenek, s kizárólag célszerűségi szempontokon alapulnak.*”⁴⁵³ TOKAJI tartalmi meghatározásával egyet kell érteni annyiban, amennyiben az objektív büntethetőségi feltételek alkalmazása a büntetőjogban korlátozott, tipikusan valóban célszerűségi szempontokat szolgálnak, és a bűnösségi elvvel való összeegyeztethetőségük pedig valóban *kérdéses*.⁴⁵⁴ Az Alkotmánybíróság 11/1992. (III. 5.) AB határozatában kimondta, hogy az objektív büntetőjogi felelősség alapítására nincsen ugyan explicit tilalom, mégis az emberi méltósághoz való jogból levezethető, hogy alkotmányosan csak bűnös elkövetőt lehet megbüntetni.⁴⁵⁵ Az Alkotmánybíróság megállapításából egyenesen következik, hogy alkotmányosértő a büntetőjogi felelősség olyan tényre vagy körülményre alapozása, amelyről az elkövető nem tudott, amely tekintetében az elkövető tudattartama nem képezi vizsgálat tárgyát.⁴⁵⁶ Mindezen általános megállapítás ellenére fontos leszögezni azonban, hogy az objektív büntethetőségi feltétel mint olyan *nem sérti ab ovo* a bűnösségen alapuló felelősség elvét, ezért e kérdés vizsgálata a speciális vezetői felelősségi deliktumok relevanciájában nem dogmatikai tautológia. Éppen ezért az *in concreto* vizsgálatot megelőzően szükségesnek tartom *in abstracto* definiálni az objektív büntethetőségi feltétel és a bűnösségi elv egymáshoz való viszonyát, azaz ismertetni azokat a körülményeket, amelyek megvalósulása esetén azok léte sérti, avagy nem sérti a bűnösségen alapuló felelősség elvét.

A német szakirodalom funkcionálisan az objektív büntethetőségi feltételek (*objektive Strafbarkeitsbedingungen*) két csoportja között tesz különbséget: az ún. valódi (*echte*) objektív büntethetőségi feltételek büntetőjogi felelősséget korlátozó funkcióval

⁴⁵³ TOKAJI (1984), 68. p Fontos megjegyezni, hogy TOKAJI az idézett helyen objektív büntethetőségi feltétel terminus technikus alatt nem kizárólag a mai terminológiánk szerinti feltételeket érti, hanem a mai fogalomhasználatunk szerinti másodlagos büntethetőségi feltételeket is, ugyanis azok olyan feltételek, amelyek *nem tartoznak a tényálláshoz*, a fennállásuk az elkövető szubjektív tudattartamához viszonyítva teljes mértékben objektív. [Az objektív büntethetőségi feltétel materiális vagy processzuális feltétel volta kapcsán írt elemzést lásd: SCHMIDTHÄUSER (1959), 552-554. p; Vö. JESCHECK/WEIGEND (1996), 558. p]

⁴⁵⁴ Vö. GROPP (2015), 316. p

⁴⁵⁵ NAGY (2014a), 81. p

⁴⁵⁶ Vö. STRATENWERTH (1959), 565. p

rendelkeznek,⁴⁵⁷ amíg a nem valódi (*unechte*) objektív büntethetőségi feltételek büntetőjogi felelősséget alapoznak meg, vagy terjesztenek ki.⁴⁵⁸ Utóbbiak az *Unrechtstatbestandhoz*⁴⁵⁹ tartoznak, ám formálisan büntethetőségi feltételként kerültek kialakításra, így voltaképpen álcázva terjesztik ki a büntetőjogi felelősséget (*verkappte Strafschärfungsgründe*).⁴⁶⁰ Az elhatárolás materiális tehát, ugyanis formális síkon – ahogyan azt STRATENWERTH is megfogalmazza, – minden objektív büntethetőségi feltétel felelősséget korlátozó tulajdonsággal bír a tényállásszerű, jogellenes és bűnös cselekményhez kapcsolódásuk okán.⁴⁶¹

Azok, akik generálisan az ilyen feltételek létének legitimitása mellett foglalnak állást, azzal érvelnek, hogy a büntetőnorma, azaz a büntetőjog által szankcionált magatartás (valamint az azáltal előidézett eredmény, ha materiális bűncselekmény) már önmagában olyan jogtalansági tartalmat hordoz,⁴⁶² amely a büntethetőségi feltétel *nélkül* büntetőjogi szankcionálást indokol.⁴⁶³ SCHMIDTHÄUSER 1959-es tanulmányában ezzel ellenkező megközelítésből érvel, amikor azt mondja, hogy az objektív büntethetőségi feltételek léte a bűnösségen alapuló felelősség elvével azért összeegyeztethető, mert az objektív büntethetőségi feltételként aposztrofált körülmény egyáltalán nem tartozik a tényálláshoz annak jogtalansági tartalmát tekintve, ezért az elkövető bűnösségének már ezen oknál fogva sem kell arra kiterjednie.⁴⁶⁴ Azaz a deliktummá váláshoz szükséges jogtalanság feltétel nélkül fennáll, a feltétel voltaképpen neutrális. Ebben az esetben okkal merül fel a kérdés: mi indokolja a feltétel létét, ha a büntetendőséghez szükséges jogtalansági tartalom ennek hiányában is adott? STRATENWERTH így módon teszi fel a kérdést: vajon a büntetendőséget az objektív büntethetőségi feltétel léte, avagy annak hiánya alapozza meg?⁴⁶⁵ Szükséges-e, illetve megengedhető-e olyan feltétel léte, amely mind a tényállásszerűség, mind a jogellenesség, mind pedig a bűnösség síkján rendszeridegen?⁴⁶⁶ Ha jelen – a bűnösségi elvvel összeegyeztethető – gondolatmenetet követjük, és azt mondjuk, hogy a magatartás büntetést érdemlőségéhez nem kell megvalósulnia semmilyen

⁴⁵⁷ JESCHECK/WEIGEND (1996), 556. p

⁴⁵⁸ JESCHECK/WEIGEND (1996), 557. p; HÖRSTER (2009), 153. p

⁴⁵⁹ *Unrechtstatbestand* alatt a német jogdogmatikai a törvényi tényállást és a jogellenességet együttesen érti.

⁴⁶⁰ JESCHECK/WEIGEND (1996), 557. p

⁴⁶¹ STRATENWERTH (1959), 566. p

⁴⁶² Vö. STRATENWERTH (1959), 568. p

⁴⁶³ GROPP (2015), 316. p

⁴⁶⁴ SCHMIDTHÄUSER (1959), 546. p

⁴⁶⁵ STRATENWERTH (1959), 565. p

⁴⁶⁶ SCHMIDTHÄUSER (1959), 547. p

egyéb feltételnek, úgy logikusan azok létének indoka ez esetben csak abban állhat, hogy a büntetőjogi szankcionálást érdemlő magatartások széles körét *leszűkítse, korlátozza (strafbegrenzende Merkmal)*.⁴⁶⁷ Azaz a jogrend a büntetést érdemlő magatartást mindaddig tolerálja, amíg az ahhoz kapcsolódó objektív feltétel be nem következik,⁴⁶⁸ ugyanis e feltétel megvalósulása híján az államnak nem fűződik érdeke a cselekmény megbüntetéséhez.⁴⁶⁹ Ahogyan SCHMIDTHÄUSER megfogalmazza: „*Egy büntetőtényállás cselekményleírása csak abban az esetben tartalmazhat objektív büntethetőségi feltételt, ha ez a leírás a belevont körülmény figyelembevétele nélkül szociáletikai rosszallást magában hordozó leírásként értelmezendő.*”⁴⁷⁰ Abban az esetben, ha az objektív büntethetőségi feltétel olyan magatartáshoz kapcsolódik, amely önmagában, e feltétel nélkül nem büntetőjogi szankcionálást érdemlő magatartás, úgy a feltétel definiálása sérti a bűnösségen alapuló felelősség elvét, ugyanis a jogalkotó a kriminalitás határát el nem érő magatartáshoz olyan elemet kapcsol, amelyre az elkövető tudatának nem kell kiterjednie, így a büntetőjogi felelősséget a feltétellel *tágítja*, adott esetben *megalapozza (strafbegründende Merkmal)*.⁴⁷¹ Ebben az esetben lehet érvelni amellett, hogy a büntethetőségnek az ilyen feltételre alapozása voltaképpen objektív felelősséget jelent.⁴⁷² Nem elhanyagolható annak a kérdésnek a vizsgálata, vajon mit jelent a *büntetést érdemlőség*?⁴⁷³ Amennyiben ugyanis ez a terminus a határvonal a bűnösségi elvet sértő és nem sértő objektív büntethetőségi feltétel között, úgy annak tartalmát elengedhetetlen meghatározni. A kérdés megválaszolása e tényálláson kívüli tényállási elem relációjában azért különösen nehéz, mert a bűncselekmény egészének formális értelemben vett – a jogalkotó által deklarált – büntetést érdemlőségéről kell lehámozniunk egy olyan feltételt, amely formálisan kétségtelenül a cselekmény bűncselekménynek minősülését determináló tényező. Azt kell azonban kimutatni, hogy a feltétel hiányában a cselekményt annak materiális tartalma alapján önmagában formálisan *bűncselekménynek kellene minősíteni*.

⁴⁶⁷ HÖRSTER (2009), 151. p; SCHMIDTHÄUSER (1959), 561. p

⁴⁶⁸ Vö. GROPP (2015), 316. p

⁴⁶⁹ GYÖRGYI (1966), 177. p

⁴⁷⁰ „In der Geschehensschilderung eines Strafgesetzes kann nur dann eine objektive Strafbarkeitsbedingung enthalten sein, wenn diese Schilderung ohne den in Betracht zu ziehende Umstand als treffende Unrechtsschilderung zu verstehen ist.” [SCHMIDTHÄUSER (1959), 548. p]

⁴⁷¹ HÖRSTER (2009), 151. p

⁴⁷² Vö. HÖRSTER (2009), 149. p

⁴⁷³ SCHMIDTHÄUSER (1959), 550. p

Az ilyen minőségű cselekményhez kapcsolódó feltétel pedig voltaképpen úgy viselkedik, mint egy *büntető anyagi jogi felfüggesztő feltétel*.⁴⁷⁴

Mindezek alapján a jogállami jogrendszerekben az objektív büntethetőségi feltételek legitim funkciója tehát a büntetőjogi felelősség korlátozása, azaz tipikusan olyan, bűncselekménynek minősülő, a kriminalitás határát elérő magatartást deklaráló tényálláshoz kapcsolódó többletfeltételről van szó (kell, hogy szó legyen), amelynek hiánya esetén az egyéb tényállási elemek megvalósulása ellenére sem lesz tényállásszerű a bűncselekmény, azaz a büntethetőségi feltétel megléte szükséges a bűncselekmény megvalósulásához. Tényálláson kívüli, büntetőjogi felelősséget alapító objektív büntethetőségi feltétel akkor felel meg tehát a jogállamiság követelményének, ha az a büntetőjogi felelősséget nem csak formálisan, hanem materiálisan is korlátozza.⁴⁷⁵

III. 5. 3. A más által elkövetett bűncselekmény mint objektív büntethetőségi feltétel

A vezető tisztségviselő magatartásával a bűncselekményi tényállást akkor meríti ki, ha szándékosan vagy gondatlanul elmulasztja az őt terhelő felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség teljesítését. E mulasztás önmagában nem keletkeztet büntetőjogi felelősséget, valamint nem is tekinthető büntetőjogi szankcionálást érdemlő jogtalanságnak, más jogági felelősségi alakzat azonban megállapítható lehet (pl. fegyelmi felelősség). E magatartás büntetendőségének feltétele az, hogy a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének felügyeleti-ellenőrzési körébe tartozó alkalmazott a törvényi tényállás feltételeinek megfelelően aktív hivatali vesztegetést vagy költségvetési csalást kövessen el. E feltétel a vizsgált tényállás szempontjából objektív, hiszen a vezető tisztségviselőtől mint a bűncselekmény elkövetőjétől nem követeljük meg, nem várjuk el, hogy az alkalmazottja által elkövetett aktív hivatali vesztegetésről vagy költségvetési csalásról tudjon.⁴⁷⁶

⁴⁷⁴ Vö. SCHMIDTHÄUSER (1959), 552. p

⁴⁷⁵ Így például az öngyilkosságban közreműködés törvényi tényállásához kapcsolódó objektív büntethetőségi feltétel, nevezetesen az, hogy az öngyilkosság elkövetésére rábírt személy az öngyilkosságot legalább megkísérelje, voltaképpen büntethetőséget korlátozó büntethetőségi feltétel, ugyanis az egyébként nem büntető-jogellenes, ám vitathatatlanul társadalomra veszélyes cselekményre történő rábírás, avagy abban történő segítségnyújtás önmagában a jogalkotó felelősségkorlátozó rendelkezése folytán nem bűncselekmény.

⁴⁷⁶ WIENER (2002), 70. p

III. 5. 3. 1. Az alpbűncselekmény releváns bűncselekménytani jellemzői

Tekintettel arra, hogy a más által elkövetett bűncselekmény jelen tényállásban objektív büntethetőségi feltételként jelenik meg, úgy rendszertanilag e helyen indokolt azokat a speciális feltételeket tárgyalni, amelyek az objektív büntethetőségi feltétel realizálódásához szükségesek. Nem céлом a hivatali vesztegetés, valamint a költségvetési csalás tényállások általános elemzése, azok dogmatikai jellemzőinek ismertetésére kizárólag annyiban kerül itt sor, amennyiben az a speciális felelősségi tényállások megvalósulása szempontjából jelentőséggel bír.

A) Hivatali vesztegetés mint alpbűncselekmény

A speciális vezetői felelősség megállapításához a korrupciós bűncselekmények köréből kizárólag az aktív hivatali vesztegetés bír relevanciával, azaz akkor tekinthető a deliktum alpbűncselekménynek *ha a tettes a hivatalos személyt a működésével kapcsolatban neki, vagy reá tekintettel másnak adott vagy ígért jogtalan előnnyel befolyásolni törekszik (Btk. 293. § (1) bek.)*, valamint *ha a jogtalan előnyt azért adja vagy ígéri, hogy a hivatalos személy a kötelezettségét megszegje, hatáskörét túllépje, vagy a hivatali helyzetével egyébként visszaéljen (Btk. 293. § (2) bek.)*. Jóllehet a Btk. 293. §-ban szabályozott aktív hivatali vesztegetésnek mind az alapesete, mind pedig a minősített esete közönséges bűncselekmény, az ahhoz kapcsolódó vezetői felelősségi alakzat megvalósulásának feltétele objektív oldalon az, hogy a vesztegetést mint alpbűncselekményt a *gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy* kövesse el, azaz a tényállás alpbűncselekményi mivoltában különös bűncselekmény, így habár hivatali vesztegetésről van szó, e tettesi kvalifikáció szervezeti relevanciával látja el a deliktumot. A tényállás tágan fogalmazza meg a potenciális tettesi kört, ugyanis nem szükséges, hogy a hivatali vesztegetés tettese munkaviszonyban, munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban, megbízási jogviszonyban álljon a szervezettel, elegendő valamely távolabbi, adott esetben normativitást nélkülöző kapcsolódási pont is. Azt kell csupán igazolni, hogy a tevékenységét a gazdálkodó szervezet érdekében végzi. A speciális tettesi kvalifikáció mellett a de facto releváns tettesi kört tovább szűkíti a tényállás azzal, miszerint a gazdálkodó szerv részére vagy érdekében tevékenységet végző személy által elkövetett hivatali vesztegetés kizárólag abban az esetben releváns alpbűncselekmény, ha azt a tettes a *gazdálkodó szervezet érdekében* követi el. Azaz nem elégséges kritérium az,

hogy a tettes tevékenységét in abstracto a gazdálkodó szervezet érdekében végzi, szükséges az is, hogy a hivatali vesztegetést in concreto a szervezet érdekében kövesse el, így tehát kizárólag akkor releváns a hivatali vesztegetés realizálása, ha az Entlastung-deliktum,⁴⁷⁷ azaz az aktív vesztegetési cselekményből származó előny közvetlenül és elsődlegesen a szervezet oldalán jelenik meg, illetve az elkövető szándéka a szervezet oldalán történő megjelenést fogja át. A tettesi kvalifikációt megalapozó, valamint az azt szűkítő, illetve specifikáló feltételek konjunktívák, azaz nem releváns alaphűncselekmény az a hivatali vesztegetés, amelyet *bárki* a szervezet érdekében követ el abban az esetben, ha egyébként tevékenységét nem a szervezet érdekében végzi. A speciális vezetői felelősséggel kapcsolatos alaphűncselekményi specializációkat összefoglalva az alapeseti hivatali vesztegetés mint alaphűncselekmény akkor releváns, ha a *gazdálkodó szervezet érdekében tevékenységet végző személy hivatalos személyt a működésével kapcsolatban neki, vagy reá tekintettel másnak adott vagy ígért jogtalan előnnyel a gazdálkodó szervezet érdekében befolyásolni törekszik.*

B) Költségvetési csalás mint alaphűncselekmény

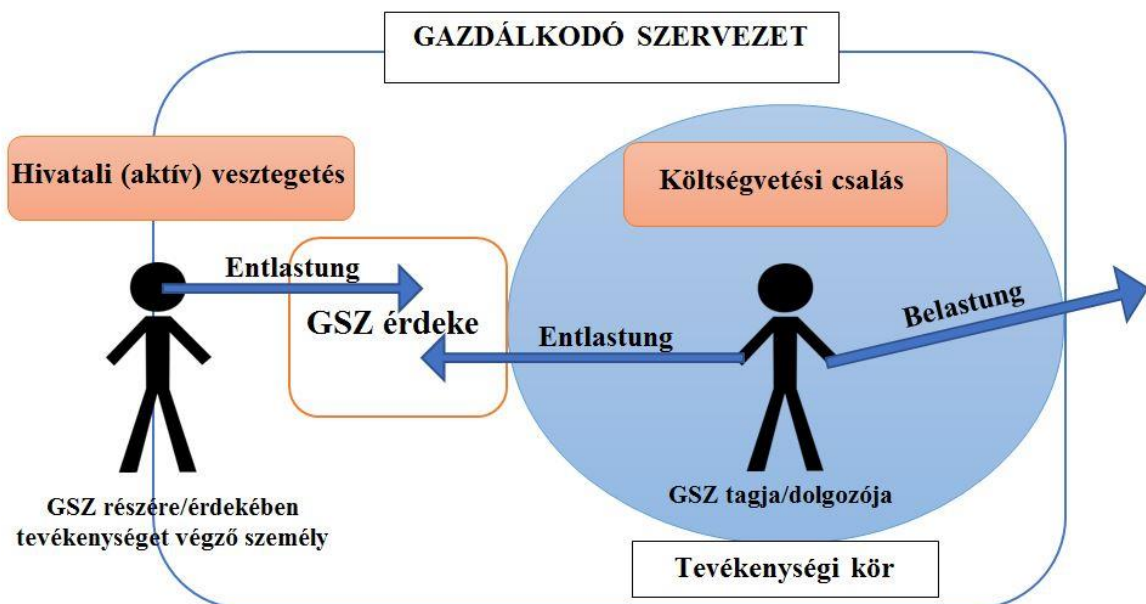
A költségvetési csalás tényállását a Btk. 396. §-ában szabályozza a jogalkotó. E törvényi tényállás különböző fordulataiban a jogalkotó – a korábbi adócsalás tényállásától eltérően – mintegy heterogén deliktumokat szabályoz, így büntetni rendeli azt, aki az ún. klasszikus adócsalás bűncselekményét realizálja, aki a jövedéki adózással kapcsolatos szabályok megsértésével követi el a bűncselekményt, valamint az ún. adminisztratív költségvetési csalást elkövetőjét. Így tehát a releváns alaphűncselekmények köre – tekintettel arra, hogy a bűncselekményhez kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzat nem differenciál – meglehetősen széles. A klasszikus adócsalás tényállásához kapcsolódó minősítő körülmények az okozott vagyoni hátrány mértékének függvényében kvalifikálják a bűncselekményt. Fontos megjegyezni, hogy a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi deliktum szempontjából nem bír relevanciával az, hogy mely alaphűncselekményi fordulatot realizálja a költségvetési csalás tettese, és az sem, hogy súlyosabban minősül-e a bűncselekmény valamely minősítő körülmény megvalósulása miatt. Ezek a körülmények – álláspontom szerint – legfeljebb a büntetékiszabás körében

⁴⁷⁷ Lásd: I. 1. Fejezet

értékelhetők. A hivatali vesztegetéshez hasonlóan a bűncselekmény alpbűncselekményi mivoltában delictum proprium, tettese az lehet, aki *a gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója*. A speciális tettesi kvalifikáció szűkebb tettesi kör ölel fel, mint a hivatali vesztegetés körében vizsgált szervezet érdekében tevékenységet végző személy, ugyanis költségvetési csalás alpbűncselekményének tettese csak az lehet, aki a szervezettel tagsági viszonyban, avagy munkaviszonyban áll. A speciális vezetői felelősségi alakzat tettesi kvalifikációja vizsgálata körében felmerült terminológiai probléma e helyen is adott, ugyanis annak kérdése, vajon egészen pontosan kit kell *dolgozó* alatt érteni, nem tisztázott, így nem jelenthető ki egyértelműen, hogy e fogalom alatt kell érteni a munkaviszony mellett a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyt is. Tekintettel azonban arra, hogy az értelmezésre szoruló büntetőjogi fogalmakat a büntetőjogi felelősség megállapítása szempontjából a nullum crimen sine lege stricta elv alapján szűken kell értelmezni, a dolgozó fogalommal kapcsolatban fent kifejtettek e helyen is irányadók. Ennek megfelelően bizonyossággal az jelenthető ki állásponantom szerint, hogy az alpbűncselekmény tettese lehet az, aki a gazdálkodó szervezettel munkaviszonyban áll. A költségvetési csalás alpbűncselekménye vonatkozásában nem felelősségi feltétel a bűncselekménynek a szervezet érdekében történő elkövetése, azt várja el csupán a jogalkotó, hogy a gazdálkodó szervezettel munkaviszonyban álló tettes a költségvetési csalást *a gazdálkodó szervezet tevékenységi körében* kövesse el. Ennek megfelelően a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi deliktum alpbűncselekménye in abstracto nem csak Entlastung-bűncselekmény, hanem Belastung-deliktum is lehet. Azaz, ha a bűncselekmény elkövetése nem a szervezet érdekében történik, ám – mint felelősséget szűkítő tényező – a szervezet tevékenysége körében valósul meg, úgy a deliktum tényállásszerű alpbűncselekmény. Állásponantom szerint a *tevékenységi kör* mint felelősségi feltétel túlságosan tág, a releváns bűncselekmény olyan realizálásának is alpbűncselekményi specializációja válik lehetségessé, amely a szervezet szempontjából ad absurdum neutrális. Ugyanis, amennyiben a tettes úgy követ el költségvetési csalást, hogy a szervezetnek az nem szolgálja a pénzügyi érdekét, valamint nem is okoz annak hátrányt, ellenben tiszta előnyként realizálódik a szervezet tagjánál, illetve dolgozójánál, és e bűncselekmény elkövetésére a szervezeti környezet, a szervezet in concreto meghatározott tevékenységi köre biztosított lehetőséget, a gazdálkodó szervezet vezetőjének speciális büntetőjogi felelőssége – releváns alpbűncselekmény megvalósulása okán – fennállhat, tekintet nélkül

arra, hogy a bűncselekményből származó előny szervezeti szinten nem jelentkezik, sőt akkor is, ha az in concreto a szervezet vonatkozásában hátrányként manifesztálódik. Ha a bűncselekmény elkövetésére a szervezeti környezet biztosít lehetőséget, úgy érdekköröktől függetlenül felelősség terhelheti a szervezet vezetőjét. Látható tehát, hogy addig, amíg a jogalkotó a deliktumokat alpbűncselekménnyé specifikáló körülmények közül a tettesi kvalifikációt a hivatali vesztegetés körében tágabban határozza meg, a költségvetési csalás esetében pedig szűkebben, úgy ez a reláció a bűncselekménynek a szervezettel való kapcsolata körében megfordul, azzal azonban, hogy a jogalkotó a költségvetési csalás esetében is elvárja a *Betriebsbezogenheit* követelmény megvalósulását.

A következő ábrával a költségvetési csalás, valamint a hivatali vesztegetés alpbűncselekményi jellegzetességeit, összehasonlító jelleggel illusztrálom:

(Molnár Erzsébet, 2018)

C) Az alpbűncselekmények közös jellemzői

Egyes német szakirodalmi álláspontok szerint kérdéses az, hogy adott deliktum alpbűncselekményi mivoltához annak megvalósításának milyen szakasza szükséges. Az egyértelmű – mint ahogyan VIDA is megfogalmazza, – hogy az alpbűncselekmények előkészületét megvalósító magatartás nem tekinthető az objektív büntethetőségi feltétel

realizálódásának.⁴⁷⁸ A német szakirodalom egy része amellet foglal állást, hogy az alapbűncselekménynek nem kell befejezett módon megvalósulniuk ahhoz, hogy a vezetői felelősségi alakzat befejezetté váljon, azaz – a magyar deliktumok tekintetében – speciális vezetői felelősségi tényállások befejezetté válásához elegendő egy kísérleti szakban rekedt költségvetési csalás, vagy hivatali aktív vesztegetés is.⁴⁷⁹ Álláspontom szerint az alapbűncselekmények stádiumtani megvalósulásának kritériuma vonatkozásában való állásfoglalás tekintetében az alapbűncselekményt az speciális vezetői felelősségi deliktumokkal összekötő, okozati kapcsolatot deklaráló fogalmi elem az irányadó.⁴⁸⁰ A hivatali vesztegetéshez kapcsolódó alakzat azt a fordulatot használja, miszerint a kötelezettség teljesítése az alapbűncselekmény elkövetését *megakadályozhatta volna*. E múlt idejű megfogalmazás nyelvtani értelmezés alapján azt feltételezi, hogy a bűncselekményt *el kellett követni*. Stádiumtani szempontból arra a kérdésre kell tehát választ adni, hogy a bűncselekmény elkövetése kizárólag befejezetti stádiumot jelent, vagy a kísérleti szakban rekedt deliktum is *elkövetettnek* tekintendő. Ha kísérlet törvényi fogalmát vesszük alapul, akkor a *bűncselekmény elkövetésének megkezdése* megfogalmazás miatt azt kellene mondanunk, hogy az elkövetés megkezdése nem elkövetés. A részesség járulékoságának dogmatikai jellegére utalva a helyes értelmezés azonban az, hogy az elkövetés megkezdése is elkövetés, ellenkező esetben – figyelembe véve a felbujtó és bűnsegéd törvényi fogalmát is – kísérleti szakban rekedt bűncselekményhez részesi alakzat nem kapcsolódhatna. A helyes dogmatikai értelmezésből pedig egyenesen következik az, hogy a járulékos bűnkapcsolati alakzatok is kapcsolódhatnak kísérleti stádiumban rekedt alapbűncselekményhez. A költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzat a két magatartás közötti kapcsolatot oly módon fogalmazza meg, miszerint a kötelezettség elmulasztása *lehetővé teszi* az alapbűncselekmény elkövetését. A tényállás megfogalmazása nyelvtani értelmezés alapján e deliktum vonatkozásában arra vezet, hogy annak kísérleti szakba jutása az alapbűncselekményi jelleghez elegendő, sőt – ad absurdum – a bűncselekménynek még e stádiumba sem kell eljutnia, azaz nem kell „elkövetve lennie”, elégséges az, ha annak objektív lehetősége fennáll. A jogdogmatikai értelmezési mód ahhoz a megállapításhoz vezet azonban, hogy a bűncselekményt *el kell követni* ahhoz, hogy a vezetői felelősségi

⁴⁷⁸ VIDA (2007), 281. p

⁴⁷⁹ SCHUBAUER (2013), 308. p

deliktum megállapítható legyen. Tekintettel arra, hogy e kérdésre az adekvát választ, illetve a válasz indokát a vezetői mulasztás, valamint az alapbűncselekmény közötti kapcsolat dogmatikai elemzése adja, úgy e megállapításom indokolásával a következő fejezetben foglalkozom. Megállapítható tehát, hogy mind a hivatali vesztegetés, mind pedig a költségvetési csalás akkor lesz alapbűncselekmény – az egyéb szűkítő feltételek megvalósulása mellett, – ha legalább kísérleti stádiumba jut.

III. 5. 3. 2. Állásfoglalás a bűnösségen alapuló felelősség elvének in concreto sérelme kérdésében

A hipotézis, amelynek igazolására jelen fejezet második részében törekszem, a következő:

A vizsgált tényállásokban megfogalmazott objektív büntethetőségi feltétel a büntetőjogi felelősséget tágítja, ezáltal sérül a bűnösségen alapuló felelősség elve.

Az objektív büntethetőségi feltétel bűnösségi elvnek való megfelelésének vizsgálata során arra a kérdésre kell választ adni, hogy a vizsgált tényállásokban megfogalmazott feltétel szűkíti, avagy kiterjeszti az elkövető büntetőjogi felelősségét. A dolgozat tárgyát képező felelősségi alakzat dogmatikai vizsgálatának ez az a pontja, ahol a legmarkánsabban jelennek meg – immáron pro vagy contra érvként – az előző fejezetekben felállított, valamint igazolt vagy megcáfolt hipotézisek.

Álláspontom szerint ahhoz, hogy e kérdésben megfelelőképpen állást tudjunk foglalni, mindenekelőtt vegytisztán el kell választanunk egymástól a tényállásban meghatározott két cselekményt, azaz a vezető tisztségviselő magatartásától hipotetikus eliminációval el kell vonni a más által elkövetett bűncselekményt⁴⁸¹ és ki kell mutatni, hogy az elkövető magatartása önmagában hordoz-e olyan jogtalansági tartalmat, amely büntetőjogi szankcionálást indokol, azaz a cselekmény önmagában is büntetést érdemlő-e (*strafwürdig*).⁴⁸² Hiszen a jogsértő, valamint a nem jogsértő objektív büntethetőségi feltétel közötti differentia specificát az jelenti, hogy a magatartás a feltétel hiányában is büntetőjogi szankcionálást érdemlő szociáletikai jogtalanság-e. Ha igen, úgy a feltétel

⁴⁸⁰ A bővebb kifejtést lásd: III.6.3.2. Fejezet

⁴⁸¹ Vö. HILGERS (2000), 35. p

⁴⁸² Vö. KOHLMANN/OSTERMANN (1990), 130-131. p

megengedett, hiszen felelősséget szűkít, ha nem, akkor tilos, ugyanis felelősséget tágít, avagy alapoz meg. E vizsgálathoz az objektív tényállási elemeket ún. „jogtalansági szűrőn” keresztül tartom szükségesnek megvizsgálni, majd azokat egyenként és összességükben kívánom értékelni.

Ahogy az a jogi tárgy, valamint az elkövetési magatartás vizsgálata során megállapítottam, a magatartás önmagában pusztán olyan magánjogi, valamint igazgatási jogsértés, amely más jogági szankcionálást igen, büntetőjogit azonban aligha érdemelhet. Hiszen az elkövetőt terhelő felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségnek elmulasztása esetén nem állapítható meg büntetőjogi eszközökkel védendő *materiális jogellenességi tartalom*. A büntetőjogi szankcionálást megalapozó jogtalansági tartalmat kizárólag a más által elkövetett alapcselekmény hordozza.

Annak elfogadása, miszerint az elkövetési magatartás kifejtése önmagában nem veszélyezteti olyan mértékben a társadalmat, amely büntetőjogi beavatkozást igényelne, még nem elégséges érv annak kimondásához, hogy a tényállás megvalósulása nem rendelkezik olyan védelmi céllal, valamint nem olyan dogmatikailag legitim eszköz, amely az elkövetési magatartás pusztán kifejtésénél súlyosabb következmény megakadályozására alkalmas és megengedett. További objektív tényállási elemként a jogtalansági tartalom szempontjából a bűncselekmény eredményét is elengedhetetlen vizsgálni, hiszen a büntetőjogilag neutrális elkövetési magatartás kifejtése mellett megjelenő tényállásszerű eredmény immáron legitim módon emelheti a büntetendőség körébe a cselekményt. Amennyiben az eredmény vonatkozásában fentebb felállított hipotézisem igazolását elfogadjuk és e helyen a bűncselekmény immateriális volta elismerésének tükrében folytatjuk az érvelést, úgy az eredmény mint determináns immáron vitathatatlanul az objektív büntethetőségi feltétel bűnösségi elvet sértő jellege *mellett* jelenik meg érvként. Ugyanis ha a deliktum absztrakt veszélyeztető, úgy egészen egyszerűen *nincsen* tényállásszerű eredmény. Ebben az esetben pedig – habár egyértelmű, de fontosnak tartom kimondani – nem lehet amellett érvelni, hogy a büntetőjogi szankcionálást érdemlő jogtalansági tartalmat olyan tényállásszerű eredmény hordozza magában, amelyre a bűnösségi elvnek megfelelően az elkövető szubjektumának *ki kell terjednie*. Véleményemmel ellentétesen foglal állást MASCHKE a felelősségi alakzat német testvértényállása elemzése során. Álláspontja szerint a kötelezettségzegés önmagában már

absztrakt veszélyt jelent a jogi tárgyra,⁴⁸³ amely absztrakt veszély el nem háritásáért a norma címzettje kizárólag a sérelem (azaz az alapbűncselekmény) bekövetkezése esetén felelős. Azaz az objektív büntethetőségi feltételt úgy kell érteni, hogy „*a kötelezettségzegés csak akkor büntethető, ha*”, ennek okán büntethetőséget korlátozó büntethetőségi feltételről van szó.⁴⁸⁴ Meglátásom szerint MASCHKE a tényállás létalapjául szolgáló veszélyt érvelése során kizárólag ontológiai értelemben használja, így a büntethetőségi feltétel felelősséget korlátozó voltát ontológiai alapon indokolja, azaz elmosza a normatív-dogmatikai határvonalat az absztrakt és a konkrét veszély között. Habár érvelése dogmatikailag megnyugtató végeredményre vezet, azzal nem értek egyet, ugyanis álláspontom szerint az objektív büntethetőségi feltétellel mint normatív, a tényállás tárgyi oldalához tartozó feltétellel szemben támasztott jogszerűségi kritérium csak akkor foghat helyt, ha azt normatív kritériumokkal mérjük össze. Nem beszélve arról, hogy a jogi tárgy vizsgálata során tett megállapításom alapján az ultima ratio elv tükrében vitatható, hogy az absztrakt társadalomra veszélyesség foka valóban eléri-e a kriminalizációhoz szükséges mértéket. Így MASCHKE érve mellett foglalnék állást akkor, ha a vezetői felelősségi tényállásokat materiális veszélyeztető deliktumoknak tekinteném, ennek hiányában nem áll azonban rendelkezésre jelen szempontok alapján további vizsgálendő tényállási elem. Ha viszont a tényállás absztrakt vagy konkrét veszélyeztető volta determinál(hat)ja az objektív büntethetőségi feltétel felelősségalapító vagy felelősségkorlátozó voltát, úgy felmerül a kérdés, hogy tekinthető-e a de facto absztrakt veszélyeztető jelleg irányába mutató érvrendszer ellenére a felelősségi forma konkrét veszélyeztetőnek.⁴⁸⁵ Habár ezzel a felelősség terjedelmét korlátoznánk, mégis amellet foglalkozok állást, hogy tényállásba nem foglalt plusz tényállási elem (eredmény) jogalkalmazói beleértelmezése már túlmutat az *értelmezés* fogalmi keretein. Annak megállapítása, hogy az objektív büntethetőségi feltétel jogszerűségének vizsgálata során az objektív tényállási elemek közül in concreto kizárólag az elkövetési magatartás bír relevanciával, így a tényállás „materiális büntetőjogi jogtalansági” ismérvét a bűnösségen alapuló felelősség elvének tükrében potenciálisan csak az elkövetési magatartás hordozhatja, arra a megállapításra vezet, miszerint a deliktumban megfogalmazott objektív büntethetőségi feltétel szembemegy a bűnösségen alapuló felelősség elvével. VISKI

⁴⁸³ ROGALL (1986), 588. p

⁴⁸⁴ MASCHKE (1997), 64-65. p

álláspontja szerint teljes mértékben ellentmond a bűnösségi elvnek a „*tiltott előcselekmény (szabályszegés) bűnösségéből az eredmény-előidézés tekintetében is bűnösséget vélelmező felfogás*”.⁴⁸⁶ Megállapításával egyetértve a *minore ad maius*, álláspontom szerint a speciális vezetői felelősségi deliktumok szempontjából még fajsúlyosabb a probléma, ugyanis immateriális bűncselekményekről van szó, így tényállásszerű eredmény-előidézés mint veszélyességet fokozó körülmény még potenciálisan sem igazolhatja a büntetendőséget.

Álláspontom szerint szabályozási analógia állapítható meg az bűnösségi elvet sértő objektív büntetendőségi feltétel, valamint ún. *praeterintentionális* bűncselekmények jogtörténeti kategóriája között. Utóbbi esetében ugyanis arról van szó, hogy az elkövető felelőssége végső soron olyan eredményért kerül megállapításra, amelyre szándéka nem terjedt ki,⁴⁸⁷ amely szándékán túl következett be.⁴⁸⁸ A *simile* alapon egyetértek ANGYAL Pál megállapításával, miszerint: „*az előre nem látott eredményért való felelősségre vonás ellentétben áll a büntetőjog elemi igazságaival*”. Ilyen, az elkövető szubjektumának vizsgálatát mellőző körülményre alapított büntetőjogi felelősség álláspontom szerint objektív felelősségnek tekinthető, a szigorú felelősség pedig teljességgel rendszeridegen a büntetőjog területén.

A „*versari in re illicita*” kánonjogi elv értelmében: aki valamilyen tiltott cselekményt követ el, az felel minden olyan következményért, amely abból ered.⁴⁸⁹ Azaz az elv a tiltott előcselekményt minden további nélkül a bűnösséget automatikusan megalapozó körülménynek tekinti még akkor is, ha ezeknél a cselekményeknél az alapmagatartások csupán általánosan, absztrakte veszélyeztető jellegűek, nem pedig azért tiltottak, mert a kötelességellenes magatartáshoz konkrét veszély kapcsolódik.⁴⁹⁰ Álláspontom szerint abban az esetben, ha ily módon a tevéssel történő okozáson nyugvó felelősség tárgyi felelősségnek minősül,⁴⁹¹ akkor a *simile* alapon a mulasztás révén a káros következmény bekövetkeztének pusztán meg nem akadályozása, a tudati oldal arra való kiterjedése nélkül is tárgyi felelősség, így helye van a *versari in re illicita* elv beillesztésének az érvelési rendszerbe. A *versari in re illicita* gondolat nem idegen az angolszász jogrendszer

⁴⁸⁵ HILGERS (2000), 35. p

⁴⁸⁶ VISKI (1962), 13. p

⁴⁸⁷ Vö. MEZŐLAKI (2013), 604. p

⁴⁸⁸ NAGY (2014a), 82. p

⁴⁸⁹ HÖRSTER (2009), 23. p

⁴⁹⁰ Vö. VISKI (1962), 13. p

büntetőjogától, legitimnek ismernek el olyan büntetőjogi tényállásokat, amelyeknél a kockázat tudatos előidézése, avagy csupán egy általánosan helytelenítendő magatartás kifejtése következtében keletkezett eredmény, káros következmény vonatkozásában nem kell bizonyítani az elkövető bűnösségét.⁴⁹² A mindmáig terjeszkedő, erős objektív büntetőjogi felelősségi gyökerekkel rendelkező angolszász jogrendszerekben az ún. „vékony jég” formulával ragadják meg a versari in re illicita elvet, miszerint: *Aki szándékosan lép vékony jégre, annak viselnie kell annak kockázatát, hogy az betörik.*⁴⁹³ Az elv lényege, hogy az, aki tudja, hogy magatartása az illegalitás határait súrolja, vállalja azt kockázatot, hogy magatartásából büntetőjogilag releváns következmények eredhetnek.⁴⁹⁴ Az ún. strict liability elvet követve kizárólag valamiféle okozati nexus vizsgálendő a cselekmény és a következmény (vagy eredmény) között, a következmény (eredmény) és az elkövető közötti bűnösségi kapcsolat egyáltalán nem elemzés tárgya.⁴⁹⁵

Álláspontom szerint mindezek alapján az objektív büntethetőségi feltétel felelősséget kiterjesztő jellegű, ezért sérti a bűnösségen alapuló felelősség elvét. A kérdés inentől kezdve az: találunk-e olyan indokot, amely ezen sérelmen képes felülemelkedni, így a jogrendszer azt tolerálja-e valamiféle „nagyobb jó” érdekében? HÖRSTER német-angolszász jogösszehasonlító munkájában tipikusan angolszász nézőpontból hoz fel általános érveket az objektív felelősség, illetve valamely objektív tényállási elemmel szemben bűnösségi vizsgálat alóli felmentés kívánalma mellett.⁴⁹⁶ A tényállás kétségekívül legnehezebben bizonyítható eleménél a bizonyítási kötelezettség anyagi jogi kiiktatása mindenekelőtt bűnüldözési, jogpolitikai célokat szolgál,⁴⁹⁷ ugyanis a gyakorta kétséges szubjektív elem – jogállami keretek között – az in dubio pro reo elv érvényesülése okán büntetlenséget eredményez. Így tény, hogy a bűnösségi elvnek megfelelő szabályozás még több bizonyítási nehézséget vetne fel. Ennek ellenére úgy vélem, bármely, felelősséget megalapozó vagy fokozó tényállási elem vonatkozásában objektív felelősség alapítását pusztán bizonyításkönnyítési célzat megfogalmazásával nem lehet legitimizálni.

⁴⁹¹ Vö. GYÖRGYI (1966), 183. p

⁴⁹² HÖRSTER (2009), 23. p

⁴⁹³ HÖRSTER (2009), 68-69. p

⁴⁹⁴ ASHWORTH/HORDER (2013), 62. p

⁴⁹⁵ GÖHLER (1989), 1047. p; HÖRSTER (2009), 24. p; MASHKE (1997), 65. p; ROGALL (1986), 589. p

⁴⁹⁶ Vö. JESCHECK/WEIGEND (1996), 557. p

⁴⁹⁷ MASCHKE (1997), 18. p; HÖRSTER (2009), 61-62. p

III. 5. 4. Részösszegzés

Álláspontom szerint az értekezés tárgyát képező felelősségi alakzat vonatkozásában az objektív büntethetőségi feltétel alapozza meg, gyakorlatilag az hordozza magában a büntetőjogi felelősség alapját, ugyanis a tettesi alapcselekmény önmagában nem büntető-jogellenes, a hozzá kapcsolódó „káros következmény” felelősséget megalapozó hatású.⁴⁹⁸ Tekintettel arra, hogy e helyen gyakorlatilag olyan magánjogi struktúrájú felelősségről van szó, amely büntetőjogi szankciót von maga után,⁴⁹⁹ helytállónak találok VISKI kategorikus kijelentését, miszerint „*semmilyen bűnösségi vélelem nem helyettesítheti a tényleges bűnösséget, semmilyen tiltott előcselekmény nem teheti adott esetben eleve bizonyíthatatlanná a bűnösség hiányát*”.⁵⁰⁰ Álláspontom szerint ebben az esetben az objektív büntethetőségi feltétel valójában *bűnösségi fikció*, ugyanis tudva valótlán tényre alapoz a jogalkotó jogkövetkezményt. Habár a vélelem és a fikció tágabb értelemben vett büntetőjogon is túlmutató jogi kategória, úgy vélem, azok tartalma jogági jellegzetességektől függően, azok lényegi vonásait megtartva specifikálhatók. Azért tartom a büntetőjogi felelősségnek az objektív büntethetőségi feltételre alapozását bűnösségi fikciónak, mert amíg az – e helyen – anyagi jogi értelemben vett bűnösség nem kerül bizonyításra, addig annak hiányát, nem pedig potenciális fennállását kell igaznak elfogadni. Így ha bűnösségi vizsgálat nélkül alapít a jog büntetőjogi felelősséget, akkor tudva valótlán fogad el valónak, és fűz hozzá (negatív) jogkövetkezményt. Hiszen ez esetben nem szándékosságot vagy gondatlanságot *vélelmezünk*, hanem formálisan vétlen magatartás miatt kerülnek bűnösséget kívánó jogkövetkezmények megállapításra. Álláspontom szerint VISKI rendkívül találó, az objektív büntethetőségi feltételnek a bűnösségen alapuló felelősség elvével való összeegyeztethetőségének problematikáját megragadó megfogalmazása is a „fiktív-felelősség” vagy „véletlen-felelősség”⁵⁰¹ jellegét alátámasztó tételként szerepelhet e helyen: „*a büntetés mértéke nem a bűnösségtől függ, hanem attól, hogy a bűnös elkövetőnek bűnösségében szerencséje volt vagy sem*”.⁵⁰²

A tisztán objektív felelősségnek a büntetőjogba való betüremkedését és jelenlétét mi sem bizonyítja jobban, mint az *actio libera in causa* jogintézménye, illetve az önhibából eredő

⁴⁹⁸ Vö. GYÖRGYI (1966), 175. p

⁴⁹⁹ Vö. GYÖRGYI (1966), 177. p

⁵⁰⁰ VISKI (1962), 13. p

⁵⁰¹ Vö. SCHMIDTHÄUSER (1959), 546. p

⁵⁰² *Idézi*: KIS (2005), 133. p

ittas vagy bódult állapotban elkövetett tényállásszerű és jogellenes cselekmények büntetőjogi megítélése (*Btk. 18. §*), amely dogmatikai (valamint normatív) létjogosultsága elismert és vitathatatlan, annak ellenére, hogy deklaráltnak és nyíltan szembemegy a bűnösségen alapuló felelősség elvével.⁵⁰³ Az *actio libera in causa* konstrukció, valamint a vezetői felelősségi alakzat között vitathatatlanul párhuzam vonható,⁵⁰⁴ ugyanis mindkét felelősségi formában felróható (ám önmagában nem büntető-jogellenes) előmagatartással okozati kapcsolatban bekövetkező eredmény, illetve káros következmény kerül az elkövetőnek beszámításra, úgy, hogy utóbbi tekintetében bűnössége nem állapítható meg, vagy nem vizsgálendő.⁵⁰⁵ A büntetendőség alapját mindkét esetben látszólag a felróható előcselekmény képezi, azonban – ahogyan azt NAGY Ferenc az *actio libera in causa* vonatkozásában megfogalmazza – ez csak látszólag állhat összhangban a bűnösségen alapuló felelősség elvével, ugyanis „*a büntetőjogi védelemre éppen az alapcselekménnyel szemben van szükség, az azzal kapcsolatos felelősség viszont objektív.*”⁵⁰⁶

Mint ahogyan GYÖRGYI az ittas vagy bódult állapotban elkövetett bűncselekmények kriminalizálására kialakított objektív büntethetőségi feltételt tartalmazó rendelkezés vonatkozásában feltette a kérést, miszerint *az alkoholista kriminalitás elleni büntetőjogi küzdelem valóban igényel-e a bűnösségi elvet áttörő megoldást,*⁵⁰⁷ úgy feltehetjük a kérdést, vajon a gazdálkodó szervezeten belül elkövetett bűncselekmények megelőzéséhez, felderítéséhez fűződő érdek valóban olyan jelentős-e, hogy az legitimizálja a bűnösségi elv áttörését. Valamely bűncselekmény ittas állapotban történő elkövetése, ha még objektív felelősség is, erkölcsi színezete van, és emellett abból az alapvető megfontolásból indul ki a jogalkotó, hogy ha valaki önhibájából leittasodik, akkor vállalja annak a kockázatát, hogy ilyen állapotban bűncselekményi tényállást valósít meg. Ezzel gyakorlatilag rizikófelelősségről van szó. Ahogyan GYÖRGYI megfogalmazza: ilyen érveléssel máshol is ki lehetne terjeszteni a felelősséget. Fontosnak tartja e felelősség objektív jellegét hangsúlyozni azért, hogy más területen ne éledhessen fel az az elv, miszerint *aki tiltott cselekményt hajt végre, mindenért felel, ami történt.*⁵⁰⁸ Azaz pusztán igazgatási tilalom megszegése, avagy igazgatási kötelezettség nem teljesítése kapcsán bekövetkező bármely

⁵⁰³ Vö. NAGY (2014a), 265. p; NAGY (1996), 192. p

⁵⁰⁴ Vö. ROGALL (1986), 574. p

⁵⁰⁵ HÖRSTER (2009), 158. p

⁵⁰⁶ NAGY (2014a), 263. p; Vö. JESCHECK/WEIGEND (1996), 557. p

⁵⁰⁷ GYÖRGYI (1966), 185. p

⁵⁰⁸ GYÖRGYI (1966), 185. p; VISKI (1962), 10. p

káros következmény az elkövető terhére írható. Épp így a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása, mint erkölcsi színezetet magában ugyan nem hordozó, ám más jogági jogellenességet megtestesítő kötelezettségszegés magában foglalja annak a kockázatát, hogy más személyeknek lehetőség nyílik bűncselekmény elkövetésére.

KULHANEK álláspontja szerint a bűnösségen alapuló felelősség elve nem merev, hanem vándorol, emiatt nem látja problémásnak a bűnösségi elv határainak tágítását sem. A bűnösségen alapuló felelősség elvének mikénti definiálását mintegy a jogpolitikai értékítélet kifejezésének tekinti.⁵⁰⁹

Álláspontom szerint a bűnösségi elvet sértő objektív büntethetőségi feltétel léte célszerűségi szempontokkal azért sem indokolható, mert – egyetértve GYÖRGYI álláspontjával – „a büntetőjogi büntetés nem lehet nevelésen alapuló megelőzésre alkalmas, ha olyan következmény miatt sújtja az elkövetőt, amelynek léte az ő szempontjából végtelen, és ezért beálltával nem is számolható.”⁵¹⁰

III. 6. Az elkövetési magatartás és az objektív büntethetőségi feltételként megfogalmazott cselekmény közötti összefüggés

SCHMIDTHÄUSER a speciális vezetői felelősségi alakzat német testvértényállásának elemzése során az objektív büntethetőségi feltétel immanens és absztrakt fogalmi elemének tekinti annak, a törvényi tényállás egyéb elemeivel való összefüggése meglétének követelményét.⁵¹¹ Az okozati kapcsolat⁵¹² vizsgálatának kritériumát dogmatikailag ugyanis két esetben látja szükségesnek: egyrészt akkor, ha az elkövetési magatartás és az alaphűncselekmény realizálódása közötti közvetlen összefüggés adott, és az érintett körülmény (mint eredmény) a törvényi tényálláshoz tartozik, avagy az az elkövetési magatartás *eredményének* dogmatikailag nem, ám *következményének* tekinthető abban az esetben is, ha arra a tettes bűnössége nem terjed ki.⁵¹³ Megállapításával tehát amellet foglal in abstracto állást, miszerint okozati kapcsolat nem csak és kizárólag a tényállástani

⁵⁰⁹ KULHANEK (2014), 675. p

⁵¹⁰ GYÖRGYI (1966), 181. p

⁵¹¹ Vö. JESCHECK/WEIGEND (1996), 555.p

⁵¹² Tekintettel arra, hogy az *okozati összefüggés* büntetőjog-dogmatikai terminus technikus, és kizárólag az elkövetési magatartás és a tényállásszerű eredmény közötti kapcsolatot definiálja, e fejezetben csak akkor használom ezt a fogalmat, amennyiben az dogmatikailag releváns. Egyéb, nem az említett tényállási elemek közötti kapcsolat fennállása absztrakt megjelölésére az okozati kapcsolat kifejezést használom.

⁵¹³ SCHMIDTHÄUSER (1959), 558. p

értelemben vett eredmény és az elkövetési magatartás között vizsgálható, hanem a tényállás tárgyi oldalához tartozó olyan tényállási elemek vonatkozásában is, amelyek azért nem tekinthetők dogmatikailag eredménynek, mert az eredményre kiterjedő szubjektív oldal vizsgálatának követelménye hiányzik. Egyetértek SCHMIDTHÄUSER megállapításával, ám absztrakt, az okozati összefüggés dogmatikai kereteit áttörni látszó kijelentése mellett az e fejezetben lefolytatott elemzésnek *expressis verbis* normatív indoka is van. A speciális vezetői felelősségi deliktumok elkövetési magatartása és a más által elkövetett alaphüncselekmény közötti okozati kapcsolat vizsgálatának követelménye abból vezethető ugyanis le, hogy a törvényi tényállás kimondja, miszerint a cselekmény akkor hüncselekmény, ha az elmulasztott felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség teljesítése az alaphüncselekmény elkövetését *megakadályozhatta volna*, avagy az a hüncselekmény elkövetését *lehetővé tette*. Mindkét megfogalmazásból levezethetjük azt a követelményt, hogy az elmulasztott kötelezettségnek objektíve alkalmasnak kell lennie arra, hogy teljesítésük esetén az adott hüncselekmények *ne következzenek be*, így a kötelezettség alkalmasságának az elkövetési magatartást elemző fejezetben vizsgált kritériumát voltaképpen a cselekményeket normatíve összekapcsoló, okozatiságra vonatkozó ismérv hordozza magában.

Sem a magyar, sem a német szakirodalom nem foglal el egységes álláspontot a két cselekmény közötti okozati kapcsolat dogmatikai jellege kérdésében. A témaspecifikus magyar szakirodalom, valamint a német jogtudomány egy része tipikusan az okozati összefüggés fogalmi körében definiálja a kapcsolatot, a német szakirodalomban uralkodóvá vált azonban az objektív beszámítás tanának alkalmazása, kiterjesztése az okozati kapcsolat mibenlétének meghatározására.

Találkozhatunk olyan magyar szakirodalmi állásponttal, amely a cselekmények közötti kapcsolatot nem az okozatosság körében definiálja, hanem az objektív büntethetőségi feltételt voltaképpen az elkövetési magatartás megvalósulása igazolásának tekinti. Így GÁL István az alaphüncselekmény realizálódását a kötelezettségszegés „bizonyítékának” tekinti: *„a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elhanyagolásának (...) az egyik legszembetűnőbb bizonyítéka, ha a cég alkalmazottjának lehetősége nyílik vesztegetni anélkül, hogy ez a beépített ellenőrzési mechanizmusok révén a vezető tudomására*

jutna.”⁵¹⁴ Egyetérttek GÁLLAL a tekintetben, hogy a vezető tisztségviselő kötelezettségszegése mint ontológiai jelenség általában akkor jelenik meg, ha valamilyen súlyosabb (bűn)cselekmény arra – tipikusan utólag – ráirányítja a figyelmet, azaz az alkalmazott részéről vesztegetés elkövetésének észlelése a releváns körülmények fennállása esetén megköveteli annak vizsgálatát, hogy a szervezet vezető tisztségviselője vétkes-e valamilyen releváns kötelezettség megszegésében. Vitatható azonban, hogy a szervezet alkalmazottja általi bűncselekmény elkövetése a vezető tisztségviselő kötelezettségszegésének *bizonyítéka* lenne, azaz, hogy ha az alkalmazott vesztegetést követ el, akkor fennáll a vezető tisztségviselő kötelezettségszegése. A jelenséget ontológiailag vizsgálva, álláspontom szerint, ahogyan a releváns felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása nem feltételezi szükségképpen azt, hogy alkalmazott által alapbűncselekmény elkövetésére kerüljön, éppen így az alkalmazott által bűncselekmény elkövetése sem feltételezi azt, hogy arra a vezető tisztségviselő kötelezettségszegése *miatt kerüljön sor*.⁵¹⁵ Azaz az alapbűncselekmény elkövetése mint szervezeten belüli, büntetőjogilag releváns visszásság pusztán gyanújel (indícium)⁵¹⁶ lehet arra, hogy a vezető tisztségviselőt *is felelősség terhelheti*, azaz az objektív büntethetőségi feltétel ráirányítja a figyelmet a vezetői felelősség vizsgálatára.

LOSONCZY 1936-ban tett megállapítása előremutató, és a vizsgált speciális vezetői felelősségi alakzat dogmatikai jellegének elemzése szempontjából releváns: „*A legújabb fejlődés elkerülhetetlenül az okozatiság problémájának elhanyagolására vezet a jogellenesség javára, mert a viszony teljesen megfordul: a jogellenesség igazolása mintegy vélelmet kelt a kauzalitás fennforgása mellett, illetve egy olyan összefüggés megállapítása mellett, amely a törvényhozó intenciói szerint a büntethetőséghez elegendő.*”⁵¹⁷ Ontológiai értelemben az a tendencia, hogy a jogalkotó az okozati kapcsolat szubjektív elemet nélkülöző normativizálása irányába mozdul el, valóban predesztinálja azt, hogy a

⁵¹⁴ GÁLI (2016), 921. p

⁵¹⁵ Amennyiben GÁL István által említett ellenőrzési mechanizmusok adott szervezeten belül léteznek, és megfelelően működnek, az azokra vonatkozó irányelveknek megfelelően kerültek beépítésre, úgy e tényező – a konkrét körülmények vizsgálatának megkövetelése mellett – alappal vezethet a vezető tisztségviselő felelőssége fennállásának hiányára azon tény kapcsán, hogy a tőle elvárható felügyeleti-ellenőrzési kötelezettséget teljesítette, azaz elkövetési magatartás hiányában a cselekmény nem bűncselekmény. Ha e megállapítással ellentétes álláspontra helyezkednénk, az azt jelentené, hogy a vezető tisztségviselő felelősségét nem a kötelezettségének elmulasztása, hanem a szervezet tagjának vagy dolgozójának bűncselekménye alapozza meg. (Vö. MISKOLCZI (2016), 1348. p.)

⁵¹⁶ A terminológiát vö. NAGY (2014a), p.

⁵¹⁷ LOSONCZY (1936), 6. p

bűncselekmény, a büntető-jogellenes cselekmény megvalósulása – ahogyan a cselekmények egymáshoz való viszonyát GÁL is értelmezi –magában rejti a tényszerű okozatossági vélelem alkalmazásának lehetőségét.⁵¹⁸

III. 6. 1. Hipotetikus okozati összefüggés

A törvényi tényállásban objektív büntethetőségi feltételként megjelenő más által elkövetett bűncselekmény, és a vezető tisztségviselő mulasztással realizált kötelezettségszegése közötti okozati összefüggés létét dogmatikai értelemben tagadni kell, ugyanis az okozati összefüggés az elkövetési magatartás és az eredmény között vizsgálandó objektív tényállási elem. Az objektív büntethetőségi feltétel pedig még akkor sem tekinthető eredménynek,⁵¹⁹ ha annak tartalma ontológiai értelemben az eredménnyel hasonlóságot mutat, azaz az elkövetési magatartással kapcsolatban álló külvilági változás. Tekintettel azonban arra, hogy az okozati összefüggés ontológiai történések – nevezetesen a tényállásszerű eredmény és az elkövetési magatartás realizálódása – közötti olyan dogmatikai kapcsolatteremtés, amely során ezen ontológiai-empirikus folyamatok normatív értékelést nyernek,⁵²⁰ tagadhatatlan, hogy a speciális vezetői felelősségi alakzat körében vizsgált két cselekmény között valamilyen kauzális kapcsolat fennáll.

GULA álláspontja szerint az elkövető mulasztása és a szervezet tagja vagy dolgozója által elkövetett bűncselekmény között *hipotetikus okozati összefüggés* áll fenn.⁵²¹ Tekintettel arra, hogy a hipotetikus okozati összefüggés⁵²² is okozati összefüggés, az ekként való definiálás vitatható. Álláspontom szerint ugyanis bármely kauzális kapcsolat okozati összefüggésként való definiálása esetén fogalmi minimumként kell megmaradnia annak a jellegadó dogmatikai ismérvnek, hogy az az elkövetési magatartás és az eredmény relációjában értelmezhető. A másik ok, ami a cselekmények közötti kapcsolat (hipotetikus) okozati összefüggésként történő értelmezésének helytállóságát cáfolja, az a hazai uralkodó dogmatikai álláspont, miszerint a mulasztás nem lehet okozatos, ugyanis annak okozatossága ontológiailag kizárt.⁵²³ Azok az elméletek, amelyek a mulasztás okozatosságát elutasítják tipikusan azon a bázison alapulnak, hogy a mulasztás ontológiai

⁵¹⁸ Vö. KIS (2005), 48. p

⁵¹⁹ Vö. MOLNÁR G. (2012a), 696. p

⁵²⁰ Vö. ROTSCH (2011), 389. p

⁵²¹ GULA (2013), 613. p

⁵²² ERDŐSY (1987), 186. p

⁵²³ LOSONCZY (1937), 179. p; TOKAJI (1984), 114. p

valóság, éspedig a tevés és a mulasztás lételméleti értelemben egymástól teljesen eltérő magatartások,⁵²⁴ a nemtevéssel természetszerűleg nem lehet okozni. Így – ahogyan azt ERDŐSY megfogalmazza – a tevés és a mulasztás kizárólag normatív síkon helyezhető párhuzamba az okozatosság tekintetében.⁵²⁵ Azaz a *meg nem akadályozás* nem kauzális, ugyanis nem *vezet* tényállásszerű eredményre,⁵²⁶ ezért a mulasztás legfeljebb *quasi okozatos* cselekménynek tekinthető,⁵²⁷ amely – álláspontom szerint kényszerű – dogmatikai besorolás lehetővé teszi, hogy a mulasztással kapcsolatban bekövetkező tényállásszerű eredmény esetén a két tényállási elem dogmatikai kapcsolatát definiálni hivatott okozati összefüggés az immanens ontológiai kritérium hiánya ellenére (fiktív módon)⁵²⁸ is megállapítható legyen. A német jogirodalom a magyarhoz hasonlóan a mulasztás okozatosságának kérdésére adott válaszként elismeri hagyományos *conditio sine qua non*-formula alkalmazását, azonban annak csak a mulasztásos bűncselekmények jellegéből adódó módosításával.⁵²⁹ Alapvetően a *conditio sine qua non*-formula alkalmazása során azt mondjuk, hogy az cselekmény akkor okozatos az eredménnyel, ha az eredmény a cselekménynek a gondolatban történő elvonásával nem következett volna be.⁵³⁰ A német jogirodalom akkor tekinti a mulasztást (quasi) okozatosnak, ha az eredmény a kötelezettség teljesítésével, *bizonyossággal határolt valószínűséggel* nem következett volna be.⁵³¹ A speciális vezetői felelősség dogmatikai jellegével foglalkozó témaspecifikus szakirodalom egy része a két magatartás közötti összefüggést a mulasztásos bűncselekmények vonatkozásában alkalmazott módosított *quasi-kauzalitás* elméletével definiálja, figyelmen kívül hagyva azonban azt a tényt, hogy a más által elkövetett bűncselekmény nem a tényállás eredménye, azaz az okozati kapcsolatot a két cselekmény között akkor látja megállapíthatónak, ha a kötelezettség nem hagyható el anélkül, hogy a bekövetkezett eredmény a bizonyossággal határolt valószínűséggel el ne maradna.⁵³² A kauzalitás megítélésénél tehát nem az egyes esetekben ténylegesen lezajló ontológiai folyamatok értékelése a döntő, hanem abból az általános tapasztalati tudásból eredeztetett

⁵²⁴ Vö. LOSONCZY (1937), 221. p

⁵²⁵ ERDŐSY (1987), 186. p

⁵²⁶ HARRO (1980), 417. p; KINDHÄUSER (2008), 487. p; NAGY (2014a), 176. p

⁵²⁷ Vö. BURGSTALLER (1998), 316. p

⁵²⁸ Vö. LOSONCZY (1937), 223. p

⁵²⁹ WAGNER (2012), 706. p; HILGERS (2000), 33. p

⁵³⁰ NAGY (2014a), 168. p

⁵³¹ WAGNER (2012), 705-706. p; ROGALL (1986), 607. p

⁵³² MASCHKE (1997), 75. p

hipotézis,⁵³³ miszerint az elmulasztott cselekmény nagy valószínűséggel megakadályozó hatással lett volna a realizálódó következményre.⁵³⁴ A GULA által használt hipotetikus jelző lágyítja ugyan e kényszerű dogmatikai kategóriába való bevonás vitathatóságát, *helyesebb* azonban a – két elméletet összevonva – *quasi hipotetikus okozatosság* terminológia használata. Tekintettel azonban arra, hogy álláspontom szerint – mint ahogyan azt a speciális vezetői felelősségi deliktumok rendszerbeli helyének vizsgálata során kifejtettem, – valamely fogalom *quasi* jelzővel való ellátása egyértelműen utal arra, hogy az nem illeszkedik abba a fogalmi körbe, amelybe *illeszkednie kellene*, úgy vélem, hogy a vizsgált cselekmények közötti kauzális kapcsolat definiálására az okozati összefüggés lényeges fogalmi elemek hiánya miatt (az ontológiai kauzalitás teleologikussal való helyettesítése mellett sem)⁵³⁵ alkalmas.⁵³⁶

III. 6. 2. Objektív beszámítás tana

A kauzális kapcsolatnak az okozati összefüggés körében történő megoldhatatlansága tekintetében tett megállapításom nem eliminálja azt a tényt, hogy a cselekmények között mind ontológiai értelemben, mind normatíve fennáll egy olyan kapcsolat, amelynek dogmatikai definiálása elengedhetetlen. Az uralkodó német szakirodalmi álláspont a két cselekmény közötti okozatosság kérdését nem okozati összefüggésként, hanem ún. beszámítási összefüggésként (*Zurechnungszusammenhang*)⁵³⁷ definiálja, és az objektív beszámítás tanának alkalmazásával igyekszik megválaszolni.

III. 6. 2. 1. Az objektív beszámítás tanának általános ismertetése

Az objektív beszámítás tana nem ismeretlen a magyar büntetőjog dogmatikai rendszerében⁵³⁸ sem, azonban alkalmazásának, létjogosultságának a kauzalitási elméletek helyett, vagy azok mellett⁵³⁹ történő elismerése vitatott, szűk körben – tipikusan a

⁵³³ KIS Norbert hasonló megállapítást tesz a bűnösségi elv vizsgálata körében, miszerint: *A bűnösségi ítélet alapja nem a számtalan véletlen körülmény mentén is alakuló konkrét történeti tényállás, hanem egy a lényeges pontokon egyező, elvonatkoztatott típus történet.* [KIS (2005), 79. p]

⁵³⁴ MASCHKE (1997), 75-76. p

⁵³⁵ LOSONCZY (1937), 222. p

⁵³⁶ Vö. SCHÜRMAN (2005), 82. p

⁵³⁷ MASCHKE (1997), 78. p; HILGERS (2000), 33. p; GEISMAR (2012), 96. p; PIETREK (2012), 151. p

⁵³⁸ NAGY (2014a), 172. p

⁵³⁹ LOSONCZY (1937), 227. p; Vö. PUPPE (1983), 289. p

közlekedési büntetőjog terén – alkalmazott.⁵⁴⁰ A HONIG által életre hívott, majd ROXIN által továbbfejlesztett tan⁵⁴¹ épp úgy, ahogy az okozatossági elméletek, az elkövetési magatartás, valamint az eredmény közötti viszonyrendszer definiálását célozza, az okozati összefüggéssel szemben alkalmas azonban arra is, hogy a kauzalitás alapján megoldhatatlan cselekmény-összefüggéseket definiálja.⁵⁴² Az osztrák BURGSTALLER általánosságban az empirikus kauzalitási alapon nyugvó eredmény-előidézés esetében látja csak alkalmazhatónak az objektív beszámítás tanát, azaz a meglévő és alkalmazandó kauzalitási tanokon túlmenően látja normatív követelmények felállítását bizonyos esetekben szükségesnek.⁵⁴³ Vannak azonban olyan esetek, amikor egy cselekményből bekövetkező valamely másik cselekmény, történés, avagy tényállástani értelemben vett eredmény közötti kapcsolat nem kauzálisan determinált. Mint ahogyan az általános ontológiai alapokon nyugvó kauzalitási tanok alapján meghatározott az, hogy életfontosságú szerv sérülése okozatosan vezethet halálos eredményhez, úgy a lételméleti alapon nyugvó kauzális determináltság hiányzik például azokban az esetekben, amikor a tettesnek a beszámítást megalapozó cselekménye realizálása során egy másik, ettől független emberi magatartás is szerepet játszik.⁵⁴⁴ Ahogyan NAGY Ferenc ismerteti, az eredménynek az objektív beszámítás tana szerint az elkövető terhére írásának alapja az *okfolyamat emberi uralom alatt tartása*.⁵⁴⁵ Az eredménynek az emberi magatartásba való beszámításának első feltétele – ahogyan BURGSTALLER megfogalmazza, – hogy „*ez a magatartás az eredmény bekövetkezésének jogilag helytelenített veszélyét idézze elő*”. A veszély az elmélet szempontjából nem normatív, hanem ontológiai, azaz nem a tényállástanilag értékelt konkrét veszély mint eredmény fogalmat takarja, hanem eredményként meg nem jelenő, ontológiailag értékelhető jelenséget. BURGSTALLER megfogalmazása szerint a veszély „*a magatartás tulajdonságát, annak veszélyességét jelenti*”.⁵⁴⁶ Az elmélet szerint csak akkor beszélhetünk egy *veszély* eredményben való realizálódásáról, ha az előidézett veszély és a bekövetkezett eredmény között ún. rizikó-összefüggés (*Risikozusammenhang*) áll fenn.⁵⁴⁷ A beszámítás másik feltétele, hogy

⁵⁴⁰ Vö. NAGY (2014a), 174. p; Viski

⁵⁴¹ KINDHÄUSER (2008), 482. p

⁵⁴² PUPPE (1983), 293. p; Vö. KINDHÄUSER (2008), 482. p

⁵⁴³ BURGSTALLER (1998), 316. p

⁵⁴⁴ PUPPE (1983), 293-294. p

⁵⁴⁵ NAGY (2014a), 173. p

⁵⁴⁶ BURGSTALLER (1998), 317. p

⁵⁴⁷ BURGSTALLER (1998), 318. p

az eredmény bekövetkezésének a megsértett norma védelmi körét kell érintenie (*Schutzzweckzusammenhang*),⁵⁴⁸ azaz a magatartásnak az eredmény bekövetkezése tekintetében voltaképpen már *in abstracto* relevánsnak kell lennie,⁵⁴⁹ azaz – ahogyan BURGSTALLER megfogalmazza – „*a szóban forgó magatartás olyan normába ütközik, amelyet a jog meghatározott jogi tárgyak meghatározott veszélyekkel szembeni védelme érdekében állított fel*”.⁵⁵⁰ RUDOLPHI definícióját idézi BURGSTALLER, miszerint mindezen feltételeket összefoglalva „*valamely emberi magatartással okozott jogellenes eredmény akkor objektíve beszámítható, ha ez a magatartás az eredmény bekövetkezésének jogilag helytelenített veszélyét teremtette meg és ez a veszély ténylegesen a konkrét eredményt okozó történésben realizálódott*”.⁵⁵¹ Ezek a kritériumok álláspontom szerint alkalmassá teszik a tant a mulasztással elkövetett (eredmény)bűncselekmények beszámítására is. Tekintettel arra, hogy a tevés és a mulasztás ontológiai jellegüket tekintve is egymástól teljesen eltérő magatartások, álláspontom szerint azok normatív megítélése sem szükségképpen kell, hogy azonos elméleten nyugodjon,⁵⁵² így anélkül, hogy az objektív beszámítás tana a tevés okozatosságával kapcsolatos, ontológiailag és dogmatikailag is adekvát tanok alkalmazását érintené, kiegészítő jelleggel⁵⁵³ alkalmasnak tartom az objektív beszámítás tana alkalmazásának elismerését mulasztásos bűncselekmények körében.⁵⁵⁴ Egyetértek BÉKÉS Imrének a gondatlanság vizsgálata körében felállított azon hipotézisével, amely a mulasztás okozatossága objektív beszámításkénti definiálásának

⁵⁴⁸ GEISMAR (2012), 96. p; HILGERS (2000), 33. p

⁵⁴⁹ Vö. BURGSTALLER (1998), 318. p

⁵⁵⁰ BURGSTALLER (1998), 318. p

⁵⁵¹ BURGSTALLER (1998), 316. p

⁵⁵² *Ellentétesen*: NAGY (2014a), 173. p

⁵⁵³ LOSONCZY (1937), 227. p; PUPPE (1983), 290. p

⁵⁵⁴ Az objektív beszámítás tanának a vegyes mulasztásos bűncselekmények körében való alkalmazhatóságára vonatkozó hipotézisemet a következő példával kívánom illusztrálni: A személyi szabadság megsértése nyitott törvényi tényállású bűncselekmény, azaz mind tevés, mind mulasztással is elkövethető. A mulasztásos változat tettesi realizálásához speciális jogi kötelezettség fennállása szükséges, ilyen felelősséget konstruáló kötelezettségként ismeri el a jogrendszer azt, ha valaki veszélyhelyzetet idéz elő. Ha valaki mást gondatlan magatartással foszt meg személyi szabadságától, az – tekintettel arra, hogy a deliktum csak szándékosan elkövethető – nem tényállásszerű, tevőleges magatartással *nem követi el* a bűncselekményt. Felróható veszélyhelyzet idéz azonban elő, és abban a pillanatban, hogy ezt észleli, és fennálló speciális jogi kötelezettsége ellenére szándékosan passzív marad, úgy a személyi szabadság megsértésének bűncselekményét mulasztással realizálja. A tényállásszerű elkövetési magatartás mulasztás, így az okozati összefüggés körében azt kellene kimondanunk, hogy a személyi szabadságtól megfosztott állapotot quasi a kötelességellenes nemtevés okozta. Ontológiailag azonban az azt megelőző, veszélyhelyzetet előidéző, ám törvényi tényállás körében nem értékelhető magatartás idézet elő. Álláspontom szerint tehát a mulasztás objektíve beszámítható a veszélyhelyzetet előidéző személynek. A beszámítás alapja a jogilag meg nem engedett (ám büntetőjogilag még nem értékelhető) veszélyhelyzet előidézése, amely káros következményben

vonatkozásában is releváns: „a jog hatalma és formája között az összefüggés nem funkcionális, mert azonos jogpolitikai célok különböző jogi eszközök igénybevitelével is teljesíthetők, ennek megfelelően különböző dogmatikai elképzelésekben is megragadhatók.”⁵⁵⁵ Az azonos cél e helyen az, hogy mind a tevésével, mind pedig a mulasztással realizált eredmény-bűncselekmények esetén definiálni lehessen dogmatikailag az elkövetési magatartás és az eredmény közötti kapcsolatot. Amennyiben pedig e cél elérésére egyetlen eszköz nem alkalmas, úgy más dogmatikai elképzelés mentén történő adekvát megoldás is alkalmazható.

III. 6. 2. 2. A tan alkalmazhatósága a speciális vezetői felelősségi alakzat esetében

A speciális vezetői felelősségi tényállások szempontjából releváns, hogy az elmélet meghatározott feltételek között akkor is beszámítani rendeli az *eredményt* az elkövetőnek, ha annak bekövetkezését egy harmadik személy magatartása befolyásolta,⁵⁵⁶ ezért a bűncselekményt az általános okozatossági elméleteket vizsgálva nem írhatnánk az elkövető terhére. Az eredmény harmadik személy által történő szándékos realizálása esetében az objektív beszámítás tana nem zárja ki automatikusan a kiindulási cselekményt megvalósító személy felelősségét. Amennyiben a harmadik személy eredményt előidéző cselekménye szorosan a kiindulási cselekményhez kapcsolódóan realizálódik, tehát az eredmény a cselekmény nélkül nem valósult volna meg, függetlenül attól, hogy végső soron az eredményt harmadik személy okozta, a bűncselekményt az elkövetési magatartást realizáló tettes terhére írható. Ezzel szemben a bekövetkező eredményt nem szubszumálhatja az alapveszélyt akár szándékosan, akár gondatlanul előidézett elkövetési magatartás alá abban az esetben, ha a veszélyt realizáló eredményt a harmadik személy csupán az elkövető első cselekménye által megteremtett alkalmat kihasználva idézte elő.⁵⁵⁷ A speciális vezetői felelősségi tényállások esetében a tettes a tényállási konstrukciókból eredően és a büntetőjog individuális jellege, valamint objektív felelősséget tipikusan nélkülöző karaktere okán *nem* a más által elkövetett bűncselekményért lesz *technikailag* felelős,⁵⁵⁸ ám a más által realizált bűncselekmény, a kötelezettség szándékos (vagy gondatlan)

(itt eredményben) manifesztálódott, és az előidézett veszélyhelyzet, valamint a tevési kötelezettség között szoros tartalmi összefüggés megállapítható.

⁵⁵⁵ BÉKÉS (1974), 13. p

⁵⁵⁶ Dazwischentretens Dritter [RENGIER (2009) 102. p]

⁵⁵⁷ RENGIER (2009) 102-103. p

⁵⁵⁸ ROGALL (1986), 609. p

elmulasztása által, az uralmi helyzet adta lehetőség ellenében keletkeztetett veszélyhelyzet objektíve beszámíthatóvá teszi a keletkezett káros következményt a tettesnek akkor is, ha e viszonyrendszer okozatosságát az okozatossági tanok feltételrendszere alá történő szubszumálhatóság hiánya okán nem lehet megállapítani.

Ha az objektív beszámítás tanát az okozatosság, az okozati összefüggés körében, azzal párhuzamba állítva vizsgáljuk, akkor álláspontom szerint a kettő közötti lényegi különbség abban ragadható meg, hogy amíg az okozati összefüggés egy olyan objektív tényállási elem, amely szükségképpen bűnösségi vizsgálatot kíván, addig az objektív beszámítás a felelősségnek az elkövetőre telepítésének *tisztán objektív eszköze*.⁵⁵⁹ Azaz az objektív beszámítás olyan, kauzális kapcsolatot helyettesítő, tulajdonképpen dogmatikaivá avanszált kriminálpolitikai eszköz, amely az objektív büntethetőségi feltételhez hasonlóan kiiktatja a szubjektív tényállási elemek vizsgálatának kötelezettségét. Éppen ezért voltaképpen tökéletesen alkalmas, mintegy dogmatikailag logikus eszköz lehet olyan magatartások közötti kauzális kapcsolat művi megteremtésére, amelyek között szubjektív elemet nélkülöző, valamiféle távoli, vélt vagy valós kapcsolat állapítható csak meg.⁵⁶⁰ Hogy az okozati kapcsolatra kiterjedő szubjektív tényállási elem vizsgálatát nélkülöző objektív beszámítás tana mennyiben címkézési csalás az okozati összefüggéshez képest, azaz mennyiben lehet létjogosultsága egy újabb, tisztán objektív elem bevonásával büntetőjogi felelősséget dogmatikailag legitimizálni, korántsem egyszerűen megválaszolható kérdés. Kis Norbert találón fogalmazza meg a távoli kauzális kapcsolat alapján az objektív beszámítás tanának alkalmazásával kapcsolatos problémákat: „*nem szabadít-e teljes fatalizmust a büntetőjogra, annak morális megalapozottságát jelentősen gyengítve*”?⁵⁶¹ Kis által feltett kérdés nem alaptalan aggodalom, ugyanis láthatóan a szoros ontológiai megalapozottsághoz ragaszkodó okozatossági elméletekkel szemben az objektív beszámítás tana tisztán normatív, feltételrendszere normatív alapokon nyugszik. Azonban úgy vélem, hogy éppen a normativitás ismérve teszi alkalmassá és szükségessé életre hívását azokban az esetekben, amikor az okozatosság annak tapasztalható ontológiai szükségessége ellenére is megbukik, és csak hipotetikus alapon igazolható. Álláspontom szerint az objektív beszámítás tanának mint a kauzalitás *alternatívájának* a vegyes mulasztásos bűncselekmények okozatosságának definiálása mellett éppen a speciális

⁵⁵⁹ Vö. ROTSCH (2011), 389. p

⁵⁶⁰ Vö. HÖRSTER (2009), 150. p

vezetői felelősségi deliktumok körében összekapcsolódó két cselekmény definiálása vonatkozásában lehet dogmatikai létjogosultsága, ugyanis úgy vélem, hogy a quasi kauzalitás, valamint a hipotetikus kauzalitás mint a dogmatikailag tiszta és elfogadott okozatossági elméletek modifikálása sokkal inkább tükröz rendszeridegen jelleget, mint egy ismert, ám rendkívül szűk körben elismert olyan kazuisztikus kauzalitási teória, amely logikusan beilleszthető egy egyébként logikai buktatókkal teli tényállás dogmatikai rendszerébe.

GEISMAR álláspontja szerint az objektív beszámítás tanával definiálható okozati kapcsolat felelősségkorlátozó funkcióval bír,⁵⁶² ugyanis az alapbűncselekményben manifesztálódó káros következmény csak abban az esetben lesz beszámítható a tettesnek, ha az általa kreált meg nem engedett kockázat annak bekövetkezésében közrejátszott. Az alapbűncselekmény voltaképpen a következménye annak a veszélynek, amelyet a tettes „nemtevése okozott”,⁵⁶³ az okozott veszély némiképp a realizálódó alapbűncselekmény *reprezentálása*, másik oldalról pedig az alapbűncselekmény a veszély *kifejeződése*. Azaz a jelenség – MASCHKE interpretálása szerint⁵⁶⁴ – pont úgy viselkedik, mint amikor valamely bűncselekmény tette által jogellenesen előidézett veszély tényállásszerű eredményben realizálódik. A beszámítási elmélet relevanciája azon a gondolaton nyugszik, hogy a speciális vezetői felelősségi norma címzettje, ha nem is tud arról, hogy a szervezeten belül bűncselekmény kerül elkövetésre, objektíve veszélyhelyzetet realizál már azzal, hogy uralmi helyzetéből származó kötelezettségét nem teljesíti.⁵⁶⁵

III. 6. 3. Risikoerhöhung-elmélet

A speciális vezetői felelősségi alakzatok bármelyike vonatkozásában vizsgált cselekmények közötti okozatosság elemzése során sem jelenthetjük ki azt teljes bizonyossággal, hogy a felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség a bűncselekmény elkövetését megakadályozta volna. Ezt a bizonyossági fokot a jogalkotó sem várja el, hiszen a törvényszöveg sem a „*megakadályozta volna*”, hanem a „*megakadályozhatta volna*” kitételt használja. A ROXINTÓL származó kockázatfokozási teória

⁵⁶¹ KIS (2005), 131. p

⁵⁶² Vö. KINDHÄUSER (2008), 481. p; BURGSTALLER (1998), 316. p; KIS (2005), 42. p

⁵⁶³ GEISMAR (2012), 96. p

⁵⁶⁴ MASCHKE (1997), 79. p

⁵⁶⁵ Vö. MASCHKE (1997), 78. p

(*Risikoerhöhungslehre*) tulajdonképpen az objektív beszámítás tanához kapcsolódóan⁵⁶⁶ foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy mennyiben számítható be az eredmény akkor, ha a jogszerű magatartás tanúsítása nem *biztosan*, hanem csak *valószínűleg* akadályozta volna meg a bűncselekmény elkövetését.⁵⁶⁷

III. 6. 3. 1. A Risikoerhöhung-elmélet általános ismertetése

Az elmélet képviselői abból indulnak ki, hogy a jogrendszer túlnyomó többségében szociális szükségességből megengedi a mértéktartó kockázatvállalást, azaz ilyen kockázati fokban realizált cselekmény jogellenesség hiányában nem bűncselekmény. Abban az esetben, ha a kockázatvállalás átlépi azt a határt, amelyet a jogrendszer még tolerál, és ennek az átlépésnek a következtében kerül sor normasértésre, úgy az voltaképpen a kockázat megengedett fokának meg nem engedett megnövelése okán válik beszámíthatóvá.⁵⁶⁸ Veszélyhelyzet előidézése általánosságban tehát nem tilos, csak a veszélynek a meg nem engedett mértékben, vagy meg nem engedett módon történő előidézése tiltott.⁵⁶⁹ Abban az esetben, ha az elkövetési magatartás a jogellenességet kizáró megengedett kockázat mértékét meghaladja, azaz a cselekmény az adott eredmény, illetve következmény realizálódásának lehetőségét, valószínűségét⁵⁷⁰ akár csak megnöveli, akkor az elkövető már kilép a megengedett kockázat köréből, úgy az beszámítható az elkövetőnek. Meg nem engedett a kockázat, ha – ahogyan azt VISKI megfogalmazza – *a veszélyhelyzet előidézése nem szolgált társadalmilag hasznos célt, avagy társadalmilag hasznos célt szolgált ugyan, azonban a veszély előidézése elkerülhető lett volna.*⁵⁷¹ VISKI definiálja azt is, hogy mit értünk rizikó-felelősség alatt, illetve mi az az alapvető feltétel, amelynek teljesülnie kell ahhoz, hogy az eredmény a tettesnek beszámítható legyen: *„a súlyosabb eredményre a bűnösségnek nem kell kiterjednie, az azonban csak akkor tekinthető felróhatóknak, ha közte és az alapcselekmény között adekvát összefüggés áll fenn.*⁵⁷² Így tehát az eredménynek a rizikó-felelősség alapján történő beszámítás alapjául szolgáló szükségképpen minimum a cselekmények közötti adekvát összefüggés (amelyet a

⁵⁶⁶ PUPPE (1983), 285. p

⁵⁶⁷ ROXIN (2006), 392. p

⁵⁶⁸ MASCHKE (1997), 80. p; DEHNE-NIEMANN (2012), 99. p; KINDHÄUSER (2008), 481. p; NAGY (2013), 128.

p

⁵⁶⁹ VISKI (1968), 287. p

⁵⁷⁰ PUPPE (1983), 292. p

⁵⁷¹ VISKI (1968), 275. p

⁵⁷² VISKI (1962), 15. p

német jogirodalom *Risikozusammenhang*-nak nevez), bűnösségi kapcsolat a beszámításnak *nem* feltétele. Az elmélet nem teljes körben elfogadott, a német joggyakorlat és a jogirodalom egy része is szembe helyezkedik vele azt vallva, hogy egy szabálysértő magatartás csak abban az esetben tekinthető okozatosnak és számítható be, ha biztos az, hogy egy szabályszerű magatartás tanúsítása esetén az eredmény nem következett volna be.⁵⁷³ BURGSTALLER egyenesen tagadja az rizikófokozási elmélet alkalmazhatóságának létjogosultságát a mulasztásos bűncselekmények körében. Ennek oka elsősorban arra vezethető vissza, hogy a mulasztást kvázikauzálisnak⁵⁷⁴ tartja, így voltaképpen mindazon vizsgálati kérdést, amelyet a mulasztás vonatkozásában az objektív beszámítás e szintjén meg kell válaszolni, azt más a kvázikauzalitás szintjén megválaszolja, így a „*rizikófokozási koncepció számára (...) egyszerűen nem marad hely.*”⁵⁷⁵ Tekintettel azonban arra, hogy a mulasztást nem tartom kauzális cselekménynek, úgy látom annak létjogosultságát, szemben BURGSTALLERREL, hogy az okozatosság helyettesítése céljából az objektív beszámítási elmélet modifikált változata is vizsgálat tárgyát képezze.

Amikor a büntetőnorma megfogalmazza, hogy mely cselekvési norma be nem tartása von maga után jogkövetkezményt, a jogalkotó voltaképpen a megengedett kockázat alsó határát deklarálja. A köteles magatartás kifejtése tulajdonképpen eleve a meg nem engedett kockázat elmaradását szolgálja.⁵⁷⁶ Ezért a megengedett kockázat mint jogellenességet kizáró ok *in abstracto* szóba sem jöhet, hiszen a jogellenességi tartalom magában a kötelességellenes mulasztásban áll, amely tevési tartalmat a jogalkotó normatív szinten megfogalmaz.⁵⁷⁷ A beszámítás feltétele az, - ahogyan azt KIS Norbert megfogalmazza – hogy a jogszerűtlen magatartással az elkövető jelentősen elmaradjon a jogszerűség mértékétől. „*A következmény beszámításának, azaz a jogellenességi ítéletnek az alapja ebben az esetben az, hogy a súlyosan jogszerűtlen magatartással a következmény kockázatát jelentős mértékben növelte.*”⁵⁷⁸ A jogilag meg nem engedett veszélyt tehát nem az elkövető idézte elő aktív magatartásával, ám kötelessége lett volna cselekedni, és

⁵⁷³ ROXIN (2006), 393. p

⁵⁷⁴ BURGSTALLER (1998), 316. p

⁵⁷⁵ BURGSTALLER (1998), 320. p

⁵⁷⁶ VISKI (1968), 289. p

⁵⁷⁷ VISKI (1968), 292. p

⁵⁷⁸ KIS (2005), 50. p

köteles tevése az eredmény bekövetkezését a bizonyossággal határolt valószínűséggel megakadályozhatta volna.⁵⁷⁹

Az ezen az alapon történő objektív beszámítás – ahogyan azt MASCHKE megfogalmazza – ex post facto vizsgálatot igényel,⁵⁸⁰ ugyanis meg kell vizsgálni a veszély fennállásához szükséges körülményeket, majd fel kell tenni azt a kérdést: vajon a kétségkívül realizálódott elkövetési magatartás igazolja-e, hogy a mulasztással a tettes a kockázat megengedett mértékét meghaladó veszélyt hozott létre?⁵⁸¹ Az okozati kapcsolat vizsgálatát voltaképpen megfordítja tehát, és nem arra a kérdésre keresi a választ, hogy a mulasztás lehetővé tette-e a káros következmény létrejöttét, hanem azt kérdezi, hogy az elkövető elmulasztotta-e a káros következmény kockázatának csökkentését azzal, hogy köteles aktivitását nem teljesítette. Fontos megjegyezni, hogy az ex post facto szemlélet azt a veszélyt rejti magában, hogy mindig a kockázat megnövekedése kerül megállapításra. A káros következmény realizálódásának utólagos analizálásával, ily módon szinte minden esetben lehetővé válik a mulasztónak történő beszámítás.⁵⁸² Eljárásjogi szempontból vizsgálva az elv érvényesülésének lehetőségét, valamint alkalmazhatóságának megengedhetőségét, szükséges kimondani, miszerint amennyiben csak *valószínűleg* állapítható meg a magatartás tanúsításával okozatosan az eredmény elmaradása, úgy az in dubio pro reo elv értelmében az elkövető terhére ezt a valószínűséget nem lehet értékelni, ezen eljárásjogi alapelv alapján pedig egy hipotetikus alapon nyugvó beszámítási elmélet létjogosultságát tagadni kell.⁵⁸³ A kockázatfokozási elmélet alkalmazása (mindazon megállapítás alapján, amelyet láthattunk, nemhogy gyengíti, hanem) egyenesen tárgyaltanná teszi e bűncselekmény vonatkozásában az in dubio pro reo alapelvet, ugyanis kétséget kizáróan csak azt kell igazolni, hogy a mulasztás a bűncselekmény bekövetkezésének kockázatát megnövelte, az alapbűncselekmény bekövetkezésével pedig az igazolható is lesz.⁵⁸⁴ Így tehát az elmélet célja és funkciója voltaképpen a bizonyítás megkönnyítése.⁵⁸⁵ Álláspontom szerint kizárólag a bizonyítási nehézségek eliminálása nem lehet elégséges indok arra, hogy olyan elméletet alkalmazzunk ontológiai kauzalitás

⁵⁷⁹ HARRO (1980), 423. p

⁵⁸⁰ BOCK (2010), 317. p; PUPPE (1983), 291. p

⁵⁸¹ MASCHKE (1997), 81. p; Vö. ROTSCH (2011), 391. p

⁵⁸² Vö. ACHENBACH (2012b), 40. p; Vö. BURGSTALLER (1998), 320. p

⁵⁸³ RENGIER (2009), 476. p

⁵⁸⁴ MASCHKE (1997), 91. p; GEISMAR (2012), 101. p

⁵⁸⁵ MASCHKE (1997), 97. p; PIETREK (2012), 157. p; KIS (2005), 51. p

pótlására, vagy kiegészítésére, amely az in dubio pro reo elv sérelme nélkül nem alkalmazható.⁵⁸⁶

III. 6. 3. 2. Az elmélet manifesztálódása a Btk-ban

A jogalkotó a speciális vezetői felelősségi deliktumok tekintetében releváns cselekmények közötti hiányzó ontológiai okozatosságot normatíván pótolja.⁵⁸⁷ Az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó speciális vezetői felelősségi tényállás felelősségi feltételként deklarálja, hogy a tettes „*felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségének teljesítése a bűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna*”, a költségvetési csaláshoz kapcsolódó alakzatban pedig oly módon fogalmazza meg a beszámítás alapját, hogy a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása „*lehetővé teszi, hogy a költségvetési csalást a gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója a gazdálkodó szervezet tevékenysége körében elkövesse*”.

A jogalkotó a „*megakadályozhatta volna*” formulával tényállási szinten egy hipotetikus kauzalitást követel meg,⁵⁸⁸ ugyanis a felelősség megállapításához annak bizonyítását követeli meg, hogy a kötelezettség teljesítése de facto és in concreto alkalmas lett volna arra, hogy az alaphűncselekmény elkövetését megakadályozza, azaz *valószínűsíthető*, hogy a kötelességszerű magatartás tanúsítása esetén a negatív következmény nem jött volna létre. E felelősségi feltétel tulajdonképpen a kockázatfokozási elmélet tényállási szinten történő deklarálása,⁵⁸⁹ azzal, hogy a felelősség megállapításához annak a megakadályozására való tényleges alkalmasságot ex post facto kell vizsgálni. Így implicit tekinti veszélyhelyzetet előidéző magatartásnak a kötelezettségszegést azzal, hogy kötelességszerű magatartás tanúsítása esetén *feltehetőleg* nem jött volna létre ez a veszélyhelyzet, azaz egy, az alaphűncselekmény elkövetésére alkalmas kockázati környezet.

A költségvetési csaláshoz kapcsolódó deliktum a „*lehetővé teszi*” formulával expressis verbis kifejezésre juttatja a veszély előidézését mint felelősségi kritériumot. A *megakadályozhatta volna* formulához képest nem várja annak ex post vizsgálatát, hogy a jogszerű magatartás alkalmas lett volna az „eredményben” manifesztálódott veszély

⁵⁸⁶ SCHÜRMAN (2005), 21. p

⁵⁸⁷ PUPPE (1983), 296. p

⁵⁸⁸ GEISMAR (2012), 98. p

⁵⁸⁹ Vö. HARRO (1980), 423. p; SCHÜRMAN (2005), 82. p

elhárításához, csupán annak megállapítását várja, hogy a kötelezettségszegés *utat nyitott* arra, hogy az alaphűncselekmény megvalósulhasson. Az okozati kapcsolatot tehát tisztán lineárisan fogalmazza meg a jogalkotó, emellett a veszélyhelyzet előidézésére, nem pedig az alaphűncselekmény bekövetkezésére fekteti a hangsúlyt. A deliktumokat a Risikoerhöhung-elmélet szempontjából definiálva az állapítható tehát meg, hogy az elkövetési magatartás (kötelezettség elmulasztása) az a kockázati tényező, amely realizálásához a jogalkotó hátrányos jogkövetkezményt fűz abban az esetben, ha a kockázati tényező ténylegesen rizikóhelyzetet teremtett, ami végül hátrányos következményben manifesztálódott.⁵⁹⁰ Anyagi jogi szempontból, – PUPPE megállapítása szerint – objektíve nincsen lényegi különbség aközött, hogy a beszámítás alapjául szolgáló cselekmény és az *eredmény* közötti kapcsolatot ex post magyarázzuk, avagy ex ante állítunk fel prognózist a cselekmény és a potenciálisan bekövetkező eredmény relációja vonatkozásában. Amennyiben a tettesi cselekményből, azaz a kötelezettségszegésből eredő következmények nem determináltak, úgy a tettes cselekményének ex ante szemlélete csak a következmény potenciális bekövetkezésének kockázati fokának vizsgálata tekintetében biztosít lehetőséget, annak realizálódása azonban nem szükséges.⁵⁹¹ Álláspontom szerint, bizonyítás szempontjából ez utóbbi megoldás egyszerűbben definiálhatóvá teszi a beszámítási formula megvalósulásának igazolását, csak azt kell megállapítani ugyanis, hogy a kötelezettség elmulasztásával a veszélyhelyzet bekövetkezett. Ex ante szemlélet szerint ugyanis elégséges annak megállapítása, hogy a tettes egy olyan veszélyt idézett elő, amely az alaphűncselekmény bekövetkezéséhez vezethet, illetve a bekövetkezésének veszélyét, lehetőségét, valószínűségét megnövelte. A megemelt kockázat aztán azért manifesztálódik az alaphűncselekmény elkövetésében, mert a cselekmények további, a kötelezettségszegést követően realizálódó és a kötelelességszegő tettestől immáron független folyamatában a tényállásszerű elkövetési magatartás (mulasztás) kifejtésekor még nem determinált cselekmények következnek be (alaphűncselekmény elkövetése).⁵⁹² Habár linearitásánál fogva a költségvetési csaláshoz kapcsolódó tényállásban deklarált ex ante beszámítási szemlélet az egyszerűbb megállapíthatóság lehetőségét rejti magában, mégis veszélyes azonban, ugyanis in abstracto a tettes által előidézett csekély mértékű veszély is

⁵⁹⁰ KINDHÄUSER (2008), 488. p; GEISMAR (2012), 96. p

⁵⁹¹ PUPPE (1983), 295. p

⁵⁹² Vö. PUPPE (1983), 295. p

elégséges lehet a magatartás beszámításához.⁵⁹³ Emellett – ahogyan arra már az objektív büntethetőségi feltételként megjelenő alapbűncselekmények közös jellemzőit elemző címben utaltam – a „lehetővé teszi” formula nyelvtani értelmezése teret engedhet olyan interpretációnak, amely szerint a deliktum befejezetté válásához nem is szükséges feltétel az alapbűncselekmény bekövetkezése. Tekintettel azonban arra, hogy a formula beszámítási feltétel, és a kockázat növelése a beszámítás tartalmi indokát, mintegy kriminálpolitikai okát adja, úgy a kockázat növelése a felelősség megállapításához teleologikus, illetve jogdogmatikai értelmezés szerint önmagában nem vehető figyelembe, az büntetőjogilag kizárólag a megnövelt kockázati helyzettel kapcsolatban manifesztálódó következmény esetén számítható be a kötelességszegő tettesnek.⁵⁹⁴

Az in dubio pro reo elv érvényesülése szempontjából fontos kihangsúlyozni, hogy kétséget kizáróan azt kell bizonyítani, hogy a kötelezettség teljesítése *valószínűleg* megakadályozta volna az alapbűncselekmény bekövetkezését. Azaz anyagi jogi valószínűségi elem megjelenése az in dubio pro reo elvet formálisan annyiban nem érinti, miszerint annak a *valószínűségi követelmény vonatkozásában is bizonyosságnak kell lennie*,⁵⁹⁵ az „elkerülhetőség” *normatív értékelendő elemei* – ahogyan azt KIS megállapítja – pedig amúgy is *kívül esnek a bizonyítás rendszerén*.⁵⁹⁶ Egyetértek azzal, ahogyan KIS megfogalmazza a hiányzó ontológiai alap miatt normatív alapon nyugvó beszámítási feltétel megállapíthatóságának „képletét”: „*a jogellenességhez elégséges a relevancia valószínűsége, a jogellenesség hiányához az irrelevancia bizonyossága kell*”.⁵⁹⁷ Ugyanis, ahogyan KIS megállapítja: „*a bizonyítási teherrel kapcsolatos eljárási elv fordítottan mozog a normatív értékelés és a hipotézisek világában*”.⁵⁹⁸

III. 6. 4. Részösszegzés

Az objektív büntethetőségi feltétel és a speciális vezetői felelősségi deliktum elkövetési magatartása közötti kapcsolat definiálása, dogmatikai besorolása elengedhetetlen, tekintettel arra is, hogy a két cselekmény közötti kapcsolatot a jogalkotó normativizálja. A

⁵⁹³ PUPPE (1983), 295. p

⁵⁹⁴ PUPPE (1983), 314. p; KINDHÄUSER (2008), 481. p

⁵⁹⁵ PUPPE (1983), 302. p

⁵⁹⁶ KIS (2005), 47. p

⁵⁹⁷ KIS (2005), 48. p

⁵⁹⁸ KIS (2005), 48. p

viszonyrendszer okozati összefüggésként történő definiálása, álláspontom szerint még akkor sem helyes dogmatikailag, ha az okozati összefüggést a mulasztásra specializált „hipotetikus” jelzővel illetjük, ugyanis egyrészt a mulasztás ontológiailag nem okozatos, másrészt a vizsgált felelősségi deliktumok immateriális bűncselekmények, így eredmény hiányában okozati összefüggés eleve nem értelmezhető. Az objektív beszámítás tana álláspontom szerint kiegészítő jelleggel alkalmas eszköz arra, hogy kiküszöbölje azokat a hiányokat, amelyekre az okozati összefüggés körében azért nem adhatunk adekvát választ, mert a vizsgált jogintézmények ontológiai jellege ennek lehetőségét eleve kizárja. Így alkalmasnak találom a mulasztás okozatosságá helyett a beszámítási elméletet alkalmazva az eredmény beszámításáról beszélni vegyes mulasztásos bűncselekmények esetében. Emellett szintén az objektív beszámítás tana körében tartom definiálhatónak az *immateriális* speciális felelősségi deliktumok elkövetési magatartása, valamint az alapbűncselekmény közötti viszonyrendszert, nevezetesen az objektív beszámítás tanát specifikáló, illetve modifikáló Risikoerhöhung-elmélet, illetve kockázatfokozási teória alkalmazásával. Amíg az objektív beszámítás tana tipikusan okozatossági problémákkal terhes eredmény-bűncselekmények beszámítását definiálja, addig a kockázatfokozási tan dogmatikailag teljesen alkalmas a vizsgált két cselekmény, azaz a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megsértése, valamint az alapbűncselekmény közötti kapcsolat definiálására, ugyanis e beszámítása elmélet kizárólag absztrakt veszélyeztető, azaz immateriális bűncselekmények esetében bír relevanciával. SCHWEIKERT megállapítása szerint ugyanis konkrét veszélyeztető bűncselekmények azért nem lehetnek ún. rizikó-bűncselekmények, mert ott a veszély tényállási elem, amelyre ki kell terjednie az elkövető tudatának/szándékának.⁵⁹⁹ Az objektív beszámítás tanának, és így az abból származó kockázatfokozási elméletnek is az az egyik sajátossága, hogy a bűnösségi vizsgálatot nélkülöz.

⁵⁹⁹ VISKI (1962), 15. p

III. 7. Az objektív tényállási elemekkel szemben támasztott szubjektív viszonyulás követelményének vizsgálata

Az alapbűncselekmények objektív büntethetőségi feltételként való megfogalmazásának dogmatikai következménye az, hogy az elkövető bűnössége kizárólag az elkövetési magatartás tekintetében vizsgálendő.⁶⁰⁰ Ezért e helyen nem csak indokolatlan, hanem dogmatikailag is helytelen lenne a jogintézmény „negatív főfogalmi elemét” adó szubjektív viszonyulás hiányának vizsgálata. Így e fejezetben kizárólag a speciális vezetői felelősségi deliktumok tettesének a bűncselekmény bűnösségi vizsgálatot megkövetelő objektív tényállási elemekkel kapcsolatos bűnösségét elemzem.

Az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó bűncselekmény mind szándékosan, mind gondatlanul elkövethető, míg a költségvetési csaláshoz kapcsolódó bűncselekménynek csak szándékos alakzatát rendeli büntetni a jogalkotó. A bűncselekmény Btk.-ba iktatásakor még az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése tényállás is tartalmazott gondatlan alakzatot, a jogalkotó azonban dekriminalizálta azt arra hivatkozással, hogy *az a magyar büntetőjog dogmatikai rendszerével nem képezett megfelelő összhangot.*⁶⁰¹ A költségvetési csaláshoz kapcsolódó deliktum gondatlan alakzata dekriminalizálásának indoka felveti a kérdést, vajon miért nem jutott a jogalkotó a vesztegetéshez kapcsolódó alakzat tekintetében is erre a megállapításra.

III. 7. 1. A bűnösséghez szükséges tudati oldal tartalmi meghatározásával kapcsolatos problémák

KIS Norbert kötelezettségzegéssel megvalósuló bűncselekmények vonatkozásában lefolytatott absztrakt bűnösségi vizsgálata körében francia szerzőket idéz, akik megállapítják, hogy a *„kötelezettségzegés ténye alapján a veszélyhelyzet előrelátásának lehetősége in abstracto mérlegelés tárgya. Amennyiben a veszélyhelyzet bizonyos, azonnali és közvetlen, úgy elindul a különös gépezet, amelyben a vélelmek láncolatán keresztül eljutunk a veszélyhelyzet és a következmények előrelátásának vélelméig, amelynek megdöntése csaknem reménytelen.”*⁶⁰² Annak megállapítása, hogy az absztrakt veszélyhelyzet előrelátása tényállási követelmény-e, nagyban függ attól, hogy milyen

⁶⁰⁰ MASCHKE (1997), 65. p; Vö. MOLNÁR G. (2012a), 696. p; GEISMAR (2012), 87. p

⁶⁰¹ T/3006. számú törvényjavaslat a Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és egyes törvények pénzügyi bűncselekményekkel összefüggő módosításáról. Budapest, 2011. április, 31. p

következményeket tekintünk a bűnösség megállapítása szempontjából relevánsnak. Tekintettel arra, hogy a bűnösségi alakzatok körében a jogalkotó nem az *eredmény*, hanem a következmény fogalommal operál, a kérdés megválaszolása álláspontom szerint in abstracto problémát jelent az immateriális bűncselekmények körében. Vajon mit jelent a következmény terminus technikus az immateriális bűncselekmények esetében, ahol is a bűncselekmény az elkövetési magatartás realizálásával megvalósul? A tettes mulasztással realizált elkövetési magatartásának egy tiszta mulasztásos deliktum esetében milyen következménye lehet, amelyeket előre kellett volna látni? Tekinthető-e az absztrakt veszélyhelyzet előidézése következménynek annak a dogmatikai tételnek a fényében, hogy a bűncselekmény tetteसे tudatának *az objektív tényállási elemeket, illetve az azokat megvalósító életbeli jelenségeket*⁶⁰³ *kell átfognia?* Avagy tekinthető-e az objektív büntethetőségi feltétel következménynek, tekintettel arra a dogmatikai tételre, hogy az *bűnösségi vizsgálatot nem kíván meg?* E kérdések megválaszolása céljából szükséges feltárni azt, hogy a *következmények* milyen előrelátási matériát foglalhatnak magukban tényállástani szempontból. E kérdésre álláspontom szerint alapvetően kétféle válasz adható:

- (1) A következmény megegyezik az eredménnyel, ezért immateriális deliktumok esetében e követelmény értelmezhetetlen.
- (2) A következmény tágabb fogalom, mint a tényállástani értelemben vett eredmény, ezért immateriális bűncselekmények esetében következménynek kell tekinteni az absztrakt veszélyt, illetve materiális és immateriális bűncselekmény esetén ide értendő az objektív büntethetőségi feltétel is.

A probléma nyelvtani, valamint rendszertani értelmezése útján kapott eredmény kölcsönösen kizárja egymást. Nyelvtani értelmezés, valamint objektív teleologikus értelmezés alapján azt kell mondanunk ugyanis, hogy a következmény *több, mint az eredmény*, annál tágabb fogalom, azaz a tényállástani értelemben vett eredményhez képest *mást is* érthetünk alatta. Emellett tekintettel arra, hogy az eredmény egy büntető anyagi jogi alapfogalom, vélelmezhető, hogy amennyiben a jogalkotó a bűnösségi alakzatokhoz szükséges előrelátást kizárólag a tényállásban megfogalmazott eredményre kívánta volna kiterjeszteni, úgy következmény helyett az eredmény terminust használta volna. Ennek az

⁶⁰² KIS (2005), 82. p

egyébként logikus érvelésnek ellentmond azonban a dogmatikai-rendszertani alapon elhelyezkedő következő argumentáció. Amennyiben a bűnösség tényleges vagy (hanyagság esetében) fiktív tudati oldala szempontjából következménynek tekintjük a tényálláshoz nem tartozó absztrakt veszélyt, avagy az bűnösségi vizsgálat követelményét nélkülöző objektív büntethetőségi feltételt, úgy azt kellene mondanunk, hogy e körülményeknek meg kellene jelenniük a tettes tudatában, holott egyik esetben sem beszélhetünk tudati vizsgálatot igénylő objektív tényállási elemről. Éspedig a szubjektív oldal vizsgálatát az uralkodó dogmatikai álláspont szerint az objektív tényállási elemek vonatkozásában kell lefolytatni, a contrario, azok a körülmények, amelyek nem szubszumálhatók valamely objektív tényállási elem alá, kívül esnek a bűnösségi vizsgálaton. A két megoldás közötti disszonancia álláspontom szerint kétféleképpen oldható fel: vagy azt kell mondanunk, hogy a következmény megegyezik az eredménnyel, illetve az objektív tényállási elemek körén az nem terjed túl, és ez esetben ki kell mondani azt is, hogy a bűnösségi követelmény immateriális bűncselekmények körében voltképpen értelmezhetetlen, ugyanis esetükben nem beszélhetünk következményről, avagy ki kell mondani azt, hogy a bűnösségi vizsgálat kiterjed(het) olyan, a bűncselekményhez kapcsolódó egyéb tényezőkre is, amelyek nem objektív tényállási elemek. A két megállapítás nem állhat egymás mellett, azok kölcsönösen kizárják egymást. Ha azonban ezt az előrelátást annak ellenére várjuk el és vizsgáljuk, hogy az említett következmények nem objektív tényállási elemek, úgy a magatartás lehetséges következményeinek körét tágabban értelmezzük, mint az eredmény-fogalmat, és e tágabb értelmezés mintegy bűnösségi vizsgálatot követel meg a tudati oldal szempontjából tényálláshoz nem tartozó következmények vonatkozásában is. Az első értelmezés gyakorlatilag azt a következményt vonja maga után, hogy a bűnösségi alakzatok törvényi fogalmát modifikálva, specializálva kell értelmezni az immateriális bűncselekmények körében, szigorúan az elkövetési magatartás kifejtésével kapcsolatos tudatot megkívánva, következmények előrelátásának normatív hiánya okán. Azaz a cselekmény kifejtésének tudata, valamint annak társadalomra való veszélyességének tudata alapozza meg a büntetőjogi felelősséget, a következmények vizsgálata azonban fogalmilag kizárt. VISKI a szándékosság és társadalomra veszélyesség kapcsolatát elemző monográfiájában a társadalomra veszélyesség tudata kiterjedésének kérdésében speciális értelmezés mellett foglal állást a

⁶⁰³ NAGY (2014a), 180. p

tiszta mulasztásos, vagyis a mulasztással elkövetett immateriális bűncselekmények tekintetében. Meglátása szerint a társadalomra veszélyesség tudatának hiánya e bűncselekmények estében szükségképpen kizárólag a tanúsítandó, illetve a tilalmazott magatartásra vonatkozhat.⁶⁰⁴ Ennek megfelelően – a simile – a tények tudata is csak az elkövetési magatartásra vonatkozhat. Az immateriális bűncselekmények tekintetében a következmények vizsgálatának irrelevanciája mellett szól FINKEY azon meglátása is, miszerint a szándékot alkotó tudati, valamint akarati oldal közül a tudati a cselekvésre, míg az akarati oldal a szándékolt eredményre, következményre vonatkozik.⁶⁰⁵ Az objektív felelősség mindinkább erőteljes megjelenését a bűnösség terén kifejezően fogalmazza meg BÉKÉS: „civilizációnk nem a gondolkodás-etika, hanem a magatartás-etika bázisára épül”.⁶⁰⁶

A második értelmezés voltaképpen szűkíti a tettes büntetőjogi felelősségét azzal, hogy a bűnösségi alakzatoknál deklarált *következmények előrelátása* kritériumnak való megfelelés okán *nem* tényállási elemeket is bevonunk a bűnösségi vizsgálat körébe. Így ezen értelmezés alapján vizsgálandó, hogy az absztrakt, tényállásban meg nem határozott veszélyt a tettes magatartása kifejtésekor előre látta-e, előre láthatta-e, avagy előre kellett volna-e látnia. Ez a büntetőjogi felelősséget szűkítő értelmezés az elkövető javát szolgálja, és integrálható megoldás lenne, ellentmond azonban az absztrakt veszélyeztető deliktumok léte kriminálpolitikai indokának. Nevezetesen a jogalkotó e deliktumok esetében éppen azért nem definiálja a veszélyt tényállási elemként, hogy a tekintetben ne kelljen bűnösségi vizsgálatot lefolytatni. Ez az értelmezés emellett de facto elmosza a határt az absztrakt és konkrét veszély között. E második értelmezést levetítve az objektív büntethetőségi feltételre, a következő állapítható meg: Az objektív büntethetőségi feltétel *genus proximuma* az, hogy olyan tényálláson kívüli tényállási elem, amelyre nem kell, hogy a tettes bűnössége kiterjedjen. A következmény-fogalom tág értelmezésével tehát az objektív büntethetőségi feltétel de facto elveszíti objektív jellegét, hiszen következmény-jellege okán arra a bűnösségi vizsgálatot le kell folytatni, ám eredménynek továbbra sem tekinthető. Álláspontom szerint sem az absztrakt veszélyeztető bűncselekmények, sem pedig az objektív büntethetőségi feltétel dogmatikai karaktere nem áll összhangban sem a szándékosság, sem a gondatlanság törvényi szabályozásával. A dogmatikai-rendszer

⁶⁰⁴ VISKI (1959), 161. p

⁶⁰⁵ Vö. FINKEY (1899), 19. p

értelmezés olyan eredményre vezet, amely nincsen összhangban az említett dogmatikai karakterű normák kriminálpolitikai céljával, így ilyen értelmezés útján jellegadó ismérvek megszűnnek létezni. Másik oldalról azonban a dogmatikai értelmezés olyan eredményre vezet, amely teljes mértékben összhangban áll mind a nullum crimen elvvel, mind pedig a bűnösségen alapuló felelősség elvével, így voltaképpen alkotmány-konformnak tekintendő. Ahhoz, hogy állást foglaljunk a tekintetben, hogy az egymást kizáró értelmezések közül melyiket kell irányadónak tekinteni, a következő kérdések megválaszolása szükséges: Vajon szabad-e úgy tekinteni a kodifikált bűnösségre mint a kifejecesedett büntetőjog-dogmatika normatív védbástyájára, amely alkalmas arra, hogy megsűrje a bűnösségen alapuló felelősség elvével hadban álló jogintézmények de facto érvényesülését? Másik oldalról viszont: értelmezhető-e egy norma úgy, hogy az de facto megváltoztassa valamely másik norma dogmatikai jellegét? Ha az előrelátást megkövetelő kodifikált bűnösségi fogalmakra mint normatív védbástyára tekintünk és így a következmény fogalom tág értelmezésével eredménynek nem minősülő következményekre is kiterjesztjük az előrelátás követelményét, úgy mind a deliktum absztrakt veszélyeztető jellege okán felmerülő előrehozott büntetendőség, mind pedig a bűnösségi elvet sértő objektív büntethetőségi feltétel létét büntetőjogi felelősséget szűkítő, alkotmánykonform módon értelmezzük. Ez az interpretáció túlmutat azonban az értelmezés keretein annyiban, hogy a *magatartás következményei előrelátásának követelménye* de facto megszünteti, de legalábbis erősen árnyalja azt a dogmatikai tételt, miszerint absztrakt veszélyeztető bűncselekmény az eredmény, illetve arra kiterjedő szándék nélkül büntetendő, valamint azt, hogy az objektív büntethetőségi feltétel a tettes szándékától független büntethetőségi kritérium. Ezen argumentáció alapján mindkét, imént feltett kérdésre *igen* a válasz, mindaddig, amíg az értelmezés eredménye alkotmánykonform, nem sérti a nullum crimen elv értelmezési aspektusát, különösen akkor, ha más alkotmányos alapelvek sérelmének kiküszöbölésére törekszik. Így tehát a szándékosság, valamint a tudatos gondatlanság törvényi fogalmának alkotmánykonform értelmezését követve a költségvetési csaláshoz, valamint az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó tényállások elkövetése miatt a tettes csak akkor büntethető, ha a költségvetési csalás, illetve az aktív hivatali vesztegetés bekövetkezése tekintetében a tudati oldalát absztrakt előrelátás jellemezte.

⁶⁰⁶ BÉKÉS (1974), 175. p

Mindennek megfelelően abban az esetben, ha a jogalkotó a bűnösségi követelmények érvényesülését gyengítő kriminálpolitikai célt kíván realizálni, úgy a cél érvényesítésének megfelelő bűnösségi formát szükséges tényállási szinten deklarálni. Ez azt jelenti, hogy álláspontom szerint a fenti, alkotmánykonform, a bűnösségen alapuló felelősség elvén nyugvó értelmezés csak úgy eliminálható, ha a jogalkotó speciális bűnösségi formát épít be a törvényi tényállásba, mint ahogyan teszi azt az emberiség, valamint háborús bűncselekményekhez kapcsolódó előjárói felelősség tekintetében.

Az értelmezés ezen eredményétől függetlenül jelen fejezetben elsősorban a bűnösségnek az objektív tényállási elemeket átfogó dogmatikai karakterének megfelelően nélkülözöm az objektív tényállási elemnek nem minősülő körülményekre kiterjedő szubjektum elemzését.

III. 7. 2. Szándékos alakzat

Tekintettel arra, hogy a speciális vezetői felelősségi deliktumok szándékos alakzatával is kapcsolatos dogmatikai problémák egy részét már fentebb kifejtettem, egy cím alatt tárgyalom az egyenes, valamint eshetőleges szándékot. Függetlenül attól, hogy a jogalkotó a szándékosság törvényi fogalmában kizárólag az akarati-érzelmi oldalt, a „kívánást”, valamint a „belenyugvást” említi, a tudati oldal léte a fogalom immanens része.⁶⁰⁷ Tiszta mulasztásos bűncselekményről lévén szó, a tettes tudatának ki kell terjednie mindenekelőtt arra, hogy cselekvési kötelezettsége áll fenn.⁶⁰⁸ Tekintettel arra a már az elkövetési magatartás vizsgálatának körében megállapított tényre, hogy a vezető tevési kötelezettsége körének meghatározása széleskörű, már-már nullum crimen elvet sértő értelmezési kötelezettséget ró a jogalkalmazás terhére, a társadalomra veszélyességben való tévedés lehetősége releváns,⁶⁰⁹ ugyanis – MASCHKE szavaival élve – a kötelezettségek körének határozatlansága, a potenciális keretdiszpozíciók széles köre, az elkövetési magatartás általános megfogalmazása miatt ez a deliktum a társadalomra veszélyességben való tévedés „eldorádója” lehet.⁶¹⁰ A kockázat megengedett voltában való tévedés gyakorlatilag jogellenességben való tévedés.⁶¹¹ Tekintettel azonban arra, hogy a jogalkotó a megengedett kockázat alsó határát deklarálja a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség

⁶⁰⁷ NAGY (2014a), 180. p

⁶⁰⁸ VISKI (1959), 161. p

⁶⁰⁹ Vö. VISKI (1959), 161. p

⁶¹⁰ MASCHKE (1977), 68. p

⁶¹¹ VISKI (1968), 293. p

megsértésének megfogalmazásával, e vélt jogellenességet kizáró ok miatti társadalomra veszélyességben való tévedés aligha képzelhető el.

Akarati-érzelmi oldal vonatkozásában a deliktum in abstracto mind egyenes, mind pedig eshetőlegesen szándékkal elkövethető. Megjegyzendő azonban, hogy – ahogyan azt NAGY Ferenc megállapítja – „*a belenyugvás rendszerint csak tényállásszerű eredménnyel lehet kapcsolatos*”,⁶¹² így az eventuais szándék megjelenése immateriális bűncselekmények esetén nem tipikus.

III. 7. 3. Gondatlan alakzat

A gondatlan magatartás vizsgálata kizárólag a hivatali vesztegetéshez kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzat tekintetében vizsgálandó, a jogalkotó ugyanis a költségvetési csaláshoz kapcsolódó deliktum gondatlan megvalósítását nem rendeli büntetni. A Btk. 293. § (4) bekezdése értelmében fennáll a vezető tisztségviselő büntetőjogi felelőssége akkor is – az objektív büntethetőségi feltétel megvalósulása esetében – ha a tettes a kötelezettségét *gondatlanul mulasztotta el*. Ahogyan azt GÁL István megfogalmazza, a gondatlan változat esetén az elkövetési magatartás olyan mértékben kitágítja a büntetőjogi felelősséget,⁶¹³ amely már az objektív felelősség határait súrolja.⁶¹⁴ Megállapításával egyetértek, tekintettel arra is, hogy az objektív felelősséghez való közelítés már a szándékos alakzat vonatkozásában is alappal merül fel. Emellett a gondatlan alakzat pusztá léte a releváns cselekmények szubjektív tényállási elemeit vizsgálva eleve értékellentmondást hordoz magában,⁶¹⁵ ugyanis az elkövetőt büntetőjogilag úgy teszi felelőssé, hogy kötelezettségét gondatlanul mulasztotta el, az alapbűncselekmény elkövetője pedig szándékosan cselekedett. Az értékellentmondás abban rejlik, hogy ha a vezető tisztségviselő a más által szándékosan elkövetett bűncselekményt önmaga pusztán gondatlanul követné el, úgy ő bűncselekményt *egyáltalán nem követne el*.⁶¹⁶ Azaz míg egy társadalomra sokkal inkább veszélyes, csak szándékosan realizálható cselekmény *gondatlan elkövetése* esetén büntetőjogi felelőssége nem áll fenn, egy lényegesen csekélyebb társadalomra veszélyességet magában rejtő felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség gondatlan elmulasztása esetén igen. A német jogirodalom ezt az értékellentmondást azzal az érveléssel eliminálja,

⁶¹² NAGY (2014a), 179. p

⁶¹³ ALEXANDER (2005), 227. p; BOCK (2009), 71. p

⁶¹⁴ GÁL I. (2016), 921. p

⁶¹⁵ GEISMAR (2012), 89. p

hogy a két cselekmény elkövetésével különböző jogtárgyak sérülnek, a cselekmények jogtalansága nem ugyanazon érdekek megsértésében áll.⁶¹⁷ Az érvelés formálisan helytálló lehet, azonban ha visszautalunk a bűncselekmény által védeni kívánt jogi tárgyakra, úgy kétséges, hogy a tényálláson belüli értékellentmondás ezen az alapon valóban kizárható-e. Éppen ezért úgy vélem, hogy az értékellentmondás tagadása nem a különböző jogtárgyak megsértésére vezethető vissza, hanem elsődlegesen az individuális büntetőjogi felelősség elvére. Ugyanis minden elkövető büntetőjogi felelősségét egyénileg kell vizsgálni, így amíg a tag vagy dolgozó felelőssége a szándékos alpbűncselekmény elkövetéséért, addig a vezető felelőssége a kötelezettsége szándékos vagy gondatlan elmulasztásáért áll fenn.⁶¹⁸ Ez az érv az értékellentmondás problémáját képes ugyan kiküszöbölni, azonban – mint már láttuk – a bűncselekmény objektív büntethetőségi feltételként történő deklarálásával az alpbűncselekményt a jogalkotó bevonja a cselekmény mikénti megítélését determináló jogtalansági körbe, így a bűnösségen alapuló felelősség elve mellett az individuális büntetőjogi felelősség elve is sérelmet szenved. Fontos megjegyezni azonban, hogy az értékellentmondással kapcsolatos megjegyzések kifejezetten az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzat tekintetében azért hipotetikusak (és legfeljebb ontológiai alapon érvelhető a probléma), mert az aktív hivatali vesztegetés mint alpbűncselekmény gondatlan alakzata nem büntetendő.

Tekintettel arra, hogy a speciális vezetői felelősségi alakzat – mint azt a deliktumok rendszerbeli helyének vizsgálata körében kifejtettem – a mulasztásos bűnsegély dogmatikai konstrukciójával mutat hasonlóságot, az elkövetési magatartás kifejtésére vonatkozó szubjektív ismérvek tekintetében a részesi, valamint a bűnkapcsolati felelősségi forma összehasonlításra alkalmas. Az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó gondatlan vezetői felelősségi deliktum tekintetében az észlelhető, hogy azt a mulasztásos bűnsegély részesi alakzattól nem csak az alpbűncselekményre kiterjedő szubjektum hiánya különbözteti meg, hanem maga az elkövetési magatartás, azaz a kötelezettség elmulasztása is gondatlanul történik. A konstrukció ily módon a szándékos alakzathoz képest meg inkább büntetőjogi felelősséget kiterjesztő jellegű, mert *a bűnsegély alapvetően nem lehet gondatlan*. Kétségtelen, hogy e tekintetben a sui generis tényállás dogmatikailag helytálló,

⁶¹⁶ MASCHKE (1997), 62. p

⁶¹⁷ Lásd: ROGALL, (1986) 607. p

hiszen pusztán egy önálló felelősségi alakzatról van szó, mintegy a mulasztásos bűnségély „*legyengített formájáról*”.⁶¹⁹ A gondatlan alakzat meghatározása azonban így is aggályos, hiszen a bűnösség vizsgálatát az alapbűncselekmény vonatkozásában már a szándékos alakzatánál sem várjuk el, és már ez is tágítja az elkövető büntetőjogi felelősségét.

A gondatlan alakzat vonatkozásában éppúgy, mint minden gondatlan bűncselekménynél vizsgálni kell a tudatos gondatlanság, valamint a hanyagság esetét. Fontos már a vizsgálat elején kimondani azt az axiómát, hogy az elkövető gondatlanságát itt is kizárólag az objektív tényállási elemek vonatkozásában vizsgáljuk, a bűnösségi elemzés főszabály szerint e helyen sem terjed ki az objektív büntethetőségi feltételre, tekintettel arra, hogy az bűnösségi elemet nélkülöző tényállási feltétel.

Álláspontom szerint a gondatlanság mindkét alakzatának értelmezése problémás a hivatali vesztegetéshez kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzat tekintetében, annak tiszta mulasztásos jellege miatt.

III. 7. 3. 1. Tudatos gondatlanság

Tudatos gondatlansággal követi el a bűncselekményt az, aki előre látja magatartásának lehetséges következményeit, de könnyelműen bíz az elmaradásában. A gondatlanság tudati elemekkel átszótt szubjektív tényállási elem,⁶²⁰ éppen ezért meghatározó annak a jelentősége, hogy az elkövető tudati oldalát milyen objektív kritériumok alakítják. A tudati oldal az intenzitás tekintetében álláspontom szerint nehezen határolható el az eshetőleges szándéktól,⁶²¹ ám a *dolus eventualis* és *luxuria* közötti általános határvonal meghúzására történő kísérlettel túlterjeszkedik a dolgozat tartalmi keretein.⁶²² A *luxuria* tudati oldalának mikénti értelmezése tekintetében fokozottan merül fel az immateriális bűncselekmény vonatkozásában a magatartás lehetséges következményei előrelátásának már ismertett problémájája. Az ezzel kapcsolatos fejtegetéseket e helyen nem kívánom újra megismételni. A tudati oldal meghatározásának nehézsége eleve determinálja az akarati-érzelmi oldal tartalmának meghatározását, ugyanis amennyiben nem tudjuk megfogalmazni, a kifejtett magatartásnak milyen következményeit kell a tettesnek előre

⁶¹⁸ HILGERS (2000), 38. p; Vö. MASCHKE (1997), 72. p

⁶¹⁹ „abgeschwächte Form der Teilnahme durch Unterlassen” [KOHLMANN/OSTERMANN (1990), 129. p]

⁶²⁰ NAGY (2014a), 184. p

⁶²¹ Vö. NAGY (2014a), 184. p

⁶²² *Lásd:* BÉKÉS (1974), 390-405. p

látnia, úgy értelemszerűen az ahhoz kapcsolódó emocionális oldal is értelmezhetetlen, megfoghatatlan, hiszen nem tudni, milyen körülmény elmaradásában bízunk, bízhat a tettes könnyelműen.

III. 7. 3. 2. Hanyagság

A negligencia vonatkozásában az immateriális bűncselekmény gondatlan elkövetésével kapcsolatban fent említett probléma ugyanúgy adott. Emellett a hanyag gondatlanág megállapításának két feltétele közül az objektív gondossági kötelesség az, amelynek tartalma átfogó vizsgálatot igényel. KIS megfogalmazása szerint *„a hanyagság a klasszikus büntetőjogi dogmatika szerint az objektíve elvárható gondossági kötelesség megszegésével okozott következményekért való felelősséget jelenti azzal a feltétellel, hogy az elkövetőtől képességei alapján elvárható lett volna az objektíve elvárható gondossági magatartás felismerése és követése.”*⁶²³ Vajon a negligencia vizsgálata körében megjelenő objektív gondossági kötelesség, valamint a mulasztás mint elkövetési magatartás vonatkozásában megfogalmazandó cselekvési kötelezettség alapját képező normatív elemek mennyiben vannak egymással átfedésben?⁶²⁴ Vajon ugyanazon normatív alap jelenti a két objektív kritérium, a két kötelezettség alapját az objektív tényállási elem, valamint e szubjektív tényállási elem vonatkozásában? A mulasztáshoz szükséges kötelezettségszegés, valamint a gondatlanság normatív/objektív eleme, a gondossági kötelesség egymással való kapcsolatának absztrakt vizsgálata során DEHNE-NIEMANN hasonlóan világít rá a fogalmak közötti potenciális átfedés problematikájára: *„A gondatlanság körében használt „szükséges gondosság figyelmen kívül hagyása”, vagy a „köteles gondosság elmulasztása” fogalmak prima vista azt a benyomást keltik, hogy gondatlanság esetében mulasztásos deliktumokkal van dolgunk.”*⁶²⁵ Habár vitathatatlan, hogy a gondossági kötelesség a gondatlanságnak egy olyan objektív fogalmi eleme, amely mind gondatlan tevéses, mind gondatlan mulasztásos bűncselekmények esetében követelmény, a kötelezettség nem teljesítése mint azonos „elkövetési magatartás” azonban a két kötelezettség-kör közötti viszony vizsgálatát különösen szükségessé teszi. BÉKÉS álláspontja szerint a két kötelezettségi kör nem azonos: *„Az objektív gondossági kötelesség megszegése nem azonos a cselekvési kötelesség megszegésével, azaz a diszpozíciószerű cselekmény nem normatív magatartás,*

⁶²³ KIS (2005), 34. p

⁶²⁴ Vö. VISKI (1962), 21. p

*hanem akaratlagos aktus.*⁶²⁶ Álláspontja megegyezik VISKI megállapításával, miszerint a mulasztás normatív alapját képező cselekvési kötelezettség mint elkövetési magatartás realizálása általában csupán indíciuma a gondossági kötelesség megsértésének,⁶²⁷ amíg ugyanis a cselekvési kötelesség konkrétan, normatív meg határozható és behatárolható, személyre vonatkoztatott kötelezettségi kör, addig a gondossági kötelesség ún. típuskötelezettség, azaz adott helyzetben mindenkit olyan kötelezettségek terhelnek, amelyeket a társadalom az adott személyi körtől, társadalmi csoporttól általában elvár. Ennek megfelelően BÉKÉS tehát amellet t érvel, hogy ha a cselekvési kötelezettség megsértése esetén egyúttal a gondossági kötelezettség megsértése mellett is eo ipso állást foglalunk, akkor voltaképpen vélelmezzük a bűnösséget.⁶²⁸ Megállapítása szerint tehát *„az objektív gondossági kötelesség nem a valóban kimerített diszpozícióból derivált olyan ítélet, mely szerint az eredményt okozó magatartás éppen kauzális jellege folytán ipso facto megsértette a gondossági kötelességet*”.⁶²⁹

BÉKÉS az immateriális bűncselekményeket azok dogmatikai karaktere miatt speciálisan kezeli a gondossági kötelesség tartalmának megállapítása tekintetében, miszerint e deliktumok esetében *„szükségképpen hiányzik az objektív gondossági kötelesség minden olyan ismérve, amelyet az eredményre lehet visszavezetni*”. Megállapítása szerint: *„az immateriális bűncselekmények körében a gondossági kötelesség az objektív előreláthatóságtól és az objektív elkerülhetetlenségtől függetlenül az a viselkedési standard, amelyet az adott szituációban lévő személlyel szemben a társadalom támaszt.*”⁶³⁰ A bűnösségi forma megállapításához szükséges objektív kötelességsértés vizsgálata álláspontja szerint tehát akkor sem nélkülözhető, ha a tényállásszerű magatartás megsértése kötelezettségszegésben áll. A mulasztás normatív alapját képező cselekvési kötelezettséget, valamint a hanyag gondatlanság megállapításának objektív alapját képező objektív gondossági kötelezettséget tehát úgy kell elképzelni, mint egy halmazt, amelyek közül a tágabb gondossági kötelesség magában foglalja a szűkebb és normatív alapon nyugvó cselekvési kötelezettséget. A gondossági kötelezettségek köre in abstracto tipizálható, így különbség tehető magánéletbeli gondossági kötelezettség, valamint ún.

⁶²⁵ DEHNE-NIEMANN (2012), 89. p

⁶²⁶ BÉKÉS (1974), 328. p

⁶²⁷ BÉKÉS (1974), 273. p; VISKI (1962), 19-20.p

⁶²⁸ BÉKÉS (1974), 253. p

⁶²⁹ BÉKÉS (1974), 275. p

⁶³⁰ BÉKÉS (1974), 293. p

hivatásbeli, avagy szabályozott gondossági kötelezettség között.⁶³¹ Azáltal, hogy utóbbi normatíve szabályozott, azaz a gondossági köteleesség tartalmát éppúgy norma határozza meg, mint a mulasztás normatív alapját képező cselekvési kötelezettségét, keretdiszpozíciós kodifikációs megoldás esetén nem elképzelhetetlen, hogy a két halmaz tartalmilag azonos, azaz a cselekvési kötelezettség elmulasztása egyúttal a normatív gondossági kötelezettség elmulasztását is jelenti.⁶³² Azaz a kötelezettség elmulasztása ipso facto a hanyag gondatlanság normatív oldalának realizálódását is jelenti, a felelősség ez esetben szubjektív oldalon csak a köteles gondosságra való képesség hiánya esetén zárható ki. Amennyiben tehát a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjétől a normativitás szintjén mint gondossági kötelezettség a felelős vállalatirányítás az elvárható magatartás, és e normatív kötelezettség kizárólag normákban lefektetett, cizellált kötelezettségek nevesítésével nyer értelmet, úgy a tevési kötelezettség megsértése egyúttal az elvárt felelős vállalatirányítás követelményének megsértését is jelenti. Ellenkező esetben azt kell megállapítani, hogy a keretet kitöltő háttérnormában megfogalmazott olyan cselekvési kötelezettség megsértése, amely teljesítése az alaphüccselekmény realizálásának megakadályozására alkalmas, adott esetben nem sérti a felelős vállalatirányítás követelményét. Álláspontom szerint tehát – egyetértve BÉKÉSEL – sérti a bűnösségen alapuló felelősség elvét bűnösségi vélelem származtatása az elkövetési magatartás realizálásából,⁶³³ ám normatíve szabályozott gondossági kötelezettség esetén nehezen képzelhető el, hogy a két kötelezettségi kör nem esik egybe, amely azonban objektív oldalon a hanyag gondatlanság megállapításának automatizmusához vezető veszély.

A hanyag gondatlanságot az akarati-érzelmi oldal hiánya jellemzi, így az álláspontom szerint tisztán normatív, az emocionális oldal hiánya okán voltaképpen ontológiai elemet nélkülöző szubjektív tényállási elem. A német büntetőjog-dogmatika a hanyag gondatlanságból elkövetett bűncselekményekért fennálló felelősség hiányzó ontológiai alapját – épp úgy, ahogy a magyar büntetőjog – normatívval pótolja, és így felelősségmegalapozó szubjektív tényállási elemet definiál. BÉKÉS megállapítása is a hanyagság tisztán normatív jellegére utal: „a gondatlanság nem ontológiai fogalom, hanem tényszerű gondolati összefüggések meghatározta dogmatikai fogalom.”⁶³⁴

⁶³¹ NAGY (2014a), 186. p

⁶³² Vö. VISKI (1962), 20. p

⁶³³ Vö. VISKI (1962), 21. p

⁶³⁴ BÉKÉS (1974), 10. p

Tekintettel azonban arra, hogy a hanyag gondatlanság – álláspontom szerint – tisztán objektív-normatív ítélet az elkövető és a cselekménye között, és az normatív alapon voltaképpen kötelezettség nem teljesítésében áll, úgy helye van annak az elméletnek, amely a hanyag gondatlansággal elkövetett bűncselekményt az objektív beszámítás tana segítségével írja az elkövető terhére. A jogalkotó ugyanis a hiányzó tudati oldalt pótolja felelősségmegalapozó normatív rendelkezéssel.⁶³⁵

III. 7. 4. Exkurzus: Az objektív büntethetőségi feltételre kiterjedő tettesi szándék dogmatikai konzekvenciái

A szubjektív tényállási elemek vizsgálata alapvetően az objektív tényállási elemeket realizáló életbeli történésekkel kapcsolatban vizsgálandók. A tettesi cselekmény következményeinek előrelátásával kapcsolatban kifejtettektől eltekintve vizsgálandó azonban, vajon miként minősül a tettes cselekménye akkor, ha tudata kiterjed az alpbűncselekmény megvalósulására, avagy annak megvalósulása lehetőségére, és a tettes a bűncselekmény más általi elkövetését kívánja, vagy abba belenyugszik. Azaz miként minősül az elkövető cselekménye abban az esetben, ha az alpbűncselekmény elkövetéséről még annak realizálása előtt tudomást szerzett, és a potenciális elkövetés tényének tudatában mulasztotta el szándékosan a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségét. Ha a vezető tisztségviselő tudomást szerez arról, hogy a szervezet tagja vagy alkalmazottja hivatali vesztegetés, vagy költségvetési csalás elkövetésére készül a szervezet érdekében, és azért, hogy e cselekmény elkövetésre kerülhessen, szándékosan elmulasztja felügyeleti-ellenőrzési kötelezettsége teljesítését, amennyiben a tag vagy dolgozó a bűncselekményt legalább kísérleti szakba juttatja, a tettesi alapcselekményhez kapcsolódó mulasztásos bűnsegély megállapítása indokolt, nem a sui generis vezetői felelősségi alakzat.⁶³⁶ A speciális vezetői felelősségi alakzat alkalmazása tehát a másodlagos, amennyiben a részesi alakzathoz szükséges feltételek fennállnak,⁶³⁷ a részesség megállapítása annak feltételeinek fennállása esetén megelőzi a bűnkapcsolati alakzatkénti minősítést. Ezt az álláspontot osztja a német jogtudomány is a vezető tisztségviselő speciális jogi kötelezettségén alapuló mulasztásos bűnsegély, valamint a szabálysértési tényállásként szabályozott vezetői felelősségi alakzat egymáshoz való viszonya

⁶³⁵ DEHNE-NIEMANN (2012), 92. p

⁶³⁶ Vö. MOLNÁR G. (2012a), 697. p; MASCHKE (1997), 66. p

tekintetében. A speciális deliktum másodlagossága ellenére azonban a német bírói gyakorlatban az a tendencia mutatható ki, hogy szívesebben alkalmazzák a szabálysértési tényállást a mulasztásos bűnsegély megállapítása helyett, amely tendencia oka minden bizonnyal a már tárgyalt bizonyítási könnyebbségekre – nevezetesen a tettesi alapcselekmény és a részesi magatartás közötti szubjektív kapcsolat vizsgálatának meg nem követelésére – vezethető vissza.⁶³⁸

Amennyiben a szervezet vezetője az alapbűncselekmény elkövetése után szerez tudomást annak elkövetéséről, és nem cselekszik, abban az esetben az utólagos bűnkapcsolati alakzatok köréből relevanciával bírhat az alapbűncselekményhez való szubjektív viszonyulást megkívánó bűnpártolás. A Btk. 300. §-ban szabályozott *Korrupciós bűncselekmény feljelentésének elmulasztása* speciális tettesi kvalifikáció okán jelen felelősségi konstrukció alternatívájaként kizárólag akkor releváns, ha a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselője egyben hivatalos személynek is minősül.

IV. 7. 5. Részösszegzés

A speciális vezetői felelősségi deliktumok objektív tényállási elemeire vonatkozó szubjektív viszonyulás vizsgálatát a mulasztásos bűncselekmény immateriális volta determinálja, amely egyszerű tényállási konstrukció számos olyan értelmezési problémát hordoz magában, amely miatt a bűnösségi tartalom vonatkozásában több, alternatív elmélet is felállítható. Álláspontom szerint alapvető kérdés, hogy miként kell értelmezni a szándékosság, valamint a gondatlanság tudati oldala fogalmi elemét képező *magatartás lehetséges következményeinek előrelátását*. Milyen körülmények előrelátása várható el immateriális bűncselekmény esetén? Értelmezhető-e egyáltalán ez a fogalmi elem tiszta mulasztásos bűncselekményeknél? Interpretációs nehézségeket vet fel továbbá a mulasztásos bűncselekmények esetén felelősségi feltételként megjelenő *tevési kötelezettség*, valamint a gondatlanság fogalmának normatív alapját képező *gondossági kötelezettség* egymástól való elhatárolása, különösen akkor, ha a tevési kötelezettség normatív tartalmát keretet kitöltő más jogági norma szolgáltatja. Amennyiben arra az eredményre jutunk ugyanis, hogy a két kötelezettségi kör átfedésben van egymással, avagy

⁶³⁷ GÖHLER (1989), 1051. p; MASCHKE (1997), 22-23. p; SANDMANN (2001), 487. p; ACHENBACH (2012b), 36.

⁶³⁸ MASCHKE (1997), 29. p

adott esetben megegyeznek, akkor ad absurdum az elkövetési magatartás realizálása – szándékosság hiányában – automatikusan maga után vonja a hanyagság normatív kritériumaként vizsgálendő gondossági kötelesség megsértését, ez pedig magában rejti a felelősségi forma de facto objektív megállapításának veszélyét. A lefolytatott elemzés alapján álláspontom szerint a költségvetési csaláshoz, valamint az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzatok vonatkozásában a szándékosság, valamint a tudatos gondatlanság tudati oldala tekintetében megkövetelt *következmények előrelátását* tágan kell értelmezni, és következmény alatt kell érteni az alaphüncselekmény bekövetkezése lehetőségének előrelátását, annak a tettes tudatában való megjelenésének megkövetelését. Amint azt az elemzés során is megállapítottam, ez az értelmezés kiüresíti és tárgytalanná teszi ugyan a vizsgált deliktumok vonatkozásában mind az absztrakt veszélyeztető jelleget, mind pedig az objektív büntethetőségi feltétel kriminálpolitikai céljának érvényesülését, ám éppen ez az interpretáció küszöböli ki a deliktum említett két ismervében rejlő alkotmányellenességet. Az értelmezés a nullum crimen sine lege alapelv stricta részkövetelményének megfelelően az elkövető javára szolgál, a büntetőjogi felelősséget többletkövetelmények vizsgálati kötelezettségének értelmezése útján szűkíti.

A mulasztás normatív alapját képező cselekvési kötelezettség, valamint a hanyag gondatlanság objektív kritériumaként vizsgálendő objektív gondossági kötelezettségnek a tiszta mulasztásos, keretdiszpozíciós tényállási szerkezetű speciális vezetői felelősségi deliktumok tekintetében álláspontom szerint reálisan áll fenn az elkövetési magatartás esetén a hanyagság objektív kritériumának automatikus vélelmezése, amely magában rejti a bűnösségen alapul felelősség elvének sérelmét.

Tézisként megállapítható tehát, hogy a hatályos normatív bűnösségi konstrukció alkotmányos védbástyaként küszöböli ki az objektív büntethetőségi feltétel által okozott bűnösségi elv sérelmét.

IV. RÉSZ

EXKURZUS: JOGGYAKORLAT-ELEMZÉS

IV. 1. Bevezetés

A dolgozat tárgyát képező, az aktív hivatali vesztegetéshez, valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi tényállások gyakorlati relevanciája csekély, a bűnügyi statisztikai adatok alapján a tényállások létezése óta *egyetlen esetben sem* került sor e bűncselekményekben vádemelésre. Ennek okai álláspontom szerint az előző részben vázolt anyagi jogi problémák eljárásjogi megnyilvánulása, nevezetesen a bizonyítási nehézségekre (voltaképpen a bizonyítás lehetetlenségére) vezethető vissza.⁶³⁹ Csekély annak az esélye ugyanis, hogy kétséget kizáróan bizonyítható az, hogy a releváns alaphűncselekmények más személy által történő elkövetését a vezető tisztségviselő kötelezettségének teljesítése megakadályozhatta volna, avagy éppen az elkövető mulasztása vezetett az alaphűncselekmény elkövetéséhez. Az *in dubio pro reo* elvnek megfelelően ebben az esetben kötelessége a bírónak felmentő ítéletet hoznia, e tények ismeretében pedig az ügyészség sem motivált abban, hogy vádat emeljen, majd képviselje azt. A bizonyítási nehézségekre alapozott joggyakorlat-hiányra vonatkozó feltevés oldalon áll a német joggyakorlatból a jogirodalom által levont következtetés, ugyanis az OWiG 130. § alapján megindult német ügyek nagy része a bizonyíthatóság hiánya miatt megszüntetésre kerül.⁶⁴⁰ A vizsgált speciális vezetői felelősségi bűncselekmények gyakorlati relevanciájának hiánya, valamint a bizonyítási nehézségek dogmatikai alátámasztottsága joggal veti fel a kérdést, vajon milyen joggyakorlat elemzésére kerül sor e cím alatt. SÁNTHA Ferenc 2002-es tanulmányában a jogi személlyel szemben kiszabható intézkedésekről szóló törvény hatályba lépését követően, joggyakorlat hiányában az intézkedés alkalmazása szempontjából egyébként releváns gazdasági bűncselekmények történeti tényállásának vizsgálatára tett javaslatot.⁶⁴¹ SÁNTHA által javasolt, kvázi retrospektív joggyakorlat-elemzés⁶⁴² alkalmas eszköz jelen dolgozat tárgyát képező bűncselekmények vonatkozásában is annak megállapítására, hogy vannak-e olyan ügyek, amelyek történeti tényállása alapján *helye lehetett volna* a költségvetési csaláshoz, vagy az

⁶³⁹ Vö. SPRING (2009), 2. p

⁶⁴⁰ HILGERS (2000), 1. p

⁶⁴¹ SÁNTHA (2002b), 105. p

aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megsértése bűncselekmények megállapításának, vizsgálatának, anyagi jogi szempontrendszer alapján. Az elemzés két alapvető szűrő alkalmazásával végezhető el: egyrészt a felelősségi forma kizárólag az említett két bűncselekmény megvalósulása esetén vizsgálendő.⁶⁴³ Ez azt jelenti, hogy kizárólag olyan tényállásokat vizsgálunk, amelyek tárgya hivatali vesztegetés vagy költségvetési csalás. E bűncselekményi körben is kizárólag akkor releváns az elemzés, ha speciális vezetői felelősségi alakzat alapbűncselekményéhez megkívánt speciális tettesi kvalifikáció de facto adott, emellett az alapbűncselekményt a tettes a gazdálkodó szervezet érdekében, annak javára követte el. Az elemzéshez további – mintegy horizontális – szűrőként segítséget nyújt elsősorban azon ügyek kiválasztása, amelyek során a bíróság vizsgálta a jogi személlyel szembeni büntetőjogi szankció alkalmazásának lehetőségét. Ennek oka az, hogy a jogi személlyel szembeni szankciók alkalmazásának anyagi jogi feltételei hasonlóságot mutatnak a speciális vezetői felelősségi deliktumok megvalósulásának feltételeivel. A Jszbt. 2. §-a értelmében a jogi személlyel szemben két esetben alkalmazható intézkedés: akkor, ha valamely, a Btk-ban meghatározott szándékos bűncselekmény elkövetése a jogi személy javára előny szerzését célozta vagy eredményezte, vagy a bűncselekményt a jogi személy felhasználásával követték el, *és a bűncselekményt a jogi személy vezető tisztségviselője, vagy a képviseletre feljogosított tagja, alkalmazottja, illetve tisztségviselője, cégvezetője, valamint felügyelőbizottságának tagja, illetve ezek megbízottja a jogi személy tevékenységi körében követte el (Jszbt. 2. § a) pont)*. A retrospektív elemzés szempontjából kiemelkedő jelentőséggel azonban a szankció alkalmazásának második alternatív feltétele bír különös jelentőséggel, nevezetesen amikor a Btk-ban meghatározott szándékos bűncselekmény elkövetése a jogi személy javára előny szerzését célozta vagy eredményezte, vagy a bűncselekményt a jogi személy felhasználásával követték el, *és a bűncselekményt a jogi személy tagja vagy alkalmazottja a jogi személy tevékenységi körében követte el, és a vezető tisztségviselő, a cégvezető, illetve a felügyelőbizottság irányítási vagy ellenőrzési kötelezettségének teljesítése a bűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna. (Jszbt. 2. § b) pont)*. A jogi személlyel, valamint a vezető tisztségviselővel szemben alkalmazható szankciók anyagi jogi feltételének absztrakt, és e helyen releváns összevetésekor fontos

⁶⁴² Retrospektív joggyakorlat-elemzés mint módszertan alkalmazásához lásd még: GÁL A. (2016), 259-271.

kiemelni, hogy amíg a speciális vezetői felelősségi alakzat *ex lege* csak két törvényi tényálláshoz kapcsolódóan állhat fenn, addig a jogi személlyel szemben alkalmazható intézkedés szempontjából *valamennyi szándékos bűncselekmény* releváns lehet. A releváns alapbűncselekmények terén tapasztalható eltérés *de lege ferenda* jelentőséggel bírhat a speciális vezetői felelősségi tényállások vonatkozásában is, nevezetesen ha a jogi személlyel szemben mintegy mennyiségileg megállapítható, mely alapbűncselekmények megvalósulása esetén alkalmaznak velük szemben intézkedést az egyéb feltételek fennállása esetén, úgy az *pro futuro* determináló jelentőségű lehet a tekintetben, vajon mely különös részi tényállásokhoz *indokolt kriminálpolitikailag* vezetői felelősségi alakzat kapcsolása. A negatív joggyakorlat-elemzést a vázolt szűrőrendszernek megfelelően három szinten, a speciális vezetői felelősségi formához legközelebb eső esetektől, a legtávolabbi, ám még a szűrőfeltételeknek megfelelő ügyekig haladva kívánom elvégezni.

IV. 2. Joggyakorlat-elemzés

IV. 2. 1. Felelősségi analógia a Jszbt. 2. § b) pontja alapján

A jogi személlyel szemben a b) pontra alapított intézkedés alkalmazása abban az esetben, ha az alapbűncselekmény megegyezik a speciális vezetői felelősségi alakzatok valamelyikének alapbűncselekményével egyenesen elvezet ahhoz a kérdéshez, hogy az egybecsengő felelősségi formák közül, a jogi személlyel szemben alkalmazható intézkedések feltételeinek bizonyítottsága esetén a vezető tisztségviselő felelősségének megállapítása *miért marad el*. Tekintettel arra, hogy egyetlen olyan bírósági határozatot találtam, amelyben a jogalkalmazó a jogi személlyel szemben a b) pont alapján alkalmazott intézkedést, a levont konzekvenciák nem reprezentatív mintán alapulnak, ám a minta hiányát alátámasztó érveket igazolják az adott ügyben tett megállapítások. A releváns ügyben a jogi személy szankcionálhatóságához alapul fekvő alapbűncselekmény magánokirat-hamisítás vétsége, az érintett jogi személy társasági formája Rt. Tekintettel arra, hogy az alapul fekvő ügy rendkívül terjedelmes, több mint 200 vádlott büntetőjogi felelőssége tekintetében került sor döntéshozatalra, e helyen kizárólag az ügy felvázolásához szükséges tények részletekbe nem bocsátkozó ismertetése a célom, majd ezt követően kifejezetten a jogi személy szempontjából releváns tényeket vázoló fel. A

⁶⁴³ SÁNTHA (2005b), 290. p

jogi személlyel szemben a Jsztb. 2. § b) pontja alapján intézkedés alkalmazására tett indítvány alapjául szolgáló ügy történeti tényállása a következő:

A magukat építkezési vállalkozónak kiadó vádlottak 2005-2008. év közötti időszakban a maguk és családtagjaik gazdagodását a Magyar Állam központi költségvetése által nyújtott lakásépítési kedvezmény (LÉK) jogtalan megszerzéséből biztosították. Céljuk megvalósításához olyan, többgyermekes családokat vettek rá a lakásépítési kedvezmény igénylésére, akik az építkezéshez szükséges telek megvásárlásához, a terveztetéshez, az építési engedélyezési eljáráshoz, valamint az építkezés közvetlen költségéhez önerővel semmilyen forrásból nem rendelkeztek. Az építkezés helyül szolgáló telkeket az „építési vállalkozók” választották ki és saját pénzükből vásárolták meg az adott ingatlan esetében „építtetőként” feltüntetett személyek nevére, amely pénzt a támogatásból később visszaszerezték. Az építkezéshez szükséges engedélyeket a Polgármesteri Hivatal Építésügyi és Városfejlesztési Osztálya Vezetőjének történő jogtalan anyagi ellenszolgáltatás nyújtása által szerezték meg. Tevékenységüket az jellemezte, hogy a kivitelezési munkákat ténylegesen megkezdték, de a tervekben szereplőhöz képest jelentősen silányabb alapanyagokkal dolgoztak, valamint a munkavédelmi, illetve szabvány-előírásoknak oly mértékben nem felelt meg az elvégzett munka, hogy a lakások/házak nagy része ténylegesen lakhatatlan volt. A lakásépítési kedvezmény jogosulatlan megszerzéséhez továbbá ügyvédek, valamint értékbecslők is közreműködtek, tipikusan jogtalan anyagi ellenszolgáltatás fejében.

Az alapul fekvő ügyben az első, illetve a másodfokú bíróság a „B” Bank Nyrt. alkalmazottai által elkövetett, többrendbeli magánokirat-hamisítás vétségéhez kapcsolódva rendelkezett a jogi személlyel szemben intézkedés b) pont alapján történő alkalmazásáról. A jogi személy alkalmazottai a következőképpen járultak hozzá a lakásépítési kedvezmények jogtalan folyósításához:

A támogatások folyósításának ellenőrzése, engedélyezése során a „B” Bank Nyrt. két bankfiókjának összesen 9 alkalmazottja működött közre

(XXIX-XXXVII r. vádlottak). A „B” Bank Nyrt. feladata volt a lakásépítési kedvezmények iránti igények befogadása, engedélyezésre előkészítése, ellenőrzése, engedélyezése és folyósítása. A pénzügyintézetet az általa jogszerűen folyósított központi költségvetési támogatás összege után 1,5% költségtérítés illette meg, továbbá az igénylőtől, amennyiben lakáscélját kölcsön igénybevétele nélkül valósította meg, a közvetlen támogatásokra való jogosultság elbírálásáért a támogatás összegének 1,5%-át de legfeljebb 30.000,- Ft-ot kérhetett a pénzügyintézet. Az építési vállalkozó III. r. vádlott a lakásépítési támogatáshoz szükséges igénylőlapokat tipikusan az építetők aláhamisított aláírásával, az önrészre vonatkozó részek üresen hagyásával vitte be a pénzügyintézetbe. Az engedélyezésre történő előkészítés során a „rögzítő” banki ügyintézők – tudva, hogy a rendelkezésre bocsátott adatok alapján a kedvezmény nem engedélyezhető – az igénylés adatait úgy rögzítették a számítógépes rendszerbe, hogy az építetők által alacsony összegben megjelölt adatokat szabálytalanul korrigálták, míg a meg nem jelölt – elsősorban az önrészre vonatkozó kitöltetlen – adatokat olyan összegben tüntették fel, hogy az építkezés látszólag ne legyen forráshiányos, és az igényelt kedvezmény az általuk rögzített adatok alapján engedélyezhető legyen. A bírálati és határozati lapokat „ellenőrző”, illetve a támogatási szerződések megkötését „engedélyező” banki ügyintézők a fenti módon szabálytalanul korrigált, illetve valótlanul feltüntetett adatokat annak tudatában fogadták el, hogy az igénylés hitel nélküli, csak a lakásépítési kedvezmény nyújtására irányult, így a „B” Bank Nyrt. számára hitelkockázati tényezővel nem jár, *viszont 1,5 százalékos költségtérítést eredményez.* Az elsősorban az önrész vonatkozásában a hitelbírálati lapon szabálytalanul korrigált és valótlanul feltüntetett adatok felhasználásával került sor a támogatási szerződések megkötésére a „B” Bank Nyrt. Fiókjaiban.⁶⁴⁴

A büntetőeljárás során nem merült fel bizonyíték a tekintetben, hogy a banki alkalmazottak az építési vállalkozókkal szándékegységben, a lakásépítési kedvezmény jogellenes

⁶⁴⁴ *Első fok:* Miskolci Törvényszék B. 1318/2009/2000. számú ítélete; *Másodfok:* Debreceni Ítéltábla Bf. 475/2013/233. számú ítélete; *Harmadfok:* Kúria Bfv. 1455/2015/11.

felhasználásának tudatában cselekedtek, így felelősségüket kizárólag magánokirat-hamisítás vétségéért állapította meg a bíróság. Az ügyész indítványt tett a jogi személlyel szemben intézkedés alkalmazására, tekintettel arra, hogy a vádlottak a „B” Bank Nyrt. alkalmazottai voltak, akik a magánokirat-hamisítást minden esetben a jogi személy érdekében követték el, ugyanis a hiányzó adatok kipótlása, meglévő adatok meghamisítása azt a célt szolgálta, hogy a kedvezmény megítélhető legyen. Az igénylőlap kedvező elbírálása útján nyílt ugyanis lehetőség a kedvezménynek a Magyar Államkincstártól történő lehívására, amely összeg után a pénzügyintézetet a tényállásban ismertetett jutalék illette meg. Mindezek alapján megállapítható tehát, hogy a jogi személy alkalmazottai a bűncselekményt a jogi személy érdekében követték el. Mindezek alapján a Miskolci Törvényszék az ügyészi indítvánnyal egybehangzóan büntetőjogi intézkedést alkalmazott a jogi személlyel szemben, a Jsztb. 2. § b) pontja szerint. Az intézkedés alkalmazását a Debreceni Ítéltábla mint másodfokú bíróság helyben hagyta, a Kúria azonban helyt adott a felülvizsgálati indítványban foglaltakra, és az intézkedés alkalmazásra vonatkozó döntést hatályon kívül helyezte. A felülvizsgálati indítványban a védő anyagi jogszabálysértésre hivatkozott azzal, hogy semmiféle bizonyíték nem támasztja alá azt a tényállási elemet, miszerint a bűncselekmény elkövetését a felügyeletre, illetve ellenőrzésre köteles személy mulasztásának hiánya megakadályozhatta volna. Ahogyan a Kúria határozata fogalmaz: *„semmilyen ténybeli alapja nincs annak, hogy a bűncselekmény elkövetése megfelelő ellenőrzés mellett megakadályozható lett volna”*.⁶⁴⁵ Emellett arra sem tér ki az indokolás, vajon milyen tartalmú kötelezettség terheli a potenciális kötelezettet és milyen normatív alapon: *„a jogi személy részéről mely személyi körnek milyen jogszabályn vagy belső szabályzaton alapuló irányítása vagy ellenőrzési kötelezettségének teljesítése tárhatta volna fel és akadályozhatta volna meg a bűncselekmény elkövetését”*.⁶⁴⁶ A Kúria álláspontja szerint ugyanis azok az általános megállapítások, miszerint valamely, egyébként normatív ellenőrzésre kötelezett szerv vagy személy e kötelezettségének teljesítése a bűncselekményt megakadályozhatta volna, nem elegendők a felelősség megállapításához, *„nem helyettesítik a büntetőeljárás*

⁶⁴⁵ Kúria Bfv. 1455/2015/11.61. pont

⁶⁴⁶ Kúria Bfv. 1455/2015/11.62. pont

*tényfeltárását és konkrét megállapítások tételét annak előfeltételeként, hogy a törvényi jogkövetkezmények alkalmazhatók legyenek”.*⁶⁴⁷

A bírói gyakorlatban fellelhető egyetlen ügyből természetesen – mint ahogyan említettem – általános következtetések aligha vonhatók le, összevetve azonban a Kúria érvélését a speciális vezetői felelősségi deliktumok körében tárgyalt bizonyítási nehézségekkel, a vizsgált döntés a jogtudomány alapján megfogalmazott, anyagi jogi alapokon nyugvó processzuális nehézségeket fennállását látszik igazolni. Emellett látható az is, hogy az ellenőrzési kötelezettség oly absztrakt meghatározása épp úgy jogbizonytalanságot szül, mint ahogyan annak a kritériumnak a mikénti értelmezése, hogy az ellenőrzési kötelezettség teljesítése a bűncselekmény elkövetését megakadályozta volna. Helyesen világít rá a Kúria arra, hogy tekintettel arra, hogy e kritériumok a jogi személlyel szembeni szankció alkalmazásának anyagi jogi feltételei, úgy azok vizsgálata, azokra történő bizonyítás lefolytatása nem mellőzhető.

A speciális vezetői felelősségi deliktumhoz hasonló b) pontos tényállási konstrukcióval kapcsolatos bizonyítási nehézségek mellett álláspontom szerint annak oka, hogy a jogi személlyel szemben alkalmazható szankció megállapítása vonatkozásában a joggyakorlat e fordulatot nem alkalmazza az is, hogy e rendelkezés voltaképpen *szubszidiárius* az a) pontoshoz képest. Így abban az esetben, ha a „felelősség” az a) pontos feltételek alapján megállapítható, a szükséges *járadékosság* adott. De facto ritka ugyanis az olyan, szervezeten belüli bűnelkövetés, amely a bűnüldöző hatóság tudomására jut, és a vezető tisztségviselő – tipikusan tettesi – felelőssége nem állapítható meg *közvetlenül*. Ha megállapítható, akkor pedig a járadékosság az a) pont alapján eleve adott, így nem kell foglalkozni a már ismertetett, dogmatikai problémákkal, bizonyítási nehézségekkel terhes b) pont szerinti minősítéssel, ennek megállapítása ugyanis eleve feltételezné – releváns alaphűncselekmény léte esetén – a speciális vezetői felelősségi alakzat megállapíthatóságát.

IV. 2. 2. Felelősségi analógia a Jszbt. 2. § a) pontja alapján

Az a) pontos felelősségi feltételrendszer alapján a jogi személlyel szembeni szankció megállapításához – szemben a b) pontossal – gyakorlatilag egylépcsős járadékosság bizonyítása a követelmény, annak megállapítása tehát, hogy a vezető tisztségviselő, illetve

⁶⁴⁷ Kúria Bfv. 1455/2015/11.67. pont

a rendelkezésben meghatározott egyéb személyek *követték el* az alaphűncselekményt. E tény fennállása pedig automatikusan, minden további feltétel nélkül megalapozza a természetes személy magatartásának beszámítását a jogi személynek. Habár e beszámítási norma a speciális vezetői felelősségi alakzattal csak formálisan, a járulékoság kapcsán adott beszámítás konstrukció alapján, mintegy formálisan hasonlítható össze, és a más által történő elkövetés nem természetes személy-természetes személy, hanem tisztán természetes személy-jogi személy korrelációban adott, az a) pont alapján feltárható ügyek vizsgálata mégis releváns. Egyrészt azért, mert tükröt mutat a de facto releváns alaphűncselekmények köréről, másrészt pedig azért, mert különösen amennyiben az adott ügyben több olyan elkövető is szerepel, akinek a felelősségéhez a jogi személy felelőssége kapcsolódhat, úgy igazolja azt a felvetést, miszerint az a) pont alapján fennálló felelősségi feltételek esetén a b) pont vizsgálata természetesen elmarad még akkor is, ha adott esetben releváns lehetne.

Az a) pont alkalmazása gyakoribb ugyan, gyakorinak azonban nem tekinthető, számos, a releváns bírósági határozatokban is *expressis verbis* megjelenő oka van annak ugyanis, hogy a bíróságok az a) pontos beszámítási feltételek fennállása mellett is a vagyoni szankció alkalmazására tett indítvány elutasítása mellett dönt. Az következőkben ismertetett okcsoport a következőképpen nevezhető meg: vagyoni jellegű szankciók alkalmazásának kumulálása a jogi személy felelősségének megállapítása esetén. Jogi személy, gazdálkodó szervezet keretei között, annak javára, érdekében elkövetett vagyoni jellegű bűncselekmények esetén alkalmazásra kerül a vagyonekobzás intézkedés. A Btk. 74. § (2) bekezdése értelmében, ha a bűnös úton szerzett vagyonnal a gazdálkodó szervezet gazdagodott, úgy azt a vagyont a gazdálkodó szervezettől kell elvonni. A vagyon bűnös eredetének vélelme alapján pedig a gazdagodás mértékének elvonása de facto nem bűnös úton szerzett vagyon elvonására is kiterjedhet (Btk. 74/A. § (1) (2) bekezdés). Vagyonekobzás alkalmazása esetén nem ritka, hogy a jogi személy terhére kiszabható bírság de facto már nem végrehajtható, az intézkedés alkalmazása ugyanis az összes vagyont elvonja. Habár a jogi személlyel szemben alkalmazható bírság jogpolitikai célja eltér a vagyonekobzásnak a tisztán reparációs céljától és nyíltan represszív, a joggyakorlat annak alkalmazását a vagyonekobzás mellett azonban tipikusan okafogyottnak tekinti, éppígy okafogyottság miatt mellőzi az intézkedés alkalmazását felszámolási eljárás hatálya

alatt álló szervezettel szemben akkor is, ha egyébként a beszámítási feltételek fennállnak.⁶⁴⁸ Emellett találni olyan, az intézkedés alkalmazására tett indítványt elutasító – álláspontom szerint helyes – érvelést, miszerint az intézkedés alkalmazása a jogrendszer egységességének elvét szem előtt tartva reparációs célok megvalósulását veszélyeztetné, ugyanis a jogi személy kumulált és nagy összegű szankciókkal terhelése veszélyezteti a hitelezői igények kielégítését.⁶⁴⁹

Habár a joggyakorlat az intézkedés alkalmazásának mellőzése szempontjából praktikus szempontokat vesz figyelembe, nevezetesen a szankció végrehajthatósága valószínűségének kérdését, valamint a hitelezői igények kielégítésének prioritásához fűződő érdeket, a vagyoni szankciók kumulálásának problematikája álláspontom szerint a felelősségi formák indokolatlan halmozásának problémája vonatkozásában is irányadó szemlélet kell, hogy legyen.

IV. 2. 3. Speciális vezetői felelősség szempontjából releváns tényállási elemeket tartalmazó ügyek

A retrospektív joggyakorlat-elemzés harmadik szintjét a speciális vezetői felelősségi alakzat *alaphűncselekményeinek* absztrakt analízise jelenti. E cím alatt céлом az aktív hivatali vesztegetés, valamint a költségvetési csalás bűncselekmények meghatározott, a speciális vezetői felelősségi deliktumok szempontjából releváns szűrőn keresztül történő vizsgálata, tekintettel arra, hogy a speciális vezetői felelősségi alakzat kizárólag e bűncselekményekhez kapcsolódóan állhat fenn. Az ügyek vizsgálatának elsődleges szűrőjét a *szervezeti relevancia* jelenti, ennek megléte engedi be az ügyet a de facto vizsgálati rendszerbe, ahol immáron arra a kérdésre keresem a válasz, vajon adott tényállásban fellelhetők-e a speciális vezetői felelősségi alakzat megállapításához szükséges speciális, alaphűncselekményi tényállási elemek. Az elemzést a Bírósági Határozatok Tárában közétett anonim bírósági döntések körében végzem el.

IV. 2. 3. 1. Hivatali vesztegetés

A speciális vezetői felelősségi deliktum szempontjából releváns korrupciós bűncselekmény a Btk. 293. § (1)-(3) bekezdés, valamint a régi Btk. 253. § (1)-(2) bekezdés szerinti aktív hivatali vesztegetés. A megvizsgált 250 anonim bírósági határozat közül mintegy 23 ment

⁶⁴⁸ 1-H-BJ-2012-25. bírósági határozat

⁶⁴⁹ 1-H-BJ-2014-116. bírósági határozat

át az elsődleges vizsgálati szűrőn, azaz mindössze ennyi ügyben találok *egyáltalán* szervezeti relevanciával, azaz ezekben az ügyekben kapcsolódott a hivatali vesztegetés elkövetése egyáltalán valamilyen gazdálkodó szervezethez, szervezeti környezethez.

A hivatali vesztegetés elkövetéséhez a vizsgált ügyek többségében individuális érdekek vezetnek, az esetek többségében éppen a *szervezetet sértő* módon kerül sor hivatali vesztegetés elkövetésére (*Belastungsbüncselekmények*), így e történeti tényállások kívül esnek a potenciális alapbűncselekményi körön. Azon történeti tényállások esetében, ahol szervezeti érdek is megjelenik, általánosságban megállapítható, hogy az *tisztán* szervezeti érdekként ritkán manifesztálódik, tipikusan mintegy járulékos érdekként definiálható, jól meghatározható individuális érdekek mögött. Azokban az esetekben, amikor e szervezeti érdek a hivatali vesztegetés elkövetése implicit céljaként fennáll tehát, a hivatali vesztegetés tette tipikusan az a személy, akit a legszorosabb kapcsolat fűz a szervezet érdekének érvényesüléséhez, azaz annak vezetője. Jelen cím alatt három olyan ügy ismertetésére vállalkozom, amely esetében a szervezeti relevancia oly módon adott, hogy az aktív hivatali vesztegetés elkövetésére a szervezet érdekében kerül sor. Tekintettel arra, hogy kutatásom során nem találtam olyan ügyet, amely hézagmentesen illeszkedne a speciális vezetői felelősség megállapításához szükséges alapbűncselekményi kritériumok körébe, így e tényállások ismertetésének kettős célt rendelek: egyrészt célom – tekintettel a többi, általam vizsgált, de e helyen nem ismertetett ügyre is – konzekvencia levonása a tekintetben, hogy a hiányzó speciális alapbűncselekményi ismérvek *miért hiányoznak*, másrészt pedig a történeti tényállások modifikálásával rávilágítani arra, hogy miként lenne alkalmas speciális vezetői felelősség megállapításához szükséges alapbűncselekmény.

A három ismertetett ügy a hivatali vesztegetés szervezeti céljára és annak megvalósuló, avagy elmaradó realizálódására, a szervezet érdekében történő elkövetésben manifesztálódó szervezeti érdekköröket tárja fel.

Thaiföldi ígéret-ügy

A vádlott által vezetett Kft. 2009 novemberében az M6-os autópályán mederalapozási munkálatokat végzett. 2009. november 19. napján munkaügyi felügyelők, célellenőrzést végeztek az érintett útszakaszon dolgozó (mintegy 11) munkavállalót érintően. A munkaügyi felügyelők a helyszínen igazolták

magukat, megjelölték jövetelük célját és a legközelebb álló munkavállalót megkérték, hogy az alkalmi munkavállalói könyveket a közelben parkoló furgonból vegye ki és azt részükre adja át. A munkaügyi felügyelők az átvett munkavállalói könyvekbe való betekintés után észlelték, hogy azokból hiányzik a pontos dátum, ezért csoportos tanúmeghallgatási jegyzőkönyv felvétele mellett döntöttek. A munkaügyi ellenőrzés során meghallgatásra került valamennyi munkavégző. A helyszíni nyilatkozatokból, valamint a megtekintett okiratokból megállapíthatóvá vált, hogy a munkáltató (a Kft.) írásba foglalt munkaszerződés és szabályosan kitöltött alkalmi munkavállalói könyv nélkül foglalkoztatott tíz munkavállalót, segédmunkás munkakörben, napi 4.600 Ft munkabérért. A tanúmeghallgatások közben érkezett a helyszínre a vádlott, akit a munkaügyi felügyelők röviden tájékoztattak a munkaügyi ellenőrzés tényéről, és addigi eredményéről. A vádlott, miután szembesült a szabálytalanság lelepleződésével, kérlelni kezdte az eljárás vezetőjét, hogy ne folytassák le az eljárást, mert ezzel cégének működését ellehetetlenítik, és több ízben feltette a kérdést, hogy nem lehetne-e az ügyet másként elintézni. A vádlott a munkaügyi felügyelőknek többször tett hasonló ajánlatot, egy ízben konkrétan felajánlotta, hogy mindkettőjüket szívesen befizetné egy thaiföldi nyaralásra, ha ezzel az ügyet el lehetne intézni. A vádlott felajánlása nyilvánvalóan és félreérthetetlenül arra irányult, hogy a munkaügyi felügyelők kötelességüket megszegve az általuk megkezdett eljárást ne folytassák le, avagy azt, kimenetelében számára kedvezően befolyásolják. A munkaügyi felügyelők az ajánlatokat mindvégig határozottan visszautasították, felhívták továbbá a vádlott figyelmét ajánlatának törvényellenességére is, és közölték vele, hogy az eljárás lefolytatását nem kerülheti el. A Munkaügyi Felügyelőség a Kft.-t végül 2.000.000 Ft munkaügyi bírsággal sújtotta.⁶⁵⁰

Az alapul fekvő ügyben adott a szervezeti környezetben, a szervezet érdekében történő elkövetés azzal, hogy a tényállásszerű magatartás realizálása a Kft.-ben észlelt szabálytalanságok leplezése, elkendőzése, a hátrányos jogkövetkezmények alóli

⁶⁵⁰ Tolna Megyei Bíróság 8. B. 136/2009/8. szám

mentesülés érdekében történt, amely egyértelműen szervezeti érdek. A történeti tényállás alkalmatlan azonban arra, hogy speciális vezetői felelősség megállapításához alapul fekvő alapcselekmény legyen, tekintettel arra, hogy a hivatali vesztegetést a gazdálkodó szervezet *vezetője* követi el. Így a speciális vezetői felelősség mint járulékos deliktum vizsgálata okafogyottá válik azzal, hogy az alapbűncselekmény maga a vezető tisztségviselő valósítja meg. A szervezeti érdek ebben az esetben álláspontom szerint voltaképpen individuális érdek is. A korrupciós bűncselekmény elkövetésében rejlő – kriminológiai értelemben vett – kockázatot mérlegeli a szervezet vezetője akkor, amikor a szervezetben megállapított hiányosságok okán fenyegető negatív jogkövetkezmények elkerülése céljából korrupciós magatartás kifejtése mellett dönt. Azáltal azonban, hogy a passzív oldal az ígéretet elutasítja és nem követi a szervezet vezetőjét előnyszerzés céljából a jogtalanság útján, a szervezeti érdek realizálásának eszköze nem csak neutralizálódik, hanem további negatív jogkövetkezményeket von maga után.

Abban az esetben, ha a történeti tényállást oly módon modifikálnánk, hogy a munkaügyi felügyelő által észlelt hibák, hiányosságok okán valamelyik munkavállaló tesz jogtalan előnyre vonatkozó ígéretet, avagy nyújt jogtalan előnyt a munkaügyi felügyelőknek azért, hogy a Kft. mentesüljön a feltárt hiányosságokból eredő negatív jogkövetkezmények alól, úgy már vizsgálható lenne in abstracto a szervezet vezetőjének speciális büntetőjogi felelősségének fennállása. Megjegyzendő továbbá, hogy habár jelen ügyben irreleváns a speciális vezetői felelősségi alakzat vizsgálata, a jogi személlyel szemben büntetőjogi intézkedés alkalmazása az a) pont alapján de jure lehetséges.

„Bodzapálinka”-ügy

Az "A" Zrt. gyümölcsösében 2010. év nyarán diákmunkások végezték a betakarítási munkát. Az így foglalkoztatott K. A. alkalmi munkavállaló 2010. július 22. napján a munkavégzés során életveszélyes munkabalesetet szenvedett. A baleset bekövetkezésének körülményei az alábbiak voltak: a munkavégzés során a diákok vödörbe szedték a lehullott gyümölcsöket, a vödör tartalmát ládába öntötték, melyeket egy mezőgazdasági vontató által húzott pótkocsin helyeztek el. K.A. a munkavégzésre vonatkozó szabályokat megszegve a már mozgásban lévő mezőgazdasági vontató pótkocsijára felült, majd arról leesett és a pótkocsi átment rajta. Az "A" Zrt. haladéktalanul jelezte

a baleset bekövetkezését az "C" Felügyelőségnek. Az ügyben kijelölt munkavédelmi felügyelőként P.T. járt el aki még aznap munkavédelmi eljárást indított, meghallgatásokat fogantatosított a helyszínen. Eljárása során a pótkocsin végzett tevékenységet veszélyes tevékenységnek minősítette, ezért a tevékenység beszüntetése iránt intézkedett, továbbá az alkalmi jelleggel foglalkoztatott diákmunkások további munkavégzését megtiltotta. A fenti intézkedésekről szóló határozatok szerint a munkáltató a munkavégzésre vonatkozó előírásokat súlyosan megszegte, a mezőgazdasági vontató hatókörzetében tartózkodók illetve a munkavállalók egészségét és testi épségét súlyosan veszélyeztette. A II. r. vádlott, „A” Zrt. vezérigazgatója később személyesen találkozott az I. r. vádlottal, a Felügyelőség igazgatójával, annak bemutatása érdekében, hogy cégük 2009. év óta milyen lépéseket tett a munkavédelem területén, azért, hogy a munkavédelmi előírásoknak megfeleljenek. Szándékuk arra irányult, hogy ezen találkozó révén elkerüljék a Zrt. felelősségének megállapítását, azt, hogy a cégnek – munkavédelmi bírság kiszabása folytán – nagy anyagi hátránya származzon a munkabaleset miatt. A megbeszélést követően I. r. vádlott megkérdezte II. r. vádlottól, hogy milyen gyümölcsöket termelnek. Szóba került közöttük a bodza is, miszerint abból jó pálinkát lehet főzni. Ezt követően II. r. vádlott I. r. vádlottnak, a "C" Felügyelőség igazgatójának az "A" Zrt. cégvezetőjeként – a munkabaleset miatt folytatott eljárás során, I. r. vádlott jóindulatának elnyerése érdekében – jogtalan előnynek minősülő több hordó, kb. 100 kg, kb. 14.900,-Ft értékű bodzát biztosított.

Ezt követően a "C" Felügyelőség K. A. munkabalesetével összefüggésben az erőgépkészítőt, a balesetben érintett munkagép vezetőjét, továbbá munkairányítót fejenként 30.000 forint pénzbírsággal sújtotta, amelyet ténylegesen a Zrt. fizetett ki. Az "A" Zrt. munkáltatóval szemben munkavédelmi bírság kiszabására I. r. vádlott döntése alapján nem került sor.⁶⁵¹

Az előző jogesethez hasonlóan a szervezeti relevancia, valamint a szervezet érdekében történő aktív hivatali vesztegetés elkövetése itt is adott, ám a speciális alapbűncselekményi

⁶⁵¹ Kecskeméti Törvényszék, 3.B.45/2013/26.

tettesi kvalifikáció hiányzik. A bűncselekményt ugyanis a Zrt. cégvezetője követi el azért, hogy a munkabaleset kapcsán manifesztálódó szervezeti hiányosságok elkendőzésre kerüljenek, a baleset ne a szervezeti hiányosságokra, hanem kizárólag individuális mulasztásra legyen visszavezethető, azaz a cégvezető a szervezet érdekében elkövetett korrupciós bűncselekmény útján törekszik elérni azt a szervezeti célt, hogy a bekövetkezett munkahelyi baleset a szervezetnek *ne legyen betudható*. A szervezet vezetője a korrupciós bűncselekmény realizálásával elsődlegesen eléri a kívánt célt, hiszen a szervezettel szemben nem, pusztán a felelősséget viselő individuumokkal szemben kerül munkaügyi bírság kiszabára.

„Kifizetődő tanács”-ügy

Az Országos Munkavédelmi és Munkaügyi Felügyelőség 2008. október 20. napján munkaügyi helyszíni ellenőrzést foganatosított Kiskunfélegyházán, a IV. r. vádlott vezetésével működő "CCC Kft." által az "XXX utca" sarkán végzett vízvezeték építési munkálatok kapcsán.

I. r. vádlott az OMMF Dél-alföldi Munkaügyi Felügyelőségének munkaügyi felügyelője a vizsgálat megindítását követően szakmai ismereti alapján tájékoztatta IV. r. vádlottat és a társaság működésében közreműködő személyt arról, hogy a munkaügyi iratokban mely javításokat, hiánypótlásokat kell elvégezniük annak érdekében, hogy a cég mentesüljön a bírság kiszabása alól. I. r. vádlott ez alkalommal az általa nyújtott segítség ellentételezéseként azt kérte IV. r. vádlottól és édesapjától, hogy tarthasson egy munkavédelmi oktatást a cég alkalmazottainak, s ezért fizessenek neki 20.000.-Ft-ot.

IV. r. vádlott 2009. január 9.-én telefonon tájékoztatta I. r. vádlottat arról, hogy ügyfélként történő meghallgatásával az ügy lezárult, az eljáró munkaügyi felügyelő nem indított vele szemben eljárást. IV. r. vádlott a beszélgetés során megköszönte I. r. vádlott közreműködését, majd megállapodott vele abban, hogy a munkavédelmi oktatás megtartása céljából 2009. január 24.-én találkoznak a cég kiskunfélegyházi székhelyén. I. r. vádlott a megbeszélte időpontban megjelent a cég székhelyén, ahol IV. r. vádlott – előzetes megállapodásuknak megfelelően – 20.000.-Ft-ot fizetett neki. I. r. vádlott ténylegesen nem tartott munkavédelmi oktatást. I. r. vádlott a működésével kapcsolatban kapott előnyt jogtalan voltának leplezése céljából, az átvett

pénzösszegekről munkavédelmi oktatás címén készpénzfizetési számlát állított ki.⁶⁵²

A harmadik jogesetben szintén adott a szervezeti relevancia, valamint az aktív hivatali vesztegetés is szervezeti érdekből kerül elkövetésre, ám a speciális vezetői felelősségi deliktum alaphűncselekményi mivoltához – a másik két jogesethez hasonlóan – hiányzik a speciális tettesi kvalifikáció, nevezetesen, hogy a bűncselekményt a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző olyan személy kövesse el, aki nem minősül egyben a gazdálkodó szervezet vezetőjének, avagy felügyeletre vagy ellenőrzésre feljogosított tagnak vagy dolgozónak.

Az általam megvizsgált, szervezeti relevanciával rendelkező, Entlastung-jellegű hivatali vesztegetés tényállások tekintetében megállapítható, hogy kivétel nélkül a gazdálkodó szervezet vezetője a hivatali vesztegetés tettese, így az e bűncselekményekhez járuló bűnkapcsolat realizálódása kizárt.

IV. 2. 3. 2. Költségvetési csalás

A speciális vezetői felelősségi alakzat alaphűncselekményei körében végzett retrospektív analízis második állomás a költségvetési csalás vizsgálata. Btk. 396. § szerinti költségvetési csalás, illetve a régi Btk. 310. § szerinti adócsalás ügyek áttekintése során egyértelműen megállapítottam, hogy a szervezeti relevancia e bűncselekmény(ek) – így különösen a klasszikus adócsalás – elkövetése körében *tipikus*. A megvizsgált 85 anonim bírósági határozat közül 80 valamilyen gazdálkodó szervezet – tipikusan Kft., Rt., vagy Bt. – keretei között került elkövetésre, a szervezet érdekében, avagy nem ritkán fantomszervezet létrehozása útján,⁶⁵³ a szervezet felhasználásával. A speciális vezetői felelősségi alakzat retrospektív analízise tekintetében a potenciális alaphűncselekmény körében alkalmazott két vizsgálati szűrő – a szervezeti relevancia, valamint a szervezet tevékenysége körében történő elkövetés – tehát tipikusan adott. Általánosságban megállapítható azonban, hogy a költségvetési csalás tényállását minden általam vizsgált esetben gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselője, avagy ügyvezetője, képviseleti,

⁶⁵² Kecskeméti Törvényszék, 3.B.3/2013/70. szám

⁶⁵³ Pl. Egri Törvényszék, 5. B.13/2015/18.; Kaposvári Törvényszék, 15.B.105/2014/105.; Szegedi Törvényszék, 4.B.751/2010/517.;

felügyeleti, valamint ellenőrzési joggal felruházott tagja követte el. Így a speciális vezetői felelősségi deliktum potenciális megállapíthatósága a szervezeti relevanciával bíró költségvetési csalásokban de facto azért irreleváns, mert tipikusan a szervezet vezetője követi el önálló tettesként vagy társtettesként a bűncselekményt, vagy valamely tag, alkalmazott által elkövetett bűncselekményhez kapcsolódik részesi magatartása. Tekintettel arra, hogy – az aktív hivatali vesztegetéssel ellentétben – a vizsgált költségvetési csalások körében a szervezeti relevancia, illetve a szervezet érdekében történő elkövetés a tipikus, nem célom szervezeti relevanciával bíró, speciális vezetői felelősségi alakzat szempontjából modifikálásra alkalmas történeti tényállások felvázolása. A következő történeti tényállás álláspontom szerint alkalmas azonban arra, hogy a költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség megsértése tényállás alapjául szolgáló potenciális jogeset legyen:

„FUM”-ügy

B. I. és I. r. vádlott 2008. március 4.-én alapította meg FUM. Termelő és Kereskedelmi Kft-t. A Kft. önálló képviseleti joggal rendelkező ügyvezetője B. I. volt, azonban a gazdasági társaság tényleges irányítását I. r. vádlott látta el. A gazdasági társaság főtevékenysége zöldség-, gyümölcs-nagykereskedelem. A FUM. Kft. 2008. évben négy különböző cég részére értékesített pándi meggyet, szilvát, egrest, bodzát, szivattyút, villanymotort, hűtőtornyot, valamint gyógynövényeket, amelyből valós bevétele származott.

A FUM. Kft. az állami adóhatóság nyíregyházi szervezeti egységéhez volt köteles benyújtani adóbevallásait, köztük az általános forgalmi adóbevallást is, melynek 2008. évben negyedéves gyakorisággal volt köteles eleget tenni. II. r. vádlott, mint a D. Kft, a R. É. Kft. és a C. F. Kft. ügyvezetője a fenti gazdasági társaságok nevében olyan valótlan tartalmú számlákat állított ki a FUM Kft. felé, amelyek azt igazolják, hogy a fenti gazdasági társaságok különféle gyümölcsöket nagy mennyiségben értékesítettek a FUM. Kft-nek. I. r. vádlott a FUM. Kft. nevében a fiktív számlákat befogadta, a könyvelésébe elhelyezte abból a célból, hogy a lenti adóbevallási időszakok vonatkozásában a cég fizetendő adóját csökkentse. II. r. vádlott tudta azt, hogy az általa kiállított számlák valótlan tartalmúak és azokat I. r. vádlott a könyvelésébe történő beállításal a FUM. Kft. ÁFA és egyéb adónembeli fizetési

kötelezettségeinek csökkentésére fogja felhasználni.

FUM. Kft. adófizetési kötelezettségének nem tett eleget, így a központi költségvetésnek áfa-adónemben összesen 24.908.000,- Ft, társasági adónemben pedig 29.885.000,- Ft vagyoni hátrányt okozott.⁶⁵⁴

Mind az I. rendű, mind pedig a II. rendű vádlott büntetőjogi felelősségét, a régi Btk. 310. § (3) bekezdése szerinti adócsalás büntetében állapította meg a Járásbíróság. Álláspontom szerint a speciális vezetői felelősségi deliktum alkalmazhatóságának vizsgálata a történeti tényállásnak a következő megállapítása okán releváns: „A [FUM.] Kft. önálló képviselési joggal rendelkező ügyvezetője B. I. volt, azonban a gazdasági társaság tényleges irányítását I. r. vádlott látta el.” A történeti tényállásból expressis verbis kiderül, hogy B.I. a Kft. vezető tisztségviselője, ám a szervezetet *de facto* I. r. vádlott irányítja. Tekintettel arra, hogy B. I. büntetőjogi felelőssége semmilyen elkövetői alakzat alapján nem áll fenn (illetve felelősségének megállapítását az ügyészség nem indítványozta), a történeti tényállás alapján arra kell következtetni, hogy B. I. nem tudott a bűncselekmény elkövetéséről, ezáltal szándékos mulasztásával mint bűnsegédi magatartással nem járult hozzá annak elkövetéséhez. A dolgozat tárgyát képező bűnkapcsolati alakzat azáltal, hogy az alaphűncselekmény elkövetése tekintetében szubjektív viszonyulást az nem kíván meg, álláspontom szerint vizsgálat tárgyát képezhetne volna. A kérdés tehát az, vajon abban az esetben, ha B.I. mint a szervezet vezető tisztségviselője, ellenőrzi I. r. vádlott, illetve a cég valós gazdasági tevékenységét, a kiállított és befogadott számlák valóságnak való megfelelését, azaz *in abstracto* az ügyvezetői pozíciójából eredő ellenőrzési kötelezettségének eleget tesz, úgy a bűncselekmény – *ex post facto* – megakadályozható lett volna-e. Illetve a költségvetési csaláshoz kapcsolódó vezetői felelősségi alakzat szerint feltéve a kérdést: vajon a vezető tisztségviselő ellenőrzési kötelezettségének elmulasztása tette lehetővé azt, hogy az adócsalást az I. r. vádlott a szervezet tevékenységi körében, valamint érdekében elkövesse, elkövethette? Tekintettel arra, hogy a kérdés megválaszolása a szükséges történeti tényállási elemek hiánya miatt csak hipotetikus lehet, e helyen álláspontom szerint elegendő az, hogy a történeti tényállás *egyáltalán* lehetőséget biztosított a speciális vezetői felelősség potenciális fennállásával kapcsolatos kérdés feltevésére.

⁶⁵⁴ Nyíregyházi Járásbíróság, 16. B.412/2014/18.

IV. 3. Részösszegzés

A retrospektív joggyakorlat elemzésre ipso facto okot adó körülmény az, hogy sem az aktív hivatali vesztegetéshez, sem pedig a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzatnak nincs gyakorlati relevanciája, a magyar jogrendszerben való, több mint egy évtizedes jelenlétük óta egyetlen ügyben sem került sor a felelősségi tényállások megállapítására, illetve azokban történő vádemelésre. A jogi személlyel szembeni szankciók alkalmazásához szükséges anyagi jogi feltételek speciális vezetői felelősségi deliktum felelősségi feltételeivel való hasonlósága okán álláspontom szerint alkalmas arra, hogy a jogi személlyel szemben e szankcionálhatósági feltételek mentén lefolytatott eljárások alapján in abstracto következtetéseket vonjunk le a vizsgált felelősségi alakzat *nem alkalmazásának* okaival kapcsolatban. Vizsgálati eredményként mindenekelőtt fontos megjegyezni, hogy a jogi személlyel szembeni intézkedés b) pontra alapított alkalmazásának elmaradásához álláspontom szerint elsősorban az az ok vezet, hogy amennyiben a beszámítási feltételek az a) pont alapján fennállnak, úgy tipikusan az alapján rendelik alkalmazni a jogi személlyel szembeni szankciót. A b) pontos beszámítási feltételrendszer alkalmazási relevanciája emiatt rendkívül csekély, tekintettel arra is, hogy voltaképpen az egy kétszintes beszámítás modellt deklarálnak, azaz a tag, illetve az alkalmazott magatartását a vezető tisztségviselőn keresztül rendeli beszámítani a jogi személynek. E kétszintes konstrukció többletbizonyítási kötelezettséget ró a jogalkotókra, amely b) pontos feltételrendszerrel kapcsolatos bizonyítási problémák köre voltaképpen megegyezik a speciális vezetői felelősségi deliktumok kapcsán in abstracto tárgyaltakkal. Éppen ezért álláspontom szerint a b) pontos felelősségi feltételek alkalmazásának hiánya, illetve az annak alkalmazására tett – ez idáig egyetlen – indítvány Kúria által történő elutasítása de facto is alátámasztja a felelősségi alakzattal kapcsolatos dogmatikai problémák valós meglétét.

A joggyakorlat-elemzés másik irányát képező potenciális alpbűncselekmény-analízis során arra az eredményre jutottam, hogy amennyiben a hivatali vesztegetés, illetve a költségvetési csalás elkövetése során a szervezeti környezet kritériuma adott, úgy magát az (alap)bűncselekményt tipikusan a szervezet vezető tisztségviselője követi el mint tettes, vagy vesz részt annak elkövetésében mint részes, így a speciális vezetői felelősségi deliktumok vizsgálata az esetek 90%-ában de facto irreleváns. Szervezet-kriminológiai szempontból a két alpbűncselekményt vizsgálva megállapítható, hogy amíg a felderített aktív hivatali vesztegetések körében ritka a szervezeti relevancia, amennyiben pedig adott,

úgy a szervezet érdekében történő elkövetés az esetek többségében hiányzik, addig a költségvetési csalás tekintetében ez a tendencia megfordul: tipikus a szervezeten belül, annak felhasználásával történő elkövetés, és az esetek többségében a bűncselekmény realizálására a szervezet érdekében kerül sor. A speciális vezetői felelősségi alakzat gyakorlati alkalmazásának hiánya tehát álláspontom szerint a vezetői felelősség tettesi-részesi alakzatok alapján történő megállapítására vezethető elsősorban vissza.

V. RÉSZ

ÖSSZEGZÉS

V. 1. A vizsgálati eredmények értékelése

V. 1. 1. Dogmatika és kriminálpolitika

Dolgozatom elején IRK Albertet idézem: „*Minden büntető törvénykönyv egyik tükre kora szociál-etikai értékelésének.*”⁶⁵⁵ IRK kijelentése nagy jelentőséggel bíró megállapítás, amely szerint a büntetőjog nem statikus, kortól és társadalomtól függetlenül, légtüres térben létező szabályösszesség, hanem olyan matéria, amely a társadalmi-gazdasági körülmények változására reagálva *önmaga is változásra képes*. E változás pedig – ahogyan IRK fogalmaz – az adott kor, az adott társadalmi-gazdasági jelenség szociáletikai értékelése által determinált, optimális esetben tehát az adott korban élő társadalomnak meghatározott emberi magatartásról alkotott értékítéletének lenyomata jelenik meg a büntető törvényben. Egy-egy tényállás elemzése során a dogmatikai jellemvonások vizsgálata mellett ezért elengedhetetlen a tényállás létrehozásának, a már létező deliktum módosításának jogpolitikai, kriminálpolitikai okainak vizsgálata, a társadalmi-jogi környezetben való elhelyezése. Habár a büntető-normaalkotást determináló kriminálpolitika, valamint a kriminálpolitikának társadalmi-szociális matériát szolgáltató kriminológia dinamikus, e dinamikának a normaalkotásban való szélsőséges megjelenésnek külső határait hagyományosan a kijegecesedett büntetőjog-dogmatika szabja meg. Így alapvetően igaz az az állítás, hogy a kriminológiai problémákra reagáló kriminálpolitikai válaszreakciók nem lehetnek parttalanok, azokat büntetőjogi dogmatikai tételek, alkotmányos, valamint büntetőjogi alapelvek tartják határok között. Nem vitatható azonban, hogy a büntető-jogalkotás matériájaként megjelenő törvényi tényállások körében található olyanok, amelyek büntetőjogi alapelvek, dogmatikai tételek határait feszegetik. Ez az általános megállapításom nem értékítélet, ugyanis a határok feszegetését negatívként, neutrálisként, vagy adott esetben ad absurdum pozitívként álláspontom szerint kizárólag konkrét kérdések, konkrét jelenségek elemzését követően lehet megítélni. Dolgozatomban egy olyan jelenség, egy olyan felelősségi alakzat kritikai-dogmatikai elemzését tűztem ki célul, amely *új* a magyar büntetőjog-dogmatika rendszerében, amely megjelenésének új társadalmi-gazdasági jelenségekre való hazai és nemzetközi kriminálpolitikai reakciók

adtak okot, és amely vitathatatlanul alapelvi-dogmatikai határokat feszeget, vitathatatlanul *kiterjeszti a büntetőjogi felelősséget*. A büntetőjog határainak szélesedése, a *Vorverlagerung-jelenség* mind időbeli, mind pedig térbeli síkon (előkészületi cselekmények, absztrakt veszélyeztető bűncselekmények széleskörű büntetni rendelése), erőteljesen jelenik meg a hazai jogalkotásban. A büntetendőség előrehozatala mellett – ahogyan azt NAGY Ferenc megfogalmazza – a felelősségi-beszámítási szabályok rugalmassá tétele a büntetőjog expanzióját jellemző ismérvek egyike.⁶⁵⁶

Az ontológiai jelenségekre reagáló kriminálpolitikai válaszreakciók határait a büntetőjog alapelvi szabják meg, valamint a büntetőjog dogmatikai keretrendszerének változása során is az elemi büntetőjogi alaptételekre kell tekintettel lenni. Ennek megfelelően – álláspontom szerint – mindaddig, amíg a kikristályosodott dogmatikai tételek *modifikálására* az új, adott esetben büntetőjogi válaszreakciót kívánó kriminológiai jelenségekre, a jogbiztonságot garantáló alapelvek határai között kerül sor, addig a kriminálpolitikát nem érheti az a vád, hogy rendszeridegen eszközök rendszerbe illesztésére törekszik, ugyanis a rendszernek *e határok között*, úgy vélem, rugalmasnak kell lennie.

Annak érdekében, hogy a speciális vezetői felelősségi deliktumok dogmatikai jellemzői, valamint alapelveknek, alapvető büntetőjogi tételeknek való megfelelésének kérdésében állást tudjunk foglalni, szükséges a lefolytatott vizsgálat eredményeinek felvázolása, valamint azok együttértelmezése, amely végső soron választ ad a dolgozat elején felvázolt *egyik* kutatási főkérdésre:

Igazolható-e *dogmatikailag* a hivatali vesztegetéshez, valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi deliktumok léte a magyar büntetőjog-rendszerben?

A lefolytatott kutatás köztes eredménye, hogy a dogmatikai igazolhatóság a speciális vezetői felelősségi deliktumok jogrendszerben való jelenléte legitimitásának *legszűkebb metszete*, azaz amennyiben a dogmatikai igazolhatóság kutatási eredményként alátámasztható, úgy az az alapelvi környezetnek való megfelelést is igazolja, így mint a kriminálpolitikai cél megvalósításának eszköze befogadható a büntetőjog-rendszerbe.

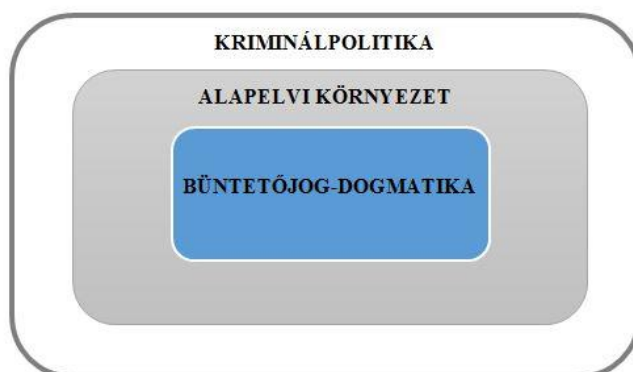
⁶⁵⁵ IRK (1926), 63. p

⁶⁵⁶ NAGY (2013), 127. p

Abban az esetben azonban, ha dogmatikai igazolhatóságát az egyes tényállási elemek, vizsgálendő kérdések elemzése alapján részben vagy egészben cáfolni kell, úgy – a dogmatikai keretek relatív rugalmasságának követelményére visszautalva – meg kell vizsgálni azt, hogy sérülnek-e jogbiztonság követelményét garantáló alapelvek, illetve az alapelvsérelem kiküszöbölhető-e értelmezés útján, avagy orvosolható-e de lege ferenda, normatív modifikációval. Ebben az esetben ugyanis a deliktum még mindig a kriminálpolitikai cél érvényesítésének elfogadható eszköze lesz, és végső soron megnyílik az út a dolgozat elején feltett másik kutatási főkérdés *sui generis* vizsgálatára:

Igazolható-e *kriminálpolitikailag* a hivatali vesztegetéshez, valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi deliktumok léte a magyar büntetőjog-rendszerben?

A dogmatikai, valamint az alapelvi vizsgálat egyrésztől eszköz tehát ahhoz, hogy elgördüljön minden akadály a kriminálpolitikai igazolhatóságban való állásfoglalás elől, más szemszögből pedig szűrőfunkciót tölt be.

(Molnár Erzsébet, 2018)

A dolgozat során felállított, egyetlen, tisztán dogmatikai hipotézis: *a speciális vezetői felelősségi deliktumok illeszkednek, beilleszthetők a magyar büntetőjog rendszerbe*. E hipotézis igazolást nyert, ugyanis a speciális vezetői felelősségi konstrukció a járulékoság alapkövetelményének figyelembe vételével beilleszthető a bűnkapcsolati alakzatok körébe, a felelősségi alakzat ismérveinek felvázolásával a büntetőjog-dogmatikai rendszerbe illeszkedő új bűnkapcsolati alakzat definiálható. E megállapítással, a bűnkapcsolatok rendszerébe való beilleszthetőség dogmatikai alátámasztásával a jogrendszerbe *idegenként* megjelenő felelősségi alakzat *újként* illelhető, a büntetőjog-dogmatika képes ugyanis helyet adni számára rendszerében. A rendszerbeli hely meghatározása, illetve annak

megállapítása, hogy rendszeridegenként való definiálás helyett az a rendszerbe beilleszthető, egy olyan, elsődleges megállapítás, amely a kutatási főkérdések megválaszolása szempontjából voltaképpen neutrális, ugyanis azokat nem igazolja, de nem is cáfolja. A neutralitás a dogmatikai vizsgálat szempontjából mégis pozitív eredmény azonban, tekintettel arra, hogy a dogmatikai rendszer *meg nem sértése*, az abba való beilleszkedése utat nyit a további alapelvi-dogmatikai vizsgálat felé.

V. 1. 2. Alapelvi érintettséggel rendelkező hipotézisek értékelése

Tekintettel arra, hogy a kifejezecedett dogmatikai tételek határait tágító, felelősség-expanziót célzó kriminálpolitika korlátja a büntetőjog alapvető elveinek való megfelelés, a dolgozatban feltett kutatási kérdésekre adott válaszokat, a hipotézisek igazolását vagy cáfolatát alapelvvédelmi tükrön keresztül végzem el.

V. 1. 2. 3. Az arányosság elvének sérelme

A speciális vezetői felelősségi deliktumok társadalomvédelmi alapjai vizsgálatával kapcsolatosan állítottam fel azt a hipotézist, mely szerint *sérül az ultima ratio elve azáltal, hogy nem definiálható olyan jogtalansági tartalom, amely a magatartás büntetőjogi szankcionálását legitimé teszi.*⁶⁵⁷

Az ultima ratio elvének sérelme az arányosság alkotmányos követelményének megsértésén keresztül nyert igazolást azáltal, hogy a felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség megsértése esetében olyan magatartásról beszélünk, amelynek szankcionálására más jogág is alkalmas abban az esetben is, ha mögöttes felelősségként e kötelezettség megsértése más személy jogellenes magatartás kapcsán manifesztálódik. A büntetőjogi beavatkozás ezért nem szükséges, így az nem is lehet arányos. Tekintettel továbbá arra, hogy más jogágak által is védendő jogi tárgyak képezik a speciális vezetői felelősségi deliktumok tárgyát, úgy az ultima ratio elvének való megfelelés érdekében, azonos felelősségi feltételek fennállása mellett – *de lege ferenda* – más jogági (magánjogi, illetve közigazgatási jogi) szankcionálás lenne indokolt.

A büntetendővé nyilvánítás arányosságának kérdése mellett a jogkövetkezmények arányosságának kérdése is vizsgálendő.⁶⁵⁸ A felelősség-expanzió mértékének mennyiségi illusztrálása szempontjából megállapítható, hogy a speciális vezetői felelősségi deliktumok

⁶⁵⁷ Lásd részletesen: III. 1. 3. Fejezet

⁶⁵⁸ NAGY (2014a), 84-85. p

büntetési tételének mértéke a törvényi fenyegetettség szintjén megegyezik az alapeseti szándékos alapbűncselekmény büntetési tételével, amely szintén sérti az arányosság elvét.⁶⁵⁹

V. 1. 2. 2. A törvényesség elvének sérelme

A speciális vezetői felelősségi deliktumok tekintetében felállított hipotéziseim alapján két helyen merül fel a *nullum crimen sine lege* elv sérelmének kérdése, mindkét tényállási ismérv esetében a „*certa*” részkövetelmény, azaz a pontos törvényi meghatározottság kritériuma vonatkozásában.

A tettességhez szükséges ismérvek körében felállított hipotézis, hogy a tettesi kör nem definiálható pontosan, ezért *sérül a nullum crimen sine lege certa* elv.⁶⁶⁰ A hipotézissel kapcsolatban tett első megállapítás az, hogy az előfeltevés *generálisan* nem igaz, így azt cáfolni kell. A tettesi kör pontos definiálhatóságának hiánya két tényállási ismérv tekintetében nyert igazolást: a gazdálkodó szervezet dolgozója,⁶⁶¹ valamint a szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy⁶⁶² vonatkozásában. E fogalmak közül álláspontom szerint a *dolgozó-fogalomban* rejlő alapelvsérelem interpretáció útján kiküszöbölhető azzal, hogy a büntetőjog által használt fogalmakat szűken kell értelmezni, ezért e fogalom alatt kizárólag azt a személyt szabad érteni, aki a szervezettel munkaviszonyban áll. A *szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy* terminológia azonban magában rejti a parttalan értelmezés veszélyét, így e fogalom vonatkozásában álláspontom szerint az alkotmánykonform értelmezés nem elégséges, dekriminalizációs jogalkotói lépés indokolt.

A törvényesség elvének sérelme igazolást nyert az elkövetési magatartás tartalmának meghatározása tekintetében, ugyanis a speciális vezetői felelősségi tényállások elkövetési magatartása egyértelmű tartalmának meghatározása nem lehetséges, így az sérti a *nullum crimen sine lege certa* elvet.⁶⁶³ A keretdiszpozíciós kodifikációs módszer mindenkor magában rejti a pontos törvényi meghatározottság követelményének potenciális sérelmét, különösen veszélyes abban az esetben, ha immateriális bűncselekményről lévén szó a büntetendőséget *de jure* az elkövetési magatartás megvalósítása alapozza meg. Ha azonban

⁶⁵⁹ Lásd: II. 1. 4. Fejezet

⁶⁶⁰ Lásd részletesen: III. 2. Fejezet

⁶⁶¹ Lásd: III. 2. 2. 2. Fejezet

⁶⁶² Lásd: III. 2. 2. 3. Fejezet

⁶⁶³ Lásd részletesen: III. 3. Fejezet

a keretet kitöltő más jogági szabály pontosan meghatározható, körülírható, úgy a törvényesség elve nem sérül. A speciális vezetői felelősségi deliktumok elkövetési magatartása tekintetében azonban a mulasztás ontológiai alapját képező cselekvési kötelezettséget megfogalmazó más jogági normák, illetve azok forrásának számossága, pontos meghatározhatatlansága miatt álláspontom szerint sérül a jogbiztonság követelménye.

V. 1. 2.1. A bűnösségen alapuló felelősség elvének sérelme

A bűnösségen alapuló felelősség elvének sérelme kérdését *expressis verbis* az objektív büntethetőségi feltétel elemzése körében, azzal összefüggésben vizsgáltam.⁶⁶⁴ Az a tény, hogy a más által elkövetett bűncselekménynek szerepe van a büntetőjogi felelősségi rendszerben, *önmagában* nem jelent problémát, ugyanis a járulékos felelősségi formáknak – mint a részesi vagy bűnkapcsolati alakzatoknak – éppen ez a jellegadó ismérve.⁶⁶⁵ A problémát voltaképpen e szerepnek az *intenzitása* szolgáltatja azzal elsősorban, hogy a speciális vezetői felelősségi deliktumok tettese nem bír tudomással az alpbűncselekmény elkövetéséről. Ha LOSONCZY a mulasztásos bűnsegély részesi alakzat vonatkozásában kifejtett érvelését a *kölcsönös* szubjektív kapcsolat hiányára alapozza, azaz a problémát elsősorban abban látja, hogy a tettes nem kell, hogy tudjon a részes magatartásáról (mulasztásáról), akkor a *maius ad minus* még inkább aggályos az az alapállapot, ha nem csupán a tettesnek (*esetünkben az alpbűncselekmény tettesének*), hanem (az analógia szempontjából) a részesnek (*esetünkben a speciális felelősségi alakzat címzettjének*) sem kell (sőt nem szabad) tudnia az alpbűncselekmény elkövetéséről, azaz a szubjektív viszonyulás – mint azt a rendszerbeli hely megállapítása során láthattuk – teljesen hiányzik. LOSONCZY tehát már „a valamilyen” szubjektív kapcsolaton alapuló mulasztásos bűnsegély konstrukcióját is aggályosnak tartja. A mulasztásos bűnsegély létjogosultságával kapcsolatos dilemmája – a *maius ad minus* – olyan lényeglátó és oly mértékben azonosul a jelen dolgozat tárgyát képező speciális vezetői felelősségi alakzat létjogosultságának kérdésével, hogy indokolt azt szó szerint idézni:

⁶⁶⁴ Lásd részletesen: III. 5. Fejezet

⁶⁶⁵ Lásd részletesen: II. 3. 1. Fejezet

„Kérdés, vajon nem szól-e több elvi és gyakorlati, úgyszintén kriminálpolitikai szempont az ilyen segítség nyújtójának önálló értékelése, mint bűnsegéddé minősítése mellett? Hiszen ő teljesen önállóan fejt ki tevékenységét, s az csupán objektíve, tárgyi okviszony alakjában függ össze a tettes bűncselekményével. Ha pedig tevékenysége nem lehet önálló büntetőjogi értékelés tárgya, nem helyesebb-e a tettes tudtán kívül segítséget nyújtó személyt az „in dubio mitius” és a „nullum crimen” elve alapján büntetlenül hagyni, különösen arra figyelemmel, hogy csak objektív összefüggés áll fenn a tettes és a részes között, a kölcsönös pszichikai összefüggésben megnyilvánuló közös bűnössége a tettesnek és a részesnek azonban hiányzik, s a bűnösség nélkülözhetetlen szubjektív büntethetőségi feltétel.”⁶⁶⁶

Látható, hogy LOSONCZY álláspontját értékelhetjük a speciális vezetői felelősségi deliktum mint sui generis bűncselekmény létjogosultsága *melletti* érvként abban az esetben, ha a mulasztásos bűnsegély megállapíthatósága szempontjából szükséges szubjektív tényállási elem, illetve annak részbeni hiánya oldaláról szemléljük a kérdést, másrészt viszont érvelése értékelhető *kontra* oldalon – és álláspontom szerint e helyen az erősebb – tekintettel arra, hogy annak a személynek, akinek magatartása szubjektíve nem kapcsolódik a más személy magatartásához, annak *büntetlenül hagyása indokolt*. Az itt vázolt érvelés, az objektív büntethetőségi feltétel bűnösségen alapuló felelősség elvét sértő volta vonatkozásában álláspontom szerint nem elégséges, hiszen – mint ahogyan azt az objektív büntethetőségi feltételről szóló fejezetben részletesen kifejtettem – e feltétel nem ab ovo sérti a bűnösségen alapuló felelősség elvét,⁶⁶⁷ azt a sérelem vizsgálata alapjául szolgáló indiciumnak tekintem, ám e kérdésben kizárólag más tényállási elemekkel együttértelmezve foglalható állás. Éppen ezért a speciális vezetői felelősségi alakzat jogi tárgyának, valamint törvényi tényállásának elemzése során felvetett valamennyi kutatási kérdés, valamint részhipotézis a bűnösségen alapuló felelősség elv sérelme kérdésében való állásfoglalás irányába mutat. Az speciális vezetői felelősségi deliktum objektív

⁶⁶⁶ LOSONCZY (1966), 277. p

⁶⁶⁷ Lásd: III. 5. 2. Fejezet

tényállási elemei körében, a deliktumok által védett jogi tárgy, illetve azok által hordozott materiális jogellenességi tartalom tükrében lefolytatott vizsgálat alapján nyert eredmények együttértelmezésével válik tehát a felelősség-expanzió az alapelvi-dogmatikai környezet tükrében *értékítéletté*.

A speciális vezetői felelősségi deliktumok mögött meghúzódó társadalomvédelmi indokok, a büntetendőség materiális jogellenességének vizsgálata alapján megállapítható, hogy a deliktumok elkövetési magatartása egy olyan kötelezettség elmulasztása, amely *önmagában* igazgatási, szervezeti, legfeljebb magánjogi jogkövetkezményt vonhat maga után, *önmagában* sem a jogalkotónak, sem pedig a társadalomnak a büntetőjogi normaalkotási relevanciával bíró rosszallását nem éri el.⁶⁶⁸ Az a tény, hogy egy büntetőjogilag elkövetési magatartásként deklarált emberi magatartás nem éri el a társadalom kriminalizációs ingerküszöbét, *önmagában* nem jelenti azt azonban, hogy a büntetendőség társadalmilag igazolhatatlan. Abban az esetben ugyanis, ha az egyébként szociáletikailag „elnézett” magatartás kifejtése olyan eredményt manifesztál, amely már objektíve is kiváltja a társadalom rosszallását, objektíve társadalomra veszélyes sérelmet vagy veszélyhelyzetet idéz elő, úgy az a büntetendőséget igazolja. A speciális vezetői felelősségi deliktumok eredményének vizsgálata azzal a megállapítással zárult, hogy e bűncselekmények immateriálisak, azaz tényállásszerű eredménnyel nem rendelkeznek.⁶⁶⁹ Az eredmény hiányának az elkövetési magatartás imént ismertetett büntetőjogi jogellenességet el nem érő voltával való együttértelmezése arra az eredményre vezet, hogy *a deliktum törvényi tényállásának nincsen olyan eleme, amely a büntetőjogi beavatkozást indokoltá teszi*. Az objektív büntethetőségi feltétel a deliktum tárgyi oldalához tartozó, ám tényállási elemnek nem minősülő ismérv, amely feltétel büntetőnormában való definiálása akkor felel meg a bűnösségen alapuló felelősség elvének, ha a büntetőjogi felelősséget korlátozza, azaz olyan törvényi tényálláshoz kapcsolódik, amely eleve, e feltétel nélkül materiális jogellenességi tartalmat hordoz magában. A deliktum társadalomvédelmi alapjára, az elkövetési magatartás materiális jogellenességi tartalmára, a bűncselekmény eredményére, valamint az objektív büntethetőségi feltételre lefolytatott vizsgálat eredménye azt igazolja azonban, hogy a büntetőjogi beavatkozás szükségességét el nem érő törvényi tényálláshoz kapcsolódó objektív büntethetőségi feltétel nem

⁶⁶⁸ Lásd: III. 1. 2. Fejezet

⁶⁶⁹ Lásd: III. 4. 2. Fejezet

összeegyeztethető a bűnösségen alapuló felelősség elvével. A tényállási elemekre lefolytatott vizsgálati eredmények együttértelmezése alapján megállapítható, hogy: *a speciális vezetői felelősségi deliktumok sértik a bűnösségen alapuló felelősség elvét.*

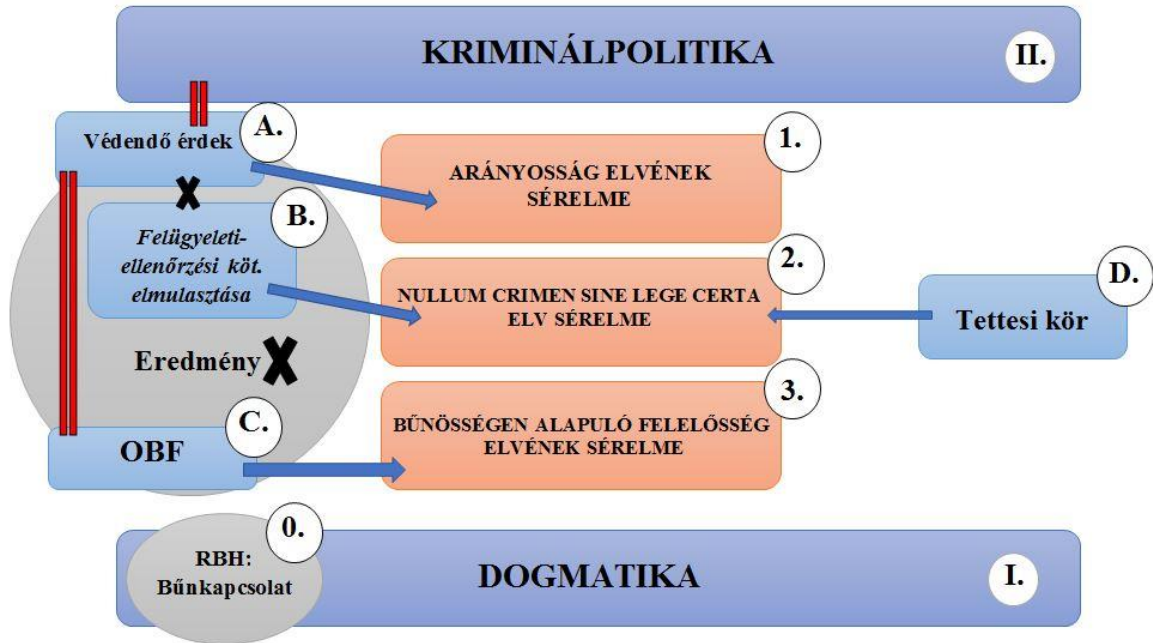
Azok a sarokpontok tehát, amelyek miatt a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjét büntetni rendelő speciális felelősségi deliktumokat a dogmatikai határokat szétfeszítő, a bűnösségen alapuló felelősség elvét sértő felelősség-expanzió jelensége alá illeszkedőnek tartom, a következőképpen foglalhatók össze: olyan *absztrakt veszélyeztető* bűncselekményekről van szó, amelyek *homályosan megfogalmazott* elkövetési magatartása *szociáletikailag színtelen*, és a büntetőjogi felelősség megállapításához az elkövető *nem bírhat tudomással a más által elkövetett* azon alapbűncselekmény megvalósításáról, amelynek a *megakadályozására* egyébként ő *köteles*.

A bűnösségen alapuló felelősség elve sérelmének megállapítását követően álláspontom szerint szükséges megvizsgálni, vajon az alapelvsérelem orvosolható-e értelmezési úton, avagy jogalkotói beavatkozást igénylő sérelemről van szó. Álláspontom szerint a szándékosság, valamint a gondatlanság általános részi fogalma, dogmatikai jellemzői okot adnak annak a kérdésnek a vizsgálatára: vajon alkalmas-e a kodifikált bűnösség mint a büntetőjog-dogmatika védbástyája a bűnösségen alapuló felelősség elvének sérelme kiküszöbölésére? Álláspontom szerint, ha a szándékosság, illetve a tudatos gondatlanság fogalmában megjelenő *következmények előrelátásának követelményét* a speciális vezetői felelősségi deliktum vonatkozásában értelmezzük, akkor alkotmánykonform értelmezés vezethet arra az eredményre, hogy az absztrakt veszély, valamint az objektív büntethetőségi feltétel bekövetkezése lehetőségének tekintetében *előrelátás* meglétét vizsgáljunk a tettesnél, annak hiánya pedig a kizárja a bűnösséget. Kérdéses azonban, hogy a bűnösségi vizsgálat ily módon történő „tényállásba csempészése” nem mutat-e túl az alkotmánykonform értelmezés keretein.⁶⁷⁰ *De lege ferenda*, jogalkotói lépés oly módon küszöbölhetné ki a bűnösségen alapuló felelősség elvének sérelmét, ha a tényállás konkrét veszélyeztető deliktumként, azaz veszélyeztető eredmény-bűncselekményként kerülne megfogalmazásra, így a sérelem bekövetkezése veszélyének előrelátása, illetve annak bűnösségi vizsgálatának követelménye a bűnösségi elv sérelmét kiküszöböli.

⁶⁷⁰ Lásd részletesen: III. 7. 1. Fejezet

V. 2. A tézisek összefoglalása

A dolgozat elején ismertetett főkérdéseket, a téziseket, valamint az azokat alátámasztó résztéziseket célozom ún. *tézis-mátrixban* rendszerbe foglalni:

(Molnár Erzsébet, 2018)

1. Sérül az arányosság elve azáltal, hogy a speciális vezetői felelősségi deliktumok vonatkozásában nem definiálható olyan védendő érdek, amely büntetőjogi beavatkozást indokolna. (1A)
2. A speciális vezetői felelősségi deliktumok elkövetési magatartásának, valamint a tettesi kör egyes fogalmi elemeinek meghatározása sérti a nullum crimen sine lege certa elvet. (2B; 2D)
3. A speciális vezetői felelősségi deliktumok sértik a bűnösségen alapuló felelősség elvét, mert
 - A) a definiálható védendő érdek nem az elkövetési magatartásban manifesztálódik, hiszen
 - B) a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségnek mint elkövetési magatartásnak nincsen büntetőjogi fellépést indokoló materiális jogellenességi tartalma, ezért
 - C) tényállásszerű eredmény hiányában a materiális jogellenességi tartalmat kizárólag az objektív büntethetőségi feltétel hordozza.

V. 3. Záró gondolatok

A társadalmi-gazdasági környezet dinamikus változása szükségképpen magában hordozza a társadalmi jelenségekre való jogi, így büntetőjogi reakciók fejlődését, változását, dinamizmusát is. Ez az oka annak, hogy a felelősség-expanziót mint napjainkra jellemző normatív jelenséget nem tekintem *ab ovo* negatívnak, azt absztrakt, tényleíró fogalomként, neutrálisan kezelem, az kizárólag *in concreto*, az egyes expanszív jelenségek konkrét vizsgálata során válhat értékítéletté. A vállalkozásokon, gazdálkodó szervezeteken belül potenciálisan zajló kriminális jelenségek büntetőjogi kezelése nehéz, hiszen a szervezet javára, annak érdekében elkövetett bűncselekmények leleplezéséhez, feltárásához nem fűződik szervezeti érdek, így a szervezeti környezet különösen alkalmas korrupciós, valamint gazdasági bűncselekmények leleplezésére. A jogrendszer mintegy szimbolikus jelleggel, a büntetőjogi represszióval való fenyegetés eszközével kíván reagálni a jelenségre, azzal a céllal, hogy a büntetőjogi szankcióval való fenyegetés mint negatív motívum elrettentse az elkövetőt a normasértéstől, a speciális vezetői felelősségi deliktumra fókuszálva pedig ösztönzi a veszélyforrásért – immáron objektív – büntetőjogi felelősséget viselő személyt kötelezettségei teljesítésére. A felelősségi alakzat, a más által elkövetett bűncselekmény kapcsán keletkező *sui generis* bűnkapcsolati alakzat megvalósulásáért való felelősség megjelenése a jogrendszerben álláspontom szerint nem tekinthető *negatív jogfejlődésnek*. Az a tény, hogy a felelősségi alakzat problémamentesen beilleszthető a magyar dogmatikai rendszerbe, álláspontom szerint azt jelenti, hogy annak megjelenését nem tekinthetjük *eleve* a dogmatikai rendszert sértő felelősség-expanziónak. Az egyes tényállási elemek, a tényállásokhoz tartozó egyéb ismérvek részletes elemzését követően arra a megállapításra jutottam azonban, hogy a rendszerbe illeszkedő felelősségi forma alapvető-dogmatikai sérelmet ejt a jogrendszeren. E sérelmek álláspontom szerint jogalkotói lépéssel orvosolhatók azonban.

A dolgozatom konzekvenciájaként megállapított eredmények, tézisek nem fedik le az értekezésben lefolytatott dogmatikai elemzés teljes matériáját. Ennek oka az, hogy minden egyes tényállási elem, tényállási ismérv vizsgálata elengedhetetlen volt, ám azok közül végső soron nem mindegyik bírt *közvetlen relevanciával* a tézisek felállítása vonatkozásában. Ily módon az objektív büntethetőségi feltétel bűnösségen alapuló felelősség elvét sértő voltának megállapítását követően a tézishez voltaképpen nem tesz hozzá semmi újat annak tárgyalása, miképpen definiálható az objektív alapú kapcsolat a speciális vezetői felelősségi alakzat, valamint az alapbűncselekmény között. Álláspontom

szerint azonban fontos eredmény annak megállapítása, hogy objektív alapon nyugvó körülmények közötti okozati kapcsolat definiálására alkalmas eszköz az objektív beszámítás tana, illetve az abból kifejlődő kockázatfokozási teória. Különösen fontossá válik e megállapítás abban az esetben, ha a speciális vezetői felelősségi deliktumok bűnösségen alapuló felelősség elvét sértő volta konkrét veszélyeztető bűncselekményként való definiálással – jogalkotói lépés útján – megszűnik, hiszen immáron büntetőjogi felelősséget korlátozó objektív büntethetőségi feltétel és az alapbűncselekmény közötti kapcsolat definiálására ugyancsak az objektív beszámítás tana lesz az alkalmas eszköz. Épp ilyen fontos kérdésnek tartom a mulasztás normatív alapját képező más jogági normák, azaz az ún. speciális jogi kötelezettség problematikájának vizsgálatát, amely probléma részletesebb kifejtése azonban önálló monográfiára is alkalmas anyagot szolgáltatna.

A speciális vezetői felelősségi deliktum léte kriminálpolitikai igazolhatóságának sui generis vizsgálata akkor is releváns lenne, ha alapelvi, illetve dogmatikai szempontból nem állapíthatunk volna meg sérelmet. A bűncselekmény megállapítása hiányának okait feltárni célzó retrospektív joggyakorlat-analízis igazolta azt a feltevést, hogy a gyakorlati relevancia hiánya egyrészt a tényállásban rejlő dogmatika, illetve processzuális problémákra vezethető vissza, másrészt viszont de facto alkalmasak a tettesi-részesi alakzatok is a szervezeten belüli különböző elkövetői magatartások szankcionálására. Ezen ontológiai megállapítás arra enged következtetni, hogy megkérdőjelezhető a felelősségi alakzat kriminálpolitikai létjogosultsága akkor, ha célzott igények kielégítésére nem alkalmas, avagy azokhoz nem szükséges. Mindezek alapján egyetértek GYÖRGYINEK az absztrakt veszélyeztető deliktumok vonatkozásában tett megállapításával, miszerint *„figyelembe kell venni, hogy olyan absztrakt veszélyeztető tényállások létrehozása, amelynek gyakorlati relevanciája nincs, annak gyakorlati érvényesíthetősége nem garantált, voltaképpen elveszíti azt az előnyt, egyúttal de facto nem szolgálja azt a célt, amely a kriminalizáció indokául szolgált.”*⁶⁷¹

⁶⁷¹ GYÖRGYI (1987), 124. p

IRODALOMJEGYZÉK

A

ACHENBACH (2012a) = ACHENBACH, Hans: Sanktionen gegen Unternehmen. In. ACHENBACH, Hans – RANSIEK, Andreas: Handbuch Wirtschaftsstrafrecht. 3., neu bearbeitet und erweiterte Auflage. C. F. Müller. München, 2012. 6-21.

ACHENBACH (2012b) = ACHENBACH, Hans: Sanktionierung und Zurechnung unternehmensbezogenen Handels im Überblick. In. ACHENBACH, Hans – RANSIEK, Andreas: Handbuch Wirtschaftsstrafrecht. 3., neu bearbeitet und erweiterte Auflage. C. f. Müller. München, 2012. 3-5.

ACHENBACH (2012c) = ACHENBACH, Hans: Zurechnung unternehmensbezogenen Handels. In. ACHENBACH, Hans – RANSIEK, Andreas: Handbuch Wirtschaftsstrafrecht. 3., neu bearbeitet und erweiterte Auflage. C. F. Müller. München, 2012. 22-44.

ADAM (2003) = ADAM, Dirk H. V.: Die Begrenzung der Aufsichtspflichten in der Vorschrift des § 130 OWiG. wistra 8/2003. 285-292.

ALEXANDER (2005) = ALEXANDER, Thorsten: Die strafrechtliche Verantwortlichkeit für die Wahrung der Verkehrssicherungspflichten in Unternehmen. Studien zum Wirtschaftsstrafrecht. Centaurus Verlag & Media UG. Herbolzheim, 2005.

ANGYAL (1942) = ANGYAL Pál: A joghézag problematikája a büntetőjogban. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1942.

ASHWORTH/ HORDER (2013) = ASHWORTH, Andrew/HORDER, Jeremy: Principles of Criminal Law. Seventh Edition. Oxford University Press. Oxford, 2013.

B

BARNA (1955) = BARNA Péter: A feljelentés elmulasztása. Jogtudományi Közlöny. 1955/12. 758-766.

BÉKÉS (1974) = BÉKÉS Imre: Gondatlanság a büntetőjogban. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1974.

BOAS/ BISCHOFF/ REID (2007) = BOAS, Gideon/BISCHOFF, James L. /REID, Natalie L.: Forms of Responsibility in International Criminal Law. International Criminal Law Practitioner Library Series. Volume I. Cambridge University Press. Cambridge, 2007.

BOCK (2009) = BOCK, Dennis: Strafrechtliche Aspekte der Compliance-Diskussion - § 130 OWiG als zentrale Norm der Criminal Compliance. ZIS 2/2009. 68-81.p

BOCK (2010) = BOCK, Dennis: Strafrechtlich gebotene Unternehmensaufsicht (Criminal Compliance) als Absenkung des Schadenserwartungswert aus unternehmensbezogenen Straftaten. Zum Grundproblem der Bestimmung der Compliance-Schuld. HRRS 7/2010. 316-329.

BOCK (2011) = BOCK, Dennis: Criminal Compliance. Nomos. Baden-Baden, 2011.

BOCK (2012) = BOCK, Dennis: Stand der strafrechtswissenschaftlichen Compliance-Diskussion in Deutschland. In. ROTSCH, Thomas (Hrsg.): Wissenschaftliche und praktische Aspekte der nationalen und internationalen Compliance-Diskussion. Nomos. Baden-Baden, 2012. 63.

BOSCH (2002) = BOSCH, Nikolaus: Organisationsverschulden in Unternehmen. Nomos Verlag. Baden-Baden. 2002.

BURGSTALLER (1998) = BURGSTALLER, Manfred: Okozati összefüggés és objektív beszámítás. Magyar Jog. 1998/5. 316-320.

BÜLTE (2012) = BÜLTE, Jens: Die Beschränkung der strafrechtlichen Geschäftsherrenhaftung auf die Verhinderung betriebsbezogene Straftaten. Zugleich eine Besprechung von BGH, Urt. v. 20. 10. 2011- 4 StR 71/11. NZWiSt 5/2012. 176-184.

D

DEHNE-NIEMANN (2012) = DEHNE-NIEMANN, Jan: Sorgfaltswidrigkeit und Risikoerhöhung. Zur normtheoretischen Reformulierung der Risikoerhöhungstheorie. GA 2012. 89-107.

DELMAS-MARTY (2010) = DELMAS-MARTY, Mireille: Corpus Iuris der strafrechtlichen Regelungen zum Schutz der finanziellen Interessen der Europäischen Union mit einer Einführung zur deutschen Übersetzung von Ulrich Sieber. Ulrich Sieber (Hrsg.). Ius

Criminale. Schriftenreihe zum Europäischen Strafrecht. Band 7. Carl Heymanns Verlag. Köln. 2010.

DELMAS-MARTY/VERVAELE (2001) = DELMAS-MARTY, Mireille – VERVAELE, John: The implementation of the Corpus Juris in the Member States. Penal Provisions for the Protection of European Finances. Intersentia Publishers. 2001.

E

EIDAM (2015) = EIDAM, Lutz: Der Organisationsgedanke im Strafrecht. Mohr Siebeck. Tübingen, 2015.

EÖRSI (1996) = EÖRSI Gyula: A polgári jogi kártérítési felelősség kézikönyve. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966.

ERDŐSY (1987) = ERDŐSY Emil: Vizsgálódások a mulasztási bűncselekmények körében. Jogtudományi Közlöny 1987/4. 184-189.

F

FANTOLY (2008) = FANTOLY, Zsanett: A jogi személyek büntetőjogi felelőssége. HVG-ORAC. Budapest, 2008.

FARKAS (2001) = FARKAS Ákos: Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban. Osiris Kiadó. Budapest, 2001.

FARKAS (2011) = FARKAS Csaba: A gazdasági társaság szervezete. In. Papp Tekla (szerk.): Társasági jog. Lectum Kiadó. Szeged, 2011. 146-206.

FINKEY (1899) = FINKEY Ferenc: A szándék fogalma és ismérvei a büntetőjogban. Különös tekintettel „a szándék hiánya miatt” történő felmentésekre. A Pesti Lloyd-társulat Könyvnyomdája. Budapest, 1899.

FINKEY (1905) = FINKEY Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. Második kiadás. Politzer-féle Könyvkiadó. Budapest, 1905.

FINKEY (1909) = FINKEY Ferenc: A jogtalanság mint a büntetendő cselekmény ismérve. Székfoglaló értekezés. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest. 1909.

FUGLINSZKY (2015) = FUGLINSZKY Ádám: Kártérítési jog. HVGOrac. Budapest, 2015.

G

GARDOCKI (2005) = GARDOCKI, Lech: Kriminalisierung – zwischen Theorie und Praxis. In: Jörg Arnold et. al. (szerk.): Menschengerechtes Strafrecht. Festschrift für Albin Eser zum 70. Geburtstag. Verlag C. H. Beck. München, 2005. 1335-1341.

GÁL A. (2016) = GÁL Andor: A jogos védelem teleologikus megközelítésben. Doktori értekezés. 2017.

GÁL I. (2014) = GÁL István: A korrupciós bűncselekmények (Btk. XXVII. Fejezet). In: Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.): Magyar büntetőjog. Osiris Kiadó. Budapest, 2014.

GÁL I. (2016) = GÁL István: A korrupciós bűncselekmények (Btk. XXVII. Fejezet). In: POLT Péter (szerk.): A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja. OPTEN Informatikai Kft. Budapest, 2016.

GEISMAR (2012) = GEISMAR, Anne-Gwendolin: Der Tatbestand der Aufsichtspflichtverletzung bei der Ahndung von Wirtschaftsdelikten. Eine Untersuchung zu § 130 OWiG unter Berücksichtigung des Kartellordnungswidrigkeitenrechts. Nomos Universitätsschriften. Baden-Baden, 2012.

GELLÉR (2002) = GELLÉR, Balázs: A nemzetközi jog hatása a büntetőjogi felelősségre. In: BÁRD, Károly – GELLÉR, Balázs – LIGETI, Katalin – MARGITÁN Éva – WIENER, A. Imre: Büntetőjog Általános Rész. KJK-Kerszöv. Budapest, 2002.

GELLÉR (2016) = GELLÉR, Balázs: Az emberiség elleni bűncselekmények (Btk. XIII. Fejezet). In: Polt Péter (szerk.): A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja. Opten. Budapest, 2016.

GÖHLER (1977) = GÖHLER, Erich: Zur strafrechtliche Verantwortlichkeit des Betriebsinhaber für die in seinem Betrieben begangenen Zuwiderhandlungen. In: Jeschek, Hans-Heinrich – Lüttger, Hans (Hrsg.) Festschrift für Eduard Dreher zum 70. Geburtstag, Berlin/New York 1977.

GÖHLER (1989) = GÖHLER, Erich: Ordnungswidrigkeitengesetz. 9. Auflage. Verlag C. H. Beck. 1989.

GÖRGÉNYI (2013) = GÖRGÉNYI, Ilona: A korrupciós bűncselekmények (Btk. XXVII. Fejezet). In. Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévay Miklós – Sántha Ferenc – Váradi Erika: Magyar büntetőjog. Különös rész. Complex. Budapest, 2013.

GROPP (2015) = GROPP, Walter: Strafrecht Allgemeiner Teil. 4. Auflage. Springer-Lehrbuch. Berlin, 2015.

GROPP (2016) = GROPP, Walter: Unternehmen „Klinikum“. Zur strafrechtliche Verantwortlichkeit für Schäden bei chronischer Unterbesetzung. In. Gropp, Walter – Hecker, Bernd – Kreuzer, Arthur – Rigelmann, Christoph – Witteck, Lars – Wolfslast, Gabriele (Hrsg.): Strafrecht als ultima ratio. Gießener Gedächtnisschrift für Günter Heine. Mohr Siebeck. Tübingen, 2016.

GÖSSEL (1985) = GÖSSEL, Karl Heinz: Das Rechtsgut als ungeschriebenes strafbarkeitseinschränkendes Tatbestandsmerkmal. In. Herzberg, D. Rolf (Hrsg.): Festschrift für Dietrich Oehler zum 70. Geburtstag. Heymanns. Carl, 1985. 97-109.

GULA (2002) = GULA József: Jogalkotási és jogalkalmazási problémák a gazdasági bűncselekmények körében, különös tekintettel a kerettényállásokra. In. Lévay Miklós (szerk.): Bűnügyi Tudományi Közlemények 3. Tanulmányok Horváth Tibor professzor emeritus 75. születésnapjára. Bíbor Kiadó. Miskolc, 2002. 41-53.

GULA (2013) = GULA József: A költségvetést károsító bűncselekmények (Btk. XXXIX. Fejezet). In. Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévay Miklós – Sántha Ferenc – Váradi Erika: Magyar büntetőjog. Különös rész. Complex. Budapest, 2013.

GY

GYÖRGYI (1966) = GYÖRGYI Kálmán: Az objektív büntethetőségi feltételek problémája. Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominata. Tomus VIII. Tankönyvkiadó. Budapest, 1966. 173-193.

GYÖRGYI (1987) = GYÖRGYI Kálmán: Die Vorverlagerung des Strafrechtsschutzes durch Gefährdungs- und Unternehmensdelikte im ungarischen Strafrecht. In. Hans-Heinrich Jescheck (szerk.): Die Vorverlagerung des Strafrechtsschutzes durch Gefährdungs- und

Unternehmensdelikte. Referate und Diskussionsbericht der Arbeitssitzung der Fachgruppe für Strafrechtsvergleichung anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung am 20. September 1985 in Göttingen. Walter de Gruyter. Berlin, 1987.

H

HARRO (1980) = HARRO, Otto: Risikoerhöhungsprinzip statt Kausalitätsgrundsatz als Zurechnungskriterium bei Erfolgsdelikten. Neue Juristische Wochenschrift. 9/1980. 417-424.

HASSEMER (2003) = HASSEMER, Winfried: Darf es Straftaten geben, die ein strafrechtliches Rechtsgut nicht in Mitleidenschaft ziehen? In: Hefendehl/Hirsch/Wohlers (Hrsg.): Die Rechtsgutstheorie. Legitimationsbasis des Strafrechts oder dogmatische Glasperlenspiel? Nomos Verlagsgesellschaft. Baden-Baden. 2003.

HAVASI (2013) = HAVASI Attila: Hatodik könyv. Kötelmi jog. Negyedik rész. Felelősség szerződésen kívül okozott kárért. In: Wellmann György (szerk.): Polgári jog. Kötelmi jog. Az új Ptk. magyarázata VI/VI. HVG Orac. Budapest, 2013. 473.

HEFENDEHL (2010) = HEFENDEHL, Roland: Über die Pönalisierung des Neutralen – zur Sicherheit. In: Hefendehl, Roland (szerk.): Grenzenlose Vorverlagerung des Strafrechts. Berliner Wissenschaftsverlag. Berlin, 2010. 89-105.

HELLMANN (2013) = HELLMANN, Uwe: Unternehmensstrafrecht. In: HELLMANN, Uwe – BECKEMPER, Kathrina: Wirtschaftsstrafrecht. 4., neu bearbeitet Auflage. Kohlhammer. Stuttgart, 2013.

HILGERS (2000) = HILGERS, Benno Maria: Verantwortlichkeit von Führungskräften für Handlungen ihrer Mitarbeiter. Vergleichende Untersuchung zum französischen und deutschen Strafrecht. Beiträge und Materialien aus dem Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht. Freiburg, 2000.

HOLLÁN (2014) = HOLLÁN Miklós: Korruptió bűncselekmények az új büntetőködexben. HVGOrac. Budapest, 2014.

HORVÁTH (1967) = HORVÁTH Anna: A hivatásbeli (foglalkozásbeli) kötelességnek hanyagságból történő megszegéséért való büntetőjogi felelősség. Jogtudományi Közlöny. 9/1967.

HÖRSTER (2009) = HÖRSTER, Matthias: Die strict liability des englischen Strafrechts. Zugleich eine Gegenüberstellung mit dem deutschen Straf- und Ordnungswidrigkeitenrecht. Duncker & Humblot. Berlin, 2009.

I

IRK, Albert: A büntetőjogi alapfogalmak módszertani kritikája. Dunántúl Rt. Egyetemi Nyomdája. Pécs, 1926.

J

JACSÓ (2014) = JACSÓ Judit: Harmadik rész V. Fejezet. A bűncselekmények elkövetői. In. GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSÓ Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc – VÁRADI Erika: Magyar büntetőjog általános rész. Complex. Budapest, 2014.

JAKOBS (1985) = JAKOBS, Günther: Kriminalisierung im Vorfeld einer Rechtsgutsverletzung. ZStW. 4/1985.

JESCHECK/WEIGEND (1996) = JESCHECK, Hans-Heinrich – WEIGEND, Thomas: Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil. 5., vollständig neubearbeitete und erweiterte Auflage. Duncker & Humblot. Berlin, 1996.

K

KARSAI (2011) = Karsai Krisztina: Fogyasztóvédelem és büntetőjog. HVG-ORAC. Budapest, 2011.

KARSAI (2013a) = KARSAI, Krisztina: A költségvetést károsító bűncselekmények (Btk. XXXIX. Fejezet). In. KARSAI, Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó. Budapest, 2013.

KARSAI (2013b) = KARSAI Krisztina: Az európai kriminálpolitika megszületése. Európai Jog. 2012/3. 9-18.

KARSAI (2015) = KARSAI Krisztina: Alapelvei (r)evolúció az európai büntetőjogban. Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2015

KARSTEN (2010) = KARSTEN, Nora: Die strafrechtliche Verantwortlichkeit des nicht-militärischen Vorgesetzten. Duncker & Humblot. Berlin, 2010.

KINDHÄUSER (2008) = KINDHÄUSER, Urs: Risikoerhöhung und Risikoverringung. ZStW 3/2008.

KIS (2004) = KIS Norbert: Gondolatok a bűnösségi elv hanyatlásáról. In. Gellér Balázs (szerk.): Györgyi Kálmán ünnepi kötet. KJK-Kerszöv. Budapest, 2004. 321-346.

KIS (2005) = KIS Norbert: A bűnösségi elv hanyatlása a büntetőjogban. Doktori mester munkák. UNIÓ Kiadó. Budapest, 2005.

KIS/HOLLÁN (2013) = KIS Norbert – HOLLÁN Miklós: Büntetőjog I. Általános rész. Alapismeretek a közigazgatási szakemberképzés számára. 2. átdolgozott kiadás. Dialóg Campus. Budapest-Pécs, 2013.

KIS/NAGY (2007) = KIS Norbert/NAGY Marianna: Európai közigazgatási büntetőjog. HVG Orac. Budapest, 2007.

KLENANC (2015) = KLENANC, Miklós: A költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása felügyelő- és audit bizottsági tagok által. Magyar Jog. 2015/7-8. 462-465.

KOHLMANN/ OSTERMANN (1990) = KOHLMANN Günter – OSTERMANN Martin: Die Verletzung der Aufsichtspflicht in Betrieben und Unternehmen – Pläne für eine verfassungswidrige Reform. In. wistra 4/1990. 121-131.

KORINEK (2010) = KORINEK, László: Kriminológia II. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2010.

KULHANEK (2014) = KULHANEK, Tobias Oliver: Der fragmentarische Charakter des Strafrechts als Argumentationsfigur. Exemplifiziert an der Frage nach einem Deliktscatalog für eine Verbandsstrafbarkeit. ZIS 13/2014. 674-678.

L

LÁBADY (2013) = LÁBADY Tamás: Hatodik könyv. Kötelmi jog. Negyedik rész. Felelősség szerződésen kívül okozott kárért. In. Vékás Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Complex. Budapest, 2013.

LÉVAI (1998) = LÉVAI Ilona: Corpus Juris Europae. Európai büntetőjog és ügyészség az EU pénzügyi érdekei védelmére? Európai Tükör. 1998/4. 65-91.

LIGETI (2002) = LIGETI, Katalin: Az Európai Unió büntetőpolitikája. In. BÁRD, Károly – GELLÉR, Balázs – LIGETI, Katalin – MARGITÁN Éva – WIENER, A. Imre: Büntetőjog Általános Rész. KJK-Kerszöv. Budapest, 2002.

LOSONCZY (1936) = LOSONCZY István: A mulasztási bűncselekmény jogellenességének problémája az univerzalizmus szemszögéből. Különlenyomat a Finkey Emlékkönyvből. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt. Pécs, 1936.

LOSONCZY (1937) = LOSONCZY István: A mulasztási bűncselekmény okozatossága. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt. Pécs, 1937.

LOSONCZY (1966) = LOSONCZY István: A tettesség és részesség a büntetőjog rendszerében. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966.

LÖW (1880) = LÖW Tobiás (szerk.): A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878:5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. Első kötet. Budapest, 1880.

LÜDERSSEN (2014) = LÜDERSSEN, Klaus: Abstrakte Gefährdungsdelikte und Resozialisierung. In: Hefendehl, Roland – Hörnle, Tatjana – Greco, Luís (szerk.): Streitbare Strafrechtswissenschaft. Festschrift für Bernd Schünemann zum 70. Geburtstag. De Gruyter. Berlin, 2014.

M

MADAI (2010) = MADAI Sándor: Gondolatok az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértéséről. Rendészeti Szemle, 2010/2.

MASCHKE (1997) = MASCHKE, Günther: Aufsichtspflichtverletzungen in Betrieben und Unternehmen: Die Sanktionierung von Verstößen gegen die Aufsichtspflicht in Betrieben

und Unternehmen nach § 130 Ordnungswidrigkeitengesetzes unter besonderer Berücksichtigung des Zusammenhangs zwischen Tathandlung und Zuwiderhandlung. Berlin Verlag A. Spitz, Berlin; Nomos Verlag, Baden-Baden. 1997.

MARTON (1942) = MARTON Géza: Kártérítési kötelmek jogellenes magatartásból. In. Szladits Károly (szerk.): Magyar magánjog. Kötelmi jog különös része. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata. Budapest, 1942.

MATEUS-RUGELS (2007) = MATEUS-RUGELS, Andrea: Command responsibility for omission when the military commander „should have known”. Interdisciplinary Journal of Human Rights Law.

MEZŐLAKI (2013) = MEZŐLAKI, Erik: A korrupciós bűncselekmények (Btk. XXVII. Fejezet). In. KARSAI, Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó. Budapest, 2013.

MÉSZÁROS (2007) = MÉSZÁROS, Ádám: Adalékok a részesség járulékoságának tanához. Kriminológiai Tanulmányok 44. 2007. 67-88.

MISKOLCZI (2016) = MISKOLCZI Barna: A költségvetést károsító bűncselekmények (Btk. XXXIX. Fejezet). In. Polt Péter (szerk.): A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja. OPTEN Informatikai Kft. Budapest, 2016.

MOLNÁR E. (2016a) = MOLNÁR Erzsébet: A vállalkozáson belüli előnyozási eljárás interdiszciplináris kontextusban. Jogtudományi Közlöny 2016/9. 458-468.

MOLNÁR E. (2016b) = MOLNÁR Erzsébet: A közérdekű bejelentés bűnmegelőzési és bűnfelderítése relevanciájának vizsgálata a gazdálkodó szervezetten belül elkövetett bűncselekmények vonatkozásában. Belügyi Szemle 2016/9. 76-100.

MOLNÁR G. (2012a) = MOLNÁR Gábor Miklós: A költségvetést károsító bűncselekmények (Btk. XXXIX. Fejezet). In. Busch Béla (szerk.): Büntetőjog II. Különös rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC. Budapest, 2012.

MOLNÁR G. (2012b) = MOLNÁR Gábor Miklós: Az emberiség elleni bűncselekmények (Btk. XIII. Fejezet). In. Busch Béla (szerk.): Büntetőjog II. Különös rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC. Budapest, 2012.

N

NAGY (1996) = NAGY, Ferenc: A bűnösségen alapuló felelősség elvéről. In. Emlékkönyv Tokaji Géza címzetes egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára. Acta Universitatis Szegediensis De Attila József Nominata. Acta Juridica et Politica. Tomus XLVIII. Szeged, 1996. 183-195.

NAGY (2008) = NAGY Ferenc: Gondolatok és kérdések a jogellenesség és a jogi tárgy köréből. Jogelméleti Szemle. 2008/4.

NAGY (2013) = NAGY Ferenc: Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjog-tudományban. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2013.

NAGY (2014a) = NAGY Ferenc: Anyagi büntetőjog. Általános rész I. Iurisperitus Bt. Szeged, 2014.

NAGY (2014b) = NAGY Ferenc: Anyagi büntetőjog. Általános rész II. Iurisperitus Bt. Szeged, 2014.

NAGY (2015) = NAGY Ferenc: Kerettényállás, mulasztás és a büntetőjogi legalitás kapcsolatáról. Magyar jog. 2015/11. 613-619.

NAGY (2016) = NAGY, Ferenc: Gondolatok a büntetőjogi legalitással összefüggő alkotmányossági problémákról. In. Balogh Elemér (szerk.): Számadás az Alaptörvényről. Tanulmányok a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar oktatóinak tollából. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2016. 453-474.

NERLICH (2007) = NERLICH, Volker: Superior Responsibility under Article 28 ICC Statute. For What Exactly is the Superior Held Responsible? In. Journal of International Criminal Justice 5/2007. 665-682.

O

ORDEIG (2001) = ORDEIG, Enrique Gimbernat: Unechte Unterlassung und Risikoerhöhung im Unternehmensstrafrecht. In. Schönemann, Berndt (et.al): Festschrift für Claus Roxin zum 70. Geburtstag am 15. Mai 2001. DeGruyter. 2001. 651-663.

OROSZ (2014) = OROSZ Árpád: Ptk. 6:540. § - 6:543. §. In. Osztovits András (szerk.): A polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. IV. kötet. Opten Informatikai Kft. Budapest, 2014.

P

PIETREK (2012) = PIETREK, Anna Carolin: Die strafrechtliche Verantwortlichkeit des Betriebsinhabers aus Compliance-Pflichten. Schriftenreihe Compliance. Verlag Dr. Kovac. 2012.

POKOL (2008) = POKOL, Béla: A jogellenesség és a jogi tárgy mint a büntetőjogi dogmatika kategóriái. Jogelméleti Szemle 2008/3.

PUPPE (1983) = PUPPE, Ingeborg: Zurechnung und Wahrscheinlichkeit. Zur Analyse des Risikoerhöhungsprinzip. ZStW. 2/1983. 285-315.

R

RENGIER (2009) = RENGIER, Rudolf: Strafrecht Allgemeiner Teil. Verlag C. H. Beck München, 2009.

ROGALL (1986) = ROGALL, Klaus: Dogmatische und kriminalpolitische Probleme der Aufsichtspflichtverletzung in Betrieben und Unternehmen (§ 130 OWiG). ZStW 3/1986.

ROTSCH (1998) = ROTSCH, Thomas: Individuelle Haftung in Großunternehmen. Plädoyer für den Rückzug des Umweltstrafrechts. Nomos. 1998.

ROTSCH (2009) = ROTSCH, Thomas: Entscheidungsbesprechung zur Garantenpflicht aufgrund dienstlicher Stellung. ZJS 6/2009.

ROTSCH (2011) = ROTSCH, Thomas: Objektive Zurechnung bei „alternativer Kausalität“. In. HEINRICH, Manfred – JÄGER, Christian – SCHÜNEMANN, Berndt (hrsg): Festschrift für Claus Roxin zum 80. Geburtstag am 15. Mai 2011. Strafrecht als Scientia Universalis. DeGruyter. 2011. 377-395.

ROTSCH (2012) = ROTSCH, Thomas: Compliance. In. ACHENBACH, Hans/RANSIEK, Andreas: Handbuch Wirtschaftsstrafrecht. 3., neu bearbeitet und erweiterte Auflage. C. F. Müller. München, 2012. 45-75.

ROTSCH (2015) = ROTSCH, Thomas: Grundlagen. Criminal Compliance – Begriff, Entwicklung, theoretische Grundlegung. In. ROTSCH, Thomas (hrsg): Criminal Compliance. Nomos, Baden-Baden, 2015.

ROXIN (2006) = ROXIN, Claus: Strafrecht AT Band I. Grundlagen – Der Aufbau der Verbrechenslehre. Verlag C. H. Beck. München. 2006.

S

SANDMANN (2001) = SANDMANN, Bernd: Die Haftung von Arbeitnehmern, Geschäftsführern und leitenden Angestellten. Zugleich ein Beitrag zu den Grundprinzipien der Haftung und Haftungsprivilegierung. Mohr Siebeck, 2001.

SÁNTHA (2002a) = SÁNTHA Ferenc: A jogi személy büntetőjogi felelősségéről. KJK-Kerszöv. Budapest, 2002.

SÁNTHA (2002b) = SÁNTHA Ferenc: A jogi személy büntetőjogi felelőssége és a gazdasági bűncselekmények. Belügyi Szemle 10/2002. 103-116.

SÁNTHA (2005a) = SÁNTHA Ferenc: A szervezetek büntethetőségének elméleti kérdései a magyar büntetőjogban: büntetőjogi felelősség vagy büntetőjogi szankcionálhatóság? In. LIGETI Katalin (szerk.): Wiener A. Imre Ünnepi kötet, KJK-Kerszöv Kft. Budapest, 2005.

SÁNTHA (2005b) = SÁNTHA Ferenc: Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme és a gazdasági vezetők speciális büntetőjogi felelőssége. In. Farkas Ákos (szerk.): Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) az Európai Unió bűnügyi együttműködési rendszerében. KJK-Kerszöv. Budapest, 2005.

SÁNTHA (2009) = SÁNTHA Ferenc: Parancsnokok, elöljárók speciális felelőssége a nemzetközi büntetőjogban. In. KIRS, Eszter (szerk.): Egységesedés és széttagozódás a nemzetközi büntetőjogban. Studia Iuris Gentium Miskolcinsia. Bíbor Press. Miskolc, 2009.

SÁNTHA (2013) = SÁNTHA Ferenc: Az emberiség elleni bűncselekmények (Btk. XIII. Fejezet). In. HORVÁTH Tibor – LÉVAY Miklós (szerk.): Magyar büntetőjog különös rész. Complex. Budapest, 2013.

SCHMID (2011) = SCHMID, Wolfgang: Pflichtverstöße beim Betrieb des Unternehmens. Geschäftsleitung und Personalwesen (1. Kapitel). In. MÜLLER-GUGENBERGER, Christian – BIENECK, Klaus (hrsg.): Handbuch des Wirtschaftsstraf- und Ordnungswidrigkeitenrechts. 5. Auflage. Verlag Otto Schmidt. Köln, 2011.

SCHMIDTHÄUSER (1959) = SCHMIDTHÄUSER, Eberhard: Objektive Strafbarkeitsbedingungen. ZStW 4/1959. 545-564.

SIMON (2013) = SIMON Nikolett: Elhatárolási kérdések az akcesszórius bűncselekmények köréből. In Pogácsás Anett et.al (szerk.): Varietas delectat. A PPKE JÁK hallgatóinak válogatott tanulmányai, Pázmány Press, Budapest, 2013. 75-87.

SCHROEDER (2010) = SCHROEDER, Friedrich-Christian: Symbolisches Strafrecht – symbolische Straftaten. In. Neumann, Ulfrid – Herzog, Felix (hrsg.): Festschrift für Winfried Hassemer. C. F. Müller. Heidelberg, 2010. 617.

SCHUBAUER (2013a) = SCHUBAUER, László: A korrupciós bűncselekmények (Btk. XXVII. Fejezet). In. Blaskó Béla (szerk.): Büntetőjog különös rész I. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2013.

SCHUBAUER (2013b) = SCHUBAUER, László: A költségvetést károsító bűncselekmények (Btk. XXXIX. Fejezet). In. BLASKÓ Béla (szerk.): Büntetőjog. Különös rész II. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2013.

SCHÜRMAN (2005) = SCHÜRMAN, Ralf: Aufsichtspflichtverletzungen im Spannungsfeld zwischen dem Strafrecht und dem Zivilrecht. Gießener Schriften zum Strafrecht und zur Kriminologie. Nomos Verlag, 2005.

SINKU (2012) = SINKU Pál: A korrupciós bűncselekmények (Btk. XXVII. Fejezet). In. BUSCH Béla (szerk.): Büntetőjog II. Különös rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC. Budapest, 2012.

SPRING (2009) = SPRING, Patrick: Die strafrechtliche Geschäftsherrenhaftung. Unterlassungshaftung betrieblich Vorgesetzter für Straftaten Untergebener. Verlag Dr. Kovac. Hamburg, 2009.

STOFFERS (2009) = STOFFERS, F. Kristian: Garantienpflichten des Innenrevisionsleiters einer öffentlich-rechtlichen Anstalt – Überhöhte Straßenreinigungsentgelte. In. NJW 43/2009. 62. Jahrgang. 3173-3177.

STRATENWERTH (1959) = STRATENWERTH, Günter: Objektive Strafbarkeitsbedingungen im Entwurf eines Strafgesetzbuchs 1959. ZStW 4/1959. 565-578.

SZ

SZOMORA (2009) = SZOMORA Zsolt: A jogi tárgy funkciói és a jogtárgyharmonikus értelmezés. Bűnügyi Szemle. 2009/2. 11-17.

T

TOKAJI (1984) = TOKAJI Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1984.

TÓTH (2010) = TÓTH Endre Tamás: Felelősség az alkalmazott, a tag és a megbízott károkozásáért. In. FÉZER Tamás (szerk.): A kártérítési jog magyarázata. Complex. Budapest, 2010. 237-256.

TÓTH (1997) = TÓTH Mihály: Járulékos bűncselekmények (a tárgyi bűnpártolás, az orgazdaság és a pénzmosás) elhatárolási dilemmái. Magyar Jog 1997/9. 513-518.

TÖRŐ (2013a) = TÖRŐ, Sándor: Az emberiség elleni bűncselekmények. (Btk. XIII. Fejezet). In. KARSAI Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó, Budapest, 2013.

TÖRŐ (2013b) = TÖRŐ, Sándor: Katonai bűncselekmények. (Btk. XLV. Fejezet). In. KARSAI Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó, Budapest, 2013.

U

UDVARHELYI (2014) = UDVARHELYI Bence: Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme a magyar büntetőjogban. Miskolci doktoranduszok jogtudományi tanulmányai. 2014/13.

V

VÉKÁS (2001) = VÉKÁS, Lajos: Javaslat a szerződések általános szabályainak korszerűsítésére. Vitaindító tézisek az új Ptk. koncepciójához. I. rész. Polgári Jogi Kodifikáció. 2001/3. 3-14.

VÉGH (2010) = VÉGH Károly: A közvetett parancsnoki felelősség a magyar és nemzetközi büntetőjog alapján. Jogtudományi Közlöny. 2010/7-8. 351-363.

VIDA (2007) = VIDA, Mihály: A gazdálkodó szervezet egyes vezető tisztségviselőinek büntetőjogi felelősségéről. In. Ad futuram memoriam. 2007. 280-286.

VISKI (1962) = VISKI László: Bűnösségi problémák a közlekedési büntetőjogban. Állam- és Jogtudomány. 1962/1 5-49.

VISKI (1968) = VISKI, László: Rechtswidrigkeit bei den Gefährdungsdelikten. Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae. 1968/3-4. 275-299.

W

WAGNER (2012) = WAGNER, Markus: Entscheidungsbesprechung zur strafrechtlichen Vorgesetztenverantwortlichkeit für innerbetriebliche Straftaten zwischen Mitarbeitern. In. ZJS. 5/2012

WEBER (1987) = WEBER, Ulrich: Die Vorverlagerung des Strafrechtsschutzes durch Gefährdungs- und Unternehmensdelikte. In. Hans-Heinrich Jescheck (szerk.): Die Vorverlagerung des Strafrechtsschutzes durch Gefährdungs- und Unternehmensdelikte. Referate und Diskussionsbericht der Arbeitssitzung der Fachgruppe für Strafrechtsvergleichung anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung am 20. September 1985 in Göttingen. Walter de Gruyter. Berlin, 1987.

WEIBER (2014) = WEIBER, Bettina: Strafgesetzgebung durch die Europäische Union: Nicht nur ein Recht, sondern auch eine Pflicht? GA 8/2014. 433-452.

WELSKOPP (2016) = WELSKOPP, Thomas: Wirtschaftskriminalität und Unternehmens – Eine Einführung. In. BERGHOFF, Hartmut – RAUM, Cornelia – WELSKOPP, Thomas: Tatort

Unternehmen. Zur Geschichte der Wirtschaftskriminalität im 20. und 21. Jahrhundert. De Gruyter. Oldenbourg, 2016.

WIENER (1992) = WIENER A. Imre: Kerettényállások és büntetőjogi garanciák. In. TÓTH Károly (szerk.): Emlékkönyv Dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. Acta jur. et pol. Szeged, 1992.

WIENER (2002) = WIENER A. Imre: Felelősségtan. In. Bárd, Károly – Gellér, Balázs – Ligeti, Katalin – Margitán Éva – Wiener, A. Imre: Büntetőjog Általános Rész. KJK-Kerszöv. Budapest, 2002.

WLASSICS (1893) = WLASSICS Gyula: A tettesség és részesség tana. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1893.

HIVATKOZOTT BÍRÓSÁGI DÖNTÉSEK JEGYZÉKE

Debreceni Ítéltábla Bf. 475/2013/233.

Egri Törvényszék, 5. B.13/2015/18

Kaposvári Törvényszék, 15. B.105/2014/105.

Kecskeméti Törvényszék, 3. B.3/2013/70.

Kecskeméti Törvényszék, 3. B.45/2013/26.

Kúria Bfv. 1455/2015/11.

Miskolci Törvényszék B. 1318/2009/2000.

Nyíregyházi Járásbíróság, 16. B.412/2014/18.

Szegedi Törvényszék, 4. B.751/2010/517.

Tolna Megyei Bíróság 8. B. 136/2009/8.

1-H-BJ-2012-25. bírósági határozat

1-H-BJ-2012-25. bírósági határozat

1-H-BJ-2014-116. bírósági határozat

12-H-BJ-2010-26. bírósági határozat

FIT-H-BJ-2013-121. bírósági határozat

SZIT-H-BJ-2016-24. bírósági határozat